

Fókuszban a változás

avagy nemzetközi trendek a pénzügyi és a számviteli
oktatásban és kutatásban

Budapesti Corvinus Egyetem
Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági jogi Intézet
Számvitel Tanszék

V. Bosnyák János emlékkonferencia és más kutatási eredmények

Fókuszban a változás

avagy nemzetközi trendek a pénzügyi és számviteli oktatásban
és kutatásban

Budapesti Corvinus Egyetem

Számvitel Tanszék

Budapest, 2021

Szakmai lektor:

Dr. Veit József

Szerzők:

Bodnár Ákos Zsolt
Czoboly Gergely
Dudás Fanni
Erdős Gabriella
Fazekas Gergely
Fehér Helga
Frányó Zsófia Zsuzsanna
Hajdú Tibor Zoltán
Hegedűs Mihály
Juhász Péter
Kiss Árpád
Lukács János
Martin Kíra
Menich – Jónás Judit
Mikáczó Éva Ilona
Naffa Helena
Pál Tibor
Tarpataki Eleonóra
Szabó Ágnes
Szabóné Veres Tünde
Száz János
Veress József
Zéman Zoltán
Zsolnai László

ISBN 978-963-503-884-8
ISBN 978-963-503-885-5 (e-book)

Kiadó: Budapesti Corvinus Egyetem

Tartalomjegyzék:

Tartalomjegyzék:.....	4
Plenáris ülés.....	6
<i>Hét szabály a vállalkozások gazdasági potenciáljának és teljesítményének vizsgálatához Kiss Árpád - Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Közgazdasági Kar, egyetemi adjunktus kissa57@t-online.hu.....</i>	
7	
1/A szekció - Könyvvizsgálat.....	39
<i>A könyvvizsgálati folyamat és módszerek változása a digitalizáció és a COVID-19 függvényében Dr. Hegedűs Mihály Magyar Könyvvizsgálói Kamara, oktatási alelnök hegedus@hkaudit.hu.....</i>	
40	
<i>Blockchain várható hatása a számvitelben Prof.Dr. Zéman Zoltán MATE, egyetemi tanár zeman.zoltan@uni-mate.hu .....</i>	
50	
<i>A könyvvizsgálat jövője – a jövő könyvvizsgálata Prof. Dr. Lukács János– Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet egyetemi tanár, intézetvezető janos.lukacs@uni-corvinus.hu.....</i>	
63	
1/B szekció - Pénzügy.....	68
<i>Befektetési viselkedések és a piaci kockázati prémium empirikus vizsgálata a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói körében végzett felmérés alapján Naffa Helena Budapesti Corvinus Egyetem, Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék, egyetemi adjunktus helena.naffa@uni-corvinus.hu Dudás Fanni Budapesti Corvinus Egyetem, Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék, Ph.D. hallgató fanni.dudas@uni-corvinus.hu.....</i>	
69	
<i>Hogyan valósul meg a gyakorlatban az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságoknál az üzleti tervezésen belüli pénzügyi tervezés? Menich-Jónás Judit Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem doktorandusz jonas.judit4@gmail.com.....</i>	
79	
<i>A fenntartható pénzügyeket meghatározó folyamatok Bodnár Ákos Zsolt Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi Doktori Iskola Befektetések és Vállalati Pénzügyek Tanszék akoszolt.bodnar@uni-corvinus.hu.....</i>	
87	
2/A szekció – Számvitel – controlling	95
<i>Az adózói morál és az oktatás Dr. Fehér Helga Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet, Számvitel és Controlling Intézeti tanszék, adjunktus feher.helga@gtk.uni-pannon.hu .....</i>	
96	
2/B szekció - Oktatás.....	106
<i>A könyvvizsgálat intézményrendszeréhez kötődő oktatási és továbbképzési kihívások a magyarországi gyakorlatban Prof. Dr. Pál Tibor Miskolci Egyetem, egyetemi tanár stpal@uni-miskolc.hu .....</i>	
107	
<i>Z generáció – az oktatás új kihívásai Frányó Zsófia ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Ph.D. hallgató BGE-PSZK Számviteli Intézeti Tanszék tanársegéd franyo.zsofia@uni-bge.hu.....</i>	
119	
<i>Eltávozott a nap? .....</i>	
129	
<i>Dr. Száz János egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Pénzügy tanszék.....</i>	
129	
<i>Az egyetemi oktatás fejlesztési irányainak kijelölése hallgatói vélemények alapján Dr. Mikáczó Éva Ilona Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, tudományos segédmunkatárs eva.mikaczo@uni-corvinus.hu .....</i>	
142	
<i>Online oktatás a hallgatók szemszögéből Tarpataki Eleonóra Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, mesteroktató, PhD hallgató.....</i>	
154	

Magyar Tudomány Ünnepe – Jövőformáló tudomány 2020. november 1.	163
<i>A COVID-19 válság hatása a vállalati értékre</i> JUHÁSZ PÉTER Budapesti Corvinus Egyetem, habilitált egyetemi docens peter.juhasz@uni-corvinus.hu SZABÓ ÁGNES Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi adjunktus agnes.szabo2@uni-corvinus.hu	164
<i>Az adóelőny hátrányai</i> Fazakas Gergely - Budapesti Corvinus Egyetem Befektetések és vállalati pénzügy tanszék, docens email: gergely.fazakas@uni-corvinus.hu	182
<i>A zöld digitális gazdaság</i> Veress József - Budapesti Corvinus Egyetem Információrendszerek Tanszék veress.jozsef@yahoo.com Zsolnai László - Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Központ zsolnai@uni-corvinus.hu.....	189
<i>Beszámolókra épülő kutatások múltja, jelene és jövője a felsőoktatásban</i> Dr. Martin Kíra – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, egyetemi adjunktus kira.martin@uni-corvinus.hu Szabóné Dr. Veres Tünde - Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, tunde.veres@uni-corvinus.hu.....	196
<i>AZ ADÓZÁS KIHÍVÁSAI COVID IDEJÉN</i> Dr. Czoboly Gergely – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Pénzügy tanszék.....	206
<i>Dr. Erdős Gabriella</i> – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Pénzügy tanszék.....	206
<i>A bizalmi vagyongazdálkodás és a családi vállalkozások jövője A generációváltás egyik eszköze</i> Prof. Dr. Lukács János , egyetemi tanár, intézetvezető – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, janos.lukacs@uni-corvinus.hu dr. Hajdu Tibor Zoltán , PhD hallgató - Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel Tanszék, tiborzoltan.hajdu@uni-corvinus.hu.....	218
Számviteli oktatási konferencia 2020. szeptember 1.	236
<i>Pénzügyi-számviteli informatika 2. tárgy fejlesztési tapasztalatai</i> Dr. Mikáczó Éva Ilona Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, tudományos segédmunkatárs eva.mikaczo@uni-corvinus.hu	237

Plenáris ülés*

Plenáris ülés	
<i>Plenáris ülés vezető: Lukács János</i>	<i>Plenáris ülés titkár: László Norbert</i>
Előadók	Téma
Lakatos László Péter	Megemlékezés
Izer Norbert	Gazdaságpolitikai és adópolitikai alkalmazkodás a nemzetközi gazdasági trendekhez
Kiss Árpád	Hét szabály a vállalkozások gazdasági potenciájának és teljesítményének vizsgálatához
Dömötör Barbara	Szakfejlesztési folyamat a jövő fényében

Hét szabály a vállalkozások gazdasági potenciáljának és teljesítményének vizsgálatához

Kiss Árpád - Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Közgazdasági Kar,
egyetemi adjunktus kissa57@t-online.hu

Absztrakt

A közgazdaságtan több területe is rendszeresen belebotlik a vállalkozások gazdasági potenciáljában, teljesítményében felismerhető összefüggésekbe, törvényekbe. A sokféle, erősen izolált megközelítés következtében napjainkban már meglehetősen kaotikus fogalmi, módszertani téridőben kellene magabiztosan navigálnia az elemzőknek. Ilyen körülmények között talán hasznos lenne a legfontosabb elveket, szempontokat, axiómákat szabályokban is deklarálni.

Tanulmányom hét ilyen szabály alkalmazása mellett sorakoztat fel érveket. A bizonyosság (ellenőrzés) szabálya a vizsgálat megismételhetőségének követelményére hívja fel a figyelmet. Az információs aszimmetria kezeléséhez az információforrás szabálya nyújt segítséget. A szinergia szabályok funkciója: a gazdaság valóság és a mutatószám (külső szinergia), illetve a viszonyszám részei közötti kapcsolat (belső szinergia) formába öntése. A téridő szabály betartásával jelölhető ki a mutatók érvényességének térbeni és időbeni határai. Az értelmezési tartomány szabálya a mutatóértékek érvényességi határainak megállapításához használható. Végül az értékelés szabályának üzenete: a mutatók értelmezésénél kötelező az objektivitás.

Kulcsszavak:

beszámoló elemzés, számvitel, gazdasági potenciál, teljesítmény, vagyon

Bevezetés

A közgazdaságtan több területe is rendszeresen belebotlik a vállalkozások gazdasági potenciáljának – a vállalkozás készsége, képessége a meglévő és a jövőben létrehozható, kikényszeríthető piaci igények (kereslet) kielégítéséhez szükséges erőforrások megszerzésére, ellenőrzésére, működtetésére – és teljesítményének változásában felismerhető összefüggésekbe, törvényekbe. Nem túlzunk, ha az üzleti gazdaságtanhoz sorolt diszciplínák – például a vállalatgazdaságtan, vállalati pénzügyi gazdaságtan, számvitel, kontrolling – fő témáinak egyikeként azonosítjuk az ide tartozó kérdéseket. De a mikroökonómia, a statisztika területén született összefoglaló monográfiákból sem maradhat ki a vállalatok nyilvános beszámolóinak alapján elvégzett elemzés témája, módszertana.

A célkitűzések, pozíciók, érdeklődési területek sokfélesége miatt napjainkban már meglehetősen kaotikus fogalmi, módszertani téridőben kellene magabiztosan navigálnia az olvasónak. Nem több mint egy tucat, a témában írt tanulmány elolvasása után vagy félszáz mutató, akár több száz változatával találkozhatunk. Ilyen körülmények között talán hasznos lenne a legfontosabb elveket, szempontokat, szokásokat, szabályokban is deklarálni.

Természetesen ezek nem újak, és a szakma művelőinek többsége számára nem is ismeretlenek. Csak a deklaráció, a mellettük való elköteleződés szenved néha csorbát.

A szabályok felismerése, megfogalmazása közben zsákutcába vezetne, ha pusztán a forgalomban lévő mutatóváltozatok elméleti, logikai vizsgálatára szorítkoznánk. Az sem vezetne sehova, ha a vizsgálatba vont tanulmányok számának növelésétől remélnénk állításaink elfogadottságának javulását. Célravezetőbb egy tanulmány kiválasztásával szigorú korlátok között tartani a vizsgálatot.

Az sem hátrány, ha az elemzéshez használt mutatókhoz az alapul szolgáló adatok könnyen ellenőrizhetők, visszakereshetők, mindenki számára hozzáférhetők. A feltételeknek csak az felel meg tökéletesen, ha egy vállalat nem konszolidált éves beszámolóit használjuk. Kevés ilyen tanulmánnyal találkozhatunk a szakirodalomban. Ezek közül Dusek Tamás-Poreisz Veronika-Koltai Judit Petra tanulmányát [12] (továbbiakban: cikk) választottam. A cikkben vizsgált vállalkozás neve a cikk írásának időpontjában: Audi Hungaria Zrt (továbbiakban: AH Zrt).

Tanulmányomban csak a magyar nyelven elérhető irodalmat használtam. Ezek képezik a téma mikrokörnyezetét. Ezeknél történt meg – több-kevesebb sikerrel a nemzetközi kutatások applikációja a magyar vállalati környezetre.

Bizonyosság (ellenőrzés) szabálya

Az elemzésnek bármikor, bárki által megismételhetőnek kell lennie, és ugyanazt az eredményt kell adnia.

A szabály közismert. Már nagyon régen a tudományos kutatás és kommunikáció általánosan elfogadott, megkerülhetetlen, szigorú feltételének számít. Semmibe vétele hiányérzetet, bizonytalanságot kelt a tudásra, új ismeretre szomjas olvasóban.

Már az is a szabály hanyag kezelését jelenti, ha az adatok időbeli, vagy térbeli változásának bemutatására hivatott grafikonok nem tartalmazzák a csomópontok értékét.¹ A cikkben például az 1. sz. ábra [12: 72. oldal] a vizsgált vállalkozás létszámadatait kívánja bemutatni. De melyiket? Az átlagos állományi, vagy az átlagos dolgozói létszámot? Az utóbbin belül a teljes, vagy csak a direkt, esetleg az indirekt (ezt biztos nem!) dolgozói létszámot? A cikk 71. oldalán található információ, és az éves beszámoló kiegészítő mellékletei alapján talán a teljes dolgozói létszámot használták a cikk szerzői. Bár ez ellentmond a cikk 1. sz. ábrájához rendelt címnek (átlagos állományi létszám).

A cikk 3. sz. ábrája a címe szerint néhány kiválasztott („egyes”) befektetett eszköz értékének változását akarja bemutatni. Itt a felhasznált adatok híján az olvasók nem tudhatják, hogy az ME.A.II.6. Beruházásokra adott előlegek valóban lemaradtak az ábráról, vagy a szerzők összevonták az ME.A.II.5. Befejezetlen beruházások, felújítások mérlegsor értékével. A bizonytalan kezelésű vagyonelem értéke, súlya, volatilitása egyáltalán nem elhanyagolható. Az utóbbi 12 évben az

ME. A. II. 6. Beruházásra adott előlegek

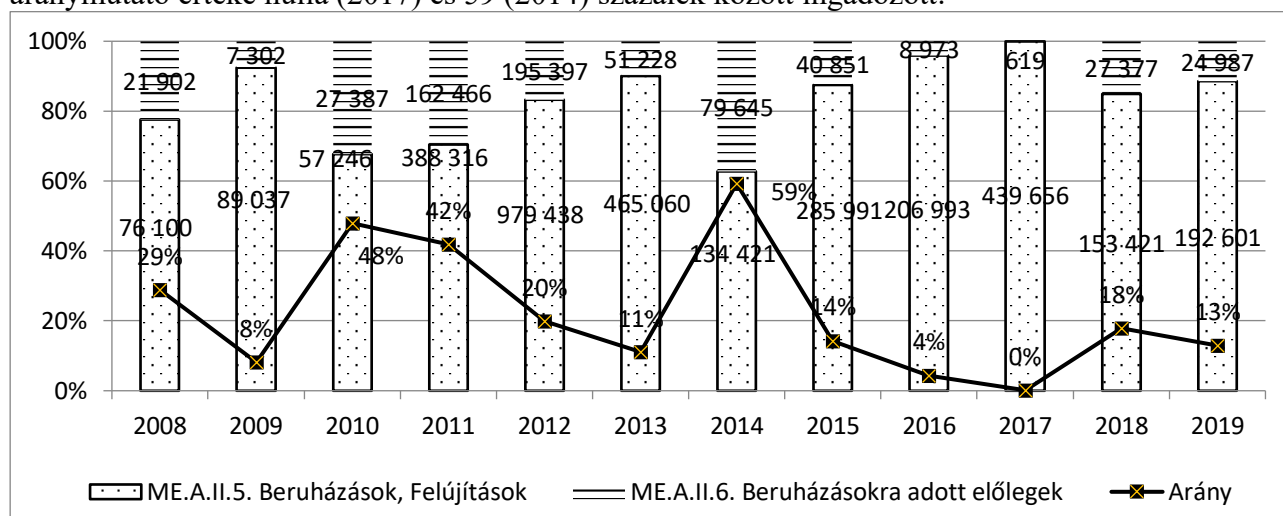
ME. A. II. 5. Beruházások, felújítások

---

¹ Az adatok elhagyása csak akkor elfogadható, ha a grafikon célja kizárólag az adatsorok együttmozgásának szemléltetése.

aránymutató értéke nulla (2017) és 59 (2014) százalék között ingadozott:

1. sz. ábra

A beruházások, felújítások (ME.A.II.5.) és a beruházásra adott előlegek (ME.A.II.6.) mérlegértékének alakulása (AH Zrt) (ezer €) Forrás: Saját szerkesztés

A cikk 6. sz. ábrája (77. oldal) a mutató-értékek és az alapadatok hiánya miatt a létszámadatoknál már említett bizonytalanságot megfejeleli a termelési értéknél teremtett káosszal. A 76. oldalon a szerzők ugyan megadják az utóbbiak számítási módszerét, de az adatok helyének, illetve értékeinek ismerete híján képtelenség a mutatók újraszámítása. Az olvasó már a második termelési érték kategória (anyagmentes termelési érték) számításánál elveszti a fonalat.

A szerzők valóban nem foglalkoznak az eredménykimutatás EK.A.IV.07. Egyéb szolgáltatások sorával?

Az alapadatok közzétételének elmulasztásával okozott hibát részben ellensúlyozza, ha legalább a képletek tartalma egyértelmű. Ha ez sem teljesül, akkor – a mutatószámok számítási lehetőségeinek rengeteg verziója miatt – tombolni fog a félkarú rabló effektus. [25] Mert például a cikk 2. táblázatában található mutatókban nemcsak a számlálók (termelési értékek), de a nevezők (vagyonlemek) bő választéka külön-külön is kaotikus helyzetet teremt.² Hát még a két hiba együtt!

A nevezéktan anomáliái is sok problémát okoznak az adatok, mutatók tartalmának azonosításában, értelmezésében. Az éves beszámoló elemzéséhez kialakított, használt mutatóknál nincs felismerhető, általánosan elfogadott, követett szabály.³ Ki a vagyonra, ki a jövedelemre gyakorolt hatás, vagy éppen az érintettek [11: 59-63. oldal] vélt vagy valós igényei szerint választ nevet. Vagy egyszerűen átveszi, néha magyarra fordítja az eredeti, angol nyelvű szakirodalomban használt elnevezést. Esetleg a számláló és/vagy a nevező neve mellé odabiggyeszti a „ráta” vagy „arány” szavak valamelyikét.

A cikk 3. táblázatában például a tulajdonosi aránymutató tartalmának, hatókörének, jelentésének azonosításánál okoz gondot a pontatlan elnevezés. A cikk szerint „a tulajdonosi arány azt mutatja,

² A mellékletben összegyűjtöttem a cikk 2. táblázatában szereplő mutatók számításának variációit a vállalkozás közzétett, nyilvános adataiból. A cikkben közölt értékek egyik változattal sem egyeznek meg.

³ Ezzel a problémával például a kémia a 18. század utolsó évtizedeiben küzdött [2: 319. oldal]. A kémikusok között ilyen nevezéktani vita napjainkban már csak nagyon ritkán lángol fel. Az elfogadott, írott és íratlan szabályok segítségével a csörtéket nagyon gyorsan rövidre tudják zárni. Így mindenki a lényegi kérdésekre koncentrálhat. Mi közgazdászok is legyünk olyanok, mint a kémikusok!

hogyan a tulajdonosok az üzlet teljes kockázatának mekkora részét vállalják” [12: 78. oldal]. A mutató képlete ugyan hiányzik a cikkből, de a táblázatból visszafejthető:

$$\text{Tulajdonosi arány} = \frac{\text{ME. D. Saját tőke}}{\text{ME\SZV Mérlegfőösszeg}}$$

Az arányszám neve sokszor tőkeellátottság [1; 6 és 8] vagy tőkeerősség. Béhm Imre egyik könyvében [5] három helyen, három különböző néven említi ugyanezt a mutatót. Forrás összetétel (54. oldal), saját tőke fedezet (57. oldal), végül saját tőkeellátottság (58. oldal). Trautmann János pedig a saját tőke aránya elnevezést használja [28]. Ezt a nevet a cikk 3. táblázatában a másik mutató kapta meg. A mutató értékeiből kikövetkeztethető: a cikk szerzői az utóbbi név mögé ezt az arányszámot rejtették:

$$\text{Saját tőke aránya} = \frac{\text{ME. D. Saját tőke}}{\text{ME. F. II. Hosszú lejáratú kötelezettségek (HLKöt)}}$$

A vállalkozás finanszírozásának, tőkehelyzetének jellemzéséhez használt mutatóknál is komoly zavart okoz a kidolgozatlan, át nem gondolt, kaotikus elnevezés. A

$$??? = \frac{\text{ME. D. Saját tőke}}{\text{ME\SZV Mérlegfőösszeg}}$$

mutatót legtöbb szakirodalom egyszerűen saját tőke aránynak nevezi. Ugyanakkor Bíró Tibor és szerzőtársai [8: 66. oldal] a saját tőke arányt így számolják:⁴

$$\text{Saját tőke arány} = \frac{\text{ME. D. Saját tőke}}{\text{ME. F. I. Hátrasorolt kötelezettségek + ME. F. II. HLKöt}}$$

Béhm Imre [5: 54. oldal] a tőke tartalma és a mutató típusa (összetétel) alapján a tőkestruktúra mérésére alkalmas mutatók közé vette be ezt a mutatószámot. Aztán három oldallal hátrébb a tőkefedezet nevet kapja meg ugyanez a viszonyszám. Még egy fordítás a könyvben és megtudhatjuk, hogy a képlet a saját tőkeellátottság mérésére alkalmas. Adorján Csaba és szerzőtársai [1], valamint Béza Dániel és szerzőtársai [6] a tőkeerősség elnevezés mellett teszik le a voksukat.

Az erőforrás (vagyon) és a hozam (teljesítmény) adatokból felépített mutatók elnevezés a vállalatok gazdasági teljesítményének mérésére alkalmazott módszerek nevezékntának legkritikusabb területei közé tartozik. Például az

$$??? = \frac{\text{EK. A. I. Nettó árbevétel}}{\text{ME\SZV Mérlegfőösszeg}}$$

viszonyszámot a felhasznált irodalomból három [1: 59. oldal; 10: 463-469. oldal; 3: 33. oldal] eszközarányos árbevételnek nevezi. Katits Etelkának és szerzőtársainak [17: 300. oldal; 18: 293. oldal; 19: 109. oldal] az eszközarányos forgalom elnevezés a szimpatikus.

---

⁴ Az ME.F.I. Hátrasorolt kötelezettségek vagyonszámot szinte soha nem nevesítik, de remélhetőleg beleértik a hosszú lejáratú kötelezettségekbe.

Több szerző az eszközök forgási sebessége [12: 6. táblázat; 29: 43. oldal; 14: 25. oldal] elnevezéssel azonosítja ezt a mutatószámot.

Hasonló nevezéktani problémákkal kell megküzdenie az olvasóknak a cikk 4. és 5. táblázatában összegyűjtött mutatóknál is. A cikk 5. táblázatánál azért is vakarhatjuk tanácstalanul, reményvesztetten a fejünket, mert 2016-tól az éves beszámolóból már hiányoznak az osztalékfizetési és a profit-visszatartási ráták számításához szükséges adatok.

Információforrás szabálya

Az érintettek különböző csoportjai közti információs aszimmetria akkor csökkenthető, ha a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetének megismeréséhez az éves beszámoló mindhárom nyilvános elemét felhasználják.

A 20. század utolsó évtizedeitől megtapasztalt, megszenvedett, de azért élvezett információs cunami keltette, sokszor rémületté fokozódó bizonytalanság csökkentésének egyik módszere lehet, ha barátságot kötünk az éves beszámoló mindhárom, azonos online felületen elérhető elemével. Manapság a mérlegről és az eredménykimutatásról még csak-csak harangoztak valamit az elemzőknek, de a kiegészítő melléklet legtöbbjük számára mintha nem is létezne. Ahogy, köszönik szépen, de a mérleg és az eredménykimutatás törvényben előírt szerkezete által nyújtott előnyökből sem kérnek. Pedig a csoportosítás használatával a bizonyosság (ellenőrzés) szabályát is egyszerűbb lenne betartani. Például ilyen jelölésekkel lehetne a beszámolóknak ezt az adottságát kihasználni:

1. táblázat: Az éves beszámolóból származó adatok, információk jelölése

Beszámoló részének neve és jele	Főcsoport	Csoport	Sor
Mérlegfőösszeg (Vagyon, Eszközök (Erőforrások), Források (Tőke) összesen): ME Σ V			
Mérleg: ME	Nagybetű	Római szám	Arab szám
Eredménykimutatás: EK			
Kiegészítő melléklet: KM	Szöveg: Sz	-	-
	Befektetési tükör: BT		
	Cash Flow kimutatás: CF	Római szám	Arab szám

Forrás: Saját szerkesztés

Az információk forrásaként használva az éves beszámoló három elemének törvényben szabályozott, kötelező struktúrája, sorszámozása az információforrás szabályának több dimenzióját nyitja meg. Először is egyértelművé tehető a mérlegből és az eredménykimutatásból nyert adatok tartalma.

Például a bizonyosság (ellenőrzés) szabályánál említett tartalmi problémák kiküszöbölhetőek lettek volna, ha a cikk 3. sz. ábrájánál a szerzők egyértelműen jelzik, hogy melyik mérlegsorokkal dolgoznak. Ugyanez a helyzet a cikk 6. táblázatánál is. Másodszor a sorszámozás használatával azonosítható az egyes adatok tartalma is. Például szintén a bizonyosság (ellenőrzés) szabályánál már ismerttetett ok miatt, ha az olvasó a cikk 1. sz. ábrájának értelmezéséhez az elektronikus beszámoló portálról már letöltötte, megnyitotta, átlapozta a vállalkozás 2017 évi beszámolójának kiegészítő mellékletét, akkor könnyen megfogalmazódhat benne a kérdés: a 2016 évi

létszámadatak közül melyiket használták a cikkben? Az Audi Hungária Kft-ét,⁵ az Audi Hungária Service Zrt-ét⁶ vagy előre tekintve az utóbbi beolvadásával létrejött Audi Hungária Zrt-ét? Harmadszor, a jobb kiegészítő mellékletekből megismerhető a vállalkozás menedzsmentjének véleménye a vagyon, a teljesítmény az üzleti évben mérhetővé vált jelentősebb változásairól.

Például a cikk 2. és 4. sz. ábrájában, illetve az 1. táblázatában bemutatott – egymással szorosan összefüggő – adatokban olyan törés tapasztalható, melyről muszáj valamit mondani. 2012-ről 2013-ra a mérlegfőösszeg (2. sz. ábra), a forgóeszközök értéke (4. sz. ábra) is jelentősen csökkent. Az 1. táblázat tanúsága szerint pedig teljesen megfordult az erőforrások főcsoportokon mért vagyonösszetétel ($\frac{ME.A. Befektetett eszközök}{ME\acute{E}V\ M\acute{e}rlegf\acute{o}sszeg} + \frac{ME.B.Forg\acute{o}eszk\acute{o}z\acute{o}k}{ME\acute{E}V\ M\acute{e}rlegf\acute{o}sszeg}$).

Az Audi Hungária Zrt. érzékeny a jó hírére, így nem mehetett el szó nélkül egy ilyen mértékű változás mellett. A magyarázat a 2012 évi kiegészítő melléklet 7. oldaláról: „a 3.006.900 ezer € értékű osztalékkelőleg kifizetésére vezethető vissza a kapcsoló vállalkozásokkal szembeni követelések jelentős csökkenése.” A meglehetősen homályos fogalmazás talán azt a kreatív számviteli technikát hivatott leplezni, melyet a vállalkozás több éven keresztül alkalmazott. Mert a kiegészítő mellékletek minden érintett számára hozzáférhető információi alapján látszik, a 2012 évi osztalékfizetés a 2007-től felhalmozott „konszernen belüli lekötés” felhasználásával történt:⁷

2. táblázat: A határidős lekötés és az eredménytartalék kapcsolata mérlegadatokat alapján (AH Zrt) (millió €)

Év	Határidős lekötés konszernen belül (KM.Sz.)		Eredménytartalék (ME.D.IV.)	
	Érték	Változás	Érték	Változás
2001	0	0	850	n.a.
2002	0	0	1 127	+ 277
2003	0	0	1 408	+ 281
2004	0	0	1 539	+ 131
2005	0	0	1 539	0
2006	0	0	1 956	+ 417
2007	1 500	+ 1 500	2 467	+ 511
2008	2 050	+ 550	3 050	+ 583
2009	2 750	+ 700	3 631	+ 581
2010	3 350	+ 600	3 964	+ 333
2011	3 450	+ 100	4 357	+ 393
2012	0	- 3450	2 119	- 2 238
2013	0	0	1 741	- 378
2014	0	0	1 824	+ 83
2015	0	0	2 217	+ 393
2016	0	0	2 902	+ 685
2017	0	0	349	- 2 553
2018	100	+ 100	1 033	+ 684
2019	100	0	1 712	+ 679

Forrás: Saját szerkesztés

⁵ Ebben az esetben az előző évekkkel összehasonlítható az adat.

⁶ Ezt biztosan nem.

⁷ Ezekre az információkra az értékelés szabályánál még vissza kell térnünk.

Negyedszer, a reálfolyamatokban használt befektetett eszközökről az éves beszámoló mérlegében és kiegészítő mellékletében is található fontos, egymással szorosan összefüggő információk. A mérleg ME.A.I. Immateriális javak, illetve ME.A.II. Tárgyi eszközök csoportjából a több évig (több termelési ciklusban) használt anyagi és nem anyagi erőforrások nyitó (előző év) és záró (üzleti év) könyv szerint (nettó) értékei ismerhetők meg. Az ME.A.I. Immateriális javak mérlegcsoport tagolásában nincs átgondolt, következetesen érvényesített szempontrendszer.

A csoporton belüli sorok csak fajtájuk szerint mutatják be a reálfolyamatokban használt, nem anyagi jellegű erőforrásokat. Az ME.A.II. Tárgyi eszközök csoport kialakításánál már több szempont [20: 87-89. oldal), a mobilitás, a készütségi fok, az erőforrás és a tevékenység közötti kapcsolat és természetesen az eszköz típusa is több-kevesebb következetességgel felismerhető. Az információforrás szabálya szempontjából az ME.A.I.2. Kísérleti fejlesztések aktivált értéke, az ME.A.II.5. Befejezetlen beruházások, felújítások és az ME.A.II.9. Beruházásokra adott előlegek mérleg soroknak van különös jelentősége. Ez a még használatba nem vett, de már tőkét lekötő, reálfolyamatokban majd használható, de még használatba nem vett befektetett eszközök előző, és üzleti év végi értéke.

A főáramú és az alternatív közgazdaságtanban is fontos fogalmak, kérdések kapcsolódnak ezekhez a vagyonelemekhez. Például beruházás, egyensúly, fejlesztés, felhalmozás, gazdasági növekedés. Ugyanakkor véleményem szerint óriási baklövés lenne ezeket az értékeket használni ezekkel a fogalmakkal összefüggésben. Az év végi értékeknek ezeken a sorokon nagyon kevés az információ tartalmuk. A mérlegből kiolvasható adatok köszönőviszonyban sincsenek a vállalkozás beruházási, fejlesztési, tevékenységével, mely az éves beszámoló kiegészítő mellékletéből, ezen belül a KM.BT. Befektetési tükörből, továbbá a cash flow kimutatás KM.CF.II.15. Befektetett eszközök beszerzése sorából ismerhetők meg. A befektetési tükörben az üzleti évben beszerzett és használatba vett tárgyi eszközök értéke is megtalálható. A cash flow kimutatásban csak az üzleti évi beszerzés pénzügyileg is rendezett értékei láthatók. A vállalkozásnál még működő, de tőkét már le nem kötő, reálfolyamatokhoz használt befektetett eszközök a nettó értékből (ME) már hiányoznak. A bruttó értékbe (KM.BT.) viszont még beleszámítanak.

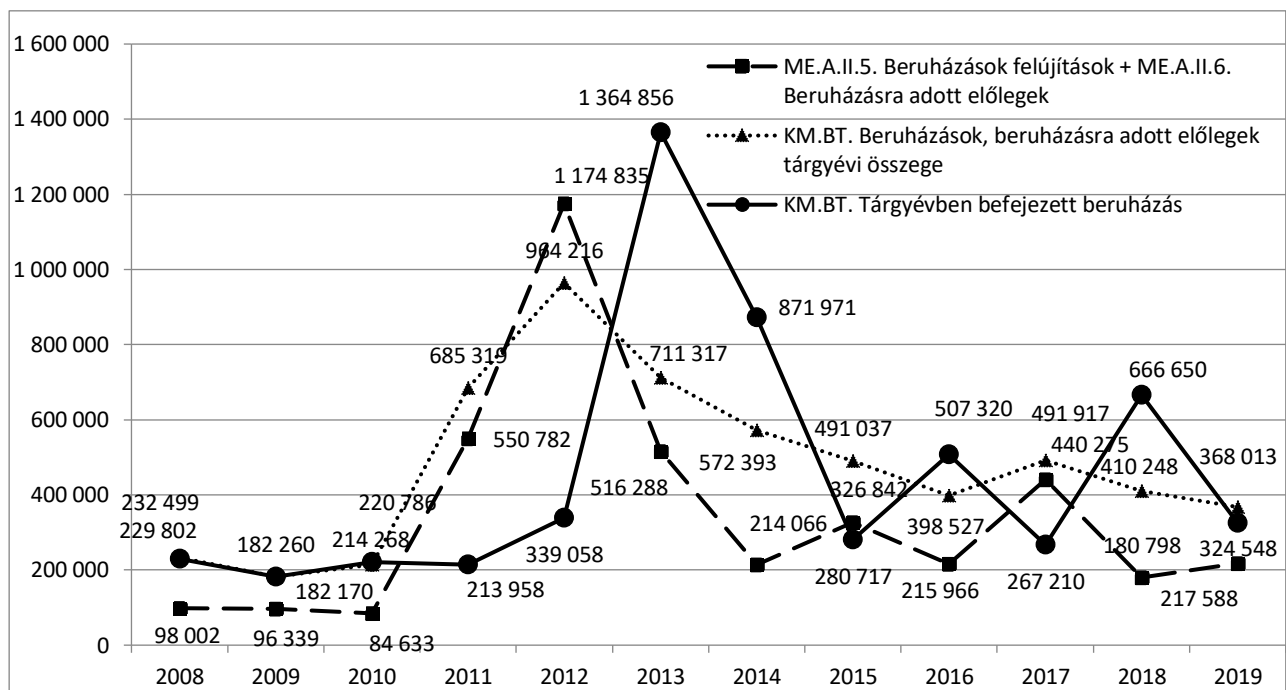
További eltérés, hogy a beszerzés összege (üzleti évben beruházásra, fejlesztésre fordított teljes kiadás és kötelezettségvállalás) a készütségi foktól, a használatba vett tárgyi eszközök értéke pedig az időtől független. Az utóbbi összegyűjti a beruházási, fejlesztési projektek teljes – gyakran több üzleti évet átfogó – téridejében keletkezett összegét.

A kiegészítő melléklet befektetési tükrenek szabályozása a számviteli törvényben echte keretjelleget szabályozás. Nagy szabadságot ad a vállalkozásoknak. Ezért olvasása, értelmezése, az elemzéshez szükséges adatok összegyűjtése valódi számviteli alapismereteket, nagy figyelmet, sokszor kreativitást, empátiát igényel. Az Audi Hungária Zrt például azt a megoldást választotta, hogy az üzleti évben elkezdett, és be is fejezett beruházások, fejlesztések értékét a KM.BT. Befektetési tükör megfelelő sorainak – mely követi az ME.A.II.1-4. mérleg sorok tartalmát, szerkezetét – „Növekedés” oszlopában mutatja be. A befektetési tükörben nem futtatja át az ME.A.II.5. Befejezetlen beruházások, fejlesztések mérleg sorhoz tartozó soron.

Az üzleti évben befejezett, de már az előző év(ek)ben megkezdett beruházások, fejlesztések értéke pedig a megfelelő sor „Átsorolás” nevű oszlopa által kijelölt mezőben lelhető fel.

Így az üzleti évben beruházásra, fejlesztésre fordított összeg az ME.A.II. Tárgyi eszközök sor „Növekedés” összegével egyenlő. Az üzleti évben használatba vett eszközök értéke pedig az ME.A.II.1-4. sorok „Növekedés” és „Átsorolás” oszlopához tartozó mezők összesítésével állítható elő.

Ezeknek az információknak a birtokában már összeállíthatók a vállalkozás beruházási, fejlesztési tevékenységének bemutatására alkalmas adatsorok az éves beszámoló kiegészítő mellékletéből:

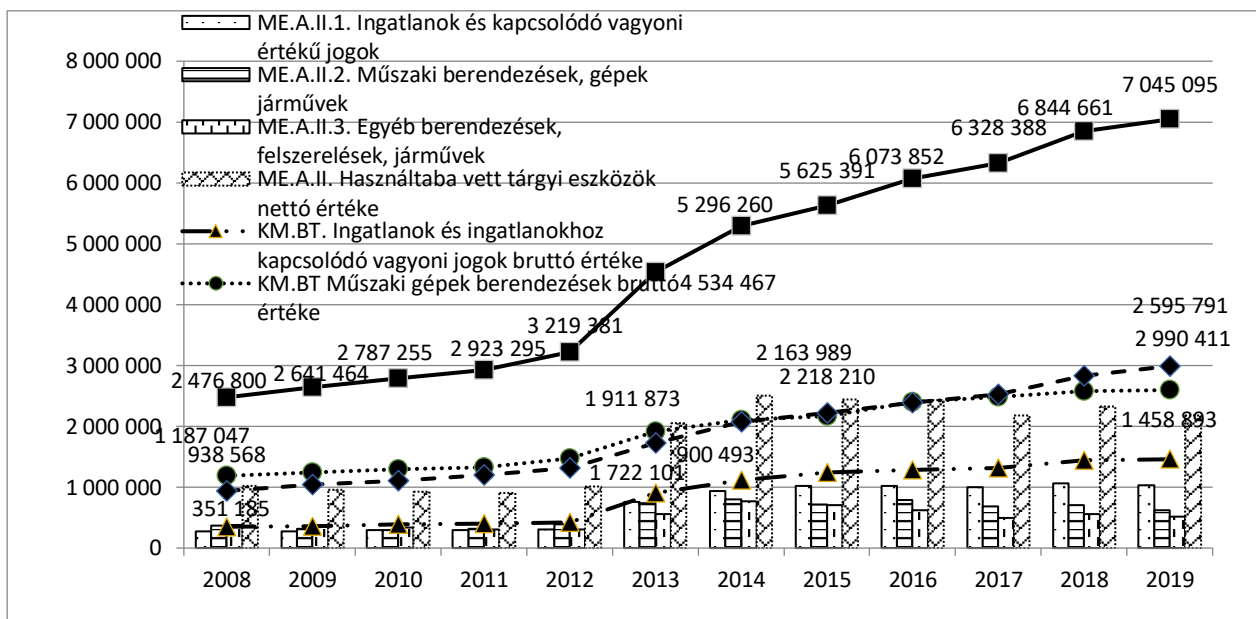

2. sz. ábra
Beruházások, felújítások mérleg- és forgalmi értékei (AH Zrt) (ezer €)

Forrás: Saját szerkesztés

A három adatsor teljesen másról a gazdasági jelenségről. Tagadhatatlan: ha a vállalkozások tárgyi eszközeinek bővülésére vagyunk kíváncsiak, akkor az **ME.A.II.5. + ME.A.II.6** összeg választásával nagyon sűrű, vad és gondozatlan erdőbe visszük az olvasót. Az így kapott adatnak semmi köze a vállalkozás által ellenőrzött tárgyi eszközök változásához, a vállalkozás valós beruházási, fejlesztési erőfeszítéseéhez. Az sem okozhat meglepetést, hogy teljesen más a dinamikája a mérlegértékeknek és a bruttó értékeknek.

A 3. sz. ábrából egyértelműen látszik: az Audi Hungária Zrt-nél az ME.A.II. Tárgyi eszközök erőforráscsoportban a kiegészítő mellékletből kiolvasható bruttó érték nőtt folyamatosan. A nettó értékre (ME.A.II.5.) a stagnálás jelző jobban illik.

3. sz. ábra
Működő tárgyi eszközök bruttó és könyv szerinti értéke (AH Zrt) (ezer €)

Forrás: Saját szerkesztés

A számvitel szabályozása mondhatni folyamatosan változik. A hatályba lépése óta eltelt 28 év alatt még mutatóban sem találni olyan évet, amikor legalább egyszer ne nyúlt volna hozzá ehhez a törvényhez az országgyűlés. Legtöbbször csak úgy szőrmentén, de néha – úgy 8-10 évente – drasztikusan. Jelentősen megváltoztatva a beszámolóban közzétett információk tartalmát, mennyiségét, szerkezetét. Az ok néha valóban a gazdasági környezet változása, de nagyon sokszor csak a „vállalkozás adminisztratív terheinek csökkentése” hangzatos, de hamis jelszavával ékesített ámokfutásról volt szó.

A legutóbbi, 2016 évi változtatásoknál is találhatunk példát mindkettőre. Például ettől az évtől lényegesen megváltozott az osztalék kommunikációja az éves beszámolóban. Ettől az évtől az eredménykimutatás utolsó főcsoportja az EK.D. Adózott eredmény. Az osztalék már öt éve a számviteli törvény szabályozása szerint sem az üzleti év teljesítményéhez kapcsolódik. Ez jó!⁸ Végre a számvitel is el- és felismerte: az osztalék közgazdasági tartalmának az felel meg, ha elszámolása, bemutatása a közvetlen vagyonyváltozás formáját ölti.

A megvilágosodásnak azonban van egy roppant kellemetlen következménye is. Az osztalékról az éves beszámoló részei közül már csak a kiegészítő melléklet tartalmaz információt. A mérleg és az eredménykimutatás már nem.

⁸ Persze az öröm és a bánat most is kéz a kézben jár. Az osztalék szabályozás módosításának következetlenségéről lásd [22].

Külső szinergia szabály

A jellemezni kívánt közgazdasági valóság, fogalom, folyamat és a mutató számításához használt adatok között legalább sztochasztikus logikai, tartalmi, kapcsolatnak kell lennie.

A gazdasági adatok – így az éves beszámoló – elemzésének célja jó esetben néhány konkrét kérdés megválaszolása, a folyamatokat irányító már ismert szabály azonosítása vagy új felismerése. Az éves beszámoló elemzésére alkotott, alkalmazott mutatók remélhetőleg ilyen céllal készülnek. A siker alapvető feltétele: bizonyítható kapcsolat a mutatóhoz használt adatok és a gazdaság kiválasztott szegmense között.

A külső szinergia szabály következetes érvényesítését több körülmény is nehezíti. Például az, hogy a gazdasági csomópont, tranzakció, fogalom sokszor több adattal, módszerrel is megragadható. Ebben az esetben az adatok közötti választásnál a meghatározó szempont nem nagyon lehet más, mint az elemzés célja. Mire gondolok? Az információforrás szabályánál már látótérbe került a reálfolyamatokhoz használt befektetett eszközök bővítésének, fejlesztésének, megújításának méréséhez használható információk térideje.

Most az a kérdés: milyen vizsgálatokhoz használhatók a különböző adatok? Az ME.A.II.5. Beruházások, felújítások és az ME.A.II.6. Beruházásokra adott előlegek mérleg sorok például a külső szinergia szabály alapján semmire. Sem önállóan, sem összevontan. Annak az ismeretnek, hogy év végén a vállalkozás milyen összegű reálfolyamatokhoz használt befektetett eszközfejlesztést nem fejezett be, nagyon kevés az információ tartalma. Árulkodónak kellene lennie, hogy a reálfolyamatokhoz használt befektetett eszközök másik csoportjánál, az ME.A.I. Immateriális javaknál az éves beszámolóban már meg sem jelenik az év végi befejezetlen állomány értéke. Pedig például egy minőségbiztosítási, vagy egy komplex vállalatirányítási rendszer bevezetése (még?) biztosan tovább tart, mint például egy könnyűszerkezetes raktár felépítése.

A vagyoncsoportba tartozó, használatba vett, működő erőforrásoknál az értéket meghatározó tényezők nagy száma, összetettsége miatt önmagában a nettó érték is torzítja az arány, az összetétel vagy a teljesítmény mérésére használt mutatókat. Emlékezzünk az Audi Hungária Zrt működő tárgyi eszközeinél a nettó és bruttó értékek szignifikáns különbségére, függetlenségére, eltérő dinamikájára (3. sz. ábra)!

Mint az információforrás szabályánál láttuk KM.BT. Kiegészítő melléklet befektetési tükör bruttó értékek változását bemutató mozgástáblájából a vállalkozás fejlesztési politikájáról két adat is kiolvasható. Egyik az üzleti évben üzembe helyezett, használatba vett tárgyi eszközök értéke volt.⁹ Mégpedig a mérlegben előírt csoportosításban. Ez az adat használható az erőforrás és a teljesítmény (hozam, eredmény) összefüggését kifejező hatékonysági, jövedelmezőségi, illetve a tárgyi eszközök megújításának dinamikáját mérő megújítási mutatókban.

A másik adat az erőforráscsoport bővítésére felhasznált vagyon, meghozott áldozat, vállalt kötelezettség. Függetlenül a készülségi foktól. Ezt az adatot célszerű használni a vagyon másik dimenziójával, a tőkével (források) kialakult kapcsolat méréséhez. A megválaszolható kérdés ebben az esetben: miből, milyen kötelezettségvállalás, forrás (tőke) összetétellel fedezte a vállalkozás a beruházásokat, fejlesztéseket?

---

⁹ Az ME.A.I. Immateriális javak mérlegcsoportnál a készülségi fok szerint csoportosítás hiánya miatt ez az adat nem állítható elő.

A beszámoló elemzés több termelési érték kategóriával is kapcsolódik a makro- és mikroökonómiához. „Makrogazdasági oldalról a vállalati teljesítményt alapvetően a hozzáadott értékkel, lényegében a GDP-hozzájárulással lehet mérni.” [26: 13. oldal.]

Azonban a cikkben használt négyféle termelési érték fogalom tartalma, kapcsolata már egyáltalán nem követi az egységesnek mondható közgazdasági értelmezést.

Kezdjük a tartalommal! A legátfogóbb termelési érték kategória a bruttó termelési érték, mely a vállalat üzleti évben elért teljes teljesítménye. Magába olvasztja az üzleti év (EK.A.I. Nettó árbevétel NÁRB), valamint a következő évek realizálni remélt (EK.A.II Aktivált saját teljesítmények értéke ASTÉ¹⁰) értékesítését. A szakirodalom többsége¹¹ már a bruttó érték számításánál korrigál a transzformációs folyamatokat elkerülő teljesítmények áldozataival, az EK.A.IV.08. Eladott áruk beszerzési értéke (ELÁBÉ) és az EK.A.IV.09. Eladott (közvetített) szolgáltatások értéke (KSzÉ) sorokkal. Elfogadva azt a vulgármarxista tételt, mely szerint a kereskedelem, a szolgáltatás nem hoz létre új értéket. Csak a termelés.

De mit is jelent, ha a bruttó termelési érték számításnál az időszak teljes teljesítményét csökkentjük az áruértékesítés és szolgáltatásközvetítés miatt hozott áldozattal? Csak annyit, hogy a vállalat transzformációs (termelési) tevékenységénél a bruttó termelési, a kereskedelemnél és szolgáltatásközvetítésnél pedig a hozzáadott értékkel mérjük a teljesítményt.

Sikerült egy hibrid, csökkentett, bizonytalan információtartalmú mutatót összerakni. Továbbá a kenyerét csak kereskedelemmel és/vagy szolgáltatásközvetítéssel kereső vállalkozásoknál a bruttó termelési érték és a hozzáadott érték különbségét a módszerrel a kiegészítő anyagjellegű ráfordításokra (pl. energiaköltségek, irodaszer stb.) degradáltuk.

A hozzáadott érték (HÉ) számításának csak az egyik változata indul az EK.A.I. Nettó árbevételből (NÁRB).¹² Több szerző, – például [8] de a cikk szerzői is – számítja ezt a teljesítményadatot valamelyik eredménykategóriából.

A két módszer összehasonlításával sok azonosságot, és még több különbséget találhatunk:

Az „eredményből visszavezetve” (szűkebb) hozzáadott érték számítás módszernél a kezdőpont vagy az EK.C. Adózás előtti eredmény, vagy az ebből számított adó és kamatfizetés előtti eredmény (EBIT). Esetleg az EBITDA (EBIT+EK.A.VI. Értékcsökkenés).¹³ A vállalati pénzügytani szakirodalom magyar applikációjában a múlt század végén – de még mindenképpen a számviteli törvény 1992. évi hatályba lépése előtt – jelent meg ez a fogalom, mutató. Például: „A hozzáadott érték számításának logikája: azt az értéket kívánjuk meghatározni, amelyet az anyagértékhez hozzáadott a vállalat (nyereség+béreköltség+költségként elszámolt erőforrás-arányos adók+amortizáció)” [15: 38.oldal].

Lehet, hogy a hibának applikációs oka van? Mert ebben a képletben az „eredmény” fogalmának három eredménykimutatás főcsoport is megfeleltethető (EK.A. ÜZER, EK.C. ADEER, EK.D. ADER). A számviteli törvény hatályba lépése óta persze mindegyik megoldás rossz hozzáadott

---

¹⁰ Az EK.A.II. Aktivált saját teljesítmények értéke két elemből áll. Az EK.A.II.03. Saját termelésű készletek állomány változása (STKÁV) a következő év(ek)ben realizálni remélt értékesítésekhez tartozó áldozat. Az EK.A.II.04. Saját előállítású eszközök aktivált értéke (SEEAÉ) sor egyik lehetséges értelmezése: az üzleti év belső értékesítése.

¹¹ Az idézett szakirodalmak közül kivételt képez [28].

¹² Reszegi L-Juhász P. [26] szerint így a „bővebb” hozzáadott érték kategóriához jutunk.

¹³ Lásd például [26] 38. oldal.

értékhez vezet. Már mindjárt az EK.B. Pénzügyi műveletek eredménye főcsoport szétzilálja a termelési érték és a nyereség közti összefüggést.

3. táblázat: Termelési értékek felépítése

Bevételből felépítve (bővebb)		Eredményből visszavezetve (szűkebb)	
Előjel	Termelési érték kategóriák	Előjel	Termelési érték kategóriák
+	EK.A.I. Nettó árbevétel (NÁRB)		
±	EK.A.II. Aktivált saját teljesítmények értéke (ASTÉ)		
=	Bruttó termelési érték (BTÉ)	↑ =	Bruttó termelési érték
-	EK.A.IV. Anyagjellegű ráfordítások (AJRÁF)	+	EK.A.IV. AJRÁF
=	Anyagmentes termelési (Hozzáadott) érték (HE)	=	Hozzáadott érték
-	EK.A.VI. Értékcsökkenés (ÉCS)	+	EK.A.VI. ÉCS
=	Nettó termelési érték (NTÉ)		???
+	EK.A.III. Egyéb bevételek (EBEV)		
↓ -	EK.A.V. Személyi jellegű ráfordítások (SZJRÁF)	+	EK.A.V.SZJRÁF
-	EK.A.VII. Egyéb ráfordítások (ERÁF)		
=	A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye (ÜZER)		???
±	EK.B. Pénzügyi műveletek eredménye (PÜER)		
±	EK.D. Rendkívüli eredmény (2016-ig)		
=	EK.C. Adózás előtti eredmény (ADEER) (2016-tól)	±	EK.C. ADEER vagy EBIT
-	EK.D.X. Adófizetési kötelezettség (TA)		
=	EK.D. Adózott eredmény (ADER) (2016-tól)		

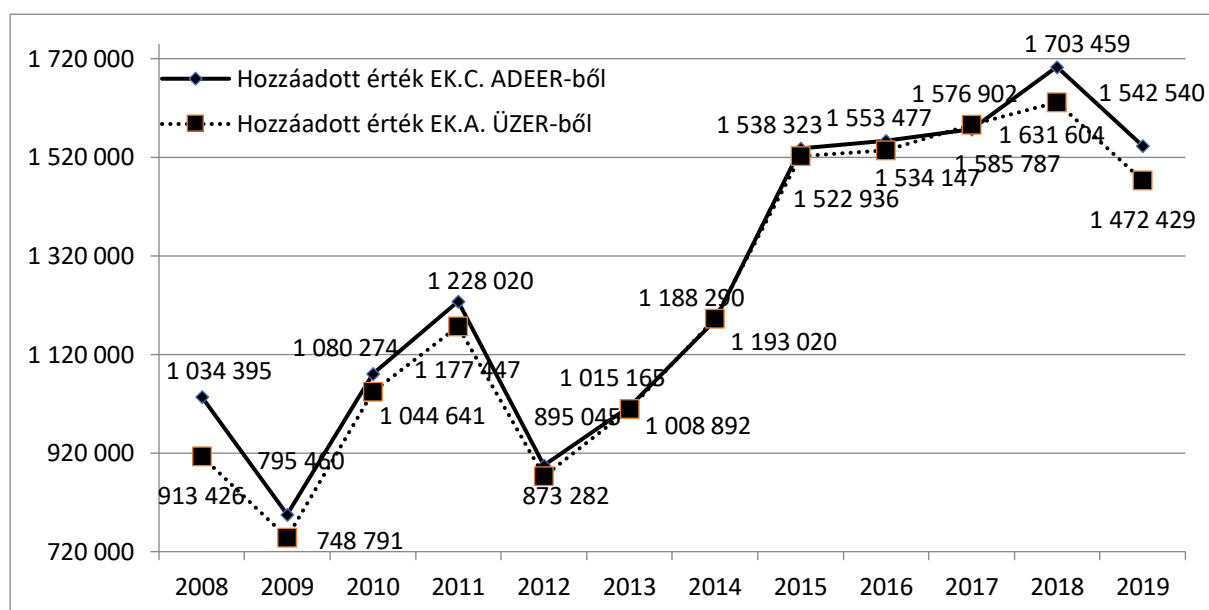
Forrás: Saját szerkesztés

Ezt részben korrigálja az EBIT használata, hisz legalább a Kamatjellegű ráfordításokat, és talán a Kamatjellegű bevételeket kezeli¹⁴.

De mi legyen a főáramú számvitel alapján összeállított éves beszámolóból a termelési érték számításához csak használhatatlan szerkezetben kiolvasható többi pénzügyi bevétellel, és ráfordítással? Az „Eredményből visszavezetve” (szűkebb) módszert használó magyar szakirodalomban nem található olyan, melynek ingerküszöbét átlépné ez a probléma. A következmény elkészerítő: az EK.A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye főcsoport rendszeridegen elemmé vált.

¹⁴ Az éves beszámoló összköltség eljárással készített eredménykimutatásában a két adat az EK.B.20. Fizetendő (fizetett) kamatok és kamatjellegű ráfordítások, és az EK.B.16. Egyéb kapott (járó) kamatok és kamatjellegű bevételek sorokban található (információforrás szabálya).

Más eredményt kapunk, ha a hozzáadott értéket az EK.A.C. Adózás előtti eredményből, illetve az EK.A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye főcsoportból indulva számítjuk:

4. sz. ábra

Hozzáadott érték EK.C. Adózás előtti és EK.A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredményéből számítva (AH Zrt) (ezer €) Forrás: Saját szerkesztés

Nem jelent megoldást az sem, ha a problémát a pénzügyi tevékenység teljesítményének negligálásával kezeljük. A „szűkebb” számítást az EK.A. Üzemi (üzleti) tevékenység eredményéből indítjuk. Sajnos az sem csapja ki egyetlen szerzőnél sem a biztosítékot, hogy a számviteli törvény alapján az EK.A.III. Egyéb bevételek és az EK.A.VII. Egyéb ráfordítások eredménykimutatás csoportok bőven tartalmaznak olyan elemeket is, melyeket a makro- és mikroökonomia egyértelműen, határozottan kizár a GDP-ből.

Például: „Ha valaki elad egy használt autót, akkor a tranzakció lebonyolításához pénzt használnak, noha a használt autó nem része az adott év kibocsátásának.” [24: 186. oldal] Márpedig a magyar számviteli szabályok alapján a reálfolyamatokban több évig használt erőforrások¹⁵ értékesítésének hozama az EK.A.III. Egyéb bevételek, áldozata pedig az EK.A.VII. Egyéb ráfordítások teljesítmény csoportba sorolandó.

Ebbe a két teljesítménycsoportba tartoznak például a kapott támogatások, a kapott és fizetett késedelmi kamatok, a céltartalék képzése és feloldása, a helyi adók. Ezek, a főáramú és az alternatív közgazdaságtan ma elfogadott, használt paradigmája szerint egyik termelési érték kategóriába sem tartozó, de teljesen szokásos, a vállalkozások működéséhez szervesen hozzátartozó, semmiképpen nem rendkívüli, tételek felelősek a következő helyzet kialakulásáért: „A számításokat a „bővebb” hozzáadott érték kategória alapján is elvégeztük. A vállalatok közötti magasabb szórás igazolta azt, hogy a rendkívüli tételek, az árfolyammozgások egyes vállalatoknál egy-egy év eredményét szélsőségesen eltérítették.” [26: 58. oldal lábjegyzete]

A tulajdonosi aránymutató a külső szinergia szabály szempontjából is meglehetősen zűrös viszonyszám. A közgazdászok tudáshálójában az alapvető, nélkülözhetetlen, megkerülhetetlen

¹⁵ Csak ismétlésként: ME.A.I. Immateriális javak és ME.A.II. Tárgyi eszköz csoportokba sorolt erőforrások.

számviteli alapismeretek között a könyvelési technikák¹⁶ helyett a vagyon és a teljesítmény fogalmak, csoportok – köztük az ME.D Saját tőke főcsoport – tartalmának, szerkezetének magabiztos kezeléséhez szükséges információknak kellene megjelenniük.

Már a Nemzetközi Számviteli Standardok (IFRS) szemléletének – a saját tőke az eszközök (erőforrások) és az idegen források (tőke) különbsége – is fel kellene keltenie az éves beszámoló elemzésére vállalkozók gyanúját: itt egy összetett, több felületen létező, értelmezhető, ható vagyonsoporttal van dolgunk. A keletkezés, képzés felületén például akkor kerülhet egy vagyonelem az ME.D. Saját tőke főcsoportba, ha létrejöttekor, átadásakor a döntéshozók (befektetők, menedzsment) nem rendelkeznek a visszafizetésének, megszüntetésének téridejéhez tartozó kérdésekről (mód, feltétel, pénzáramlás). Még az ilyen jellemzőkkel rendelkező tőkeelemek sem feltétlenül köthetők a tulajdonosokhoz. Keletkezhet ME.D. Saját tőke jogszabály vagy a menedzsment döntésének következtében is.

A tőkefelhasználás felületén is korlátozottak a tulajdonosi jogosítványok. Ezen a síkon sem csak a tulajdonosi szándéktól, kockázatvállalástól függ a vagyonsoport változása, súlya. Például a hitelezők védelme érdekében a jogszabályok több oldalról korlátozzák a saját tőke csökkentésének jogcímait, mértékét. Ezért hiba ebben a formában, ilyen vulgárisan a tulajdonosi kockázatvállalás mérésére használni ezt a viszonyszámot. És akkor még nagy ívben elkerültük a kockázat és a könyv szerinti érték kapcsolatának félelmetes, kiismerhetetlen mocsarát, melynek létezéséről viszont a számviteli tudásháló összeállításánál, használatánál nem szabadna egyetlen pillanatra sem megfeledkezni.

4. táblázat: Az ME.D. Saját tőke főcsoport felépítése

Ope- rátor	Mérlegcsoport jele és neve	Mérlegcsoport rövidítése	Számítása
+	ME.D.I. Jegyzett tőke	ME.D.I.	
-	ME.D.II. Jegyzet, de még be nem fizetett tőke	ME.D.II. JBNFT	
=	Működő, Tulajdonosi jogokat adó Tőke	MTJAT.	ME.D.I.-M.D.II.
+	ME.D.III. Tőketartalék	ME.D.III. TT	
±	ME.D.IV. Eredménytartalék	ME.D.IV. ET	
±	ME.D.VII. Adózott (2016-ig Mérleg sz.) eredmény	ME.D.VII. ADER	
=	Működő, Szabad Tőke	MSzT.	ME.D.III.+ME.D.IV.+ +ME.D.VII.
=	Működő, Szabad, vagy Tu- lajdonosi jogokat adó Tőke	MSz. vagy TJAT.	M.TJAT+MSzT.
+	ME.D.V. Lekötött tőke	ME.D.V. LT	
=	Működő Tőke	MT.	MSz. vagy TJAT. + +ME.D.V. LT
+	ME.D.VI. Értékelési tartalék	ME.D.VI. ÉT	
=	ME.D. Saját tőke	ME.D. ST	M-T.+ME.D.VI. ÉT

Forrás: Saját szerkesztés

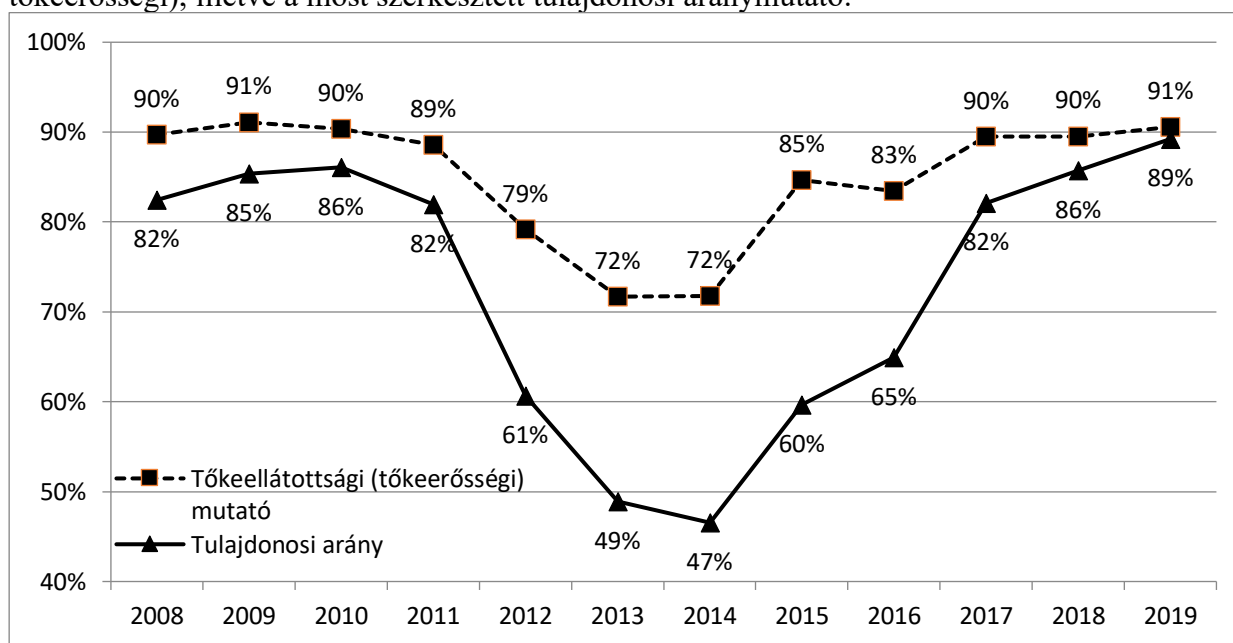
¹⁶ Például a „Tartozik”, „Követel”.

Van-e lehetőség a főáramú számvitel alapján összeállított éves beszámolóból elfogadhatóbb tulajdonosi mutató számítására? Csak akkor, ha az ebben közzétett információkból elfogadható bizonyossággal kiolvashatók a működő (erőforrások finanszírozására ténylegesen felhasználható), vagy szabad (a tulajdonosok, és csak a tulajdonosok döntésével változtatható és az törzstőkét nem érintő) saját tőke elemek.¹⁷ Ezen elvek mentén, és a mai szabályok szerint összeállított éves beszámolóból így kaphatunk elfogadhatóbb megközelítést a működő-szabad vagy tulajdonosi jogokat adó tőkére (MSz vagy TJAT.):

Ezt az információt felhasználva a jobb, pontosabb, tartalmasabb tulajdonosi aránymutató:

MSz. vagy TJAT. Működő, Szabad vagy Tulajdonosi jogokat adó Tőke
MEΣV Mérlegfőösszeg

Az Audi Hungária Zrt-nél például az utolsó 12 évben így alakult a cikk szerinti (tőkeellátottsági, tőkeerősségi), illetve a most szerkesztett tulajdonosi aránymutató:

5. sz. ábra
Tőkeellátottság és tulajdonosi arány (AH Zrt.)

Forrás: Saját szerkesztés

Az eltérés nem csak a mérték, hanem a dinamika szempontjából is jelentős.

¹⁷ Az ME.D. Saját tőke mérlegfőcsoport transzformációit ebből a szempontból dolgoztam fel a [20] könyvem 305-306. oldalán.

A részvénytőke szorzó mutatót a saját tőke aránymutató¹⁸ inverzeként használják a cikkben:

$$\text{Részvénytőke szorzó} = \frac{ME\Sigma V}{ME.D. \text{ Saját tőke}}$$

Mit mondhatunk erről a mutatóról? Az inverz kapcsolat a tulajdonosi aránymutatónál leírt hibákat nem fordítja meg. A hibákból nem lesznek erények. Az új mutató funkciója is meglehetősen átlátszó, elkésztő, szájalmas: a saját tőke arányos eredmény (ROE) mutató három tényezőre bontásánál van rá szükség. Az ex post típusú elemzésekben alig mond valamit az az információ, hogy a vállalkozás összes vagyona (könyv szerinti értéken) hányszorosa a saját tőkének. A vállalkozás tőkevonó képességét lehet erőszakkal ráhúzni a mutatóra, de ennek erősen megkérdőjelezhető a közgazdasági tartalma. Túl erős előfeltételt – a vállalkozás minden évben optimálisan használta ki az idegen tőke bevonó képességét – fogalmaz meg. Ugyanakkor még a főáramú számvitel alapján készített éves beszámolóból is pontosabban lehet kiválasztani a mutatóhoz szükséges adatokat.

Csak egy – igaz több rétegű – kérdést kell megfogalmazni és megválaszolni. Az alapkérdés: ebben az összefüggésben milyen forrás (tőke) elemeket kell, szabad bevonni az elemzésbe? Az ME.E. Céltartalékok, és az ME.G. Passzív időbeli elhatárolások főcsoportoknak alig van köze a vállalkozás tőkeigényéhez. Ezért ezeket célszerű teljesen figyelmen kívül hagyni a tőkemultiplikátor (tőkeszorzó) számításánál. Az ME.D. Saját tőke főcsoportból most csak a működő tőke (MT.)¹⁹ elemek rúghatnak labdába. Feltétlenül kiesik az ME.D.VI. Értékelési tartalék mérlegcsoport.

Ezután két lehetőség közül lehet választani a vizsgálat célja alapján. Ha a vizsgálat célja a tőkeköltséggel (pl. WACC) van kapcsolatban – mondjuk, mert a tőkemultiplikátorra a ROE mutató változásainak egyik magyarázó tényezőjeként van szükségünk –, akkor csak a tulajdonosi (vagyoni, befolyásolási) jogokat adó saját tőke elemeket használhatjuk. A 4. táblázatban ennek a Működő-Tulajdonosi jogokat adó-Tőke (MTJAT) adat felel meg. A tőkemultiplikátor mutató ennek következtében így módosul:

$$\text{Tőkemultiplikátor (ROE – hoz)} = \frac{MTJAT. + ME.F. \text{ Kötelezettségek}}{MTJAT.}$$

Ha a tőkeösszetételre, a finanszírozási szerkezetre kíváncsi az elemző, akkor az ME.D. Saját tőke főcsoport elemei közül a működő tőke (MT.) elemei játszanak. Szintén a 4. táblázatot használva a képlet így áll össze:

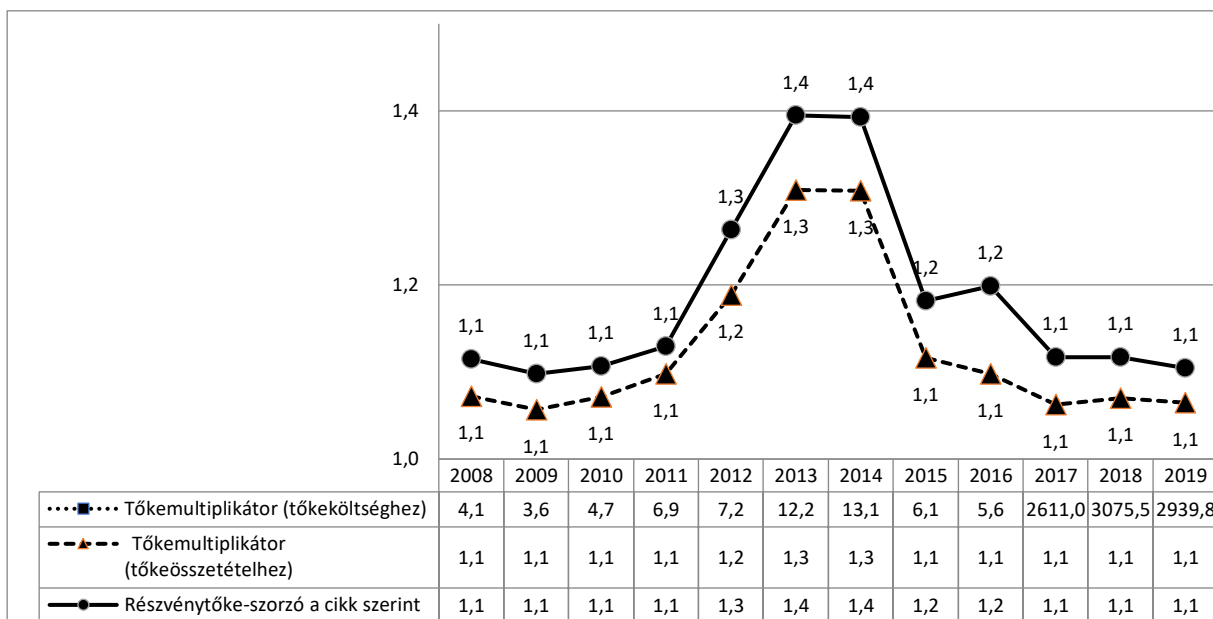
$$\text{Tőkemultiplikátor (Tőkeösszetételhez)} = \frac{MT. + ME.F. \text{ Kötelezettségek}}{MT.}$$

A főáramú számvitel adatai alapján összeállított éves beszámoló alapján eddig juthatunk. Már ez a módszer is egészen más eredményt ad a tőkeszorzó mutatóra, mint az éves beszámoló adatainak mechanikus használata:

---

¹⁸ A cikkben a „tulajdonosi aránymutató” névre hallgat.

¹⁹ Lásd 4. táblázat.

6. sz. ábra
 „Részvénytőke-szorzó” változatok (AH Zrt) Forrás: Saját szerkesztés

A számvitel akkor fog szintet lépni, válik adaptív, ha az érintettek számára a mostaninál tisztább, elemzésre alkalmasabb csomópontokat alakít ki, és kommunikál. Ez a minimumkövetelmény. A továbblépés következő állomásán talán már – az ex post típusú vizsgálatokhoz használható adatállomány, információtartalom megtartása mellett – az ex ante elemzést is kiszolgálja.

A külső szinergia szabály szempontjából a $\frac{\text{Hozam}}{\text{Erőforrás}}$ típusú mutatók tartalmi problémáját legjobban az „eszközök forgási sebessége” elnevezés emeli ki. A forgási sebesség mutatónak csak akkor van közgazdasági tartalma, ha a viszonyítási alapot az egy termelési ciklusban használt, egyszer felhasználható erőforrásokra szűkítjük. Ebben a téridőben fordul meg egyszer, vagy többször az üzleti év teljesítményében a vagyon rövid idő alatti transzformációra predesztinált része. Nagyon leegyszerűsítve a mutatótípus jelentése: hányszor lehet egy üzleti évben megvenni és eladni az árukészletet? Hányszor ismétlődhet egy évben az értékteremtés ciklusa? A több évig, több termelési ciklusban használt erőforrások értékének egy év alatt egyszer sem kell megfordulnia. Ha az elemző nagyon kíváncsi a több évig használt (befektetett) erőforrások fordulatszámára, akkor az erőforrás teljes hasznos élettartama alatt képződött hozam adatát kellene használnia.²⁰ Az erőforrások nagyon eltérő használati ideje miatt az összes erőforrás forgási sebessége a mechanikus összesítés miatt is nagyon gyenge, erőltetett, bizonytalan mutatószám.

A valódi számvitel alapismeretekkel csak egészen enyhén fertőzött közgazdász talán ezt az összefüggést is észreveszi: $\frac{EK.A.I. \text{Nettó árbevétel}}{ME \Sigma V} = \frac{EK.A.I. \text{Nettó árbevétel}}{\Sigma \text{Erőforrás (Eszköz)}} = \frac{EK.A.I. \text{Nettó árbevétel}}{\Sigma \text{Tőke (Forrás)}}$.

Tehát az eszközarányos árbevétel (forgalom) egyenlő a forrásarányos árbevétellel (forgalommal). Az eszközök forgási sebessége a források forgási sebességével.

²⁰ Ez az összefüggés a belső szinergia szabály érvényesítését is jelenti.

A mutató teljes téridejét érintő túránk végén csak eljutottunk az ösztöke megtérülési [1: 12. oldal] mutatóhoz. És még túracipőt sem kellett váltanunk, hisz mindig ugyanazokat az értékeket használhattuk.

A növekedési ráta mutatók számításánál a cikk a Katits Etelka-Szalka Éva szerzőpáros [19] könyvében leírt módszert követi (110-111. oldal).²¹ Képletek:

a.) Belső növekedési ráta:

$$\frac{ROA * \frac{EK.G. MSZE}{EK.F. ADER}}{1 - ROA * \frac{EK.G. MSZE}{EK.F. ADER}} \quad \text{egyszerűsítve}^{22}: \frac{EK.G. MSZE}{ME\Sigma V - EK.G. MSZE}$$

b.) Fenntartható növekedési ráta:

$$\frac{ROE * \frac{EK.G. MSZE}{EK.F. ADER}}{1 - ROE * \frac{EK.G. MSZE}{EK.F. ADER}} \quad \text{egyszerűsítve}: \frac{EK.G. MSZE}{ME.D. ST - EK.G. MSZE}$$

Az egyszerűsítések után csak két szimpla aránymutatóhoz jutottunk. A mérleg szerinti eredmény és a többi vagyonelem aránya jelentené, magyarázná azt az árbevétel növekedést, melyet „belső erőből” lehet realizálni. A mérleg szerinti eredmény és az ezen kívüli többi saját tőke elem aránya pedig a fenntartható növekedési ráta, mely a következő évben annak az értékesítési árbevételnek a maximuma, mely a záró mérleg szerinti forrásszerkezet fenntartásához [27: 49. oldal] szükséges. Hát, nem tudom!

Az osztalék többféle közgazdasági megközelítése közül a külső szinergia szabály alapján nézve is fontos kérdés, hogy az osztalékot közvetett (teljesítmény, jövedelem) vagy közvetlen vagyonváltozás (tőke) alapon kell vizsgálni. Az osztalék teljesítmény (jövedelem) alapú, elosztási kategóriaként a tulajdonosok részesedését jelenti az üzleti év teljesítményéből. Ilyenkor a fizetés (kötelezettségvállalás) pénzáramát (nagyságát, gyakoriságát, időbeli lefutását) egy év felosztható nyeresége vezérli. A közvetlen vagyon (tőke) alapú szemléletnél az osztalék fogalmát, mértékét piaci alapon, a tőkésért folytatott verseny szemüvegén keresztül szemléli a közgazdaságtan. Ebben a téridőben az osztalékfizetés pénzáramát a befektetői hozamelvárásokban megjelenő makro- és mikroökonómiai tényezők határozzák meg.

2016-ig a számviteli szabályozás a két szemlélet között őrlődött. Az osztalék megjelent az eredménykimutatásban, tehát az üzleti évi teljesítmény elosztásának volt elsőbbsége. Először az üzleti év EK.F. Adózott eredményét kellett felhasználni. Ezt lehetett kiegészíteni a szabad ME.D.IV. Eredménytartalékból, az előző évek felhalmozott, tőkésített tiszta profitjából. A lehetőségből az osztalék tőkealapú szemlélete kandikált ki.

A magyar számviteli szabályozás sem mehetett tovább nyíltan szembe a piacgazdaság lényegével, ezért muszáj volt legalább ilyen bújtatott, nyögvenyelős, szegyenlős módon lehetővé tenni, hogy a tulajdonosok bármikor – nem csak a létrehozás évében – hozzáférhessenek a tiszta profithoz. 2016-tól vége a maszatolásnak! A nemzetközi számviteli standardokkal összhangban közvetlen vagyoni (tőke) alapon kell az osztalékot kezelni. A tulajdonosok éves kötelező (rendes) gyűlésének egyik napirendi pontja az osztalék megállapítása.

²¹ Ezekhez a mutatókhoz egyszerűbb módszert használ [14]: 20. oldal, [10]: 491. oldal, [13]: 287. oldal, [9]: (116. oldal), [8]: 113. és 116-117. oldal.

²² Az egyszerűsítés az algebrai szabályoknak megfelelő átrendezéseket jelenti.

Ne legyen félreértés! Nem az előző, lezárt üzleti évi, hanem a gyűlés évében fizetendő osztalékról születik döntés. Mégpedig az alapítástól a gyűlés évének első napjáig felhalmozott, szabadon felhasználható, törzstőkéen felüli tőkéből fizetendő osztalékról (4. táblázat: M-Sz-T.). Ez pedig erősen megkérdőjelezi az osztalékfizetési, a profit visszatartási ráta mutatók közgazdasági tartalmát. Továbbá nagy gondban kellene lenniük azoknak a szerzőknek (például [14: 40. oldal], akik eddig a fenntartható, meg a belső növekedési rátánál az EK.G. Mérleg szerinti eredményt használták. Mert elfogadhatatlan az EK.G. Mérleg szerinti eredményt egyszerűen behelyettesíteni az EK.D. Adózott eredménnyel.

Belső szinergia szabály

A mutatóhoz használt adatok között gazdasági szempontból értelmezhető, értékelhető kapcsolatnak kell lennie.

A két szinergia szabály között nem véletlen, ha szoros kapcsolatot érzünk. A külső szinergia szabály a gazdasági környezet és a mutatószám térdeje közötti kapcsolat indikátora. A belső szinergia szabály pedig azt emeli ki, hogy a külső összhang nem jöhet létre a viszonyszámhoz használt adatok valamilyen értékelhető kapcsolata (összetétel, arány, ok-okozat stb.) nélkül.

Hogyan működik a belső szinergia szabály például a hatékonysági mutatóknál? Összhangban kell-e lennie az egyes erőforrások vagyoneértékét kifejező adatok és a teljesítményüket mérő termelés érték mutatók térdejének? Hogyan kell kezelni az egyes erőforráscsoportokhoz köthető áldozatokat, költségeket? A hatályos számviteli szabályozás alapján így néz ki a két tényező közti kapcsolat:

5. táblázat: Erőforrás-felhasználás hatásának helye a teljesítményre

Erőforrás	Teljesítmény
Reálfolyamatokhoz használt befektetett eszközök (ME.A.I. Immateriális javak és ME.A.II Tárgyi eszközök)	Értékcsökkenés (EK.A.VI.)
Készletek (ME.B.I.)	Anyag jellegű ráfordítások (EK.A.IV)
Humán erőforrás (Nincs vagyoneértéke)	Személyi jellegű ráfordítások (EK.A.V.)

Forrás: Saját szerkesztés

Nézzük először a viszonyítási alapot! Az erőforrás vagyoneértékét. A reálfolyamatokhoz több évig használt erőforrásoknál például érdemes a mérlegértékek (ME.A.I. és ME.A.II.) mellett a kiegészítő melléklet befektetési tükréből (KM.BT.) kiolvasható bruttó értékkel is elvégezni az elemzést. Ennél az eszközfajtánál a nettó érték több tranzakció hatását összesíti, redukálja, mossa össze. Nagyon jellegzetes, fontos, jelentős tranzakciótípus az ilyen erőforrásoknál az éves terv szerinti értékcsökkenés, mely csak a nettó értéket módosítja. A bruttó értékre nincs hatással. Az ehhez hasonló tranzakciók következtében a bruttó érték és a nettó érték általában önálló életet él:

6. táblázat: A reálfolyamatokhoz használt, használatba vett befektetett eszközök mérleg (NÉ) és bruttó (BÉ) értékeinek viszonya az AH Zrt-nél (2008-2019)

Megnevezés	Korrelációs együttható	Átlag (ezer €)		Szórás (ezer €)		Relatív szórás	
		MÉ	BÉ	MÉ	BÉ	MÉ	BÉ
ME.A.I.2. Kísérleti fejlesztés aktivált értéke	0,7293	679 261	1 356 802	419 448	425 469	61,75%	31,36%
ME.A.II. Tárgyi eszközök	0,8890	2 088 160	4 992 643	678 462	1 668 616	32,49%	33,42%
ME.A.II.1. Ingatlanok és kapcsolódó vagyoni értékű jogok	0,9911	689 800	888 918	347 419	449 273	50,37%	50,54%
ME.A.II.2. Műszaki berendezések	0,8667	561 383	1 897 704	196 091	537 923	34,93%	28,35%
ME.A.II.3. Egyéb berendezések, felszerelések járművek	0,6565	493 943	1 863 071	149 826	703 807	30,33%	37,78%

Forrás: Saját szerkesztés

A korrelációs együtthatók tanúsága szerint az ME.A.II. Tárgyi eszközök csoportnál a bruttó és a nettó érték erős kapcsolatának legfőbb oka az ME.A.II.1. Ingatlanok és kapcsolódó vagyoni értékű jogok közé sorolt eszközök között kialakult majdnem függvényszerű kapcsolat. Az ilyen erőforrásoknál a hosszú hasznos élettartam miatt lesz csekély a csak a nettó értéket befolyásoló tranzakciók hatása. A csoport többi soránál, az ingóságoknál, a két érték már önálló életet élhet. Erre következtethetünk az átlagok jelentős (többszörös) eltéréseiből is. A jelenséget az is okozhatja, hogy – a vállalkozások többségéhez hasonlóan – az Audi Hungária Zrt. a tervezett hasznos élettartam után is használja ingóságainak jelentős részét. Az eszközök életciklusának ebben a szakaszában a tárgyi eszközöknek már csak bruttó értéke mérhető. A nettó érték vagy nulla, vagy maradványérték, ami a bruttó értékhez mérve szinte mindig elhanyagolható.

Ezek után gondolom vitathatatlan: a valóságot megragadni, elfogadhatóan jellemezni képes hatékonysági mutatók szerkesztésénél, kiválasztásánál, használatánál szinte kötelező a lehetőségek lehető legteljesebb átgondolása. Mert minden körülmények között érvényes, kényelmes, bombabiztos recept természetesen most sem létezik. Belebotozhatunk olyan vállalkozásokba, időszakokba, melyeknél a nettó, másoknál a bruttó, néha – horribile dictu! – mindkettő értékkel el kell végezni az elemzést.

A belső szinergia szabály működésének megértéséhez a mutató számlálójával is muszáj foglalkoznunk. A kérdés egyik fontos felülete a hatékonysági és a jövedelmezőségi mutatók különbsége. A 3. táblázatból kiindulva a két mutatótípus sikeres szétválasztása a hozam és a nyereség jó elkülönítésén múlik. A hozam tartalmazza az egyes erőforráscsoportok felhasználásának áldozatát, költségét, mint a teljesítmény részét. Az eredmény már nem. Ennek felismerése és következetes alkalmazása már lehetővé teszi a hatékonysági és a jövedelmezőségi mutatók szétválasztását:

7. táblázat: Hatékonysági, vagy jövedelmezőségi mutató?

Számláló	Nevező	
	Hatékonysági mutató	Jövedelmezőségi mutató
Bruttó termelési érték	ME.A.I. Immateriális javak ME.A.II. Tárgyi eszközök ME.B.I. Készletek KM.Sz. Humán erőforrás (létszám) ME.A.I.+ME.A.II.+ME.B.I.	EK.A.V. Személyi jellegű ráfordítások (SzJRáf)
Anyagmentes termelési (Hozzáadott) érték	ME.A.I. Immateriális javak ME.A.II. Tárgyi eszközök KM.Sz. Humán erőforrás (létszám) ME.A.I.+ME.A.II.	ME.B.I Készletek EK.A.V. Személyi jellegű ráfordítások
Nettó termelési érték	KM.Sz. Humán erőforrás (létszám)	ME.A.I. Immateriális javak ME.A.II. Tárgyi eszközök ME.B.I Készletek EK.A.V. SzJRáf ME.A.I.+ME.A.II.+ME.B.I.

Forrás: Saját szerkesztés

A táblázat ráirányítja a figyelmet a főáramú számvitel egyik legnagyobb hiányosságára. A közgazdaságtan többi ága kiemelten fontos, speciális erőforrásként kezeli a humán erőforrást. A munkaerőt, a munkát.

Milyen szóval jellemezhető a főáramú számvitel hozzáállása ehhez az erőforráshoz? Közömbösség? Félelem? Bizonytalanság? Merthogy a napjainkat uraló számvitel számára a humán erőforrás, mint vagyonelem nem létezik. Csak az erőforrás teljesítménye, használatának áldozata, költsége jelenik meg az eredménykimutatás EK.A.V. Személyi jellegű ráfordítások csoportjában. Vagyonelemként csak a több évet érintő gazdasági események ilyen költségeiből az üzleti év eredményére ható részt találhatjuk meg az időbeli elhatárolások között. Az adaptív számvitel megkerülhetetlen, nemes, nagy kreativitást igénylő feladata lesz a humán erőforrás kezelése, bemutatása a vagyonelemek között. Addig, ha bármelyik termelési érték kategóriához az EK.A.V. Személyi jellegű ráfordítások teljesítménycsoportból választunk viszonyítási alapot, akkor nem hatékonysági, hanem jövedelmezőségi mutatóhoz jutunk.

Az osztalékfizetési és a profit visszatartási ráták a belső szinergia szabály szempontjából is problémásak. Már 2016. előtt is csak akkor lehetett számítani, ha fedezete kizárólag az üzleti év EK.F. Adózott eredménye volt. Ha az ME.D.IV. Eredménytartalék egészét, vagy egy részét is igénybe kellett venni az osztalékfizetéshez, akkor megszűnt a mutató számlálója és nevezője közti összhang.

Téridő szabály

Csak az a mutató alkalmas a vállalatok vagyoni, pénzügyi, jövedelmezőségi helyzetének jellemzésére, mely egészében, részeiben, elemeiben, eredményében is összhangban van a vállalati gazdálkodás téridejének minden dimenziójával.

A cikk alapján a téridő szabály síkjai közül hármát, a vizsgálat jellegét (ex post, ex ante²³), a felhasznált adatok idődimenzió szerinti típusait (stock vagy flow adatok) és a lefedett téridő terjedelmét (időszakok száma, hossza) kell a látóköreinkbe vonni.

A mutatók többségénél jól azonosítható az alkotás célja: ex post (visszatekintő, utólagos, leíró) vagy ex ante (előzetes, normatív) vizsgálat. Mindig meg kellene fontolni, hogy a jövőben várható értékek, trendek megalapozására, előrejelzésére kidolgozott ex ante mutatók alkalmasak-e a múlt történéseinek magyarázatára. Például a növekedési ráta (belső, fenntartható) mutatókat [12: 82-83. oldal] a szakirodalom [14: 40. oldal; 10: 499-500. oldal; 13: 287. oldal; 7: 133. oldal; 9: 113-117. oldal; 19: 110-111. oldal; 8: 116-117. oldal; 27: 147-149. oldal; 16: 83. oldal] mondhatni teljes egyetértésben ex ante mutatóknak fogadja el. A cikk 7. táblázatában található adatok volatilitása²⁴ alapján is egyértelmű: a mutatók nem alkalmazhatóak ex post elemzésekben.

A téridő szabály másik síkja a felhasznált adatok idődimenzió szerinti típusával függ össze. Sok mutató teljesítmény (flow) és vagyonerő (stock) adatokat is használ. Sőt, a magyar számviteli törvény szerint összeállított éves beszámoló mérlege (vagyonerő) is tartalmaz flow típusú adatokat. Az erőforrás felületen az ME.A.II. 5. Beruházások, felújítások, továbbá az ME.A.II.6. Beruházásokra adott előlegek, a tőke dimenzióban pedig az ME.D.VII. Adózott eredmény adatok minősíthetők folyó, időszakra is értelmezhető adatnak. Az érték eltérése mellett a mutató jelentése is változik, ha a viszonyszámhoz használt másik adat egyértelműen stock típusú. Például a tárgyi eszközök megújításának jellemzésére alkalmas viszonyszámoknál, ha az üzleti évben fejlesztésre, új eszköz beszerzésre fordított összeget az eszközcsoport nyitó értékéhez viszonyítjuk, akkor egy dinamizmust kifejező, ezért ex ante szemléletű információhoz jutunk. A vállalat az üzleti évben milyen mértékben növelte az ellenőrzése alatt álló tárgyi eszközeinek értékét? Viszonyítási alapnak az erőforráscsoport záró értékét használva pedig egy statikusabb ex post típusú arány mutatót kapunk. A vállalat év végi tárgyi eszköz ban milyen súlya van az üzleti évben vásároltaknak, előállítottak Ebben a térben az átlagadatok alkalmazásának nincs valós, védhető közgazdasági indoka. A két szemlélet egymás melletti létezését egyértelműen bizonyítják az Audi Hungária Zrt adataiból számított mutatók. Képletek:

Dinamika

$$= \frac{\text{KM. BT. Beruházások} + \text{KM. BT. Beruházásokra adott előlegek tárgyévi összege}}{\text{ME. A. II. 1} + \text{ME. A. II. 2.} + \text{ME. A. II. 3.} + \text{ME. A. II. 4. Nyitó érték}}$$

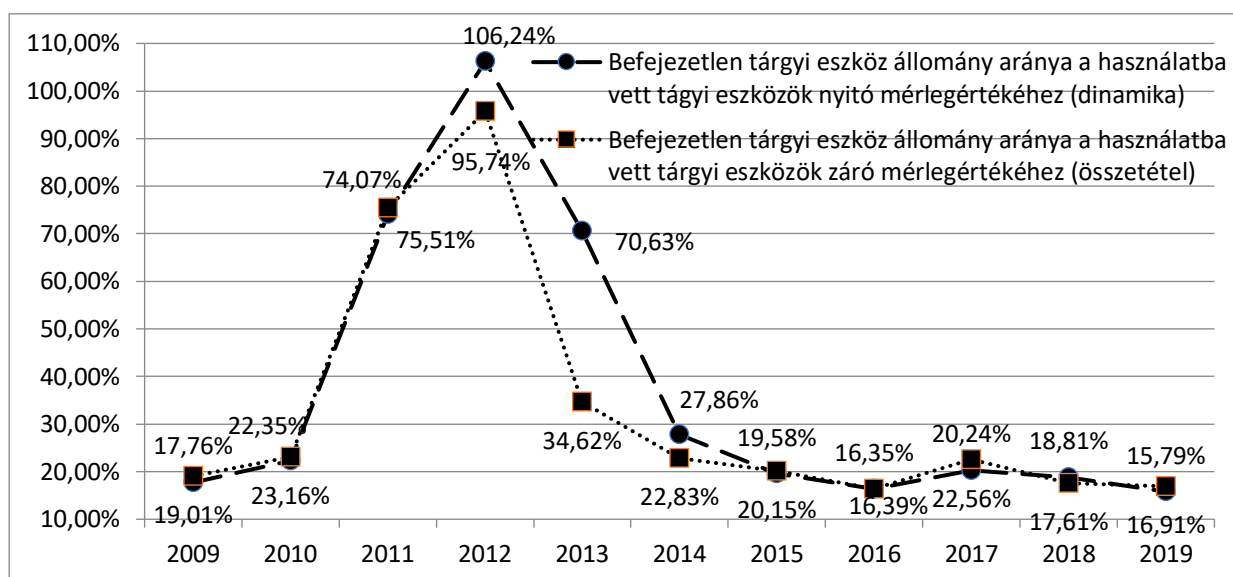
Összetétel

$$= \frac{\text{KM. BT. Beruházások} + \text{KM. BT. Beruházásokra adott előlegek tárgyévi összege}}{\text{ME. A. II. 1} + \text{ME. A. II. 2.} + \text{ME. A. II. 3.} + \text{ME. A. II. 4. Záró érték}}$$

---

²³ Kapcsolódó, rokon szempont a pozitív (leíró) vagy normatív vizsgálatok megkülönböztetése. Lásd például [23]: 47. oldal.

²⁴ Lásd 10. ábra.

7. sz. ábra

A tárgyi eszközök növekedése és készültségi fok szerinti összetétele mérlegérték alapján (AH Zrt)
 Forrás: Saját szerkesztés

Ha nem lenne elméleti, gyakorlati eltérés a két mutató között, akkor a két grafikon nem ilyen módon térne el!

Más megközelítésre van szükség, ha teljesítményt hasonlítunk valamilyen vagyoneértékhez. A cikk által kijelölt térben maradván a termelési érték (cikk 2. táblázat), illetve az eredményadatok (cikk 6. táblázat) viszonyítási alapja is lehet a nyitó, a záró, sőt az átlagos vagyoneérték is. A választásnál a kutatók, elemzők mindig szint vallanak a gazdasági folyamatokról vallott nézeteikről, hipotéziseikről, a tanulmány írására ösztökélő szándékaikról. Ha a viszonyítási alap a nyitó érték, akkor a szerzők számára az erőforrások minden mozgása (beszerzés, eladás, selejtezés, tervezett és terven felüli értékcsökkenés) az üzleti év utolsó napján történt. Az üzleti évben beszerzett eszközök áldásos hatásukat majd csak a következő években fejtik ki. A termelésből kivont, eladott, selejtezett eszközök ebben az évben még sztahanovista tempóban dolgoztak. Az üzleti év terv szerinti értékcsökkenésének hatása majd csak a következő évben lesz érzékelhető. Az erőforrások záró értékének használata mögötti feltételezések: a.) A vállalkozások már az év első napján rendelkeztek az új erőforrással. b.) Az üzleti év első napján megtörtént minden értékesítés, selejtezés. c.) Az egész évre vonatkozó, az eszköz használata miatt elszámolt terv szerinti értékcsökkenés már az üzleti év első napjától csökkentette az erőforrás értékét. Az erőforrás átlagértékének alkalmazásával az elemző beismeri, hogy nincs információja az üzleti évben bekövetkezett értékváltozások időpontjáról. Az információ hiányát jobb híján az üzleti év két szélső (nyitó és záró) adatának számtani átlagolásával kezeli. A cikk az azonosítható mutatóknál a záró értékeket használja.

A több időszakot érintő adatok kezelésének kényszere miatt is keletkezik egy felület a téridő szabályban. Az ilyen adatokat valamilyen elv alapján indokolt elosztani az érintett üzleti évek között. A cikk alapján az osztalékfizetés térdejével kell foglalkoznunk.

A külső szinergia szabálynál már jeleztük, az osztalék soha nem volt tisztán jövedelmi, elosztási kategória. Az ME.D.IV. Eredménytartalék csoportból – a vállalkozás alapításának időpontjától felhalmozott tiszta profitból – mindig is ki lehetett egészíteni az üzleti év adózott eredményét az

osztalék megállapításánál.²⁵ Ezért az osztalékot már 2016. előtt is hiba volna az üzleti év EK.F. Adózott eredményéhez viszonyítani. Valójában el kellett volna osztani legalább az előző osztalékfizetéstől eltelt üzleti évekre. A műveletet több módszerrel is el lehet végezni. Az Audi Hungária Zrt-nél például ilyen lehetőségek kínálkoznak:

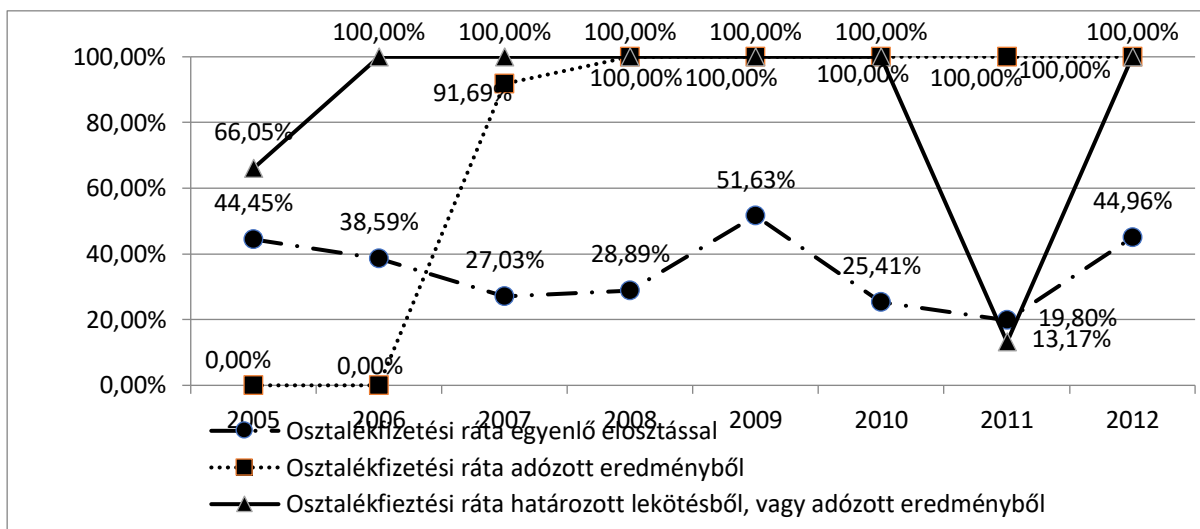
8. táblázat: A 2012. évi osztalékfizetés felosztás lehetséges változatai (AH Zrt) (ezer €)

Év	Alapítástól egyenlően	Adózott eredmény vezérelt	Határidős lekötés vezérelt
1993-2000	1 202 760	0	0
2001	150 345	0	0
2002	150 345	0	0
2003	150 345	0	0
2004	150 345	0	0
2005	150 345	0	223 382
2006	150 345	0	389 575
2007	150 345	510 004	556 227
2008	150 345	520 360	520 360
2009	150 345	291 203	291 203
2010	150 345	591 779	591 779
2011	150 345	759 180	100 000
2012	150 345	334 374	334 374
Összesen	3 006 900	3 006 900	3 006 900

Forrás: Saját szerkesztés

Mindhárom módszernél szigorú szabály: az osztalék nem lehet több az üzleti év adózott eredményénél. A második oszlop („Alapítástól egyenlően”) az alapítás évétől – mert 2012-ig a vállalkozás nem fizetett osztalékot – eltelt időszakra egyenletesen osztja szét a 2012-ben jóváhagyott osztalék összegét. A harmadik „Adózott eredmény vezérelt” névvel jelölt oszlop 2012-től visszafelé haladva használja fel az egyes üzleti évek adózott eredményét. Így a teljes összeget hat évre kellett elosztani. A „Határidős lekötés vezérelt” nevű oszlop azt az esetet modellezi, mikor az elemző nem gondolja, csak sejt: a konszernen belüli határidős lekötés nem volt más, mint az osztalékfizetés fedősztorija. Ekkor az egyes évek osztalékfizetésének felső korlátja az EK.F. Adózott eredmény, illetve a Km.Sz. Határidős lekötés közül a kisebb összeg. Így a 2012. évi osztalékot nyolc évre kellett elosztani. Az osztalék felosztásához választott módszer több mutató értékét is módosítja. Például az osztalékfizetési rátát ($\frac{\text{Fizetett osztalék üzleti évre jutó része}}{\text{EK.F. Adózott eredmény}}$):

²⁵ Bizonyos, csak az elszámolás technikájában változó, a hitelezők védelmére hivatott korlátozásokkal.

8. sz. ábra
Az osztalékfelosztás módszereinek hatása az osztalékfizetési rátára (AH Zrt)

Forrás: Saját szerkesztés

Hogyan értelmezhetők az osztalékot használó mutatók 2016-tól? Az osztalék közgazdasági tartalmának jobban megfelelő tőkealapú számviteli elszámolás, kommunikáció melletti kiállítás következtében az osztalék problémája is átalakul. Az osztalékfizetési ráta számításánál a vetítési alap megfelelő megválasztásával (egyik lehetőség lehet: **ME.D.IV.ET + ME.D.VII.ADER**) a mutató értéke minden körülmények között nulla és száz százalék között marad.²⁶ Az adaptív számvitel azonban ennyivel nem érheti be! Muszáj lesz a pénzügyi számításokból átvenni egy olyan módszert (pl. NPV), mellyel a befektetés (osztalék tőkésítése) és a hozam (osztalékfizetés) pénzárama szinkronizálható. Az újra-befektetési (profit-visszatartási) hányad (ráta) továbbra is az osztalékfizetési ráta komplementereként számítható és értelmezhető.

A tulajdonosi aránymutató [12: 78-79. oldal] sem makulátlanul tiszta, problémamentes a téridő szabály szempontjából. Rossz érzést kelthet a visszafizetési kötelezettség nélküli tőkejuttatások (ME.D. Saját tőke), és az ME.F.III. Rövid lejáratú kötelezettségek mechanikus kezelése. A köztük meglévő vitathatatlan, közismert, több síkon – például időtartam, működés finanszírozásában betöltött szerep, hozamelvárások – tapasztalható különbségek miatt. Nem véletlen, hogy a felhasznált irodalomba felvett szerzők mindegyike a saját tőke ellátottság, az adósságállomány fedezettsége, az eladósodási arány vagy az ezek inverzeként számított tőke-ellátottsági mutatóknál a kötelezettségek közül csak az egy évnél hosszabb futamidővel rendelkezőket használja.

Értelmezési tartomány szabály

A mutatószámok többségének csak jól meghatározható értékhatárok között van valós, értelmezhető közgazdasági tartalma.

Például az összetétel és aránymutatóknak a negatív számtartományban nehéz, erőltetett közgazdasági jelentést adni. Az éves beszámolóban milyen csoportok csúszhatnak át a negatív tartományba? A vagyonelemek közül az ME.D. Saját tőke főcsoport értéke lehet – akár tartósan is

²⁶ Megfelelve ezzel az értelmezési tartomány szabálynak.

– kisebb nullánál.²⁷ Minden vállalkozásnál – a választott értékelési módtól függetlenül – az eredményági tőkeképzés két csomópontja, az ME.D.IV. Eredménytartalék és az ME.D.VII. Adózott eredmény miatt. A cikk a tulajdonosi arány és a saját tőke arány [12: 3. táblázat], illetve a részvénytőke szorzó [12: 6. táblázat] mutatóknál használja az ME.D. Saját tőke értékét.

A vállalkozás teljesítményét kommunikáló eredménykimutatásban minden főcsoport (eredménykategória) előjele lehet negatív. Minden vállalati folyamat, terület önmagában, és ezek összesítése is lehet veszteséges. Ilyenkor a cikk 5. és 7. táblázatában mindegyik, a 6. táblázatban pedig a ROA, a nettó profithányad, a ROI és a ROE mutató veszi el közgazdasági tartalmát, jelentését.

Az aránymutatóknak nincs, az összetétel mutatóknak van (100 %) felső korlátja. Ez látszik a 7. ábrán is. A dinamikát egy arányszámmal kifejező, a nyitóértéket használó mutató 2012-ben meghaladta a 100 százalékot. Az összetétel típusú záró vagyoneértéket használó mutató erre képtelen.

Eddig csak arról beszéltünk, hogy a mutató két tényezője közül az egyik (vagy a számláló vagy a nevező) akár negatív is lehet. Ez volt az egyszerűbb eset. Sajnos az sem kizárt, hogy a mutató mindkét eleme egyszerre kószolja meg a negatív számtartományt.. Erre az összetettebb problémára a cikk a fenntartható növekedési ráta mutatóval irányítja a figyelmet:

9. táblázat: A fenntartható növekedés mutató értelmezési tartománya

Mutatók és relációk		Számláló: ME.D.VII. (EK.G.) MSZE	
		Pozitív	Negatív
Nevező: ME.D.-ME.D.VII. (ST, MSZE nélkül)	Pozitív	+ Értelmezhető	- Nem értelmezhető
	Negatív	- Nem értelmezhető	+ Nem értelmezhető

Forrás: Saját szerkesztés

Ha eltérő a számláló és a nevező előjele, akkor egyszerűen nincs közgazdasági tartalma a mutatónak. Ezt jelenti a mutató negatív előjele. Azonban a mutató pozitív előjele sem garantálja a közgazdasági értelmezés lehetőségét. Ha az üzleti év választott eredménykategóriájának, és az ME.D. Saját tőke értékének az előjele is negatív, akkor bizony a mutató értéke vidáman ott díszel a pozitív számtartományban. Ráadásul a pozitív értékekből számítottal azonos fenntartható növekedési potenciállal hitegeti az olvasót. Az átláthatóság kedvéért egy végtelenül egyszerű példa az anomália érzékeltetésére:

10. táblázat: A fenntartható növekedési ráta mutató anomáliája

Megnevezés	Értelmezhető	Nem értelmezhető
ME.D. Saját tőke	120	- 120
Számláló: ME.D.VII. Mérleg szerinti eredmény	20	-20
Nevező: ME.D.-ME.D.VII.	100	-100
Fenntartható növekedési ütem	20 %	20 %

Forrás: Saját szerkesztés

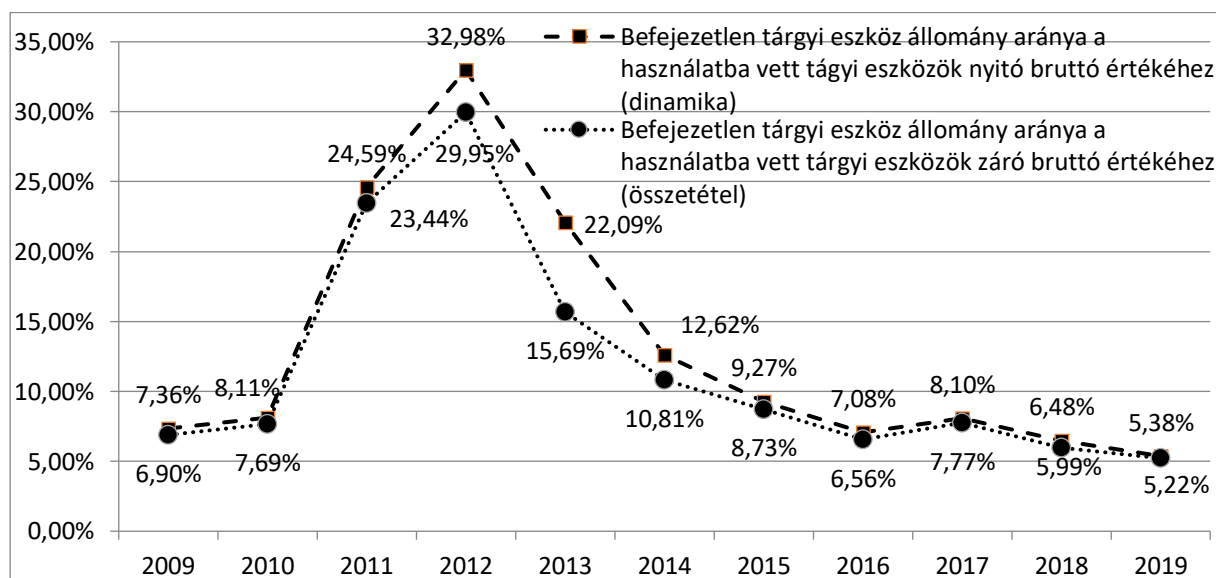
²⁷ Jogszabályokban meghatározott téridő korláttal, de ismétlődően.

Értékelés szabálya

A vállalatok gazdasági potenciálját, teljesítményét kifejező mutatók értékelését a tények, ne pedig a hitek, ideológiai, szakmai preconcepciók, politikai előítéletek, megrendelők vezéreljék.

Ha már annyi energiát fektettünk a mutatók kidolgozásába, kiszámításába, kommunikációjába! Tudom ez is közismert, de sokszor szándékosan vagy figyelmetlenségből elsunnyogott követelmény. Például a 7. sz. ábra mindkét mutatójánál a viszonyítási alapnak választott nettó érték használata az aggregáció magas foka miatt önmagában alkalmatlan a megismerni kívánt változások okainak feltárására. A bruttó érték viszonyítási alapnak választásával legalább a halmozott értékcsökkenések torzító hatása kiszűrhető:

9. sz. ábra

A tárgyi eszközök növekedése, és készütségi fok szerinti összetétele bruttó érték alapján (AH Zrt) Forrás: Saját szerkesztés

Képletek:

Dinamika

$$= \frac{KM. BT. Beruházások + KM. BT. Beruházásokra adott előlegek tárgyévi összege}{KM. BT. Használatba vett tárgyi eszközök nyitó bruttó értéke}$$

Összetétel

$$= \frac{KM. BT. Beruházások + KM. BT. Beruházásokra adott előlegek tárgyévi összege}{KM. BT. Használatba vett tárgyi eszközök záró bruttó értéke}$$

Már a legegyszerűbb mutatószámrendszerek értelmezésénél is nagyon csábító a hiteket, preconcepciókat beleláttni a vizsgálatok eredményébe. A cikk a jövedelmezőségi mutatóknál a szakirodalomban nagy népszerűségnek örvendő tényezőkre bontási technikákat használja. Összefoglaló, értékelő megállapításaik [12: 6. táblázat és 81-82. oldal]: „A ROA mutató tényezőkre bontása (eszközök forgási sebessége, nettó profithányad) alapján megállapítható, hogy az eszközök forgási sebességének változása jobban követi a ráta változását. ...

A ROI mutató tényezőkre bontása (lekötött tőke hatékonysága, nettó profithányad) alapján megállapítható, hogy a lekötött tőke forgási sebességének változása jobban követi a ráta változását. ... A ROE mutató tényezőkre bontása (eszközök forgási sebessége, nettó profithányad, részvénytőke szorzó) alapján megállapítható, hogy az eszközök forgási sebességének változása jobban követi a ráta változását.” Oda kell figyelni erre a kiváló forgási sebesség mutatóra! Vagy mégsem? Hogy valójában mi, mit követ, magyaráz, azt néhány korrelációs együttható segítségével talán jobban láthatjuk:

11. táblázat: A jövedelmezőségi mutatók és elemei közti kapcsolat szorossága (AH Zrt)

Korrelációs együttható	Alapadatok 2001-től		Láncindex 2001-től		Bázisindex 2001-től	
	2016-ig	2019-ig	2016-ig	2019-ig	2016-ig	2019-ig
ROA – Eszközök forgási sebessége	0,3246	0,5783	0,2682	0,3073	0,1860	0,5064
ROA - Nettó profithányad	0,6184	0,7037	0,8735	0,8196	0,6725	0,7377
ROI – Lekötött tőke hatékonysága	0,8848	0,9150	0,8667	0,7690	0,8967	0,9150
ROI - Nettó profithányad	0,9235	0,9283	0,9314	0,8440	0,9379	0,9396
ROE - Eszközök forgási sebessége	0,4724	0,6726	0,3003	0,3457	0,3221	0,6004
ROE - Nettó profithányad	0,4686	0,6047	0,8469	0,7859	0,5472	0,6532
ROE - Részvénytőke szorzó	-0,0228	0,2554	-0,2023	-0,0911	-0,2071	0,1431

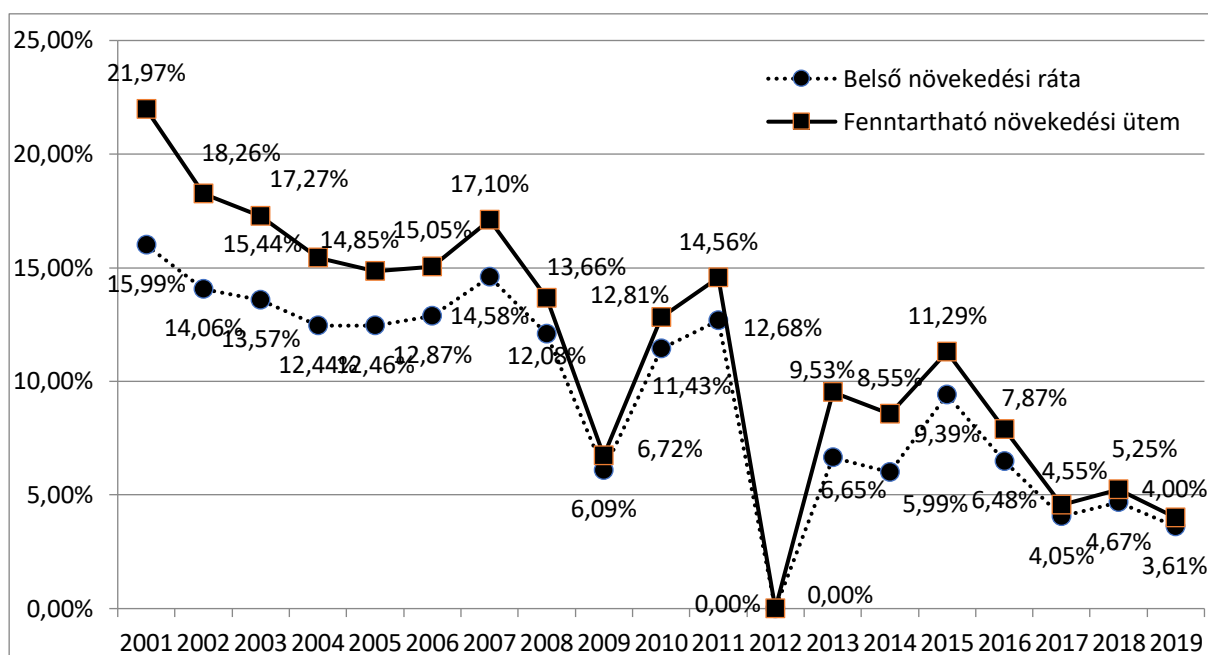
Forrás: Saját szerkesztés

Az alapadatokkal elvégzett vizsgálatnál a nagyon akarva is csak gyengének minősíthető kapcsolatok alapján mintha a ROE és a ROA mutatók összetevői között közgazdasági szempontból nem lenne értelmezhető összefüggés. Talán a hibátlan algebrai levezetés, összefüggés önmagában kevés? A ROI mutatónál pedig nincs szignifikáns különbség a két összetevő és a főmutató korrelációjának erőssége között.

Ha a korrelációkat a „változásra”, a bázis- és a lánc-indexekre is kiszámítjuk, akkor felelősséggel csak ilyen megállapításokat tehetünk. A ROA mutató változása elsősorban a nettó profithányad mozgásával volt kapcsolatban. A ROI mutató változása azonos mértékben függött mindkét tényezőjétől. A ROE mutatónál a nettó profithányad és a mutató változása között egyedül a láncindex alapján lehet – itt is csak akkor, ha nagyon akarjuk – közepes erősségű kapcsolatot vizionálni a vizsgált időszakban.

Hogyan értékeljük a növekedési lehetőségek szempontjából a cikk 7. táblázatának adatait?²⁸ Egy ábrán talán jobban látszik a probléma:

²⁸ A ráták közgazdasági jelentésével a külső szinergia szabálynál foglalkoztunk.

10. sz. ábra
Növekedési ráták (AH Zrt) Forrás: Saját szerkesztés

A növekedési ráták felhasználását a vállalkozás teljesítményének (árbevételének) ex post magyarázatához már csak rapszodikus volatilitásuk is kizárja. A 2012 évi nulla százalékos növekedési lehetőség az Audi Hungária Zrt-nél pedig egyszerűen a vicc kategóriájába tartozik. Akárcsak a növekedési lehetőségek egyértelműen negatív trendje. De a nettó árbevétel és a vagyon, tőke változása között sem találunk kapcsolatot:

12. táblázat: Az EK.A.I Nettó árbevétel láncindexe és a növekedési ráták közti korrelációk (AH Zrt.)

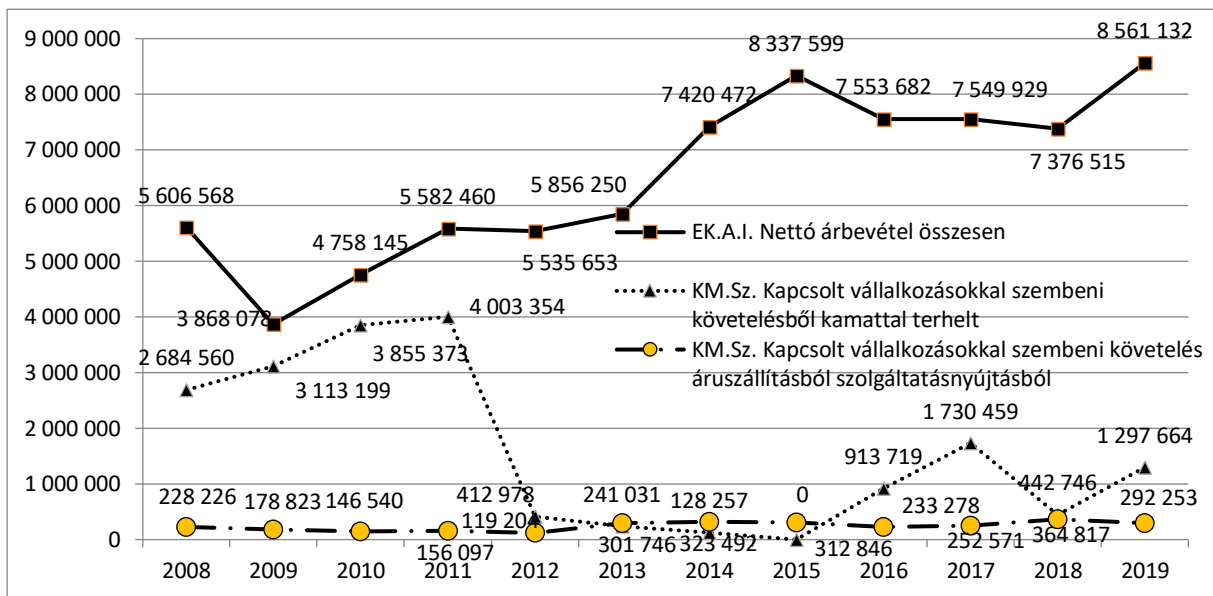
Korrelációs együtthatók	
Nettó árbevétel változás – Belső növekedési ráta	-0,2134
Nettó árbevétel változás – Fenntartható növekedési ráta	-0,1713
Nettó árbevétel változás – Kötelezettségek változása + Belső növekedési ráta	0,2549
Nettó árbevétel változás – Kötelezettségek változása + Fenntartható növekedési ráta	0,2587
Nettó árbevétel változás – Kötelezettségek változása * Belső növekedési ráta	0,3254
Nettó árbevétel változás – Kötelezettségek változása * Fenntartható növekedési ráta	0,3057

Forrás: Saját szerkesztés

Az erőforrások értékének és összetételének változására [12: 2. 4. ábra, 5. táblázat] a cikk szerzői több magyarázattal is kábítják az olvasót. A 2. ábránál a 2012. évi osztalék kifizetést, a 4. ábránál az iparágban tapasztalható visszaesést, az 1. táblázatnál pedig az új beruházásokat, üzembővítést jelölik meg, mint a 2011-2013. évi vagyon-csökkenés, -átrendeződés okát. Haladjunk visszafelé! Az utolsó magyarázat hitelességét már az is erősen csökkenti, ha csak egy futó, felszínes pillantást vetünk a cikk 3. sz. ábrájára [12: 75. oldal].

Még az elnagyolt ábrán is látszik: ezekben az években az ME.A.I.2. Kísérleti fejlesztés aktivált értéke legalább olyan ütemben nőtt, mint az ME.A.II. Tárgyi eszközöké. Az első erőforrás értéke

4,5-szeresére, a másodiké pedig „csak” 2,5-szeresére nőtt. A 4. sz. ábrához fűzött magyarázatot pedig a vállalkozás EK.A.I. Nettó árbevételének alakulása ássa alá:

11. sz. ábra

Az EK.A.I. Nettó árbevétel alakulása és a Km.Sz. Konzernen belüli követelések alakulása (AH Zrt.) (ezer €) Forrás: Saját szerkesztés

Ha volt is 2012-ben „iparági visszaesés” az az Audi Hungária Zrt. teljesítményére, és az ehhez közvetlenül kapcsolódó vagyoneértékre (KM.Sz. Kapcsolt vállalkozással szembeni áruszállításhoz, szolgáltatásnyújtáshoz kapcsolódó követelés) gyakorlatilag nem volt hatással.

A leginkább hihető magyarázat a 2012 évi osztalékkal függ össze. Sőt a 2012 évi éves beszámoló kiegészítő mellékletében olvasható információk alapján elindulva több logikusabb, hihetőbb forgatókönyv is felállítható. Az alap egyértelmű: a 2012. évi osztalékhoz a konzernen belüli lekötést használta fel a vállalkozás.

A tranzakció mögött az olvasók több okot is sejthetnek, anélkül, hogy rosszra gondolnának. Változott a konzernen belüli elszámolás elve, technikája, gyakorlata. Letelt a magyar állammal kötött (titkos?) megállapodás, mely szerint a vállalkozás tulajdonosai vállalták, hogy bizonyos ideig (talán éppen 20 évig) nem vesznek fel osztalékot. Esetleg így volt könnyebb megfelelni a transzferár szabályozás követelményeinek.

Mindhárom magyarázat valószínűbb, mint az iparági visszaesés.

Összefoglaló

Közel 50 évvel ezelőtt, a kutatásról, publikációról tartott előadásában Berend T. Iván azt mondta, hogy egy jó könyv mondanivalója, lényege egy mondatban összefoglalható. Nem érdemes foglalkozni olyan könyvvel, melynél ez a követelmény nem teljesül. Ezt az egy, összetett mondatot itt az összefoglalásban 6 egyszerű mondatra tördeltem. Jobban szeretem kombinálni a két mondatípust, sőt, így a zárójelben egyértelművé tehettem, hogy melyik szabály lényegét foglalom össze.

Az elemzés legyen nyílt és világos! (Bizonyosság (ellenőrzés) szabálya.)

A használhatóság érdekében soha ne tévesszünk célt! (Külső szinergia szabálya.)

Legyen közgazdasági értelme az elemzésünknek! (Belső szinergia szabálya.)

Ismerjük fel, illetve el elemzésünk korlátait! (Téridő és értelmezési tartomány szabályok.) Órizzük meg objektivitásunkat! (Értékelés szabálya.)

Tanulmányomban az az újdonság, hogy vettem a bátorságot és explicit formát adtam ezeknek a mindenki által ismert, vitathatatlan, de eddig csak implicit formában létező szabályoknak. Így talán kisebb a felejtés veszélye. Márpedig az információk, módszerek dömpingje könnyen megfoszthat bennünket az vállalkozások gazdasági potenciáljának megismerése nyújtotta élménytől. Először az olvasót, majd (inkább előbb, mint utóbb) a szerzőt.

Felhasznált irodalom

- [1] Adorján Cs.-Lukács J.- Róth J.-Veit J. (2003): Számvitel II/B. kötet. A beszámoló elemzése. MKVK OK Kft. Budapest.
- [2] Balázs L. (1996): A kémia története I-II. kötet. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest.
- [3] Bárczi J.-Béhm I.-Zéman Z. (2016/1): A vállalati teljesítmény mérésének mutatói és alkalmazásuk (I. rész). Controller Info IV. évf. 3. szám 27-36. oldal.
- [4] Bárczi J.-Béhm I.-Zéman Z. (2016/2): A vállalati pénzügyi teljesítmény mérésére és értékelésére felhasznált mutatók a KKV-k beszámolási rendszerében az új számviteli törvény figyelembevételével (II. rész). Controller Info IV. évf. 4. szám 44-52. oldal.
- [5] Béhm I. (1996): Gazdasági-pénzügyi mutatók gyűjteménye. Novorg Budapest.
- [6] Béza D.-Csákné Filep J.-Csapó K.-Csubák T. K.-Farkas Sz.-Szerb L. (2013): Kis-vállalkozások finanszírozása. Perfekt Kiadó Budapest.
- [7] Bíró T.-Kresalek P.-Pucsek J.-Sztanó I. (2007): A vállalkozások tevékenységének komplex elemzése. Perfekt Budapest.
- [8] Bíró T.-Kresalek P.-Pucsek J.-Sztanó I. (2016): A vállalkozások tevékenységének komplex elemzése. Perfekt Budapest.
- [9] Bodie Z.-Merton R. C.- Cleeton D.L.(2011): A pénzügyek közgazdaságtana. Osiris Budapest.
- [10] Brealy/Myers (1998): Modern vállalati pénzügyek. PANEM-McGraw-Hill Budapest.
- [11] Chikán, Attila (2017): Vállalatgazdaságtan. Vállalatgazdasági Tudományos és Oktatási Alapítvány Budapest.
- [12] Dusek T.-Poreisz V.-Koltai J. (2018): Az Audi Hungária Zrt. pénzügyi elemzése. Tér Gazdaság Ember VI. évf. 1. szám 69-88 oldal.
- [13] Fazakas G.-Gáspár B.-Soós R. (2003): Bevezetés a pénzügyi és vállalati pénzügyi számításokba. Tanszék Kft. Kiadó Budapest.
- [14] Harrington D. R. (1995): Vállalatok pénzügyi elemzése. Kossuth Kiadó Budapest
- [15] Illés M. (1990): A gazdaságossági és jövedelmezőségi számítások alapjai. SZGTI Budapest.
- [16] Jones G.- Cozzi S. G. (2018): A beruházásvezérelt növekedés: megoldás az európai válság számára. A kapitalizmus újratervezése. Kossuth Kiadó Budapest.
- [17] Katits E. (2007): A vállalati gazdálkodás alapjai. Saldo Budapest.
- [18] Katits E. (2017): Vállalati életciklus pénzügyek. Soproni Egyetem Kiadó Sopron 356 oldal.

- [19] Katits E.-Szalka É. (2015): A magyar TOP100 pénzügyi elemzése 2008-2012. között, avagy a növekedési lehetőségek feltárása. Saldo Budapest.
- [20] Kiss Á. (2018): Számvitel a 4. ipari forradalom viharában. Értékelés az értékteremtő folyamatok információmenedzsmentjében. Magyar Elektronikus Könyvtár Budapest URL: <http://mek.oszk.hu/17900/17900> .
- [21] Kiss Á. (2019): Számvitel a 4. ipari forradalom viharában. Csoportosítás, bemutatás a vállalkozások éves beszámolójában. Magyar Elektronikus Könyvtár Budapest: URL: <http://mek.oszk.hu/19000/19023>.
- [22] Kiss Á.-Lukács J.-Hegedűs M. (2020): Tétova paradigmaváltás az osztalék szabályozásában. Controller Info VIII. évfolyam 4. szám 2-7. oldal.
- [23] Kornai J. (2007): Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltás. Akadémiai Kiadó Budapest.
- [24] Mankiw G. N. (2002): Makroökonómia. Osiris Kiadó Budapest.
- [25] Marosán György (2020): A Z generáció találkozása a félkarú rablóval. Élet és Irodalom LXIV. évfolyam 29. szám (VII.17) 6. oldal.
- [26] Reszegi L.-Juhász P. (2014): A vállalati teljesítmény nyomában. Alinea Kiadó Budapest.
- [27] Szalka É.-Patyi B.-Koltai J. P. (2017): Növekedési lehetőségek vizsgálata a legnagyobb élelmiszer-, dohányipari és mezőgazdasági cégek esetében (2007-2014). Acta Agronomica Óváriensis 58. évf. 1. szám 139-156 oldal.
- [28] Trautmann J. (1993): Mutatószámok az éves beszámolóból. Saldo Budapest 31 oldal.
- [29] Virág M.-Kristóf T.-Tóth A. (2013): Pénzügyi elemzés, csődelőrejelzés, válságkezelés. Kossuth Kiadó Budapest.

1/A szekció - Könyvvizsgálat

1/A szekció: Könyvvizsgálat	
<i>Szekció vezető: Adorján Csaba</i>	
<i>Szekció titkár: László Norbert</i>	
Előadók	Téma
Bary László	Állandóság a számvitelben és a könyvvizsgálatban. Két rossz példa
Lakatos László Péter	A Covid rövid távú hatása a számvitelre és a könyvvizsgálatra - hogyan reagált a szakma a váratlan helyzetre
Hegedűs Mihály	A könyvvizsgálati folyamat és módszerek változása a digitalizáció és a COVID-19 függvényében
Zéman Zoltán	Jövőirányú technológiák alkalmazása a számvitelben
Lukács János	A könyvvizsgálat jövője - a jövő könyvvizsgálata

A könyvvizsgálati folyamat és módszerek változása a digitalizáció és a COVID-19 függvényében

Dr. Hegedűs Mihály Magyar Könyvvizsgálói Kamara, oktatási alelnök
hegedus@hkaudit.hu

Absztrakt

A könyvvizsgálat olyan összetett folyamat, melynek során a pénzügyi beszámolóról kibocsátott jelentés összekötő elemként működik a vállalkozás érdekében megvalósított gazdasági események, annak megbízhatósága és valósága, valamint a könyvvizsgálat bizalmi tanácsadóként betöltött szerepük között. A könyvvizsgálat már a megbízás elfogadása előtt számos teendővel jár és egészen addig tart, míg a megbízást követően minden tevékenység le nem zárul. A könyvvizsgálat tervezése, a munkaprogramban megfogalmazottak végrehajtása kulcsfontosságú az audit munka elvégzése során.

A COVID-19 világjárvány, a globális fejlemények folyamatosan alakítják át a könyvvizsgálat tevékenység módszertanát. A minőségileg megfelelően elvégzett könyvvizsgálat minden társadalomban kulcsfontosságú szerepet tölt be a bizalom, hitelesség megteremtésében, megőrzésében, egyben jogkövetésre ösztönzi a vállalkozásokat. A technika fejlődésével a módszerek változnak, a digitalizáció fejlődésének üteme és az üzleti folyamatok átalakulása már önmagában kikényszeríti, hogy a könyvvizsgálat gyorsan és folyamatosan alkalmazkodni tudjon az új körülményekhez. A pénzügyi kimutatások leltárral történő alátámasztása és annak ellenőrzése kulcsfontosságú kérdés az audit munka során, ezért azok auditja során is módszertani szempontból alkalmazkodni kell a megváltozott feltételekhez.

Kulcsszavak:

digitalizáció, könyvvizsgálat, COVID-19, pandémia

1. Bevezetés, célok

A könyvvizsgálat folyamata napjainkra összetett, bonyolult feladattá vált: számos lépést alakít a digitalizáció fejlődése és a COVID-19 járvány miatti pandémiás helyzet. Jelentős kockázató tényezővé vált az általános bizonytalanság és a kiszámíthatatlanság, a vállalkozás folytatásának elve kérdése, amelyek számos esetben a lényeges hibás állítás új vagy megnövekedett kockázatait idézhetik elő. Lehetséges, hogy a könyvvizsgálat megtervezésének az időpontjában ezeket a kockázatokat a könyvvizsgálók még nem vették figyelembe, vagy akkor még másként ítélték meg a beazonosított kockázatokat, s az audit munka folyamatában szükséges változásokat eszközölni. A járvány hatására számos területen nem folytatódhatott, vagy csak átszervezett home office szintjén sikerült megvalósítani az audit tevékenység egyes részfeladatait, amelyek további előre nem tervezett problémákat generálhatnak. A pénzügy-számvitel ágazatban tevékenykedő egyes társaságok, vállalkozók évek óta próbálnak lépést tartani a digitalizációval, ami 2020 évben nagy előnyt jelenthetett számukra. Aki lemarad a fejlődésben, az a beszámolók közzétételének módosítási lehetőségét használta fel eszközként a tevékenysége korszerűsítése helyett. A vírus terjedésének megfékezése miatt szükségessé vált a személyes találkozások csökkentése, amihez gyorsan kellett alkalmazkodnia a könyvvizsgálattal foglalkozó szakembereknek is. Számviteli területen is fontos a személyes kapcsolattartás, viszont a lehető legalacsonyabb szintre kellett ezt visszaszorítani a kialakult vírushelyzet miatt.

A digitalizáció ebben nagy segítséget nyújt, lehetőséget biztosít az online adatbekérésre, a munka szinte teljes egészének digitálisan történő elvégzésére. A könyvvizsgálati munka során alkalmazhatóak különböző felhő alapú szolgáltatások adatbekérésre, videó konferenciák révén az interjúztatás is megoldható és számos megoldás kínálkozik a munka elvégzéséhez. A digitalizált megoldásoknak köszönhetően egyébként is a papírintes irodára való törekvés a jellemző, így akár egy karantén időszak alatt is folytatható a munka, mert nem feltétlenül szükséges a személyes találkozás. Számos kérdés felvetődik azonban, vajon tényleg helyt áll-e a digitalizáció miatt átalakult könyvvizsgálati folyamat és módszer a pandémiás helyzetben, a könyvvizsgálók mindegyike ki tudja-e használni a digitalizáció adta lehetőségeket, mennyire érezhetőek ezen a szakterületen a vírus okozta problémák (munkahely elvesztése, vállalkozások csődbe menetele).

A jelen elemzés feladata és célkitűzése a figyelem felhívása azzal kapcsolatban, hogy mindennapjaink része a digitalizáció és jelenleg a COVID-19 járvány is, amelyekről mindenkinek tudnia kell a könyvvizsgálati szakma területén, hogy változáshoz vezetnek.

A kutatás célja, hogy a COVID-19 okozta, illetve a digitalizációs megoldások miatti változások feltérképezése és az ezekhez kapcsolódó alkalmazkodást elősegítse.

Az első hipotézisem szerint a könyvelők és a könyvvizsgálók műszaki-szakmai felkészültsége nincs olyan szinten, amely segítséget tudna nyújtani az egyes leltárak valódiságának szakszerű megítéléshez.

A második hipotézisem szerint a könyvvizsgálat folyamatában a pénzügyi beszámolók leltárral történő alátámasztása során számos olyan új elem került alkalmazásra, amelyre a korábbi audit időszakban nem volt példa.

2. Az alkalmazott módszerek

Jelen publikáció terjedelmi korlátok miatt csak részadatokat, a kutatás egy-egy szegmensét emeli ki, azonban ezek a részadatok önállóan is értelmezhetőek, az egyes összefüggések a részelemek tekintetében is vizsgálhatóak.

A tanulmány fel kívánja hívni a figyelmet a könyvvizsgálati folyamat és módszerek változására, amely a digitalizáció és a COVID-19 hatására következett be.

A változáshoz alkalmazkodni is kell. A tanulmány nem érinti a téma teljes körű elemzését, az összegzés fejezet azonban az összefüggések miatt számos területre vonatkoztatható következtetéseket, javaslatokat fogalmaz meg.

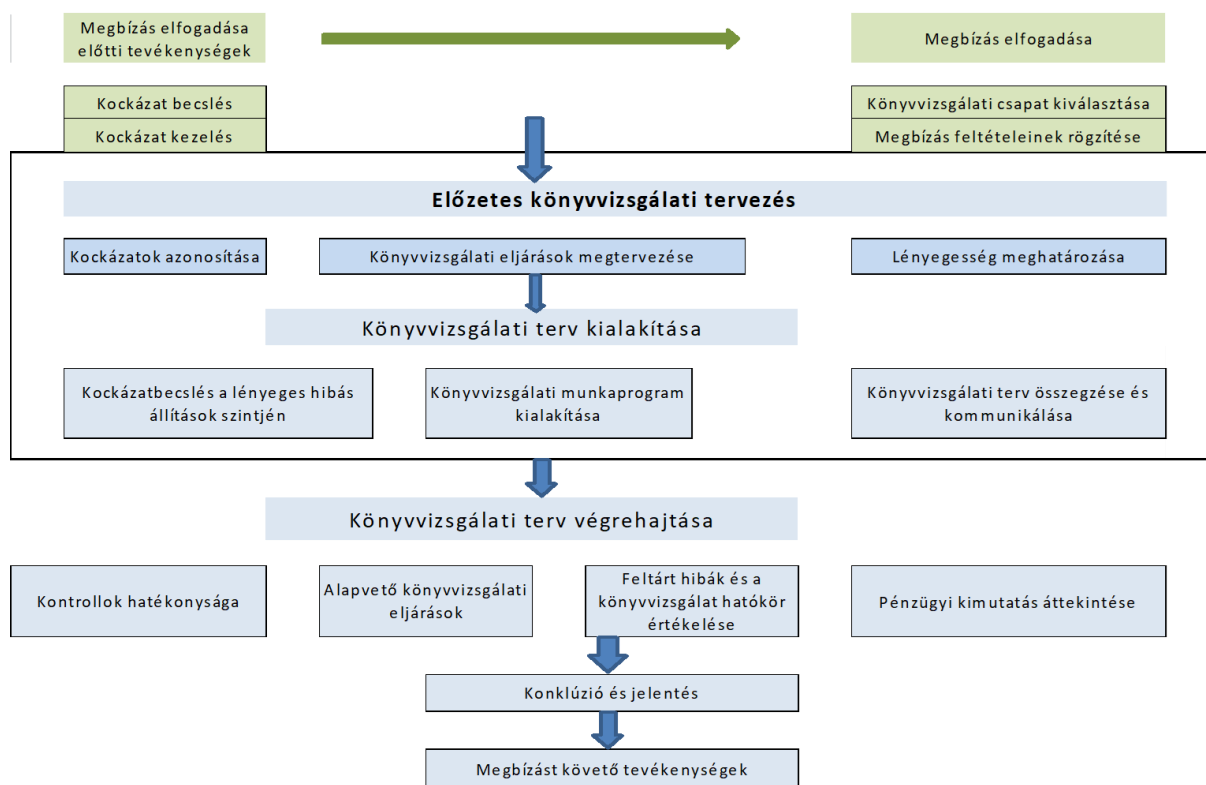
A tanulmány szekunder adatokon, saját tapasztalatokon és egy primer kutatáson alapul. Számos hazai és külföldi szakirodalom elemzése zajlott le a tanulmány elkészítése során. Primer kutatás keretében 2020. októberében online felületen kérdőíves megkérdezést folytattam le. 165 fő számviteli szakember részére került kiküldésre egy online kitölthető kérdőív, melyből 138 értékelhető, kitöltött űrlap érkezett vissza. A szakemberek között egyaránt szerepeltek könyvvizsgálók és könyvelők. A beérkezett adatok Excel segítségével kerültek feldolgozásra és értékelésre.

3. Eredmények

2019 év novembere meghatározó hónappá vált az emberek életében, ekkor azonosították a COVID-19 vírust először a világon. 2020 februárjában hazánkat is elérte az akkorra már világjárvánnyá vált vírus és azóta is a mindennapjaink részévé vált. Hazánk is, ahogy a többi ország is szigorításokat vezetett be, amelyek között megtalálhatók az egyes szektorokat védő gazdasági intézkedések éppúgy, mint az egészségvédő rendelkezések. A már több, mint egy éve a mindennapi életre is hatással lévő a pandémiás helyzet értelemszerűen érinti a számviteli-

könyvvizsgálati tevékenységet is. Ezen területen is jelentős változások következtek be az elmúlt időszakban a járvány, a törvényi rendelkezések, illetve a digitalizáció rohamos fejlődése által kikényszerített alkalmazkodás miatt. A digitalizált megoldások és az általuk nyújtott lehetőségek évek óta jelen vannak, 2020 évben a kereslet irántuk jelentősen megnőtt. Eddig is voltak szakemberek, akik törekedtek a papímentességre, a digitalizáció adta lehetőségek kihasználására, viszont a 2020. év szinte kötelezővé tette, mert a személyes találkozások, a dokumentumokkal való érintkezés kerülése általánossá és kötelezővé vált.

Jelen helyzetben sok tapasztalatot szerzünk, hogy hogyan lehet egy járvány idején is boldogulni, illetve az általa kiváltott válságot kezelni. Ezt a jártasságot, szakértelmet el kell raktározni, kamatoztatni kell a megszerzett tudást, hiszen a 2020 évből tanulva nem tudhatjuk, hogy mikor lesz rá újra szükség. Az egyik legfontosabb kérdés, hogy a pénzügyi beszámoló leltárral történő alátámasztottsága milyen új módszertani változásokat hozott a könyvvizsgálati tevékenység folyamatában, volt-e lehetőség a munkaprogramban kitűzött célok, feladatok pontos végrehajtására.

1. sz. ábra
A könyvvizgálat folyamata Forrás: Deloitte Magyarország (2013)

Az 1. számú ábra szerint a könyvvizgálat 4 szakaszra osztható.

Az 1. szakaszban a megbízás elfogadását megelőzően zajlik a kockázat becslés, a kockázat kezelés, a könyvvizsgálati csapat kiválasztása és a megbízás feltételeinek rögzítése. Ez egy sokszor elhanyagolt terület, pedig az előkészítési munkán alapszik az egész könyvvizsgálati munka.

A 2. szakasz a könyvvizgálat megtervezéséről, a vizsgálati program elkészítéséről szól. Az előzetes könyvvizsgálati tervezés után kialakításra kerülnek a pontos tervek, amelyeket a 3. szakaszban végrehajtanak.

A 3. szakasz tehát a könyvvizsgálati bizonyítékok gyűjtéséről és a vizsgálati program teljeskörű végrehajtásáról szól.

A 4. szakaszban zajlik a konklúzió levonása, a jelentés elkészítése, a könyvvizsgálói észrevételek kiértékelése. A 4. szakasz nem zárul le a jelentés kiadásával, vannak további, a megbízást követő tevékenységek, mint például a dokumentumok megőrzése vagy a titoktartási kötelezettség betartása.

Jelen publikáció a 3. szakaszt, az egyes bizonyítékok gyűjtését és a COVID-19 okozta problémákat elemzi.

A 2020 évben kezdődő pandémiás helyzet a számos személyes találkozást igénylő munkafolyamat helyett a digitalizációs megoldásokat helyezte előtérbe. Az egyik legjelentősebb kérdés az volt, hogy a könyvvizsgáló hogyan dokumentálhat, ellenőrizhet személyes jelenlét nélkül?

A válasz a digitalizáció adta lehetőségek kihasználásában keresendő. A leendő partnertől bekérhetők az azonosításhoz, a kockázatbecsléshez szükséges dokumentumok a felhő alapú rendszerben. A megbízó megismeréséhez számos lehetőség áll rendelkezésre a személyes találkozásokon kívül. Egy bemutatkozó beszélgetés megtartható akár videokonferencia keretein belül is. A felhő alapú rendszerek, a videokonferenciák, a dokumentumok online megosztása az egész könyvvizsgálati folyamatot végig kíséri. A szerződések, jelentések aláírása is megoldható a szokásos papíron történő aláírás nélkül. Számos elektronikus aláírást nyújtó társaság van ma már Magyarországon is, ezt a megoldást azonban nem a pandémiás helyzet hívta életre. A dokumentumok gyorsabb kezelése és a biztonságos, hitelesített aláírás igénye évekkel ezelőtt fellépett és számos nagyobb vállalat már alkalmazta is, viszont most már a kisebb cégek, magánszemélyek is alkalmazzák, hiszen elősegíti a papírmentességet és hatékonyabb, gyorsabb megoldás, mint a dokumentumok papír alapú aláírása, szkennelése, postán vagy e-mailben történő továbbítása.

A könyvvizsgálóktól leginkább személyes jelenlétet követelő folyamat a készletek leltárának ellenőrzése, ezért ezt a területet kiemeltem a jelen tanulmányban.

3,1, Készletek leltárának ellenőrzése

A készletek leltározásának célja a készletek létezésének alátámasztása. A közép- és kisvállalkozások tekintetében jellemzően kritikus területet jelentenek a készletek, ezért nagyon fontos, hogy létezésük alátámasztott legyen. A készletek mértékének nem valóságot tükröző bemutatása lehetőséget ad arra, hogy az eredményt befolyásolja, ezt gyakran alkalmazzák is a KKV-szektorban tevékenykedők. A könyvvizsgáló a folyamatok lefolytatása során jelentős területeket jelöl ki, amelyeket ellenőrzés alá von, hogy pontos képet kapjon a vizsgált társaság helyzetéről és az esetleges hibák, csalások kiszűrését is szolgálja az ellenőrzések lefolytatása.

Különböző módszerek állnak a könyvvizsgáló rendelkezésére acélból, hogy a készleteket ellenőrizhesse. Lehetséges:

- az ellenőrzési rendszerek tesztelése (kontroll teszt);
- a leltározáson való részvétel során meggyőződni arról, hogy a leltározás folyamata biztosítja-e a készletek teljes körű és pontos felleltározását, azaz megszámlálását és beazonosítását.

A pandémiás időszakban több kérdéssel is foglalkozni kell, mint például, hogy

- kivel,
- mikor,
- milyen

módszerekkel lehet részt venni a leltározás ellenőrzésén, illetve alkalmas-e a megbízott asszisztens az adott feladat elvégzésére?

Az alkalmasság kérdése azért merül fel, mert megkérdőjelezhető, hogy egy bölcész vagy esetleg egy csak számviteli tanulmányokat korábban végző asszisztens mennyiben tudja megkülönböztetni, hogy az adott

- csirke, tyúk, számosállat az tenyészállat vagy készlet?
- 1 hektoliter bor előállításához (amelynek jelentős hányada esetleg nem is szőlőből készült) hány q szőlőre van szükség?
- a fűrészrönk az borovi, vagy vörösfenyő, vagy esetleg nyárfa, és ha el is találtuk a fajtát, vajon a készlet hány m³?
- a 3 mm vastag 1250*2500 alumínium vagy 1000*2000 acéllemez milyen súlyú (merthogy kg-ban van nyilvántartva a készletben)?
- a szögacél, idomacél lemérhető folyóméterre, de mennyi a súlya?
- mi a különbség a réz és a bronz között, vagy az egyes horganylemezek között?
- mennyi szemestermény van a 18 méter magas silóban és a készlet az búza vagy tritikálé, illetve a készletből mennyi a tört szemek aránya vagy a porzási veszteség?
- az összekevert készleten lévő táp milyen alkotórészeket tartalmaz, megkülönböztethető-e a hízótáp a csirketáptól?
- hogyan alakul a mezei leltár?
- hová került elszámolásra a tartályba vett gázolaj (csak a munkagépekbe) és a jövedéki adó visszatérítés vajon tényleg a szabályoknak megfelelően csak a mezőgazdasági munkák után került elszámolásra?
- mennyi a vizes sóder m³-e és súlya?
- mi a különbség a Z -s és a sima csapágyak között?
- mi a különbség a KO-36 és a KO-31 rozsdamentes anyagok között, melyikük mágnesezhető?
- mi az elfekvő, inkurrens készlet?
- hogyan állapítható meg valamely készletről, hogy azt le kellett volna értékelni?

A kérdésekre adott válaszok jelentős mértékben befolyásolják egy adott társaság által a beszámolóban kimutatott készletek értékét, amely sokszor a hitelfelvétel egyik biztosítéka.

A leltárak ellenőrzése kellő szakértelem hiányában korlátozottan oldható meg., amelyet nehezít az a körülmény, hogy a könyvelt és a könyvvizsgált társaságok 95%-a egyszerűsített éves beszámolót készít, akik év közben nem vezetnek készletnyilvántartást.

A szakemberek számára elképzelhetetlennek tűnik, hogy valaki úgy könyveljen vagy úgy auditáljon értékpapírokat, hogy fogalma se legyen, mi az az államkötvény, diszkontkincstárjegy, kötvény, vagy hogy vannak elhatárolandó kamatbevételek vagy ráfordítások.

Vajon le lehet-e könyvelni egy építőipari vállalkozást, ha nem vagyunk tisztában azzal, hogy mi is az a flexibilis ragasztó, a poliészteriparban mire jó a térhálósító?

Valóban pontosan tudunk-e dolgozni a tartozékok, felújítás, karbantartás témakörében, ha nem tudjuk pontosan az építési szerelés fogalmát a fordított áfa vonatkozásban?

A beszámoló leltárral történő alátámasztásának ellenőrzése a fentiek összefüggésében kellő szakértelmet igényel; műszakilag is érteni kellene ahhoz, amit ellenőrzünk, mert enélkül az auditor jelentős kockázatokat vállal fel.

A rendszerváltást megelőzően az árfelelősi és az árszakértői tanfolyamokon oktattak technológiai ismereteket, s a finn oktatási példák azt támasztják alá, szükséges az anyag- és technológiai ismeret a bizonytalanságok csökkentéséhez.

A válasz tehát a” kivel” kérdésekre egyértelműnek tűnhet.

Az év végi leltározás ellenőrzése során az adott tevékenység ismerete elengedhetetlen a folyamat pontos végrehajtásához. Olyan kollégát jelöljünk ki vagy kérjünk fel, aki az adott szakterületen kellő ismeretek birtokában van.

A módszerek meghatározzák az adott, ellenőrizendő egységet, folyamatot.

Ma már számos olyan könyvvizsgálóval találkozhatunk, akik munkájuk során alkalmazzák a

- nedvességmérőt a fa, a gabona nedvességétartalmának meghatározásához,
- matematikai és egyéb segédeszközöket a térfogat meghatározásához,
- fajsúlytáblázatot, súlymérőt, rétegvastagságmérőt az egyes anyagok jellemzőinek meghatározásához,
- fokolót az alkoholtartalom mérésére,
- távolságmérőt, mérőszalagot az ellenőrzéshez.

Az egyik legtanulságosabb ellenőrzésem egy borkombinát asszisztensi munkáiba történő bekapcsolódás volt, ahol a vezető könyvvizsgáló ismertette számunkra a borkészítés technológiáját és olyan mély szakmai tudásról tett tanúbizonyságot, amely egyértelműen alátámasztotta, hogy érti miből, hogyan, milyen költségekkel kerül előállításra a bor.

Vannak feladatok, amelyek esetében egy számítógép csak kiegészítő vagy korlátozottan helyettesítő eszköz lehet. Kognitív feladatok esetében kiegészítésként használhatóak a digitalizáció nyújtotta lehetőségek. A hipotézis felállítása történhet számítógéppel, de nem teljes mértékben váltható ki vele a könyvvizsgáló által végzett emberi munka, felügyelet, az átnézés szükséges. A szakszöveg írás történhet számítógéppel, viszont egy szakember általi felülvizsgálat kötelező és csak a szakember tud következtetések, saját tapasztalatokat beleírni egy szövegbe, ezért a számítógép csak kiegészítésként használható ebben az esetben is. Manuális feladatok esetében a számítógép használható kiegészítésként például a portaszolgálat és a fuvarozás esetében is.

1. táblázat: Számviteli területen dolgozók (könyvelők, könyvvizsgálók) adott válasza

	IGEN	NEM
Végez-e munkát az alábbi szakemberek számára?		
festő, villanyszerelő, burkoló, kőműves, asztalos	26,81%	73,19%
növénytermesztő, borász	4,35%	95,65%
állattenyésztő	1,45%	98,55%
Tudja-e		
hány kilogramm 1 m ² lemez (alumínium, réz)?	47,83%	52,17%
hány kilogramm szőlőből készül 1 liter bor?	76,09%	23,91%
hány mázsa 1 m ³ fa?	72,46%	27,54%

Forrás: saját szerkesztés

2020 októberében került kiküldésre online felületen a kérdőív, amely alapján a 2. táblázat készült. 165 fő számviteli szakember közül 138 fő küldött vissza értékelhető, kitöltött űrlapot. Könyvelők és könyvvizsgálók egyaránt szerepeltek a válaszadók között. A 2. táblázat a kapott válaszok arányát mutatja százalékos arányban.

A megkérdezettek körülbelül negyede (26.81%-a) végez munkát építőiparban dolgozó szakembernek (festő, villanyszerelő, burkoló, kőműves, asztalos részére). Viszonylag alacsony azon számviteli szakemberek aránya, akik a mezőgazdaságban tevékenykedők könyvelését, könyvvizsgálatát végzik. Növénytermesztés, borászat területén mindössze a kérdőív kitöltők 4,35%-a könyvel, könyvvizsgál, még alacsonyabb viszont azok aránya, akik az állattenyésztőknek dolgoznak (1,45%).

Ezen adatok ismeretében még érdekesebb volt azon kérdések feltétele, hogy vajon tudják-e a szakemberek, hogy a különböző lemezek milyen súlyúak, borkészítés esetében mennyi a

nyersanyag, vagy hogy egy köbméter fa hány mázsa. Attól függetlenül, hogy a megkérdezés során az derült ki, hogy a megkérdezettek nagy része nem tevékenykedik aktívan az építőipar vagy a mezőgazdaság részére végzett számviteli munkában, megfelelő tudással rendelkeznek egy esetleges leltár lefolytatásához.

A válaszadók majdnem fele (47,83%-a) tisztában van azzal, hogy a különböző lemezek négyzetmétere milyen súlyú. Szőlész, borász területen a megkérdezettek 76,09%-a kiismeri magát a tekintetben, hogy hány kilogramm szőlő szükséges egy liter bor elkészítéséhez. Egy leltár esetében sokszor találkozunk a számviteli szakemberek köbözött fával, ehhez szükséges, hogy rendelkezzenek információval arról, hogy a különböző típusú, szárazságú fák köbmétere hány mázsa. A válaszadók majdnem háromnegyede, azaz 72,46%-a válaszolta azt, hogy tudja, hogy melyik fa milyen súllyal számolható el.

Ami a pandémia miatt új ellenőrzési eszközzé vált:

- fotó és filmfelvételek használata, a digitális ellenőrzés bevezetése (az ellenőrzést végző teams, zoom útján irányította a helyszínen lévő szakembert a feladat végrehajtására, amelyről mentett felvétel készült),
- drón alkalmazása a nagyobb kiterjedésű terület áttekintésére, amely során szintén drónfelvétel készült,
- műszaki szakértő helyszínre küldése.

3.2. Kockázatok fokozódása a járvány idején

Járvány idején számos addig megszokott tevékenységet alaposan át kell gondolni. A közös irodai helységben tartózkodás átgondolandó az egészségvédelem érdekében. Erre megoldás lehet a home office vagy a partnerekkel való kapcsolattartás esetében a videókonferencia. Közösen használt étkezők esetében fontos a folyamatos fertőtlenítés és a távolságtartás, esetleg a saját evőeszközök használatának átgondolása is. Zárt tárgyalóban, sok ember részvételével zajló értekezletek kerülendőek, inkább a videókonferencia javasolt. Zárt térben tartott találkozók megtartása nem javasolt. Papír alapú dokumentumok átadása is kerülendő, ez a folyamat teljes mértékben kiváltható felhő alapú rendszerben történő dokumentum átadással.

A legjelentősebb probléma, hogy a Covid-19 által előidézett bizonytalan üzleti környezetben a vállalati visszaélések növekvő kockázati tényezőként jelennek meg. A home office a klasszikus családi háromszög valamennyi pontján növeli a visszaélések számát. A fizetési nehézségekkel küszködők a nyomás alatt a lehetőség birtokában kihasználják a réseket és a nem megfelelő munkavégzés vagy csalás elkövetése nem kerül felderítésre.

A visszaélések elleni fellépés a szabályos és hatékony működés elősegítése mellett hozzájárul a nehezen megfogható reputációs kockázatok mérsékléséhez is, míg annak el vagy „benézése” veszélyezteti a más piaci szereplők érdekeit.

A jól felépített ellenőrzési rendszer a könyvvizsgálat során kiszűri a gyenge pontokat és helyette erős bástyákat állítva megalkuvást nem tűrően tárja fel a beszámolóban rejlő hibákat.

Kockázat a külföldi partnerekkel való találkozás elmaradása, mert számos esetben a nagy ügyek „fehér asztal mellett” dőlnek el.

A 260. témaszámú, „Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel” című, nemzetközi könyvvizsgálati standard a 200. témaszámú, „A független könyvvizsgáló átfogó céljai és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban történő végrehajtása” című nemzetközi könyvvizsgálati standarddal együtt értelmezendő.

A könyvvizsgáló részéről az irányítással megbízott személyek felé történő kommunikáció standard szerinti végrehajtása esetén az hozzájárul:

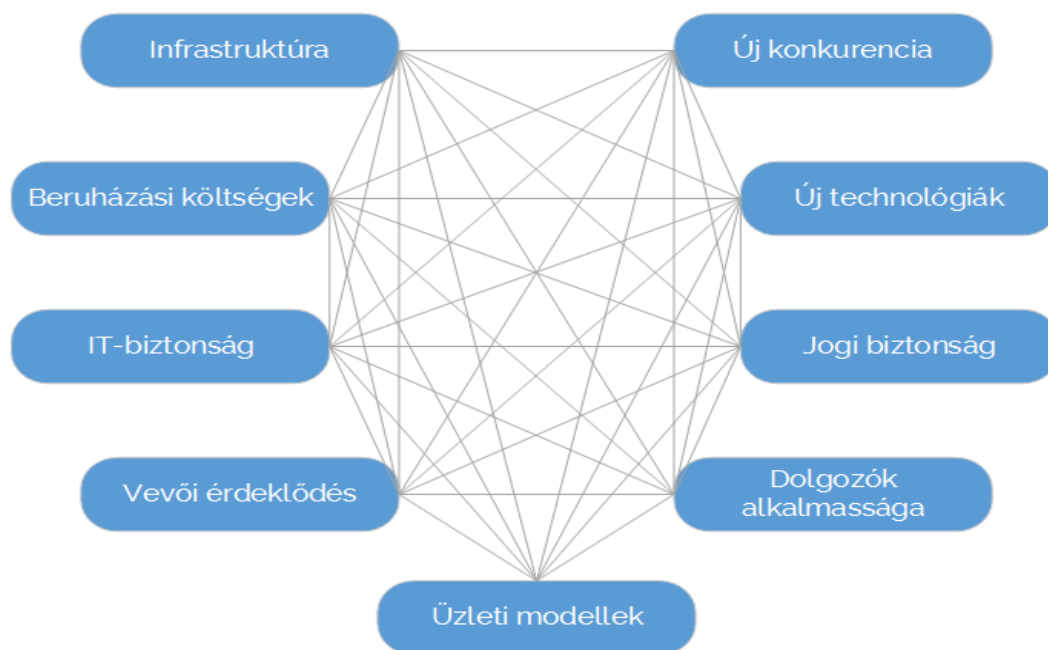
- a könyvvizsgáló és az irányítással megbízott személyek számára a könyvvizsgálattal kapcsolatos kérdések összefüggésükben való megértéséhez és konstruktív munkakapcsolat

kialakításához. Az ilyen kapcsolat kialakítása a könyvvizsgáló függetlenségének és objektivitásának fenntartása mellett történik;

- a könyvvizsgáló számára a könyvvizsgálat szempontjából releváns információknak az irányítással megbízott személyektől való megszerzéséhez. Az irányítással megbízott személyek például segíthetnek a könyvvizsgálónak megismerni a gazdálkodó egységet és környezetét, azonosítani a könyvvizsgálati bizonyíték megfelelő forrásait, és segítségére lehetnek a konkrét ügyletekre és eseményekre vonatkozó információk megszerzésében is;
- az irányítással megbízott személyek számára a pénzügyi beszámolási folyamat felügyeletére vonatkozó felelősségük teljesítéséhez, csökkentve így a pénzügyi kimutatások lényeges hibás állításának kockázatait.

3.3 Digitalizáció

A digitalizáció az információk átalakítása a számítógépek számára olvasható „nyelvre”, digitális formára. A digitalizálás a digitalizáció társadalmi (jogi, politikai, kulturális, szervezeti stb.) hatásainak összessége.

2. sz. ábra
Digitalizáció kihívásai Forrás: Industry4

„Ahhoz, hogy a digitalizáció hatásos legyen, jól működjenek az új technológiák, le kell győzni a kihívásokat, amelyek a digitális megoldások alkalmazásával járnak. Figyelembe kell venni már a kezdetekor a beruházási költségek mértékét, ezek megtérülési lehetőségeit. Nem kihagyható (megkerülhető) tényező az IT-biztonság megteremtése, a GDPR kérdéseinek tisztázása. A digitálisan kezelt adatok védelme az elsődleges szempontok között szerepel számviteli területen. Amellett, hogy megteremtjük a digitalizáció egyéb feltételeit, arra is gondolni kell, hogy egyáltalán a munkavállalók alkalmasak-e az új technológiák alkalmazására, ha nem akkor döntést kell hozni, hogy továbbképzésre áldozunk, vagy új munkatársakat keresünk. Ezek mind olyan tényezők, amelyek alapos átgondolást igényelnek, viszont elengedhetetlenek ahhoz, hogy a versenyben ne

maradjunk le. A digitalizáció különféle hatásokkal jár mindenféle területen, tehát hatással van számviteli és adózási rendszerekre is.” (Hegedűs, 2019)

2. táblázat: A digitalizáció hatásai

	Rutin feladatok	Összetett feladatok (nonroutine tasks)
Kognitív (interaktív, analitikus) feladatok		
<i>Példák</i>	<ul style="list-style-type: none"> - adatrögzítés - számítás - ismétlődő ügyfélszolgálati feladatok 	<ul style="list-style-type: none"> - hipotézis felállítás/tesztelés - orvosi diagnózis felállítása - szakszöveg írás - mások meggyőzése/sales tevékenység - mások irányítása
Számítógép szerepe	HELYETTESÍTŐ	KIEGÉSZÍTŐ
Manuális feladatok		
<i>Példák</i>	<ul style="list-style-type: none"> - válogatás/szortírozás - gyártósori munkavégzés 	<ul style="list-style-type: none"> - portaszolgálat - fuvarozás
Számítógép szerepe	HELYETTESÍTŐ	KORLÁTOZOTTAN HELYETTESÍTŐ/KIEGÉSZÍTŐ

Forrás: David H. Autor and Michael J. Handel (2013): Putting Tasks to the Test: Human Capital, Job Tasks, and Wages

A digitalizáció hatására teljesen átalakulhat a számviteli területen végzett munka. Számítógéppel helyettesíthetők mind a kognitív, mind a manuális rutin feladatok. Egy computer teljes mértékben el tudja végezni például az adatrögzítést, számításokat végez, ismétlődő ügyfélszolgálati feladatok végzésére alkalmas az interaktív, analitikus feladatok közül. Manuális feladatok esetében számítógépes megoldással kiváltható az emberi munkavégzés például a válogatás és a gyártósori munkavégzés is.

4.Összefoglalás

A könyvvizsgáló célja a könyvvizsgálati eljárások oly módon történő megtervezése és végrehajtása, amely lehetővé teszi a könyvvizsgáló számára, hogy elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzen ahhoz, hogy ésszerű következtetéseket tudjon levonni, amelyekre a könyvvizsgálói véleményt alapozza. A könyvvizsgálati bizonyítékok megfelelősége – a könyvvizsgálati bizonyítékok minőségének mértéke; vagyis azok relevanciája és megbízhatósága azon következtetések alátámasztása szempontjából, amelyeken a könyvvizsgálói vélemény alapul. (ISA 500)

A bizonyítékok megfelelőségének értékelése jelentős mértékben függ az auditáló szakértelmétől. A kérdőívek elemzése (és az itt nem közölt interjúk) alapján megerősítést nyert az első hipotézis, amely szerint a könyvelők és a könyvvizsgálók műszakiszakmai felkészültsége nincs olyan szinten, amely segítséget tudna nyújtani az egyes leltárak valódiságának szakszerű megítéléséhez. A könyvvizsgálati módszertanok változása megerősítette a második hipotézist, amely szerint a könyvvizsgálat folyamatában a pénzügyi beszámolók leltárral történő alátámasztása során számos olyan új elem került alkalmazásra, amelyre a korábbi audit időszakban nem volt példa.

A globalizáció jelensége kihat a társadalmi és gazdasági folyamatokra egyaránt; ennek következtében a világ felgyorsult, a folyamatok automatizálódtak, a digitalizáció a mindennapi élet részévé vált és a mesterséges intelligenciával működő megoldások alkalmazása egyre elterjedtebb. Ezek segítik a folyamatos ellenőrzést, a kockázat és kontrollértékelést, tehát az audit tevékenységet. A változásokra határozott válaszokat kell adni, a könyvvizsgálat során alkalmazott módszereknek folyamatosan meg kell újulniuk, követni kell a digitalizációs fejlődést.

Irodalomjegyzék

1. David H. Autor and Michael J. Handel (2013): Putting Tasks to the Test: Human Capital, Job Tasks, and Wages. Letöltve: <https://economics.mit.edu/files/11640> (Utolsó letöltés: 2021.03.02.)
2. Deloitte Magyarország (2013): A könyvvizsgálat módszertana. Letöltve: <https://gtk.uni-miskolc.hu/files/3536/Eloadas++3+blokk+-+KV+folyamata+.pdf> (Utolsó letöltés: 2021.03.02.)
3. Hegedűs Mihály (2019): A digitalizáció hatásai a számviteli és adózási rendszerekre. Határtalan tudomány. Tanulmánykötet a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Budapest: Tomori Pál Főiskola. (Tudományos Mozaik; 16). ISBN 978-615-80727-4-8
4. Industry4: Ipar 4.0. Letöltve: <http://industry4.hu/hu/ipar4> (Utolsó letöltés: 2021.03.01.)
5. 260. témaszámú, „Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel” című, nemzetközi könyvvizsgálati standard
6. Az 500. témaszámú, „Könyvvizsgálati bizonyítékok” standard

Blockchain várható hatása a számvitelben

Zéman Zoltán MATE, egyetemi tanár zeman.zoltan@uni-mate.hu

Absztrakt

A blockchain rendszer fejlődése és kiterjedése, illetve hatása a különböző üzletágakra olyan alapvető változásokat eredményez, amelyekre minden gazdasági szereplőnek fel kell készülnie. A felkészülésben ki kell emelni azokat az előnyöket, amelyek annak alkalmazását segítik, segíthetik a különböző szolgáltatásokban.

A blockchain mint technológia a pénzügy területén már extenzív fejlődési potenciállal bír mind elméleti mind gyakorlati szempontból, de talán a számvitel területén is hasonló potenciállal rendelkezhet, ezen technológia implementálása. A számvitel az évek alatt nagyon sok változáson, illetve technológiai és módszertani újításon ment keresztül, - például az online megoldások kapcsolódása egyéb rendszerekhez - ugyanakkor a blockchain rendszerek alkalmazása ezek közül kiemelkedő újítást hozhat el.

A szekunder kutatásban arra keresek választ, hogy hogyan, milyen formában, a számvitel mely területein hozhat új megoldásokat a felmerülő problémákra a blockchain rendszer implementálása, illetve hogyan alakíthatja át a kettős könyvelési rendszert és fejlesztheti tovább megújítva azt, esetleg hármass technológiai nyilvántartássá, esetleg könyvelési rendszerré.

Bevezetés

A számvitel és a controlling, valamint a kapcsolódó eszközök és módszerek fejlődése- kialakulása az első történelmileg bizonyított megjelenéstől lehet számolni [23]. Ez a bizonyított megjelenés az ókorban készült. Olyan feljegyzések voltak ezek, amelyek a vagyon, illetve annak változása kimutatására fókuszáltak (például a fáraók kincsei), azonban a könyvvitel fejlődésének történetét a középkortól (XIV-XV. sz.) lehet számítani, amikor kialakult a kereskedelmi könyvvitel, a kereskedelmi és bankügyletek kategorizált feljegyzése céljából [26].

A könyvvitel a kettős elszámolás elvén alapult, a különböző feljegyzések két számlán valósultak meg. Az egyik számlán a terhelés, a másikon az elismerés, jóváírás formájában jelent meg. A kutatók egyértelműen hivatkoznak Luca Paciolira [23] velencei szerzetesre, akinek 1494-ben megjelent könyvét (Summa de Arithmetica, Proportioni et Proportionalitia) tekintik az első kettős könyvvezetést egységesen összefoglaló műnek. Emiatt Lucas Paciolit a könyvelés atyjaként szokták hívni [26].

Ezek a múltbeli alkalmazások és a főbb gazdálkodáshoz, illetve a szervezési folyamatokhoz kötődő lekötési információk igényei hozták létre azt a közgazdasági makrokörnyezetet, amely kikényszerítette a gazdálkodási információk szükségességét, és ezáltal tulajdonképpen megalapozta a pénzügyi számvitel kialakulását [23].

Történeti tények vonatkoznak arra, hogy a kincstári vagyon gazdálkodásával más döntési kritériumok is megjelentek, vagyis az azzal foglalkozók igénye más irányt is megkövetelt, bemutatva a kincstári vagyon felhasználásának más szempontrendszer szerinti bemutatását, leegyszerűsítve a felhasználás és gyarapodás döntéseinek információs háttérét.

A történeti kutatások bizonyítják a számviteli információs szükségletek és igények kialakulását, amely elsősorban ugyan a pénzügyi számvitel területéről indult, de kölcsönösen segíti a makrogazdasági közgazdasági elméleteket [6]. Tulajdonképpen a XIX. század előtt a tradicionális

pénzügyi számviteli rendszer elegendő információt biztosított, mivel a termelés minden egyes tranzakcióját különböző egységekkel bonyolították le, valamint kevés volt a hosszú távú befektetés a szervezeteken belül [11].

A termelékenység dinamikus növelésével, a jelentősen felgyorsuló kibocsájtással a szervezetek működésének vizsgálatához elengedhetlené vált a szervezetek könyvvézetési tevékenysége [7]. A könyvvézetési tevékenység elsődleges célja ekkor még jellemzően a szervezeti vagyon és a vagyonváltozással járó tranzakciók rögzítése volt. Ugyanakkor a döntéshozási tevékenység támogatása, annak információval való megalapozása a háttérbe szorult és nem tartozott kifejezetten a célok közé [2]. Azonban a szervezetek és a piacok komplexitása egyre inkább felerősítette az igényt a döntéshozáshoz szükséges információk növelésére. A könyvvézetési tevékenységből származó analitikus, tranzakciós, valamint számviteli információk feldolgozása nagymértékben hozzájárul a vezetői döntések támogatásához. A számviteli információ vezetői eszközként való használatának elmélete a XIX. század végére tehető, de a gyakorlatban a XX. század elejétől alkalmazzák ezeket az elveket és módszereket [26]. Az 1920-as években a vezetői számvitel megjelenése nagyon hamar népszerűvé vált és elterjedt az ipari vállalatok körében. Ez hatékonyabb kimutatásokat és információt szolgáltatott a vezetők számára. A költséganalitika és az egyéb újabb analitikus módszerek alkalmazása növelte a számviteli rendszerek hatékonyságát. A pénzügyi számvitel és a vezetői számvitel, illetve ezeknek a céljainak különbsége ma is megtalálható a szervezetekben. Fontos kiemelni az adatgyűjtési tevékenység által rendelkezésre álló információk tartalmi relevanciáját, ami jelentősen befolyásolja a helyes vezetői döntéshozást. Minél nagyobb az információ tartalmi relevanciája annál jobban szolgálhatja az optimális vezetői döntés meghozását.

1. Nemzetközi háttérrendszerek bemutatása

Az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament az eltérő nemzetiségű társaságok tevékenységének és az eredményességüknek az összehasonlítása és az európai tőkepiac versenyképességének intenzív növekedése érdekében 2002-ben meghozták és be is vezették az 0606/2002/EK számú rendeletet. Ennek értelmében 2005-től az Európai Unió tagállamainak tőzsdei társaságai konszolidált és összevont éves beszámolóikat az IRFS-ek által támasztott illetve elvárt kritériumoknak megfelelő formában illetve tartalommal megtöltve kötelesek elkészíteni és közzétenni [13].

Ez a rendelet közvetlenül része a magyar számviteli szabályozási rendszernek is. Ezzel szemben azonban a tagállamok felhatalmazást kaptak arra vonatkozóan, hogy a hatáskörükben a kötelezettek körét tágítsák [10]. Ezáltal egyes szervezetek az adott ország számviteli szabályai helyett az IFRS-ek által előírt szerkezettel és tartalommal rendelkező pénzügyi kimutatásokat készíthetnek [18].

2017-től a tőzsdei kibocsátók, illetve 2018-tól a különböző hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások számára is kötelezővé, továbbá számos egyéb szervezet számára egyfajta választható alternatívává vált, hogy egyedi pénzügyi kimutatásaikat a nemzetközi előírások szerint hozzák létre. Ezen nemzetközi előírások alapján készített kimutatások által biztosítható az összehasonlíthatóság, az átláthatóság, az idő és költségmegtakarítás a felhasználók részére, valamint a tőkepiacok kiszélesedése és a nemzetközi versenyhelyzet megerősítése minden szervezet esetében, így a Magyarországon működő szervezetek számára is [10].

Blockchain-t először a Bitcoin nevű kriptovaluta mögött lévő alapvető technológiaként alkalmazták. A „bitcoin” kifejezést eredetileg a tervező Satoshi Nakamoto nemcsak az elszámolási egység elnevezésére használta, hanem rendszer mögött meghúzódó teljes hálózatra is. A digitális valuta mögött meghúzódó blockchain technológia előnye abban rejlik, hogy a peer-to-peer hálózati technológiát kriptográfiával kombinálja. A peer-to-peer hálózatépítés olyan elosztott alkalmazás-architektúrán alapul, amely megosztja a feladatokat a hálózat tagjai között, és amelyek egyenlő súllyal vesznek részt az alkalmazásokban, illetve csomópontok hálózatát hozzák létre [5]. A modern kriptográfia a matematikát, informatikát és az elektrotechnikát alkalmazza a biztonságos kommunikáció lehetővé tétele érdekében két fél különféle tranzakciói esetén egy harmadik fél jelenléte mellett. Ez a kombináció lehetővé teszi az egymást nem ismerő felek számára, hogy tranzakciókat végezzenek a hagyományos megbízható közvetítők, például bankok vagy fizetési feldolgozó szervezetek igénybevétele nélkül. Azáltal, hogy kiküszöböli a közvetítőt és kihasználja a peer-to-peer hálózatok előnyeit, a blockchain technológia új lehetőségeket nyújthat a tranzakciós költségek drasztikus csökkentésére és csökkentheti a tranzakciók elszámolási idejét is.

Az elmúlt években a blockchain túllépett a bitcoin mögöttes rendszeréből és széleskörűen elterjedt világszerte a különböző iparágakban. A blockchain technológia befolyásolhatja az összes nyilvántartási folyamatot, ideértve a tranzakciók kezdeményezését, feldolgozásának, engedélyezésének, rögzítésének és jelentésének módjait [16]. Az alkalmazása miatti változtatások, új üzleti modellek és üzleti folyamatok befolyásolhatják a back-office tevékenységeket, a pénzügyi tevékenységeket, jelentéstételi és adóelőkészítési kötelezettségek elvégzését [21]. Az új blokklánc-alapú technikák és eljárások megjelenése miatt, például mérlegelni kell a megfelelő ellenőrzési bizonyítékok megszerzésének új lehetséges módszereit. Továbbá nagyobb mértékű szabványosítás várható a controllingban és az üzleti jelentésekben, amelynek előnye, hogy lehetővé teszi az adatok hatékonyabb kinyerését és elemzését.

2. Blockchain típusainak bemutatása és elemzése

A blockchain technológia több módozatát fejlesztik és tesztelik, de jelenleg két fő csoportja létezik az engedély nélküli és engedélyhez kötött. A legnagyobb különbség annak a meghatározása, hogy mely felek férhetnek hozzá a hálózathoz. Ha a blokklánc megosztható nyilvánosan bárkivel, aki hozzáfér az internethez, akkor az engedély nélküli vagy nyilvános blockchainről beszélünk, ha pedig csak bizonyos résztvevőkkel osztható meg, akkor az az engedélyezett vagy privát blockchaint jelenti.

Az engedély nélküli blockchain minden potenciális felhasználó számára rendelkezésre áll. Ilyen a bitcoin blockchain, amely nyilvános, bárki részt vehet csomópontként a láncban, ha vállalja, hogy továbbítja és validálja a tranzakciókat a hálózaton, ezzel felajánlja a számítógépét, mint résztvevő csomópontot. A blockchain rendszerhez való csatlakozás esetében a korlátok alacsonyak ezzel elősegítve a minél magasabb volumenű csatlakozást. A blockchain fenntartja az összes tranzakció listáját, amit valaha is végrehajtottak, tartalmazza az előzményeket és az összes fél számlaegyenlegét. Ugyanakkor gondot okozhat, hogy amikor a blockchain létrejött, a tranzakciók volumenét vagy méretét a rendelkezésre álló legjobb technológiára alapozták [4]. A technológia fejlődésével a kezdeti beállítások korlátozásokká válhatnak, ami potenciálisan lelassíthatja a tranzakció sebességét. Továbbá az engedély nélküli blockchain felhasználóinak tisztában kell lenniük azzal is, hogy tranzakciós előzményeik bárki számára elérhetővé válhatnak.

Az engedély nélküli blokkláncok korlátozhatatlansága arra késztet egyes szervezeteket, hogy vizsgálják meg a magán vagy engedélyhez kötött blockchain használatát, amelyek korlátozzák a

blockchain hálózatot azon résztvevők számára, akiknek a részvételt már engedélyezték az adminisztrátorok. Ezek a blockchaineik a nyilvános blockchaineik néhány hiányosságát orvosolják, de a potenciális előnyök egy részét is feláldozzák. A privát láncokat valószínűleg olyan felek konzorciuma hozza létre, amelyek együttesen profitálhatnak a megosztott főkönyvi rendszerből. Példaként lehet megemlíteni, ha egy ellátási lánc-hálózatot akarnak használni, ahol nyomon követhetik az áruk mozgását [21]. Tekintettel a magántulajdonban lévő vagy engedélyezhez kötött blockchain technológiában rejlő korlátozásokra, ezeknek várhatóan magasabb lesz az elfogadási aránya a vállalati környezetben. Ugyanakkor a nyilvános blockchain elfogadása is várhatóan hosszabb távon növekedni fog, miután a kulcsfontosságú infrastrukturális és technikai kihívásokra az új technológiák megoldásokat találnak majd.

3. Blockchain alkalmazási területei

Az új technológia felhasználása nagyon sokrétű és sok előnnyel járhat a pénzügyi szolgáltatások területén. Számos tőzsde a világ minden tájáról kísérletezik azzal, hogy egy blockchain platformon tegye a magán értékpapírok kibocsátását és átruházását. Több bank is implementálja a kereskedelemfinanszírozás, a határokon átnyúló fizetések és egyéb banki folyamatok blockchain rendszeren keresztüli intézéséhez kötődő technológiát [20].

Fogyasztási termékek termelésében és értékesítésében is kísérleteznek a blockchain felhasználásával, mivel ezáltal digitalizálhatják és nyomon követhetik az áru és anyag mozgásokat, üzleti és más tranzakciók eredetét és történetét a különféle területeken.

Az egészségügyi szervezetek is próbálják feltárni a blockchain előnyeit. Főleg az integritás biztosítása érdekében, például elektronikus orvosi nyilvántartások és kapcsolódó intézkedések területén.

Energiagazdálkodásban intelligens hálózati technológia létrehozására használhatják a blockchain technológiát, amely lehetővé tenné a fogyasztók körében a felhasználható többlet energia kereskedését.

A blockchain technológia egyik legnagyobb potenciállal bíró felhasználási területe az úgynevezett smart szerződések. A smart szerződés egy a blockchain rendszeren tárolt számítógépes kód, amely a megadott módon hajt végre bizonyos műveleteket, ezáltal lehetővé teszi a hálózatban résztvevő tagok számára az általában manuálisan elvégzendő feladatok automatizálását [8]. Ez a technológia felgyorsíthatja az üzleti folyamatokat, csökkentheti a működési hibákat és javítja a költséghatékonyságot. Például, két fél használhat intelligens szerződést egy közös származtatott ügylet megkötésére az olaj árának fedezésére az év végén. Amint a szerződés feltételei létrejönnek, azt csatolják a blockchain rendszerhez és a pénzeszközöket letétbe helyezik szintén a blockchain-en keresztül. Az év végén a smart szerződés leolvassa az olaj árát egy a szerződésben meghatározott megbízható forrás alapján (úgynevezett „órakulum”), kalkulálja az elszámolási összeget, és ezt követően elvégzi a tranzakciót. A smart szerződés technológiát az Ethereum vezette be [9]. A bevezetés idején a második legnagyobb blockchain hálózat a Bitcoin után. Az Ethereum egy nyilvános protokoll, amely lehetővé teszi az Ethereum blockchain hálózathoz hozzáférő személyek számára az egyes szerződések feltételeinek megtekintését, kivéve, ha azokat titkosítás védi.

4. Blockchain modell implementálása üzleti környezetbe

A blokklánc rendszerek testreszabását követően a rendszert az üzleti környezethez tudjuk illeszteni, amit az 1. ábra szemléltet. A rétegmodell áttekintést nyújt arról, hogy a blokkláncok hogyan illeszkedhetnek és támogathatják a vállalati működést. A blockchain rendszer a szervezetek számára számos lehetőség nyújtásában és rugalmas működés megvalósításában tud segítségül szolgálni.

Az alábbi ábrán látható legalacsonyabb rétegben a blokklánc biztosítja a szervezetek főkönyvének digitális infrastruktúráját. Ez az alapvető infrastruktúra három elemből áll. A már korábbiakban is említett peer-to-peer hálózat a teljes hálózat vezérléséért felel. A hálózaton belüli blokklánc az összes adat másolatát tárolja, amely a főkönyvben szerepel [15]. Az adatok másolatának független ellenőrzésével biztosítja a blockchain rendszerben szereplő adatok érvényességét. Az adatok beépítése előtt azonban először azokat a hálózaton keresztül kell sugározni. A sugárzást követően meg kell határozni az adatok csomópontok közötti átviteli rendjét, amely nem elhanyagolható probléma egy osztott hálózatban. Ez a probléma a bizánci tábornokok problémájaként terjedt el széles körben. A probléma úgynevezett kriptográfiai puzzle és számítógépes algoritmusok felhasználásával oldható meg, ezáltal pedig elérhető a meghatározott célérték. A konszenzus elérését követően az adatokat a rendszer naplózza és véglegesen tárolja a megosztott főkönyvben. Ezen a szinten a blokklánc üzleti környezetre, illetve alkalmazásra történő testreszabása az általános szabályok kiválasztásával történik [24].

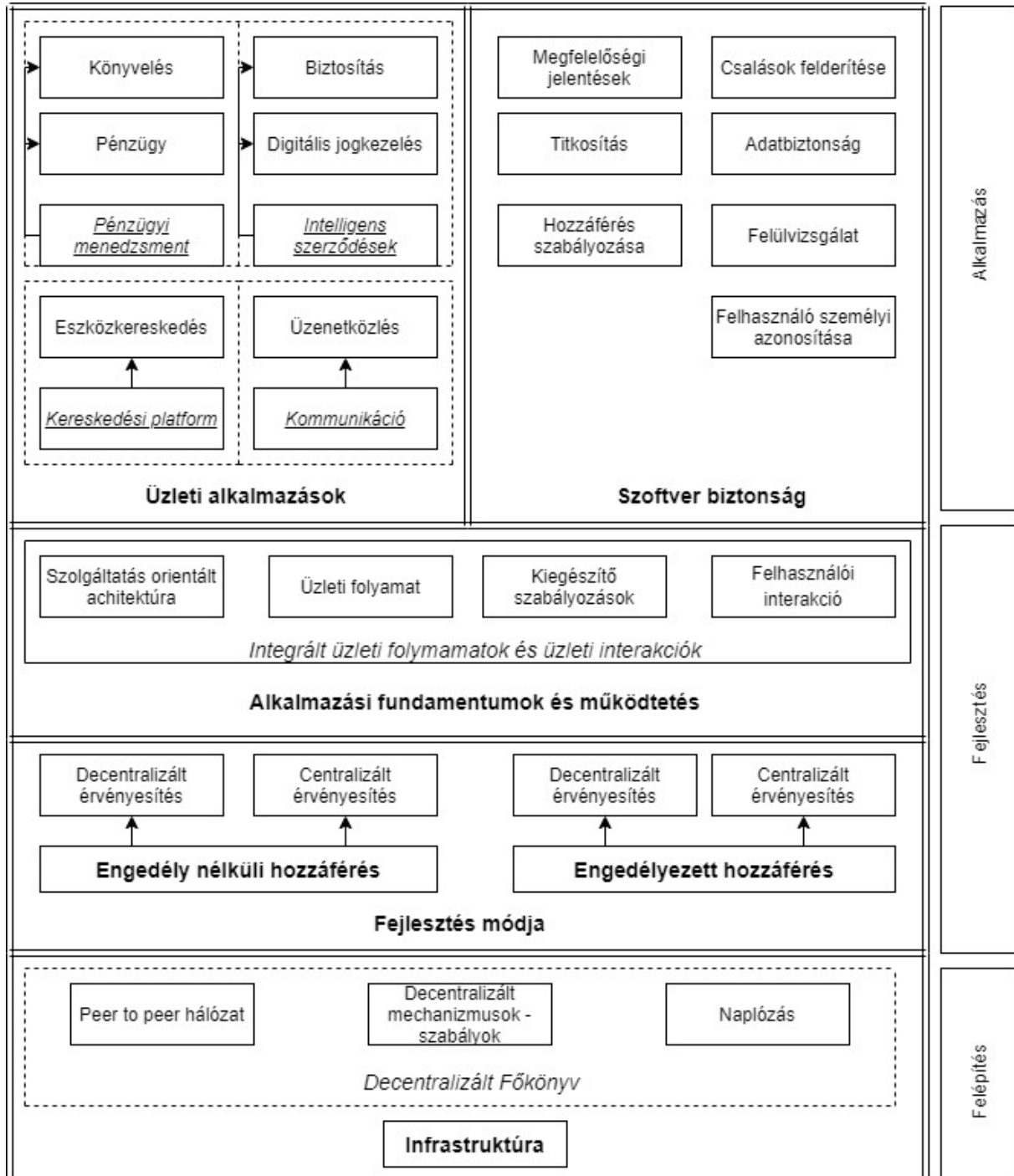
A második rétegben különféle alkalmazási fundamentumok és működtetési módok különülnek el, amelyek a peer-to-peer hálózat nyitottságától és az adatok érvényesítésének típusától függenek. A blokkláncok engedély nélküli és engedélyezett hozzáférést egyaránt tartalmazhatnak. Az előbbi esetben csomópontként mindenki részt vehet, és nincs szükség előzetes engedélyre. Ezzel ellentétben a blokkláncok, amelyekre az engedélyezett hozzáférés jellemző, előzetesen kiszűrjük azokat a csomópontokat, amelyek részt vehetnek [24]. A hozzáférési típustól függetlenül a blokklánc érvényesítése decentralizált módon vagy centralizált érvényesítés módján hajtható végre. A decentralizált és centralizált érvényesítés közötti legfőbb különbség az, hogy a decentralizált hálózat összes csomópontja képes érvényesíteni azokat az adatokat, amelyeket be kell építeni a blokkláncba. Általában az engedély nélküli decentralizált főkönyveket decentralizált érvényesítés (például Bitcoin) jellemzi, míg a centralizált főkönyvek központosított érvényesítést használnak. Ezeket túlmenően azonban elképzelhetők más kombinációk vagy hibrid formák is [24].

Harmadik szinten a blokkláncot rendszer-tervezési döntések formálják a tervezett integrált üzleti folyamatok és interakciókra vonatkozóan. Ez magában foglalja azt is, hogy a rendszeren belüli szabályokat az adott üzleti folyamattal vagy a megfelelési követelményekkel összhangban kell megtervezni. Az első rétegben említett általános szabályokkal ellentétben, ezen a szinten kivételes esetekre vonatkozó kiegészítő szabályok, műszakilag megvalósítható követelményeket írnak elő. Ezeket kívül még a szolgáltatásorientált architektúrát lehet figyelembe venni a könyvelésben, ha blokklánc alapú alkalmazást szeretnénk beépíteni egy már meglévő vállalati rendszerbe [25]. További elem lehet még a felhasználói interakció is, amelyet szintén figyelembe lehet venni a rendszer kiépítése során. A szinten elhelyezkedő, a rendszertervezési döntések során figyelembe vett előbbieken felsorolt szempontok azonban csak példaértékűek, a rendszer testreszabása során számos más szempont is figyelembe vehető.

A felső rétegben elhelyezkedő alkalmazások az előző réteggel kapcsolatos döntések alapján épülnek fel. A blokklánc alkalmazási rétegben különböző üzleti ágazatokra, valamint eltekintve attól, hogy maga a blokklánc különleges biztonsági funkciókat kínál a kriptográfia révén, további biztonsági mechanizmusok megvalósíthatóságára is vonatkozik. Az üzleti ágazatokra vonatkozóan példaként hozható fel az előbbieken már ismertetett úgynevezett smart szerződések kötése, amely

megvalósíthatók biztosítási szolgáltatások vagy digitális jogkezelés céljából is. A biztonsági mechanizmusok esetében a konkrét alkalmazástól függően további adatbiztonsági, csalásfelderítési, ellenőrzési mechanizmus is alkalmazható [25].

Az alábbi ábrán felsorolt, adott rétegekben elhelyezkedő elemeken kívül esetenként számos további elem is felsorolható.

1. sz. ábra

Blockchain rétegmodell és üzleti környezethez való testreszabása

Forrás: Saját szerkesztés, [19] [22] alapján

5. *Blockchain hatása (előnye-hátránya) az elszámolási rendszerekre*

Hipotézis (1) Ha feltételezzük, hogy a blockchain technológia egyfajta univerzális főkönyvi keretként értelmezhető, növelheti a számviteli folyamatok hatékonyságát és pontosságát. Emellett kibővítheti a könyvelői szakma tevékenységi körét, mivel az üzleti, pénzügyi és anyagi folyamatok teljessége valós időben, valós értéken és mennyiségben mind egy egységes rendszerbe kerülnek rögzítésre, így a korábban a könyvelők által nem felügyelt folyamatok is könyvelési kérdéssé válhatnak. Azaz kapcsolódhat a vezetői számvitel belső elszámolási rendszer is. Ezáltal a főkönyvek tartalma közelebb kerülhet a rögzített ügyletek alapját képező gazdasági valósághoz.

A blockchain rendszerbe teljes mértékben beilleszthető a világ pénzügyi és eszköz nyilvántartási rendszere. A blockchain egy gazdaságilag is indokolt üzleti modell és smart technológia, amelynek fejlesztéséhez a blockchain szakemberek, könyvelési szakemberekkel együttműködve alakíthatják ki azokat a szabványokat, amelyek a gazdasági folyamatok világméretű integrációját lehetővé tehetik majd [12]. Tulajdonképpen a Big Data rendszerekben rejlő lehetőségek jobban kihasználhatók az elszámolási rendszerekben.

Amennyiben a blockchain rendszert egyfajta számviteli rendszerként is lehet értelmezni, akkor ezen megközelítés alapján az eszközök, pénzügyi információk nyilvántartásának szervezésével és könyvelésével foglalkozik. Tulajdonképpen lehetővé tudja tenni az említett információk széleskörű elemzését is.

A szakemberek számára a blockchain használata egyértelművé teszi az eszközök tulajdonjogát (konszolidált esetekben) a kötelezettségek fennállását és képes lehet a hatékonyság nagymértékű javítására, mivel csökkenti a főkönyvek fenntartásának és egyeztetésének, valamint az abszolút bizonyosság biztosításának költségeit és idejét. Az eszközöket érintő gazdasági tranzakciók gyorsabban rendelkezésre állnak, továbbá könnyen hozzáférhető lesz a tulajdonjogának és kapcsolódó tranzakcióinak folyamatának története.

Ugyanakkor többen kifejtik, hogy a duplikációk kiszűrésével és tranzakciók nyomon követhetőségével a blockchain növelheti a számviteli ellenőrzésbe bevont területek körét [22]. Mire gondolunk itt?

Ezáltal a jövőben emiatt lehetségessé válik olyan dolgok vizsgálata is, amelyek értékelését addig megbízhatatlannak vagy ellenőrizhetetlennek tartották.

A blockchain elősegítheti a számvitel számára a rendelkezésre álló forrásokkal és a kötelezettségekkel kapcsolatos egyértelműséget, illetve erőforrásokat szabadíthat fel, mivel nem a nyilvántartásra kell fókuszálni, ezáltal pedig a szakembereknek marad idejük a tervezésre és értékelésre. Pénzügymenedzsment tervezési területeivel hatékonyabb, kiszámíthatóbb adatkapcsolatok kialakítása. A gépek és szoftverek tanulási képessége miatt a blockchain egyre több könyvelési tranzakciót tud majd végezni, emberi beavatkozás nélkül. Az algoritmizált lehetőségek és a mesterséges intelligenciák alkalmazása széles körű lehetőséget nyújt ebben a technológiában is.

Ugyanakkor a blockchain nagyobb átláthatóságot biztosít, mint a hagyományos főkönyvek. Ez fontos lehet olyan esetekben, amikor a korrupció vagy az eszközök jogellenes felhasználásának gyanúja merül fel. Ugyanígy hasznos lehet a segélyek blokkláncalapú eszközként való kifizetése, mivel ilyenkor a végső címzett könnyen azonosítható. Jelenleg a vállalatok közötti tranzakciók egyfajta négyszeres könyveléshez vezetnek, hiszen minden vállalat saját kettős bejegyzést hajt végre, és jó esetben a két bejegyzés halmaza azonos értékű kell, hogy legyen. Ezt a modellt a blockchain lényegesen megváltoztathatja. Ha mindegyik társaság közvetlenül a blockchainen végez bejegyzéseket, a könyvelés lehetővé teszi a tranzakciók pontos, ellenőrizhető és azonos módon történő nyilvántartását mindkét fél részéről. Ez a folyamat valószínűleg a vállalatcsoportokon belüli kereskedelem könyvelésével kezdődik majd, de az idő múlásával kiterjedhet több entitás tranzakcióira is, létrehozva egyfajta „egyetemes könyvelést”.

Az adatbiztonság és védelem miatt az egyes tranzakciók adatai titkosíthatók, de ha az eszközök származása vagy tulajdonjoga a tét, akkor az ügyleteknek nyilvánosaknak kell lenniük. Ezért a biztonság a blockchain szakemberek körében a kutatás jelenlegi legfontosabb területe [19]. A forráskódok alkalmazása és tulajdonjoga szintén felveti azokat a kérdéseket, amelyek az adatbiztonság kérdésével kapcsolatban meghatározók lehetnek.

Például a blockchain bizonyos adós létezését nyilvántarthatja, de az adósság megtérülési valószínűségét és valós gazdasági értékét továbbra is külön kell majd értékelni. Hasonlóan, egy eszköz tulajdonjoga valószínűleg ellenőrizhető a láncolatot rekordokkal, de annak állapota, elhelyezkedése és piaci értéke nem. A folyamatokat és nyilvántartásokat szabványosítani és optimalizálni kell mind a különböző alrendszerek, mind pedig a teljes rendszer szintjén. Ezen szabványosítás már a blockchain technológia megléte óta elindult és még nem fejeződött be mára sem. Természetesen a blockchain technológia sem jelent megoldást minden könyvelési kérdésre, azonban kijelenthető, hogy számos induló blockchain vállalkozás létezik már, de nagyon kevés van, amelyik túllépi a koncepció vagy a kísérleti tanulmány szakaszát.

6. Blockchain rendszer hatása a könyvvizsgálatra

Amennyiben az első hipotézist elfogadottnak véljük, akkor kijelenthetjük, hogy a blockchain technológiának szintén nagy hatása lesz a könyvvizsgálat területére is. **(H2)**

Mivel az adatok és tranzakciók nagy része a blockchain rendszerén belül szabadon elérhető lesz, a könyvvizsgálók munkája jelentősen átalakulhat majd. Feladatuk kevésbé az adatok és tranzakciók ellenőrzése, sokkal inkább a mögöttük megbúvó valós gazdasági tartalom, a folyamat elemzése és teljeskörűsége lesz. A nyilvánosság azt várja el, hogy a könyvvizsgálók erősítsék a bizalmat a társaságok információinak hitelességével kapcsolatban. Sokan arra számítanak, hogy a blockchain technológia kiküszöböli az esetleges valótlan értékeléseket és a nem igazi tranzakciókat [3].

Ha az összes tranzakciót egy változtathatatlan könyvelés lánc tartalmazza majd, akkor felmerül az a kérdés, hogy mit kell majd a könyvvizsgálóknak ellenőrizni? A tranzakciók és mérlegelemek ellenőrzése a pénzügyi kimutatásban csak az egyik fontos könyvvizsgálati feladat. Az audit magában foglal egy értékelést is, amely megvizsgálja, hogy a tranzakciókat releváns, megbízható, objektív, pontos és megfelelő bizonyítékok támasztják-e alá.

Például egy adás-vétel blockchainben történő elfogadása még nem megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték arra, hogy a blockchainen rögzítetten megvásárolt eszköz átkerült-e az eladótól egy vevőhöz. Ezért a tranzakció blockchainben történő rögzítése ellenére előfordulhat, hogy a rögzített gazdasági esemény:

- jogtalan, csalás vagy illegális,
- kapcsolt felek között hajtják végre,
- kapcsolódik egy „egy láncon kívüli” oldalmegállapodáshoz,
- tévesen sorolták be a pénzügyi kimutatásokban.

Ezen kívül számos, a pénzügyi kimutatásokban nyilvántartott ügylet becsült értéken lehet. Az auditoroknak továbbra is meg kell fontolnuk és végrehajtaniuk a korábban is alkalmazott ellenőrzési eljárásokat, még akkor is, ha az alapul szolgáló tranzakciókat blockchain alapú rendszerben rögzítették [9].

Ugyanakkor a széles körű blockchain használat lehetővé teheti, hogy a könyvvizsgálók olyan eljárásokat dolgozzanak ki, amelyek ellenőrzéséhez a bizonyítékok megszerzése közvetlenül a

blockchainből történhessen majd. A könyvvizsgálónak még az ilyen ügyletek esetén is meg kell fontolnia annak kockázatát, hogy az információk pontatlanok hiba vagy csalás miatt.

Ez új kihívásokat jelent, mivel a blockchaint valószínűleg nem a központi, államilag ellenőrzött szervezet fogja ellenőrizni. A könyvvizsgálónak, tehát meg kell fontolnia, hogy a blockchainből nyert adat megbízható-e. Ez a folyamat magában foglalhatja az általános informatikai háttér ellenőrzését. Azt is megkövetelheti, hogy a könyvvizsgáló megértse és értékelje a konszenzusos algoritmus protokoll megbízhatóságát az adott blockchain folyamatra vonatkozóan, vagyis, hogy a protokoll manipulálható-e [22]. Tehát az informatikai és digitalizációs háttér ellenőrzése része kell majd, hogy legyen a könyvvizsgálati jelentésnek és hatása lehet majd egy vállalat piaci megítélésére. Ez persze felgyorsíthatja majd a digitalizációt és a blockchain technológia alkalmazását, mivel a vállalatoknak közvetlen pénzügyi érdeke fűződik majd ezekhez. Ez pedig katalizálni fogja majd a digitális eszközökre való irányelvek és jogszabályok kialakításának folyamatát is. Többek között ezért is fontos, hogy a számviteli szakemberek részt vegyenek a blockchain technológiához kapcsolódó kutatásokban, fejlesztésekben és tesztelésekben [12].

7. *Hármas könyvelési rendszer*

A történelem során kialakult könyvelési metodikát a XVI. században forradalmasította a kettős könyvelési forma. A forradalmasítás szükséges volt, mivel az egyre gyakoribb, bonyolultabb üzleti tranzakciók már megkövetelték a könyvelés pontosabb és részletesebb vezetését. A kettős könyvelési rendszerben az eszköz oldal egyensúlyba kell legyen a forrás oldallal, ezáltal nyomot kell hagyjon minden gazdasági esemény. Ennek hatására az ellenőrzés is átláthatóbbá, ellenőrizhetőbbé válik. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a kettős könyvelés esetében is szükség van az események bizonyítására, tranzakciók igazolására. Megállapítható, hogy a bizonyítás az egyik legfontosabb része a kettős könyvelési rendszernek, ha ez nem valósul meg abban az esetben a kettős könyvelés is ugyan olyan egyszerűséggel megvezethető, mint az egyszeres bevitelű rendszer [3].

Példának vehetünk egy aláírt nyugtát, mely mindkét oldalról ellenőrzést kínál a felek számára, bizonyítja, hogy az ügyletet mindegyik fél elismeri és ténylegesen megtörtént, vagyis a felhasználó és a kibocsátó ugyanazon információkkal rendelkezik. Ennek a gyakorlatnak a továbbfejlesztésére, kiterjesztésére az évek során különböző javaslatok születtek. Az egyik ilyen fejlesztési javaslat lehet a hármas könyvelési módszer bevezetése [15].

A hármas könyvelési módszerben a két fél közötti gazdasági tranzakció könyvelése egy harmadik fél jóváhagyásával, auditálásával történik. Bár az eredeti javaslatok már 2005-ben megszülettek, csak az utóbbi néhány évben, a blockchain technológia fejlődése és terjedése kapcsán vált különösen érdekessé. A blockchain alkalmazás a hármas könyvelés során úgy valósulhat meg, hogy a két fél közötti gazdasági tranzakció könyvelését jóváhagyó harmadik fél szerepét töltheti be egy blockchain hálózat [12].

Az ellenőrzést a blockchain rendszer alkalmazásával még kiterjedtebbé és nyomonkövethetőbbé lehet tenni, ha nemcsak a tranzakciók, hanem az azokat kísérő szerződések és nyugták is a rendszeren keresztül kerülnek rögzítésre.

Abban az esetben, ha a vállalatok a kettős könyvitelüket a blockchain rendszeren keresztül vezetnék, akkor a harmadik fél által való ellenőrzés a blockchain által folyamatosan és a feltöltés pillanatában automatikusan megtörténne. A rendszer kiterjedt és hatékony működéséhez szükséges az IoT (Internet of Things) integrált részeként működtetni. Ezáltal nem csak a hatékony, gyors működtetés, ellenőrzés és elérés valósítható meg, hanem a rendszer elősegítheti még a pénzügyi, gazdasági folyamatok egyszerűsítését, a folyamatok formalizálásával és

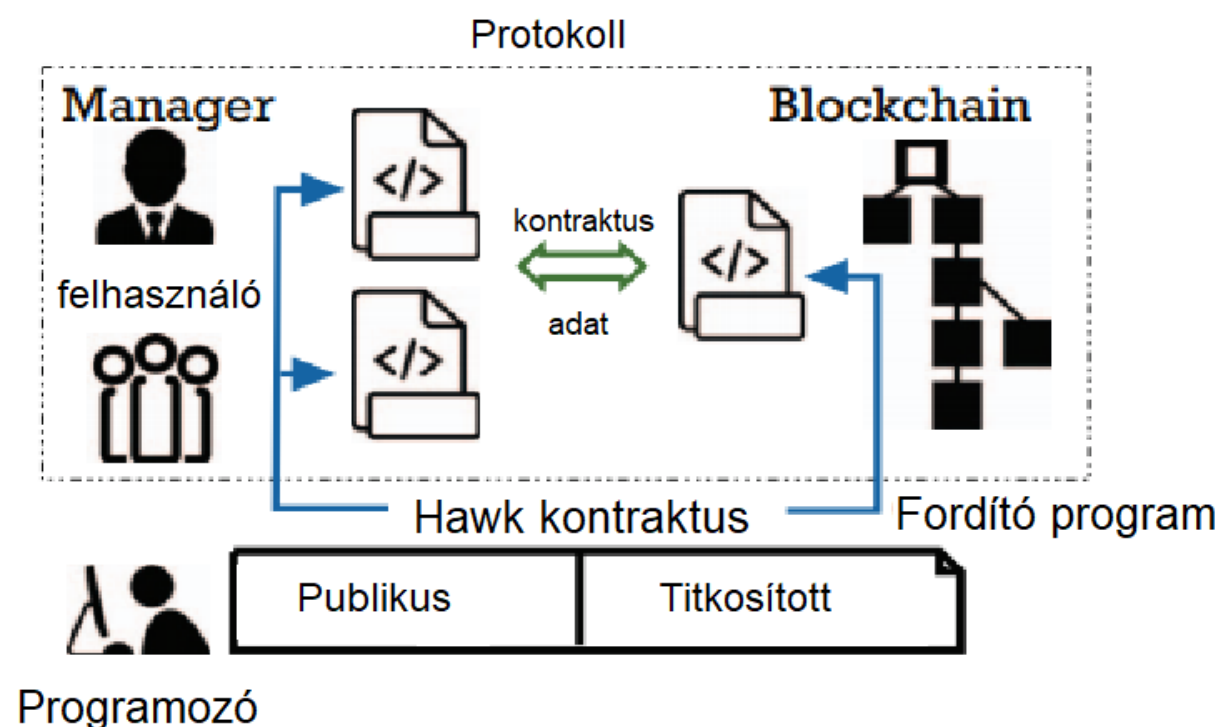
egységesítésével költséghatékonyabbá teheti a működtetést, valamint a csalások kiszűrését is hatékonyan támogathatja.

A pénzügyi és számviteli szektor központi szerepét hangsúlyozza egy tanulmányában Morkunas [17], mely szerint a blokklánc alkalmazásával kapcsolatos kutatások döntő része jelenleg a pénzügyi szektorban zajlik, csupán elenyésző mennyiségű kutatással ehhez mérten a nem pénzügyi, egyéb üzleti szektorokban.

A pénzügyi és számviteli szektorban kiemelt fontossággal rendelkező technológiáról korábban taglaltak fényében az is elmondható, hogy a blokklánc technológia ígéretes számos számviteli és audit probléma transzparens és megbízható megoldására – mely mellett a szakma számára újszerű kihívásokat is tartogat.

Suhajda (2020) már taglalta a blokklánc hatását az üzleti résztvevők közötti bizalom megteremtésének céljából. A blokklánc hálózatában lévő adatok a felek számára megbízhatónak tekinthetők, az azon átmenő adatok éppen a hálózat dinamikájának köszönhetően ahogyan korábban ki is tértünk rá, az azt validáló, a hálózatban részt vevő szereplők számára nyilvánosnak kell, hogy legyenek. Így a bizalom megléte elmondható, az adatok hitelessége feltételezhető, viszont az információ titkossága nem. Erre a problémára a tudomány, valamint a versenyszektor jelenleg is keresi az optimális megoldást.

A blokklánc modelleken keresztül zajló információ-csere privát jellegének megőrzésével foglalkozott Kosba et al (2016) egy korábbi tanulmányukban. A tanulmány számunkra érdekes része az úgynevezett 'Hawk' modellt taglalja. A modell lényege, hogy kriptográfia explicit programozása nélkül is képes az információ titkosítására. Az alábbi ábrán láthatjuk ennek működését.

2. sz. ábra
'Hawk' modell

2.

Forrás: Saját szerkesztés [14] alapján

A Hawk modell az alábbiak szerint épül fel:

- 1) A privát rész, mely adatokat fogad és dolgoz fel, azokkal számításokat végez és megállapítja a felek kifizetési vagy tranzakciókra való jogosultságát. A privát rész hivatott ezzel egyidejűleg a felek adatai titkosításának biztosítására is, egyfajta fekete dobozként.
- 2) A publikus rész nem érintkezik a felek adataival vagy a tranzakciós adatokkal. A fordító program gondoskodik a kriptográfiai titkosításról ezen részek között, így a felhasználók, a menedzser és a blokklánc között megmarad a titkosítás.

A Hawk modell előnye, hogy a számviteli szakértők vagy auditorok számára nem szükséges a titkosítási folyamat kezelése vagy megértése, így a tanulmányban korábban említett, a számviteli szakemberek blokklánc működésével kapcsolatos kiképzése jelentősen könnyebb. Ezzel egyidejűleg, a sokszor bizalmas jellegű számviteli információk titkosítása megoldható a rendszerrel, mely a blokkláncok számviteli alkalmazását akár auditok során gyakorlatiasabbá, a piaci résztvevők számára könnyebben elfogadhatóvá teheti.

Összefoglalás

Tanulmányunkban szemléltettük a blockchain módszer számvitelre ható lehetséges eszközeit. Számos számviteli problémára megoldással szolgálhat a blockchain rendszer, de a legtöbb esetben a technológia még nem annyira fejlett, hogy érdemben megtörténhessen az implementáció. Sok elméleti kihívás is hátráltatja a blockchain alkalmazását a számviteli rendszerekben, a trend egyértelműen abba az irányba tolódik, hogy a közeljövőben ezek a kihívások megoldódnak. A hármas könyvviteli rendszer gyakorlatba való implementációjára a blockchain rendszer lehet a legalkalmasabb. A különböző rendszerek mélyreható implementációja és fejlesztése egy olyan kutatási lehetőség, amely számos lehetőséggel bír a jövőben a kutatók, illetve a gyakorlati szakemberek számára. Ezeknek a rendszereknek a fejlesztésekor az egyik kulcs kihívás a bizalmas információk blokkláncon belüli kezelésének kidolgozása lehet. Az egyik modern szemlélettel rendelkező megoldást, a Hawk modell-t tárgyaltuk a tanulmány során. A Hawk modell jó megoldást biztosíthat számviteli területen, ahol sokszor kriptográfiai szaktudás külső bevonása nélküli történik a blokklánc implementációja. Ez könnyítheti a számviteli szakértők kiképzését a blokklánc működésével kapcsolatban, míg ezzel egyidejűleg segít a titkosításban, így lehetővé teheti a gyakorlati implementációt.

Irodalomjegyzék

[1] Adam Suhajda (2020): Effects of process automation on the effectiveness of human labor in the business domain, and the added value of Blockchain, XXVI. Scientific Forum, Keszthely, Hungary: Pannon University, 6 p.

[2] ALBACH, H. (1990): Business administration history in german speaking country. In: Handbook of german business management. Stuttgart: Poeschel.

[3] ANDERSEN, N. (2016): Blockchain Technology A game-changer in accounting? New York, McGraw-Hill Education.

- [4] BARABÁSI, A. L., ALBERT, R., JEONG, H. (2000): Scale-free Characteristics of Random Networks: the Topology of the World Wide Web. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, Vol. 281. No. 1–4. pp. 69–77.
- [5] BERENTSEN, A. (2019): Aleksander Berentsen Recommends “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System” by Satoshi Nakamoto. In: Frey B., Schaltegger C. (eds) *21st Century Economics*. Springer, Cham
- [6] BLUMNÉ B. K. – ZÉMAN Z. (2014): Controlling a vezetés szolgálatában. Történeti fejlődés, perspektívák, Gazdálkodás- és szervezéstudományi folyóirat A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei, Vol. 6 No: 1-2, 440-442 p.
- [7] BODNÁR, V. (1999): Doktori értekezés: Controlling avagy intézményesített eredménycentrikusság-A magyarországi üzleti szervezeteknél bevezetett controlling rendszerek összetevőik és rendszer szintű jellemzői. Budapest, Corvinus Egyetem.
- [8] BYSTRÖM, H. (2016): Blockchains, Real-Time Accounting and the Future of Credit Risk Modeling. *Ledger Journal*, Vol. 4. No. 1. pp. 40-47.
- [9] COYNE, J. G. – P. L. MCMICKLE (2017): Can Blockchains Serve an Accounting Purpose?. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, Vol. 14, No. 2, pp. 101-111.
- DROPPA D.- BECSKY-NAGY P. (2019): Szakemberhiány – az IFRS-ekre való áttérés hátráltató tényezője, *Controller Info*, Vol. 7. No. 1. pp. 15-18.
- [10] DROPPA, D. (2017): Immateriális eszközök a hazai és nemzetközi számvitelben. *Controller Infor Tanulmánykötet, Évtizedek a számvitelben* pp. 53-66.
- [11] HORVÁTH, P. (1990): Controllershship in Handbook of German Business Management. In: *Handbook of German Business Management*. Stuttgart: Poeschel.
- [12] KOKINA, J. - MANCHA, R. - PACHAMANOVA, D. (2017): Blockchain: Emergent Industry Adoption and Implications for Accounting. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, Vol. 14, No. 2, pp. 91-100.
- [13] KONDOROSI, F. (2007): IFRS-alapú elszámolási, információs és döntési rendszer. In: Jávör A.- Bács Z. (szerk.): *Elszámolási célok, feladatok, módszerek és a számvitel oktatása*. Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum-Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Debrecen, pp. 69-74.
- [14] Kosba, Ahmed & Miller, Andrew & Shi, Elaine & Wen, Zikai & Papamanthou, Charalampos. (2016). Hawk: The Blockchain Model of Cryptography and Privacy-Preserving Smart Contracts. 839-858. 10.1109/SP.2016.55.
- [15] LAMPORT, L. et al. (1982): The Byzantine Generals Problem. *ACM Trans. Program. Lang. Syst.* Vol. 4. No. 3. pp. 382–401.
- [16] MING J., XIAOJIAO C., SIAN-JHENG L. (2019): Reducing the Bandwidth of Block Propagation in Bitcoin Network With Erasure Coding, *Access IEEE*, Vol. 7, No. 1, pp. 175606-175613.
- [17] Morkunas, Vida & Paschen, Jeannette & Boon, Edward. (2019). How blockchain technologies impact your business model. *Business Horizons*. 10.1016/j.bushor.2019.01.009.
- [18] NOVÁK M. (2005): Bevezetés a nemzetközi beszámoló készítésbe. *SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt., Budapest*, pp. 91.
- [19] PETERS, G.W. - PANAYI, E. (2016): Understanding Modern Banking Ledgers through Blockchain Technologies: Future of Transaction Processing and Smart Contracts on the Internet of Money. pp.. 1–33 (2015).

- [20] PILKINGTON, M. (2016): Blockchain Technology: Principles and Applications. In: Olleros, F.X. and Zhegu, M. (eds.) Research Handbook on Digital Transformations. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- [21] REID, F. – HARRIGAN, M. (2013): An Analysis of Anonymity in the Bitcoin System. In: Altshuler Y., Elovici Y., Cremers A., Aharony N., Pentland A. (eds) Security and Privacy in Social Networks. Springer, New York.
- [22] RÜCKESHÄUSER, N. (2017): Do We Really Want Blockchain-Based Accounting? Decentralized Consensus as Enabler of Management Override of Internal Controls, in Leimeister, Proceedings der 13. Internationalen Tagung Wirtschaftsinformatik, St. Gallen, pp. 16-30.
- [23] SÜTŐ, D. (2017): A controlling fejlődéstörténete, helye és szerepe. International Journal of Engineering and Management Sciences, Vol. 2 No. 4, pp. 466-477.
- [24] SWANSON, T. (2015): Consensus-as-a-Service: a brief report on the emergence of permissioned, distributed ledger systems. New York, McGraw-Hill Education.
- [25] TSAI, W.-T. et al. (2016): A System View of Financial Blockchains. In: IEEE Symposium on Service-riented System Engineering (SOSE). Oxford, Vol 5. No.2. pp. 450–457.
- [26] ZÉMAN, Z. (2016): A kontrolling fejlődésének főbb irányzatai. Társadalom és Gazdaság, Vol. 2 No. 1, pp. 77-92.

A könyvvizsgálat jövője – a jövő könyvvizsgálata
Prof. Dr. Lukács János– Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és
Gazdasági Jogi Intézet egyetemi tanár, intézetvezető
janos.lukacs@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A könyvvizsgálat gyakorlata az 1990-es évek eleje óta (1991-ben jelent meg az első nemzetközi könyvvizsgálati standard) alapvetően nem változott. A klasszikus, egyetlen dologra, a végtermékre – a pénzügyi kimutatásokra, az éves beszámolókra – koncentráló könyvvizsgálatot napjainkban egyre inkább felváltja a modern, holisztikus szemléletű, az üzleti folyamatokat egészükben megragadó, kockázatorientált, a belső kontrollrendszereket figyelemmel kíséző, továbbfejlesztését támogató audit, amely kiegészül az irányítás, a kockázatok és a megfelelés, valamint az üzleti elemzések területén nyújtott szolgáltatásokkal, hozzájárulva ezzel a megbízók jövőbeni sikerének alakításához.

A világválság a könyvvizsgálókat is arra kényszerítette, hogy új, hatékonyabb és előremutatóbb technológiákat, munkamódszereket, eljárásokat, technikákat alkalmazzanak, amelyek felválthatják a hagyományos helyszíni vizsgálatokat, átalakítsák könyvvizsgálati stratégiájukat, gondolkodásmódjukat.

Kulcsszavak:

könyvvizsgálat, standardok, elvárásai rész, kockázatok, digitalizáció

1. A múlt könyvvizsgálatának korlátai

A könyvvizsgálat kulcsfontosságú ellenőrzési és biztonsági funkciót tölt be minden ország gazdaságában, mivel növeli a piaci szereplők bizalmát a gazdálkodó szervezetek által közzétett pénzügyi kimutatások információtartalma iránt. Egy független könyvvizsgálói jelentés ugyanis alapjaiban befolyásolhatja a befektetők és a tulajdonosok, az üzleti partnerek és a hitelezők, vagyis az érdekeltek, a stakeholderek döntéseit. A tiszta könyvvizsgálói vélemény megerősítheti a piac szereplőit abban, hogy az adott gazdálkodó szervezet számviteli beszámolója a hatályos jogszabályok vagy nemzetközi irányelvek előírásainak megfelelően készült el, megbízható és valós képet nyújt az adott társaság vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről. A könyvvizsgálat során elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot kell szerezni a megbízó múltját (jellemzően az elmúlt üzleti évet) tükröző pénzügyi kimutatások állításainak helyességéről, ami egy magas fokú, kellő és pozitív bizonyosság elérését jelenti, elfogadhatóan alacsony szintre csökkentve ezzel azon könyvvizsgálati kockázat bekövetkezésének valószínűségét, hogy a könyvvizsgáló nem megfelelő véleményt ad ki, és a beszámolóban maradtak lényeges hibás állítások. A könyvvizsgáló tehát mint egy fényképész, szembesíti önmagával a céget, hogy meglássa a tükörben az igazi arcát: erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit, veszélyeit, kockázatait. Teszi ezt már éppen három évtizede ugyanazon nemzetközi könyvvizsgálati standardok (International Standards on Auditing-ISA) alapján a világ összes országában. [1]

Az érdekeltek és a közvélemény azonban nemcsak a beszámoló jóságáról akar megbízható, a könyvvizsgáló által hitelesített véleményt hallani, hanem azt is szeretné, ha a könyvvizsgáló nyilatkozna megbízójuk gazdálkodásának minőségéről és jövőbeni kilátásairól is. Nemcsak a visszapillantóból látható tükörképre kíváncsiak, hanem a szélvédőn keresztüli kilátásra is, merre tart a vállalkozás, jó-e az az irány, milyen kockázatai és lehetőségei vannak. Ne csak diagnosztika legyen a könyvvizsgáló, hanem olyan dolgokra is hívja fel a figyelmet, amiről a cégnek még nincs tudomása: azonosítsa, mérje fel a jövőben várható kockázatokat, és ítélje meg, hogy a vezetés mennyire ellenőrzi ezeket a kockázatokat, előzi meg a csődöt. Egy, a jövővel, a hosszú távú életképesség elemzéssel, jelentős jövőbeni üzleti és pénzügyi kockázatok azonosításával, működésbeli problémák feltárásával is foglalkozó audit a megbízók számára is előremutatóbb és értékesebb lenne. Ugyanakkor a könyvvizsgáló nem minősítheti megbízója gazdálkodásának egészét, nem tudja garantálni a teljes átláthatóságot, az abszolút bizonyosságot és hibamentességet, még kevésbé a vizsgált társaság jövőbeni fejlődését, sikerét, kockázatait, tevékenysége folytatását, mert erre korlátozottak a lehetőségei. [2]

2. A jövőbeni kockázatok azonosítása

Az eredendő és az ellenőrzési kockázatok, valamint a kritikus könyvvizsgálati területek meghatározása és feltárása érdekében a könyvvizsgálónak a lehető legalaposabban meg kell ismernie ügyfelét és annak piaci környezetét (ISA 315). A könyvvizsgálónak továbbá tisztában kell lennie a csőd leggyakoribb belső és külső okaival is, hogy mérlegelni tudja ezek előfordulását megbízójánál: vezetés alkalmatlansága, felkészületlensége, hajlama csalás elkövetésére (belső tényezők); túlzottan gyors növekedés, megrendelések elmaradása, lemondása, átütemezése, elhalasztása, eladósodás (külső, piaci tényezők).

Áttanulmányozva az elmúlt húsz év – lentiekben kiemelt – legnagyobb botrányokkal járó csődjeit, arra a következtetésre juthatunk, hogy a bedőlések, a fizetéseképtelenné válás a legtöbb esetben – ha a könyvvizsgálók időben és kellő szigorral felhívták volna a veszélyekre a menedzsment, a tulajdonosok és a hatóságok figyelmet – elkerülhetők lettek volna. Főleg akkor, ha a könyvvizsgálói észrevételek hatására létrehozta volna megfelelő pénzügyi menedzsmentet, kiépítettek volna belső kontrollokat és készültek volna pénzügyi előrejelzések, reális üzleti tervek. Megfelelő kockázatkezeléssel, a partnerek folyamatos minősítésével és könyvvizsgálói éberséggel a legtöbb csőd megakadályozható lett volna, vagy legalábbis kevesebb veszteséggel járt volna. [3]

- Enron Corporation (2001): éveken át folytattak rendszeres és intézményesített számviteli csalást.
- WorldCom (2002): nem létező beruházásokat és bevételeket számoltak el.
- Lehmann Brothers (2008): másodlagos jelzáloghitelek, kockázatos pénzügyi termékek.
- Washington Mutual (2008): a 310 milliárd dolláros mérlegfőösszegű céget a JP Morgan mindössze 1,9 milliárd dollárért vette meg.
- General Motors (2009): a 170 milliárd dollár adósságot felhalmozó céget a végleges csődtől egy 67 milliárd dolláros amerikai és kanadai állami támogatás és reorganizáció mentett meg.
- Wirecard AG (2020): a német cégóriás részvényárfolyama másfél hét alatt 100-ról 2 euróra esett vissza, amikor kiderült egy számlahamisítás, és nem tudnak elszámolni 1,9 milliárd euróval.
- Agrokor (2017): a horvát cég éveken át pénzügyi nehézségekkel küszködött, míg végül adósságállománya (3 milliárd euró) meghaladta a vállalat értékét.
- Carillion (2018): a cég 1,5 milliárd fontos adósságáért a brit kormány nem vállalt garanciát.

- Commerzialbank Mattersburg (2020): a viszonylag kicsi osztrák pénzügyintézet összesen 811 millió adósságot halmozott fel.
- Deutsche Bank (1999-2017): nyolc év alatt összesen 1,3 ezer milliárd dollár pénzügyi vesztést „felejtett el” bejelenteni a hatóságoknak.
- Postabank (1989-1997): a hanyagul vezetett könyvelések és törvényszegések 150 milliárd Ft veszteséghez és a bank felszámolásához vezettek.
- K&H Equities (1998-2002): az éveken át tartó okirathamisítás és csalássorozat (hozamgaranciás ügyletek) 4.4 milliárd forint veszteséget okoztak a bankcsoportnak.
- Buda-Cash, Quaestor, Hungaria Értékpapír (1990/95-2015): fiktív, engedély nélküli kötvénykibocsátások, a nyilvántartási rendszer manipulálása 250 milliárd Ft kárt okozott.

Ezekkel a vállalati összeomlásokkal mind a felügyeleti szervek, mind pedig a könyvvizsgálók teljesítménye iránti bizalom jelentősen lecsökkent, ezért elkerülhetetlen szakmai kompetenciájuk megváltoztatása.

A könyvvizsgáló minden egyes esetben maga határozza meg az ellenőrzés típusát és terjedelmét. Minden szakmai megítélésének kérdése. Az ellenőrzés célja a pénzügyi kimutatásokban szereplő információk helyességének, megbízhatóságának megerősítése és hitelességének növelése.

Egy korszerű, kockázat-orientált könyvvizsgálóknak azonban a jövőben foglalkoznia kell a megbízó üzleti modelljével, alapvető üzleti folyamataival a beszerzéstől, a készletezésen, a termelésen át a tőkepiaci műveletekig. A fő hangsúly továbbra is a beszámolót alátámasztó számviteli nyilvántartásokon, az informatikai és belső kontrollrendszereken, valamint az előrejelző és kockázatkezelési rendszereken van. A könyvvizsgálóknak egyre gyakrabban kell tanácsadóként fellépniük, hogy az ügyfeleiket konstruktív módon érzékenyítsék számviteli, adózási és piaci kockázatokra.

A jövő modern könyvvizsgálóját az alábbiak jellemzik: nyitott szemmel, nagy tapasztalatokkal és gyakorlattal, a legújabb információs technológiákat (nagy mennyiségű adatok valós idejű feldolgozása, adatelemzés, adatbányászat), technikákat, módszereket és eljárásokat alkalmazva gyorsan és hatékonyan azonosítani tudja a hibás és téves állításokat, megállapításait érthetően kommunikálni tudja az érdekeltek felé. [4]

3. A jövő könyvvizsgálójával szembeni követelmények

A jövő könyvvizsgálójának rendelkeznie kell informatikai ismeretekkel, jó kommunikációkészséggel, kritikus gondolkodással, naprakészséggel, konstruktivitással, partnerséggel, csapatszellemmel és lendülettel. Képes megfogalmazni, fenntartani és kommunikálni a könyvvizsgálat társadalmi és gazdasági célját, értékteremtő képességét. Azonosulni tud a szakmával és egész életén át tartó tanulás szükségességével. Kellően motivált, nem kiégett, él a szakmai szkepticizmussal. Együttműködő, felszabadult, kíváncsi, elkötelezett és kritikus. Elfogadja a megoldás-központú, cselekvésorientált tervezési megközelítést, és az ellenőrzés középpontjába az embereket állítja. Nemcsak kipipál kérdőíveket, hanem innovatív, ítéletalapos és reflektív.

Véget ért tehát a számtalan bizonylat egyszerű átnézése és a számoszlopok ellenőrzése, mert így már nem lehet elégséges terjedelemben és megfelelő minőségben értékelni egy beszámolót. A többletköltségeket bőven kompenzálja a keletkező hozzáadott érték, a könyvvizsgálói szakma presztízsének és reputációjának növekedése.

A változás fontos mozgatórugója a digitalizálás, a mesterséges intelligencia és az új audit technológiák kifejlesztése, amellyel a könyvvizsgálat folyamatának hatékonyságát nagymértékben lehet növelni:

- radikálisan átalakítja az audit jellegét, lebonyolítását (külső anyagok),
- növeli a hatékonyságot (valós idejű, minták helyett teljes sokaság),
- megváltoztatja a működési folyamatot és a nyújtott szolgáltatást.

A jövőben egyre nehezebben lehet majd a könyvvizsgálatot kognitív számítások nélkül végrehajtani, az egyre növekvő mennyiségű adatot észszerűen értékelni. Ezek persze drága megoldások, és jelentős beruházásokkal járnak technológiában, technikában, személyzetben és a szakképzettségben, amelyet a kisebb könyvvizsgáló cégek és az egyéni vállalkozásban könyvvizsgálók nehezen tudják megfinanszírozni.

A könyvvizsgálói piacon csak azok tudják majd megerősíteni a jövőben pozícióikat, akik a leginkább ki tudják elégíteni az ügyfelek megváltozott, megnövekedett igényeit: hatékony, integrált tanácsadás „egyetlen forrásból” a jog, az adózás és a gazdaság területén. A kulcsszavak a vállalati kockázatkezelés, a megfelelés, valamint az IT-biztonság és az adatvédelem.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a jövőben elég lesz egy jó auditszoftverrel és számítógéppel könyvvizsgálni. Mindig szükség lesz a perspektivikus gondolkodásra, üzleti érzékre, éles emberi megítélésre és tapasztalatra. Jelenleg még nincs olyan szakma, ahol a számítógép egyszerűen „megtesz” valamit, és az eredményeit mindenki vakon elfogadná. A repülőgépeket sem csak robotpilóták vezetik. [4]

Új könyvvizsgálói feladatok

- Operatív kockázatok ellenőrzése: csalási, szervezési, menedzsment folyamatok, informatikai rendszerek, szabályozási nyomás, működési veszélyek, üzleti etika, kultúra.
- Potenciális problémák előrejelzése, meglepetések kiküszöbölése.
- Hatékonyabb kommunikáció folytatása.
- Nem pénzügyi információk ellenőrzése.
- Alternatív befektetések várható hozamainak mérése, ösztönzőrendszer ellenőrzése.

Rang-sor	Könyvvizsgáló társaságok	A világon			Hazánkban	
		Mrd \$	Ebből audit (%)	ezer fő	Mrd Ft	Fő
1.	Deloitte	47,6	21	335	6,4	248
2.	PWC	43,0	41	284	11,7	358
3.	EY	37,2	34	299	15,9	264
4.	KPMG	29,2	38	227	9,6	343
5.	BDO	10,3	42	91	1,1	58
6.	RSM	6,3	39	47	1,6	122
7.	Grant Thornton	5,8	40	58	0,4	16
8.	Nexia	4,6	34	35		
9.	Crowe	4,2	40	38	0,1	15
10.	Baker Tilly	4,0	35	37		
11.	HLB	3,3	31	33		
12.	Moore	3,1	35	29		
13.	Kreston	2,4	36	22		
14.	Mazars	2,3	47	27	2,4	143
15.	ETL	1,8	33	17		
16.	PKF	1,5	45	21		

1. sz. ábra

A legnagyobb könyvvizsgáló cégek éves árbevétele és létszáma Forrás: saját szerkesztés

A jövő könyvvizsgálói eljárásainak jellemzői:

- nagyobb mintavétel,
- kifinomultabb technológiák használata az adatgyűjtésnél,
- mélyebb elemző eljárások,
- egyértelmű állásfoglalások kritikus kérdésekben,
- kockázatkezelési gyakorlat értékelése,
- előre mutató kockázatfeltárás,
- átláthatóság biztosítása a várható vélemény kialakításában,
- nagyobb segítségnyújtás az üzleti döntések meghozatalában, jogszabályok értelmezésében,
- időben és jó szándékkal osszák meg az információkat. [6]

A magyar könyvvizsgálói piac változásainak mozgatórugói – a bróker-botrányok utáni jogszabályi szigorítások, a szakma előregedése és az új könyvvizsgálók stagnáló száma, a digitalizálás és a piac igényei – egyre inkább a koncentráció és a szakosodás irányába terelik a szakma művelőit. A piaci lehetőségekből azonban csak azok a könyvvizsgáló és tanácsadó cégek profitálnak, amelyek fenntartható szakmai és személyes képességekkel és készségekkel rendelkeznek.

A könyvvizsgálói piacot világszerte a big4 uralja több mint 50 százalékban, amelyek mindegyike kétszámjegyű milliárdos árbevétellel rendelkezik, és többszázezer embert foglalkoztat.

4. További, a jövő könyvvizsgálatával kapcsolatosan megfontolandó kérdések

Kinek kellene megbíznia és finanszíroznia a jövőben a könyvvizsgálatot? Nem kellene-e a könyvvizsgáló kinevezésével és díjazásával egy független testületnek, szervezetnek foglalkoznia, amellyel a könyvvizsgáló az érdekeltek igényeinek minőségi kielégítésére összpontosíthatna, és kevésbé koncentrálna a könyvvizsgáló céghez fűződő viszonyának kereskedelmi vonatkozásaira? Lehet-e egyedül, egyéni vállalkozóként könyvvizsgálni, miközben a könyvvizsgálat a standardok szerint is egy csapatmunkának számít?

Hány cégnek lehet valaki választott könyvvizsgálója, főleg akkor, ha a jövő könyvvizsgálata egyre inkább folyamatos jelenlétet követel meg?

Hány éves korig lehet/legyen valaki aláíró könyvvizsgáló?

Milyen legyen a jövőben egy „jó” minőségellenőrzés? Lehet-e a múltban elkészült dokumentáció áttekintése megfelelő indikátor és garancia a jól végzett auditnak, miközben a valós idejű áttekintések nagyobb betekintést nyújthatnának? [7]

Felhasznált irodalom

[1] Handbook of international quality control, auditing, review, other assurance, and related services pronouncements; International Auditing and Assurance Standards Board, New York 2018., pp 1-434; ISBN: 978-1-60815-389-3

[2] Füredi-Fülöp Judit: A könyvvizsgálói elvárás rész létezésének vizsgálata, SZAKma 2014. október

[3] Lukács János: Ellenőrzési esettanulmányok, MKVKOK 2020

[4] Erik Asgeirsson: The future of auditing is coming faster than you think, Accounting today, December 07, 2020

[5] Five views on the future of audit. ICAEW Insights 19 Sep 2020

[6] Eberle Reto: Die Zukunft der Wirtschaftsprüfung: droht eine Wirtschaftsprüfung der unterschiedlichen Geschwindigkeiten? The Zurich Open Repository and Archive, 2017

[7] Lukács János: Könyvvizsgáló rendszer, MKVKOK 2017

1/B szekció - Pénzügy

1/B szekció: Pénzügy	
<i>Szekció vezető: Csóka Péter</i>	
<i>Szekció titkár: Reizingerné Ducsay Anita</i>	
Előadók	Téma
Charles McFerren	Bitcoin: is it Fair Value Accounting or Foreign Currency translation?
Naffa Helena, Dudás Fanni	Befektetői viselkedések és a piaci kockázati prémium empirikus vizsgálata a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói körében végzett felmérés alapján
Bodnár Ákos Zsolt	A fenntartható pénzügyeket meghatározó folyamatok
Tóth Fanni	A diákhitel a gazdagok hitele?

Befektetői viselkedések és a piaci kockázati prémium empirikus vizsgálata a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói körében végzett felmérés alapján

Naffa Helena Budapesti Corvinus Egyetem, Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék, egyetemi adjunktus helena.naffa@uni-corvinus.hu

Dudás Fanni Budapesti Corvinus Egyetem, Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék, Ph.D. hallgató fanni.dudas@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A részvénykockázati prémium nagyságának változása a befektetői elvárások egyik indikátora, alakulását több tényező is magyarázhatja. Jelen tanulmány keretében megvizsgáltuk, hogy valóban van-e hatással egy-egy piaci sokk, jelen esetben a Magyar Állampapír Plusz kibocsátása és a 2020 márciusában kirobbant koronavírus járvány, a kockázati prémiumok nagyságára, illetve, hogy a kockázati prémiumok változását magyarázhatják-e befektetési heurisztikák. A kutatás alapját a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói körében elvégzett kvalitatív kutatás adta, amely keretében a lehorgonyzás és a túlzott önbizalom heurisztikák létét, valamint a válság hatására változó kockázati étvágy nagyságát vizsgáltuk. Az empirikus vizsgálat eredményei részben igazolták az előzetes várakozásainkat: a lehorgonyzásra, valamint a kockázati étvágy változására szignifikáns eredményeket kaptunk, míg a túlzott önbizalom heurisztika létére nem találtunk empirikus bizonyítékot.

Kulcsszavak:

kockázati prémium, viselkedési heurisztika, gazdasági válság

JEL Kódok: G11, G12, G41

1. Bevezetés

Az elmúlt bő egy év gazdaság sokkjai, mint a Magyar Állampapír Plusz (MÁP+) megjelenése a tőkepiacon 2019 júniusától, valamint a koronavírus járvány kitörése Magyarországon 2020 márciusában jelentősen befolyásolták a hazai elvárt részvénykockázati prémium nagyságát. A kockázati prémium tehát jó indikátora lehet a befektetői elvárásoknak, kockázati étvágnak, melynek szerepe felértékelődik egy piaci sokk hatásának elemzésekor.

A kutatás során két eseményt vizsgáltunk meg, az egyik a 2019. június 1-jétől jegyezhető Magyar Állampapír Plusz (MÁP+) bevezetése volt, mely a hazai befektetési piacon torzító hatást váltott ki. Ezzel az új eszközzel a lakossági ügyfeleknek elérhetővé vált a közel 5%-os kockázatmentes hozam elérése, ami jóval a vállalatok számára elérhető kockázatmentes hozam felett van. A kutatás során azt vizsgáltuk meg, hogy ezen piaci esemény hatására hogyan változik az elvárt kockázati prémium. A másik fontos piaci esemény, a 2020. március 11-én az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által világjárvánnyá nyilvánított koronavírus járvány volt, amely hatása 2020 márciusától kezdve jelentős gazdasági visszaesésként jelentkezett a nemzetközi és a hazai tőkepiacokon.

Ebben a tanulmányban egy, a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói körében elvégzett kvalitatív kutatás eredményeit mutatjuk be. Fernandez [9] kérdőíves kutatása alapján három hallgatói csoportban mértük fel a kockázati prémium nagyságát, a befektetett összegeket, illetve, hogy egy válság hatására hogyan változna a hallgatók kockázati prémiuma. A kutatási kérdésünk, hogy a hallgatók válaszai alapján számított piaci kockázati prémiumok alakulása magyarázható-e befektetési heurisztikákkal. A kutatás során a horgonyzási és a túlzott önbizalom heurisztikákra kerestünk empirikus bizonyítékokat a hallgatói felmérések alapján, valamint a kockázati étvágy gazdasági sokk hatására való változását teszteltük.

2. Szakirodalmi áttekintés

A részvénykockázati prémiummal kapcsolatban sok kérdés merül fel: nincs egységes definíció és számítási módszer, ami alapján egyértelműen meg lehetne határozni annak értékét. A számítási módszerek közül a historikus adatok felhasználásával kiszámolt, az implicit módon számított, valamint a kérdőíves kutatás során becsült a legelterjedtebbek.

Az egyik gyakran alkalmazott módszer a kockázati prémiumok becslésére a historikus adatokból való becslés. Ennek a megközelítésnek a hátránya, hogy nem előretekintő módszer, és gyakran zajos adatok állnak rendelkezésre a számításhoz. A másik módszer az implicit kockázati prémium kiszámítása, ebben az esetben valamilyen értékelő modell segítségével, például Gordon-modell vagy reziduális jövedelem alapján becsüljük a kockázati prémiumot. Ennek a megközelítésnek hátránya, hogy kockázati prémium, más endogén változótól, például növekedési ütemtől függ. [7] A legelterjedtebb módszer a szakirodalomban a kérdőíves felmérés. Ennek is számos hátránya van, ennek ellenére a szakirodalom tanulmányozása során több olyan munkával talákoztunk, amely kérdőíves úton mért fel a kockázati prémiumok alakulását. Fernandez [9], [10] rendszeresen publikálja a piaci kockázati prémiumok felméréseivel kapcsolatos kérdőívének eredményeit. A felmérés egy e-mailben kiküldött kérdőíven alapul, amit egyetemei tanárok, pénzügyi elemzők és vállalatvezetők töltöttek ki világszerte. A felmérés a kockázatmentes hozamra, illetve a piaci kockázati prémiumra kérdez rá. A piaci kockázati prémiumot, azzal a hozamfelárral azonosítja, amit az elvárt részvénykockázati prémiumhoz használnak a különböző országok szakértői. Fernandez az aktuális kérdőív elemzése és a korábbi eredmények összehasonlítása mellett kitér arra is, hogy míg az ő kérdőíve az elvárt piaci prémiumokat mutatja be, addig jellemzően a szakirodalom többi kérdőíves kutatása a várható piaci prémiumokat mutatja be. [10] Welch [18] két felmérést végzett egyetemi tanárok körében, ahol a várható piaci kockázati prémiumot mérte fel a következő 30 évre. 226 választ kapott és az átlagos kockázati felár 7% volt. Welch [19] később szélesebb körben végzett hasonló felmérést, ennek eredménye 5,5% volt, azaz három év alatt közel 1,5%-kal csökkent a várható 30 éves piaci kockázati prémium. Welch 2007-ben felmérte az akkor használt piaci kockázati felárakat, ekkor a kérdőíves felmérésének eredménye, hogy az egyetemi pénzügy professzorok által használt MRP átlagosan 5,89% volt, és a professzorok 90% -a 4–8,5% közötti tőkeprémiumot alkalmazott. [20] A kérdőíves módszert ezen túl több kutató is alkalmazta a kockázati prémiumok meghatározásához. [11] [15]

A kockázati prémiumok alakulásával, illetve mértékének magyarázatával több közgazdász is foglalkozott már korábban is. Az egyik legismertebb anomália a kockázati prémiumokkal kapcsolatban az Equity Premium Puzzle, ami a részvénykockázati prémiummal kapcsolatban globálisan megfigyelt jelenség. Ezt Mehra és Prescott publikálta először, ami szerint a historikusan megfigyelt részvénykockázati prémiumok az amerikai részvényt piacon olyan magasak voltak 1889 és 1978 között, amelyek nem voltak magyarázhatók a standard gazdasági modellekkel. [14]

A jelenséget többféleképpen magyarázták, kockázat alapú magyarázatokkal, mint például a piaci hiányosságok és kereskedelmi súrlódások, túlélési torzítás vagy a bizonytalanságkeresés, illetve nem kockázat alapú okokkal, mint a vizsgált periódus hossza nem megfelelő. [1]

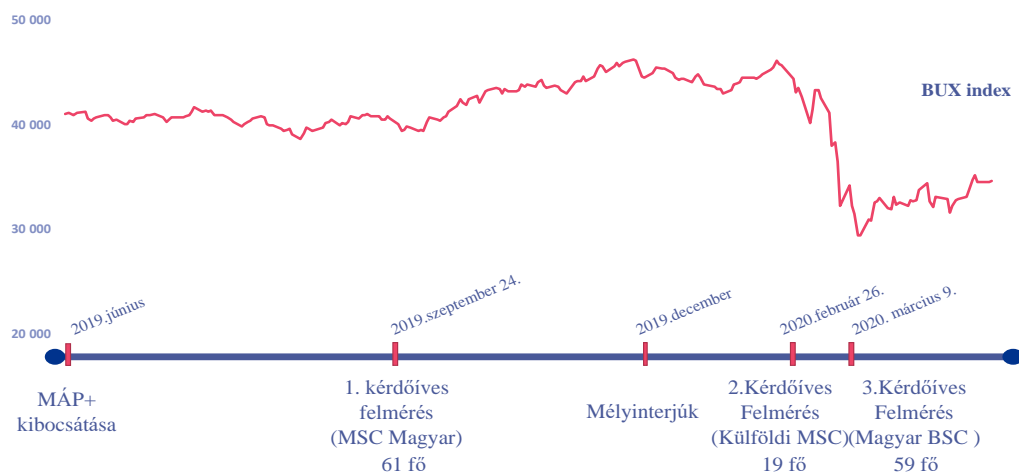
A piaci kockázati prémiumok alakulását lehetséges befektetési heurisztikákkal is magyarázni. A befektetői heurisztikák vizsgálatával a viselkedési pénzügyek foglalkozik, ami a pénzügytan egyik legfiatalabb ága, alig pár évtizedes múltra tekint vissza. Alapvető célja, hogy a különböző pénzügyi anomáliákra pszichológiai magyarázatokat adjon. Jelen tanulmányban a lehorgonyzási és a túlzott önbizalommal kapcsolatos torzításokra utaló eredményeket vizsgáljuk. A horgonyzást, mint viselkedési pénzügyi jelenséget először Tversky és Kahnemann [17] írta le. Definíció szerint horgonyzásról beszélünk, amikor az egyént képes befolyásolni a döntésében egy korábbi meggyőződése és ettől nem, vagy nehezen tud elvonatkoztatni. Több kutató is részletesen foglalkozott e jelenség elemzésével, például Duclos [8], aki a tőzsdei ármozgások viselkedésén keresztül vizsgálta a horgonyzás jelenségét: az kapta eredményül, hogy ha egy adott napon az árfolyamok emelkedtek, akkor a következő napi előrejelzések is pozitívak lesznek és ez által több beruházás lesz a következő napon, mivel a befektetők az előző napi áremelkedést veszik alapul, kvázi lehorgonyoztak a korábbi pozitív események sorozatánál. Kaustia és társai [12] a frissen végzett közgazdászok döntéseit vizsgálták befektetési heurisztikák szempontjából, és arra a következtetésre jutottak, hogy a hallgatók a kiindulási kereskedési áraknál lehorgonyoznak, függetlenül attól, hogy volt-e már korábban befektetési tapasztalatuk vagy sem. Ezen túl több kutató is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a közelmúlt árfolyamait használják-e a befektetők horgonyként. [5], [6], [13], [16]

Berlinger és társai [3] azt találták, hogy még a professzionális befektetők is hajlamosak többet kockáztatni nagy nyereségeket és nagy veszteségeket követően. Ez is egyfajta horgonyzásra utal, a korábbi nyereségi szinthez képesti nyereséget még nem tekintik a sajátjuknak, ezért könnyen kockáztatják (ház pénze hatás), illetve veszteség esetén még nagy kockázat mellett is vonzó az a lehetőség, hogy ehhez visszatérjenek (küszöbérték hatás).

3. Módszertan

A tanulmány alapját a Budapesti Corvinus Egyetem pénzügy mester és- alapszakos hallgatói körében elvégzett kvalitatív kutatás adta. Először egy kérdőíves felmérés keretében térképeztük fel a hallgatók körében az általuk elvárt kockázati prémiumokat, a befektetésre szánt összegeket, a relatív vagyoni helyzetüket, valamint, hogy egy esetleges válság estén milyen irányba mozdulnának ezek a prémiumok. A kérdőíves felmérést három különböző, két magyar és egy nemzetközi csoportban végeztük el, az egyik magyar csoport alapszakos hallgatókból állt, míg a másik magyar és a külföldi csoport pedig mesterszakos hallgatókból. Az első felmérésre 2019 szeptemberében került sor a magyar mesterszakos hallgatókkal, míg a második, a külföldi hallgatókkal 2020 februárjában, az utolsó felmérést pedig 2020 márciusában végeztük el. Az első felmérés után, 2019 decemberében mélyinterjúkat folytattunk le az első kérdőívet kitöltők körében.

A következő ábra az egyes felmérések idejét, a résztvevők számát, illetve a piaci eseményeket mutatja be.

3. sz. ábra

A kérdőíves felmérések és a piaci események időbeli alakulása 2019 júniusától 2020 áprilisáig Forrás: [4], Saját szerkesztés

A külföldi csoport esetében kétféle befektetési projektre vonatkozó elvárt piaci prémiumokat kellett megadniuk a hallgatóknak, ahol az egyik befektetési lehetőség a magyar piacra vonatkozott, míg a másik a saját országukra, azzal a feltétellel, hogy a magyar piacra vonatkozó kockázatmentes hozamot 3%-nak adjuk meg. Az illető saját országában érvényes kockázati hozamot a külföldi hallgatóknak maguknak kellett meghatározniuk. A magyar csoportnak egy hazai befektetési lehetőséggel kapcsolatos elvárt piaci prémiumot kellett megbecsülnie, ahol szintén 3%-ot határoztunk meg kockázatmentes hozamként. A számításokat Microsoft Excelben végeztük el.

4. Kutatási eredmények

A kutatás során azt a kutatási kérdést vizsgáltuk meg, hogy a kockázati prémium nagyságának változása magyarázható-e befektetési heurisztikákkal. Ennek tesztelésével kapcsolatban két hipotézist vizsgáltunk meg, a harmadik hipotézis pedig a kockázati étvágy megváltozását vizsgálta meg válság esetén. A hipotézisek tesztelésénél mindig azzal a feltevessel éltünk, hogy a hallgatók homogén csoportnak tekinthetők, tehát homogén várakozásaik vannak ezáltal.

4.1.1. Lehorgonyzás tesztelése

Az első hipotézis a horgonyzási heurisztika tesztje volt, azaz azt elemeztük, hogy a MÁP+ bevezetése hatására kialakult-e egy de facto új kockázatmentes hozam és ezáltal okozott-e lehorgonyzást a hazai befektetőknél.

Hipotézis 1: A magyar és külföldi mesterszakosok által becsült magyar piaci kockázati prémium megegyezik. Amennyiben eltér a hazai hallgatók esetén, ez utalhat arra, hogy a kérdésben megadott 3%-os RFR_e ellenére a válaszadó nem tud elvonatkoztatni a MÁP+ által létrejött 5%-os kockázatmentes kamatszinttől, tehát felmerül a befektetői horgonyzás.

$$H_0: \text{MRP}_{\text{MSC Külföldi hallgató}} = \text{MRP}_{\text{MSC HU hallgató}} \quad (1)$$

azaz a magyar és külföldi mesterszakosok által becsült magyar piaci kockázati prémium megegyezik

$$E(r_j) = RFR_n + \beta_j \cdot (MRP_k) + \varepsilon \quad (2)$$

$$RFR_n = RFR_e + RFR_i \quad (3)$$

$$RFR_i \sim (0) \text{ ha nincs befektetői horgonyzás} \quad (4)$$

Implicit feltevés: $E(r_i)_{\text{MSC HU}} = E(r_i)_{\text{MSC KÜLFÖLDI}}$ mivel homogén várakozásaink vannak (5)

ahol

$E(r_j)$ az j-edik instrumentum várható hozama

MRP a k-adik befektető piaci kockázati prémiuma

β_j az j-edik instrumentum bétája

RFR_n a nominál kockázatmentes hozam, ez alapján számol az adott hallgató

RFR_e explicit kockázatmentes hozam, ami a feladatban megadott

RFR_i az implicit kockázatmentes hozam, ami a horgonyzásból eredő többlet vagy hiány kockázati prémium

Az alábbi output tábla bemutatja az elvégzett t-próba eredményét.

1. táblázat: Az második hipotézis tesztelése: t-próba a magyar és külföldi mesterszakosok által becsült magyar piaci kockázati prémium egyezésére

	MRP MSC HU hallgató	MRP MSC Külföldi hallgató
Várható érték	0,080327869	0,102058824
Variancia	0,000406557	0,001531434
Megfigyelések	61	17
Feltételezett átlagos eltérés	0	
df	18	
t érték	-2,209301947	
P(T<=t) egyszélű	0,020176516	
t kritikus egyszélű	1,734063607	
P(T<=t) kétszélű	0,040353032	
t kritikus kétszélű	2,10092204	

Forrás: Kérdőív eredmények, Saját szerkesztés

Az 5% alatti p-érték alapján elutasítottuk a nullhipotézist, miszerint a két minta piaci prémium között nincs különbség. Az átlagos eltérés a két csoport átlagos piaci prémiuma között 2% volt, ami éppen megegyezik a kérdőívben szereplő 3% és a MÁP+ 5%-os hozamának különbségével. Az eredmények alapján tehát a horgonyzás, mint befektetési heurisztika magyarázhatja az eltérést.

4.1.2. A túlzott önbizalom tesztelése

A második hipotézis szintén az első kutatási kérdéshez kapcsolódott, ebben az esetben a túlzott önbizalom heurisztikát teszteltük.

Hipotézis 2: A túlzott önbizalommal rendelkező befektetők piaci kockázati prémiuma szignifikánsan nem tér el a többi befektető piaci kockázati prémiumától. Amennyiben eltér, akkor a vagyoni helyzet felülbecslése magyarázható a túlzott önbizalom heurisztikával.

$$H_0: MRP_{\text{Relatív vagyoni helyzetet felülbecslő befektető}} = \overline{MRP} \quad (6)$$

azaz azon hallgatók, akik felbecsülték a relatív vagyoni helyzetüket, azok piaci kockázati prémiuma szignifikánsan nem eltér el a többi befektető piaci kockázati prémiumától.

$$\tilde{V} - V > 0 \Rightarrow \text{túlzott önbizalom} \quad (7)$$

ahol

V , a relatív vagyoni helyzet a sokaságon belül

$$E(r_j) = RFR_n + \beta_j \cdot (MRP_k) + \varepsilon \quad (8)$$

$$MRP_k = \overline{MRP} + MRP^* \quad (9)$$

ahol

MRP_k az k -adik befektetők MRP -je

$\overline{MRP}$ = az átlagos válaszadó MRP -je, akinél nem tapasztalható a túlzott önbizalom

MRP^* = korrekciós tétel/ túlzott önbizalomból fakadó többlet MRP

$$MRP^* \sim (0) \text{ ha nincs túlzott önbizalom} \quad (10)$$

Az alábbi output tábla bemutatja az elvégzett t-próba eredményét.

2. táblázat: A második hipotézis tesztelése

	Átlagos befektető	Relatív vagyoni helyzetet felülbecslő befektető
Várható érték	0,0717	0,059347826
Variancia	0,001255724	0,00060751
Megfigyelések	50	23
Feltételezett átlagos eltérés	0	
df	71	
t érték	1,509494621	
P(T<=t) egyszélű	0,06780502	
t kritikus egyszélű	1,666599658	
P(T<=t) kétszélű	0,13561004	
t kritikus kétszélű	1,993943368	

Forrás: Kérdőív eredmények, saját szerkesztés

A tesztstatisztika alapján a két mintaátlag szignifikánsan nem különbözik egymástól, tehát a nem tapasztaltunk szignifikáns eltérést az alapján, hogy valaki jól ismeri a vagyoni helyzetét vagy sem.

4.1.3. A kockázati étvágy változásának tesztelése

A harmadik hipotézis keretében azt teszteltük, hogy válság hatására változik-e szignifikánsan a piaci kockázati prémium.

Hipotézis 3: A válság előtti és a válság kitörésekor tapasztalt piaci kockázati prémium szignifikánsan nem térnek el egymástól. Amennyiben eltérnek egymástól, az igazolhatja a kockázati étvágy megváltozását.

$$H_0: MRP_{\text{válság előtt}} = MRP_{\text{válság után}} \quad (11)$$

azaz a válság előtti és a válság kitörésekor tapasztalt piaci kockázati prémium szignifikánsan nem térnek el egymástól.

$$E(r_j) = RFR_n + \beta_j \cdot (MRP_k) + \varepsilon \quad (12)$$

$$\varepsilon = \bar{\varepsilon} + \varepsilon^* \quad (13)$$

ahol

ε = ex ante véletlen

$\bar{\varepsilon}$ = az átlagos ε , amikor az adott résztvevő nem számol válság miatti korrekciós tényezővel

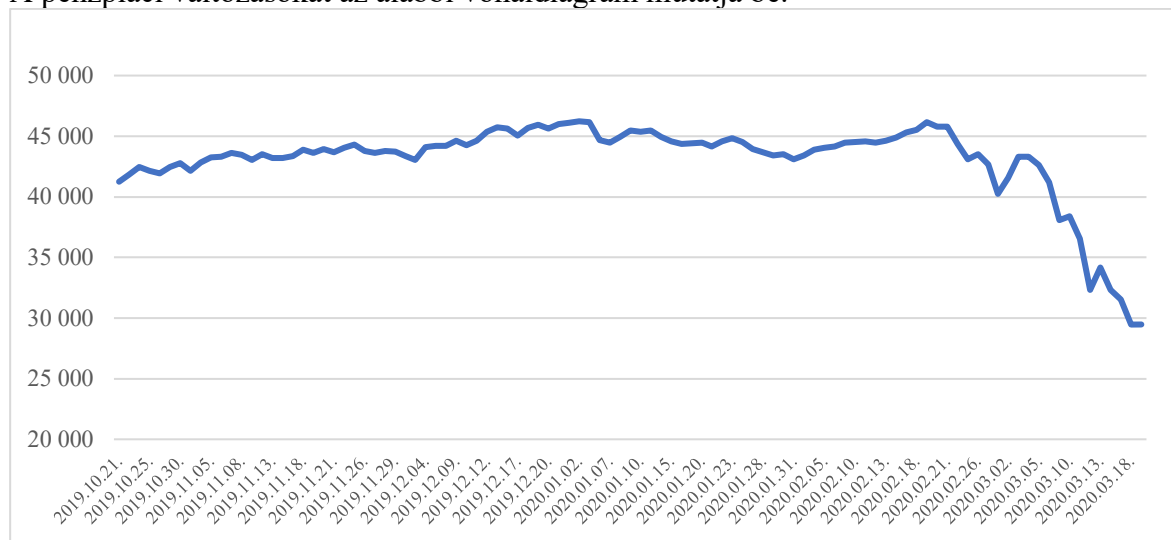
ε^* = korrekciós tétel/ válság miatti többlet

$$\varepsilon^* \sim (0) \quad (14)$$

ha nincs eltérés a válság előtti és a válság közbeni piaci kockázati prémium között

A két magyar hallgatói csoportot hasonlítottuk össze, mivel a mesterszakos hallgatókkal 2019 őszén készítettük el a felmérést, míg a magyar alapszakos hallgatókkal 2020. március 9-én, amikor már a koronavírus okozta gazdasági válság elkezdte éreztetni hatását a pénzpiacokon.

A pénzpiaci változásokat az alábbi vonaldiagram mutatja be.

4. sz. ábra

BUX index áralakulása 2019.10.21-2020.03.19. között Forrás: [4], Saját szerkesztés

A diagram jól mutatja az index esését 2020. február közepétől. Tehát a magyar mesterszakos hallgatók alapvetően még nem tapasztaltak semmiféle válságot eddigi szakmai pályafutásuk alatt, illetve a kérdőív kitöltésekor. Ezzel szemben az alapszakos hallgatók már abban a közegben

töltötték ki a kérdőívet, hogy a piaci indexek esnek, ami a koronavírus járvány komoly gazdasági hatásait érezte már.

Az alábbi output tábla bemutatja az elvégzett t-próba eredményét.

3. táblázat: A harmadik hipotézis tesztelése

	Válság közben	Válság előtt
Várható érték	0,056864407	0,084117647
Variancia	0,000472326	0,000425735
Megfigyelések	59	17
Feltételezett átlagos eltérés	0	
df	27	
t érték	-4,740677677	
P(T<=t) egyszélű	3,05742E-05	
t kritikus egyszélű	1,703288446	
P(T<=t) kétszélű	6,11483E-05	
t kritikus kétszélű	2,051830516	

Forrás: Kérdőív eredmények, saját szerkesztés

Az alacsony p-érték alapján elutasítottuk a nullhipotézist, azaz a válság előtti és a válság hatására megváltozott piaci kockázati prémium szignifikánsan eltér egymástól.

5. Összefoglalás

Kutatásunk során a piaci kockázati prémiumok alakulását vizsgáltuk a Budapesti Corvinus Egyetem alap és mesterszakos hallgatói körében.

Kutatási kérdésünk arra irányult, hogy az egyes piaci események, sokkok hatása megmutatkozik-e a kockázati prémium nagyságán, illetve az egyes eltérések magyarázhatók-e kizárólag a sokkok hatásaként, vagy például befektetési heurisztikákkal.

Először a magyar és a külföldi mesterszakosok által becsült kockázati prémiumot vetettük össze. Előzetes várakozásainkat a MÁP+ kibocsátás tőkepiaci hatására alapoztuk, azaz ezen piaci esemény hatására a magyar hallgatók a kérdőívben megadott 3%-os kockázatmentes hozam ellenére nem tudnak elvonatkoztatni a MÁP+ által létrejött 5%-os kockázatmentes kamatszinttől. Elemzésünk eredményeként azt kaptuk, hogy két hallgatói csoport mintaátlaga szignifikánsan eltért egymástól. Ezt az eredményt a magyar hallgatók körében észlelt horgonyzási heurisztikával is magyarázhatjuk, ugyanakkor nem ez az egyedüli magyarázata a kapott eredménynek.

A második hipotézis során a relatív vagyoni helyzet helyes becslése alapján teszteltük a hallgatókat. Előzetes feltevésünk szerint a kockázati prémium szignifikáns eltérése utalhat túlzott önbizalomra, ugyanakkor azt az eredményt kaptuk, hogy azon hallgatók, akik felbecsülték a relatív vagyoni helyzetüket, azok piaci kockázati prémiuma szignifikánsan nem tér el a többi befektető piaci kockázati prémiumától.

Az utolsó hipotézis esetében azt teszteltük, hogy a válság előtti és a válság kitörésekor tapasztalt piaci kockázati prémium szignifikánsan eltér-e egymástól. Az előzetes várakozásainknak megfelelően az eredmények alapján megállapítottuk, hogy a válság előtti és a válság hatására megváltozott piaci kockázati prémium szignifikánsan eltér egymástól. Ugyanakkor annak ellenére, hogy a többség a részvénykockázati prémium növekedést várta el esetleges válság hatására, a

teszteredmények alapján éppen ellenkező eredményeket kaptunk: 2,8%-kal alacsonyabb lett az átlagos elvárt kockázati prémium a koronavírus válság berobbanásakor, mint a korábbi, expanzív gazdasági növekedési szakaszban. Fontos még megemlíteni, hogy a kockázati prémium kérdőíves felmérésénél több kutató is megállapította, hogy a felmérésben résztvevők hajlamosak arra, hogy ne valós értékeket, hanem túlzó hozamokat adjanak meg, illetve azt, hogy a közelmúlt eseményei erősen befolyásolhatják a kérdőív eredményeit. [2]

Irodalomjegyzék

- [1] Béli, M.: A kockázati prémium rejtélye Magyarországon. Hitelintézeti szemle 14, 2012. 403-441. Letöltve: <http://bankszovetseg.hu/Content/Hitelintezeti/403-441-beli1.pdf>
- [2] Béli, M.: A Kockázati Prémium Rejtélyének További Aspektusai. Gazdaság És Pénzügy, 2, 2015. 118-149. Letöltve: <http://bankszovetseg.hu/Public/gep/2015/118-149%20BeliMarceluj.pdf>
- [3] Berlinger, E., Dömötör, B., Szűcs, B. Á.: Útvonalfüggő Kockázatvállalás A Korábbi Nyereség És A Kockázatvállalás Abszolút Szintje Közötti Kapcsolat Egy Banki Ügyfélportfólió Adatbázisán. Sigma, (1-2), 2018. 57-76. Letöltve: <http://real.mtak.hu/84681/>
- [4] BÉT: Bux Index Áralakulása 2019.10.21-2020.03.19. 2020. Letöltve 2020. szeptember 1-jén a BÉT weboldaláról: <https://www.bet.hu/oldalak/adatletoltes>
- [5] Campbell, S. D., Sharpe, S. A.: Anchoring Bias In Consensus Forecasts And Its Effect On Market Prices. Journal Of Financial And Quantitative Analysis, 44, 2009. 369-90. Letöltve: <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-financial-and-quantitative-analysis/article/abs/anchoring-bias-in-consensus-forecasts-and-its-effect-on-market-prices/5EE3ABDB5A89114FB91150CA8268FDA7>
- [6] Chang, E. C., Luo, Y., Ren, J.: Ex-Day Returns For Stock Distributions: An Anchoring Explanation. Working Paper, University Of Hongkong. 2011. Letöltve: <https://pdfs.semanticscholar.org/c11f/28511cd829ae5b5cbd0aa0e46a26131d1c97.pdf>
- [7] Damodaran, A.: Equity Risk Premium (Erp):Determinants, Estimation And Implication: The 2019 Edition. 2019. Letöltve: https://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstract_Id=3378246
- [8] Duclos, R.: The psychology of investment behavior: (De)biasing financial decision-making one graph at a time. Journal of Consumer Psychology, 25(2), 2015. 317-25 Letöltve: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1057740814001077>
- [9] Fernandez, P., Pershin, V., Fernández A. I.: Market Risk Premium And Risk-Free Rate Used For 59 Countries In 2018: A Survey, 2018. Elérhető: <http://Dx.Doi.Org/10.2139/Ssrn.3155709>
- [10] Fernandez, P., Aguirremalloa, J., Liechtenstein, H.: The Equity Premium Puzzle: High Required Premium, Undervaluation And Self Fulfilling Prophecy. Iese Business School Wp. 2009. Elérhető: <http://Ssrn.Com/Abstract=1274816>
- [11] Graham, J.R., Harvey, C.R.: The Equity Risk Premium In January 2007: Evidence From The Global Cfo Outlook Survey, Icfai Journal Of Financial Risk Management, Vol. Iv, No. 2, 2007. 46-61. Letöltve: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=871105

- [12] Kaustia, M., Alho, E., Puttonen, V.: How Much Does Expertise Reduce Behavioral Biases? The Case Of Anchoring Effects In Stock Return Estimates. *Financial Management*, 37 (3), 2008. 391-411. Letöltve: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1755-053X.2008.00018.x?casa_token=1THUZQ2BBz4AAAAA:zwOPGIQg8221WjAZHIGyV0aht0_1HyGx1Gidq5wnaW6iSFLi53vok_OoWAGAw_uWnKieX-St6quG8ow
- [13] Li, J., Yu, J.: Investor Attention, Psychological Anchors, And Stock Return Predictability. *Journal Of Financial Economics*, 104, 2012. 401-19. Letöltve: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304405X11002121?casa_token=zWZVzJSn_wEsAAAAA:HUVU0POiIiQ2uQnHiIEJ2-XX5kOM3YIEV27_1Lo_gMDCD7vHty0lPzIKHl_ATqZeO5OH6IsUNA
- [14] Mehra, R., Prescott, E. C.: The equity premium: A puzzle. *Journal of monetary Economics*, 15(2), 1985. 145-161. Letöltve: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0304393285900613>
- [15] O'neill, J., Wilson, D., Masih, R.: The Equity Risk Premium From An Economics Perspective, Goldman Sachs, Global Economics Paper No. 84. 2002.
- [16] Torngren, G., Montgomery, H.: Worse Than Chance? Performance And Confidence Among Professionals And Laypeople In The Stock Market. *Journal Of Behavioral Finance*, 5, 2004. 148-153. Letöltve: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15427579jpfm0503_3?casa_token=QRh-1RJ6TjsAAAAA:LS2SWM17l6KAJawQiZhDwgvcL9dTEBe5DstK440zZ6YyromdIMNl6D4M_403c8tUucsqHyEaE0TC
- [17] Tversky, A., Kahneman, D.: Judgment Under Uncertainty: Heuristics And Biases. *Science*, 185, 1974. 1124-1131 Letöltve: <https://science.sciencemag.org/content/185/4157/1124.abstract>
- [18] Welch, I.: Views Of Financial Economists On The Equity Premium And On Professional Controversies, *Journal Of Business*, Vol. 73, No. 4, 2000. 501-537. Letöltve: https://www.jstor.org/stable/10.1086/209653?casa_token=EcoHZqQ1CEAAAAAA%3A4PoBseWpipma2LVmJKTJ_6rozDokMRVszvchCWRexSSn1MMxHmC1bHN3Mj3wzwwSdDaId3b3JIW_b3gyEm1KZF42DOBYrQAc36E_-dtvNM57RFoLa7A&seq=1#metadata_info_tab_contents
- [19] Welch, I.: The Equity Premium Consensus Forecast Revisited, Cowles Foundation Discussion Paper No. 1325. 2001. Letöltve: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=285169
- [20] Welch, I.: A Different Way To Estimate The Equity Premium (For Capm And One-Factor Model Use Only), Ssrn N. 1077876. 2007. Letöltve: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1077876

Hogyan valósul meg a gyakorlatban az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságoknál az üzleti tervezésen belüli pénzügyi tervezés?

Menich-Jónás Judit Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem doktorandusz
jonas.judit4@gmail.com

Absztrakt

Az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok olyan szervezetek, amelyek közfeladatokat látnak el, de nem a költségvetési gazdálkodás szabályai, hanem a gazdasági társaságoknak előírt jogszabályok szerint gazdálkodnak, emellett közpénzt is felhasználnak. Társadalmi elvárás ezen társaságokkal szemben a hatékony, eredményes, költségtakarékos, a vagyonnal való felelős, átlátható gazdálkodás, mely a felelős vállalatirányítás, valamint a szervezeti céloknak megfelelő tervezés révén, továbbá a tulajdonosi kontrollok megfelelő kialakításával és működtetésével érhető el. Az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok esetében nincsen jogszabályi előírás arra vonatkozóan, hogy hogyan készítsék el az üzleti tervüket, mely nehezíti a döntéshozók feladatát.

Bár jogszabály nem teszi kötelezővé, de a tulajdonosi joggyakorló jogos elvárása lehet a gazdasági társaság által végzett tevékenységekből elérendő eredmények (különösen az eredményterv), a vagyoni, pénzügyi, piaci helyzet, valamint a fejlődési tendenciák, középtávú fejlesztési tervek bemutatása, továbbá a feladatellátásához szükséges források vizsgálata az üzleti tervezés keretében. Ebben a szférában a végső döntéshozók jellemzően önkormányzati képviselők, akik joggal kérhetik, hogy a számukra előterjesztett költségvetés egy egységes, megalapozott tervezésen alapuljon. A vizsgált önkormányzati gazdasági társaságok 33,3%-a esetében a Képviselő-testület átruházta a beszámoló és az üzleti tervezés jóváhagyását a Gazdasági Bizottságra, ezzel elősegítve a szakmai hozzáértést. Kutatásom során gyakorlati szakemberek válaszaiból vázoltam fel, hogyan valósítják meg napjainkban az üzleti terven belül a pénzügyi tervüket, milyen nehézségekbe ütköznek, illetve milyen javaslatuk van a jövőre nézve, hogy minél megalapozottabban tervezzenek. Összességében elmondható, hogy a tulajdonos önkormányzattól a gazdasági társaságok nem kapnak iránymutatást a pénzügyi tervezésük során. Érdekes tény, hogy a kutatásomba bevont valamennyi gazdasági társaság feladat alapon készíti el a pénzügyi tervét, melyből arra a következtetésre jutottam, hogy az egységes iránymutatás kialakításának nem lenne akadálya.

A pénzügyi tervezést az ügyvezetők és a gazdasági vezetők végzik el, akik az év során a terv végrehajtását is felügyelik. A tervezés végrehajtásának nyomon követéséhez elengedhetetlen a tulajdonosi joggyakorlás erősítése.

Megállapítottam, hogy a gazdasági társaságok mérettől függetlenül a hosszú, illetve a középtávú stratégiai tervezés bevezetését tartják indokoltnak, hiszen ilyen fajta pénzügyi tervezést a gyakorlatban még nem készíteneek.

Kulcsszavak:

önkormányzati tulajdonú gazdasági társaság, üzleti tervezés, költségvetés, szabályozás
Jelkód: H70

1. Bevezetés, célok

A tanulmány az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok üzleti tervezésén belüli pénzügyi tervezésre helyezi a hangsúlyt. Az üzleti terv elkészítésével az eredményesség mérhető, a nem teljesült célok esetén lehetővé válik a felelősség megállapítása. A kutatási célkitűzéseim között szerepel, hogy felvázoljam, mi alapján készítik el a pénzügyi tervüket az önkormányzati tulajdonban lévő társaságok. Jogszabályi kötelezettség, illetve ajánlások hiányában, valamint a terveket elemezve feltételeztem, hogy a tulajdonos nem ad iránymutatást arra vonatkozóan, hogy milyen szerkezetben és részletezettséggel kell az önkormányzati tulajdonban lévő gazdasági társaságoknak elkészíteniük az éves pénzügyi tervüket, a költségvetésüket. Kutatásom során megvizsgáltam, hogy ez nehézséget okoz-e a társaságoknak vagy pont előnyösnek vélik, hogy szabadon – formai és tartalmi kötöttségek nélkül - tervezhetnek.

Kíváncsi voltam arra is, hogy az önkormányzati tulajdonban lévő gazdasági társaságoknál ki és miként követi nyomon a tervezés megvalósulását, illetve év közben élnek-e a módosítás lehetőségével, különös tekintettel a 2020. évben felmerült pandémiás helyzetre.

Előzetes elemzésem során feltérképeztem, hogy több önkormányzati tulajdonú gazdasági társaság elkészíti az éves üzleti tervét, melyben szerepelnek pénzügyi adatok, azonban a társaságok részéről nem találok hosszabb távra készített pénzügyi tervvel. A jelenlegi gyakorlatban alapvetően nem jellemző ezen gazdasági társaságokra, hogy közép vagy esetleg hosszú távú tervet készítsenek. A kutatás során kitérek arra is, hogy a gazdasági társaságok szükségesnek érzik-e a közép vagy a hosszú távú stratégiai célok meghatározását és pénzügyi megtervezését, mely segítheti őket a folyamatos eredményesség elérésében.

2. A téma felvezetése, a vonatkozó szakirodalom bemutatása, értékelés

Az önkormányzatok közfeladatait elláthatják költségvetési intézmények, illetve többségi tulajdonban álló gazdasági társaságok. Az önkormányzati feladatellátásban számottevő szerep jut a gazdasági társaságoknak [1]. Ezek az önkormányzati tulajdonban lévő gazdasági társaságok olyan szervezetek, melyek ténylegesen közfeladatot látnak el és közpénzt használnak fel, azonban rájuk nem a költségvetési gazdálkodás szabályai vonatkoznak. Az önkormányzati tulajdonú társaságoknak az önkormányzati, nemzeti vagyonnal megfelelően kell gazdálkodniuk, és tevékenységük során a lakosságot megfelelő minőségű közszolgáltatással kell ellátniuk. [2] Ezen szervezetekkel szemben az átlátható, eredményes, hatékony és költségtakarékos gazdálkodás az elvárás, mely a felelős vállalatirányítás, valamint a szervezeti céloknak megfelelő tervezés révén, továbbá a tulajdonosi kontrollok megfelelő kialakításával és működtetésével érhető el.

Jogszabály nem teszi kötelezővé, de a vagyonnal való eredményes és hatékony gazdálkodás érdekében a tulajdonosi joggyakorló jogos elvárása lehet a gazdasági társaság által végzett tevékenységekből elérendő eredmények (különösen az eredményterv), a vagyoni, pénzügyi, piaci helyzet, valamint a fejlődési tendenciák, középtávú fejlesztési tervek bemutatása, továbbá a feladatai ellátásához szükséges források vizsgálata az üzleti tervezés keretében. A megalapozott eredményterv lehetővé teszi az egyes üzletágak adatainak évenkénti összehasonlíthatóságát, ezáltal a gazdálkodás áttekinthetőségét.

A gyakorlatban a tulajdonos önkormányzatok az éves beszámoló elfogadásával együtt fogadják el a tárgyév üzleti tervét, mely általában április-május hónapra esik. 2020 évben a pandémia helyzetre való tekintettel az adott év üzleti tervének elfogadása kitolódott, több esetben júliusban fogadták el a tervet. Az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok sajátossága, hogy a tulajdonos, a

Képviselő-testület hagyja jóvá az üzleti terven belüli pénzügyi tervet, a költségvetést. A Képviselő-testület ennek a hatáskörét átruházhatja különféle gazdasági, pénzügyi bizottságokra, ezzel elősegítve a szakmai hozzáértést.

Az MNV Zrt. 2013-ban a hatékony és átlátható vállalatirányítás érdekében ajánlásokat és javaslatokat fogalmazott meg az állami tulajdonú gazdasági társaságok részére, a nemzetközi irányelvek, nagyvállalati gyakorlatok figyelembevételével a tervezés terén is. Az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságokra azonban nem terjed ki az MNV Zrt. hatásköre, így az Ajánlás hatálya sem.

Az önkormányzati tulajdonú társaságok közzétett üzleti tervét és az elfogadott beszámolót elemezve megállapítottam, hogy több tervhez képest a tény adatok eltérést mutattak. Ezzel kapcsolatban felmerült bennem az a kérdés, hogy a tervezés mennyire megalapozott, a tervezés monitoringja, nyomon követése a gyakorlatban megvalósul-e.

3. Alkalmazott módszer

A kutatásom során a primer adatgyűjtést a kvalitatív félig strukturált interjúkészítés segítségével valósítottam meg. Az interjúkészítés célja az volt, hogy az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok tervezése során a felmerült problémákat könnyebben beazonosítsam, és megfelelő információt szerezzek az előzetes feltevéseim megalapozására. Azt gondolom, hogy a pénzügyi tervezés során a társaságok tevékenységi köre meghatározó, ezért mindenképpen azt tűztem ki célul, hogy heterogén mintámba minél több különböző tevékenységi körrel ellátott céget bevonjak. A kutatásomba bevont cégeket székhelyük szerint Budapest és Pest megyére szűkítettem. Az interjúalanyaim olyan ügyvezetők és gazdasági vezetők voltak, akik több éve a társaságnál dolgoznak, így releváns válaszokat adtak a kutatásomhoz.

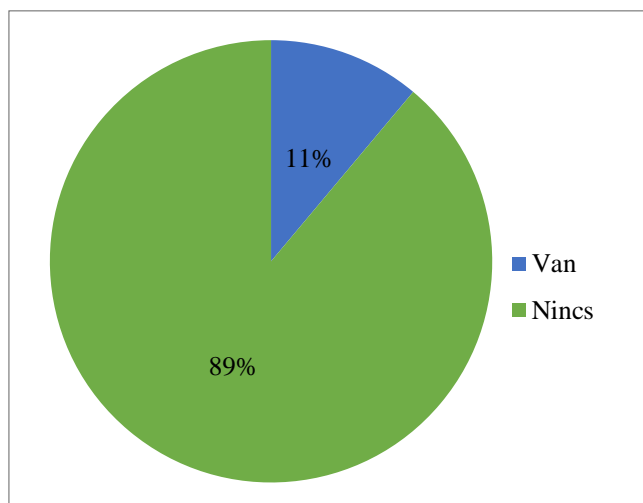
4. Kvalitatív kutatás eredményei

A feltáró kutatásom kérdéseit hat témakörbe csoportosítottam, melyek a következők voltak:

- Pénzügyi tervezés a gyakorlatban
- Hatékony tervezési módszer
- Tervezés monitoringja
- Covid faktor, módosítások
- Hosszú távú stratégiai és pénzügyi tervezés
- Fejlesztési lehetőségek

Az 1. sz. ábrán szemléltetve az interjúk rávilágítottak arra, hogy a gazdasági társaságok közel 90%-ban nem kapnak iránymutatást a tulajdonos önkormányzattól arra vonatkozóan, hogy hogyan és milyen módszerrel valósítsák meg a pénzügyi tervezést. Látható a 2. számú ábrából, hogy akik nem kapnak iránymutatást, azok a cégek többségében nem is érzik szükségesnek a tulajdonosi segítséget.

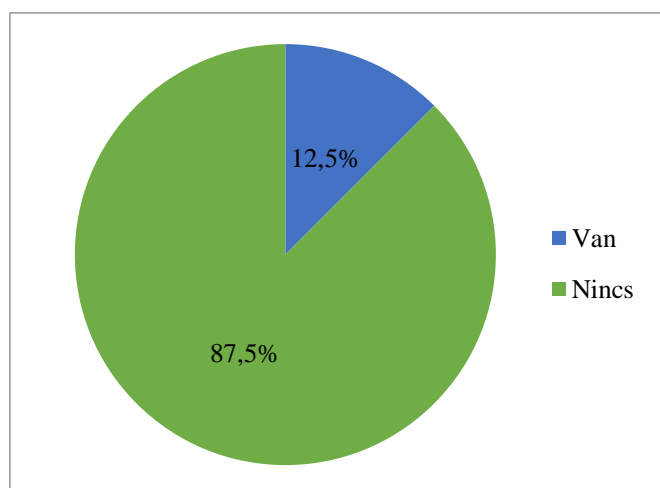
Az interjúk során kiderült, hogy azért nem tartanak igényt a cégek a tulajdonosi útmutatásra a pénzügyi tervezésük során, mert állításuk szerint az eltérő gazdálkodásból adódóan másképp kell tervezni egy önkormányzatnál, mint egy önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságnál.

1. sz. ábra

Tervezési iránymutatás a tulajdonos önkormányzattól

Forrás: saját kutatás

2. sz. ábra

Igény a tulajdonosi segítségre

Forrás: saját kutatás

Érdekességként emelem ki, hogy a megkérdezett interjúalanyok a gyakorlatban eredménykimutatásnak megfelelő tevékenységi szintű tervezést valósítanak meg, melyet a gazdasági vezetővel együtt az ügyvezetők végeznek el. Külön kontrollings munkatárs a kutatásomba bevont egyetlen önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságnál sem állt rendelkezésre. Egy kerületi gazdasági társaságnál lefolytatott interjú során megállapítottam, hogy a gazdasági vezető alapvetően a vezetői számvitel osztókalkulációja segítségével osztja szét a központi költségeket a tevékenységekre, azonban ilyen részletezettséggel a kutatásom során más önkormányzati társaság nem tervezett. A válaszadók 100%-ban elégedettek a saját tervezési gyakorlatukkal. Véleményem szerint ezért sem tartanak igényt a tervezésük során a cégek a tulajdonosi egységes iránymutatásra.

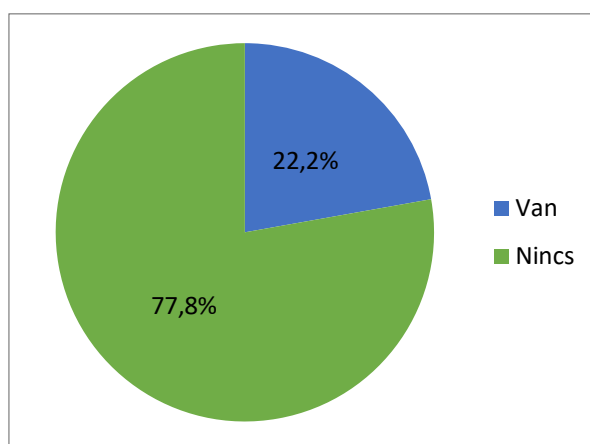
Arra vonatkozóan, hogy kik és milyen szakmai kompetencia mellett hagyják jóvá a tervet, már szubjektív vélemények is megjelentek. Minden esetben először a felügyelőbizottság határozatba foglalja a terv elfogadásának javaslatát, melyet végül vagy egy szakmai gazdasági, pénzügyi bizottság hagy jóvá, vagy a képviselő testület. A kutatásom során az előbbi csoport 33,3%-ban hagyta jóvá a tervet, az utóbbi pedig 66,7%-ban.

A jóváhagyók szakmai hozzáértéséről mindössze az interjúalanyok 22%-a nyilatkozott, akik elmondták, hogy a jóváhagyók körében a szakmai hozzáértés nem kritérium, hiszen a Képviselő-testület, illetve a különféle Bizottságok tagjainak végzettségét nem vizsgálják. A jóváhagyott terv végrehajtásért az ügyvezető felel, tehát neki az érdeke, hogy megalapozott tervet nyújtson be a testület elé, amit éves szinten tartani tud.

A hatékony tervezési módszer kérdéseinél fontosnak tartom kiemelni, hogy a válaszadók 100%-ban bázis alapú tervezést valósítanak meg, vagyis a tervezés a tárgyévet megelőző év adataira épül. Ennek a módszernek az előnye, hogy jól begyakorolt, régóta működő tervezési modell, mely viszonylag gyors és egyszerű. Jelentős hátránya viszont a bázis alapú tervezésnek, hogy ha a korábbi években nem jól tervezték meg a társaság költségvetését, akkor akár gátolhatják is a közpénzek hatékony, optimális felhasználását. Az interjúk során megállapítottam, hogy a társaságok megalakulásuk óta nem változtattak a tervezési gyakorlaton vagy nem tudnak arról, hogy tervezési modell váltásra került volna sor. Ez abból a szempontból fontos, hogy a cégek tervezési tevékenységének fejlődését vagy akár még megalapozottabb tervezési modell alkalmazását nem tartják indokoltnak.

Az interjúalanyok 78%-ban kiemelték, hogy a bázis alapú tervezés mellett feladat alapon is terveznek, azaz megvizsgálják, hogy mennyi bevétel és költség párosul egy elvégzendő feladathoz. Ez a fajta tervezési módszer az eredmény-orientált rendszereken belül a programalapú költségvetés tervezéseként is értelmezhető. A nullbázisú költségvetést, mint tervezési módszert nem alkalmazzák a kutatásomba bevont gazdasági társaságok, melynek lényege, hogy a tervezés minden évben a nulláról indul, a korábbi pénzügyi tervek nem képezik a terv alapját. A programok, feladatok prioritási sorrendjét fel kell állítani, s a programok, feladatok a rendelkezésre álló források alapján kerülhetnek be a tervbe. Ennek a módszernek az előnye, hogy sokkal pontosabb tervezést tesz lehetővé, hiszen a nulláról indul és a feladathoz rendeli a kiadásokat, az „örökölt” helyzet így kiküszöbölhető. [4]

Az önkormányzati tulajdonban lévő gazdasági társaságok elégedettek a jelenlegi tervezésükkel, melyet azzal magyaráztak, hogy nem szokott eltérni a tervben jóváhagyott adat a tényleges működésük során felmerült bevételektől és kiadásoktól. A 3. ábra szerint amennyire elégedettek voltak a tervezésükkel az alanyok, úgy a legtöbb esetben a jelenleg alkalmazott tervezési módszert sem akarják továbbfejleszteni. A továbbfejlesztés a válaszadók szerint akkor szükséges, amennyiben a cég felépítése és struktúrája megváltozik.

3. sz. ábra

Jelenleg alkalmazott tervezési módszer továbbfejlesztésének szándéka

Forrás: saját kutatás

A tervezés monitoringja nem más, mint az üzleti tervben meghatározott célok teljesülésének a folyamatos nyomon követése. Az interjúmban kitértem arra, hogy az önkormányzati tulajdonban lévő gazdasági társaságok miként követik nyomon a tervezés megvalósulását.

Az interjúkból levezettem, hogy a tervezés végrehajtásának nyomon követésére társaságonként eltérő figyelmet fordítanak. Külön a tervezés előkészítésével és azok monitoringjával kapcsolatos feladatokra a kutatásomba bevont önkormányzati társaságoknál nem állt rendelkezésre munkatárs, kizárólag az ügyvezetők és gazdasági vezetők felügyelik a tervek megvalósítását. A tervek végrehajtásának vizsgálatára általában havonta, illetve negyedévente kerül sor. A terv és tény adat közötti eltéréseket főként az üzleti terv elfogadása után vizsgálják, hiszen a társaságok elsődleges célja között szerepel, hogy a tulajdonos önkormányzat által elfogadott terv és a tényleges megvalósítás között ne legyen jelentős eltérés. A monitoring a hatékonyságra nem tér ki, kizárólag a kitűzött célokhoz viszonyított megvalósulás vizsgálata folyamatos.

A vizsgálatom alá vont társaságoknál jogszabályi kötelezettség hiányában a monitoring tevékenység jelentősen eltér a gyakorlatban. Akadt olyan cég, akik folyamatosan fejlesztéseket végeznek annak érdekében, hogy minél jobban nyomon követhető legyen a terv-tény adat közötti eltérés, főkönyvi számonként részletezve figyelik az eltéréseket és azok okait. Ezzel szemben akadt olyan szervezet, ahol csak az eredményességre fókuszálnak, tehát, hogy az év végi eredmény a tervhez képest ne térjen el jelentősen.

A pandémia a tervezésben is változásokat hozott, a 2020 évben elindult COVID-19 világjárvánnyal 2021 évben is szükséges tervezni a társaságoknak és az idei év első negyedévében is több önkormányzati céget érintenek a korlátozások. Ugyanakkor 2021 évre már a 2020-as évből hozott tapasztalatokat beépítve tudnak tervezni a cégek, mely jelentősen segíti a megalapozott tervezést és nem szükséges év közben a terv módosítását elvégezni.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az interjúk alatt akadt olyan cég is, akiknél a járványhelyzet nem befolyásolta jelentősen a tervezést, hiszen továbbra is elvárás a közfeladatok minőségi szolgáltatásának nyújtása (pl. az önkormányzat tulajdonában lévő parkok fenntartását és a zöldterületek karbantartását el kellett végeznie az erre a célra létrehozott önkormányzati tulajdonú cégnek).

Fontosnak tartom azonban kiemelni, hogy az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok a működésükhöz szükséges forrást a tulajdonos önkormányzattól kapják, ezért fennállhat annak a veszélye, hogy a tulajdonos a pandémiás helyzetben bekövetkező forráscsökkenés miatt 2021 évben korlátozza a fejlesztéseket, amit a tervezés során is szükséges figyelembe venni.

A tervek módosítására nem szokott sor kerülni, az elfogadást követően az ügyvezetők ragaszkodnak a tervben szereplő számokhoz. A 2020. év pénzügyi tervének elfogadási időpontja kitolódott a járványhelyzet miatt, ami azt jelentette, hogy május-július között, mikor többségben elfogadták a terveket, már a pandémia helyzetét beépítették a tervbe, így 2020 évben sem volt szükség az esetleges módosításokra. A válaszokból levezethető, hogy míg módosításra nem kerül sor, a jóváhagyás előtt a tervezés folyamatában közel 10-20 terv változat készül, melyet a tulajdonos önkormányzatnak előzetesen benyújtanak.

A kutatásban az interjúalanyoktól választ kaptam arra az irányított kérdésre, hogy mit gondolnak, szükséges lenne-e a hosszú távú tervezés az önkormányzati tulajdonban lévő társaságoknál. Meglepődve tapasztaltam, hogy 100%-ban azt mondták az alanyok, hogy jelenleg nem kell készíteniük ilyet, de hasznos lenne, mert annak segítségével ők is előre tudnák tervezni a beruházásokat és a nagyobb fejlesztéseket, amiktől a cég is fejlődni tudna és így a közfeladatot egyre jobb minőségben, magas színvonalon tudnák ellátni.

Egy ingatlanfejlesztéssel foglalkozó cég ügyvezetője kiemelte, hogy annak ellenére, hogy az önkormányzat részéről nem elvárás, muszáj hosszú távra tervezni, mert egy ingatlan építési, fejlesztési projekt több évig tart. Ingatlanfejlesztéseknél számolni kell a hosszú távú megtérülésekkel, mert a beruházások nagyon sok pénzbe kerülnek és nem szabad, hogy likviditási gondja legyen a cégnek. Tulajdonosi elvárás és igény még nem merült fel a hosszabb távú pénzügyi tervezés kapcsán, azonban likviditási szempontból a cégek a jövőben hasznosnak találnák az ilyen fajta tervezést. A megalapozott és jó terv mindenki érdeke, így tudják a cégek az operatív tevékenység során valamihez tartani magukat. Az egyik ügyvezető a következőt emelte ki, „egy jó tervezés megkönnyíti az egész életet, tehát igazából mindent az alapoz meg, ha jól van megtervezve az év, sokkal könnyebb az egész élet...”

Az interjúalanyok a pénzügyi tervezés kapcsán, mint fejlesztési javaslatot a hosszú távú pénzügyi és stratégiai tervezést emelték ki, melyet jelenleg még nem alkalmaznak az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok.

4. Következtetés

A tanulmány rávilágított arra, hogy az önkormányzati tulajdonban lévő társaságok pénzügyi tervezése jogszabály hiányában nem egységes, a cégek a tulajdonos önkormányzattól nem kapnak iránymutatást a tervezésükkel kapcsolatban. A tulajdonos jogos elvárása ugyanakkor egy átlátható, megalapozott üzleti terv készítése, melyben a gazdasági társaság a pénzügyi és vagyoni helyzetét bemutatja, kitérve az előző időszak terv megvalósulásra és az adott évi tény adatokra.

Felmerült az igény a szabályozási környezet oly módon történő egységesítésére, amelyben az iránymutatások minden köztulajdonban álló, tehát mind az önkormányzati, mind az állami tulajdonú gazdasági társaságokra vonatkoznak, ugyanakkor olyan keretrendszerre lenne szükség, ami feladat és tevékenység szerint különbséget tesz a tervezés során.

A gyakorlatban az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok a feladatalapú tervezést valósítják meg az előző évhez viszonyítva, melyet azonban nem egységesen alkalmaznak még az egy önkormányzathoz tartozó, különböző tevékenységet folytató gazdasági társaságok sem.

Volt olyan önkormányzati társaság, akinél a pénzügyi terv néhány sorból állt, de akadt olyan cég is, ahol tevékenységenként részletezve adták meg a bevételek és kiadások tervezett összegét.

Az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok tervezési rendszerének megismerése során megállapítottam, hogy a cégeknek a tulajdonos felé nem kell bemutatniuk a terv-tény adatok

eltérésének elemzését, mert jogszabályi kötelezettség nincs erre vonatkozóan. Azt gondolom, hogy a jóváhagyók megalapozottabb döntést tudnak hozni, ha látják a tervezés megvalósulását számokkal kifejezve. Az üzleti terv évközi módosítása sem elvárás, azonban az ügyvezetők a jóváhagyott tervnek megfelelően gazdálkodnak, hogy pénzügyi nehézségük ne legyen, melyet a tervek folyamatos nyomon követése biztosít. A gyakorlatban a monitoring tevékenységet az ügyvezetők, gazdasági vezetők végzik, tekintettel arra, hogy az ő érdekük, hogy eredményesen működjön a cég és ne legyen jelentős eltérés a tervtől, illetve a likviditás minden hónapban biztosított legyen.

Összességében megállapítható, hogy mérettől és tevékenységtől függetlenül a hosszabb távú pénzügyi és stratégiai tervezés bevezetését érzik szükségesnek a vizsgált szervezetek vezetői.

Irodalomjegyzék

[1] Hegedűs, Sz. – Molnár, P.: Közüzemi vállalatok gazdálkodása, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest. 1993 (23.o.)

[2] Cseh, B. – Lentner, Cs. (2020): Az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok működésének egyes jogi és gazdasági vetületei, Jegyző és Közigazgatás XXII. évfolyam, 3. lapszám (21-23 o.)

[3] Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. (2013): Ajánlás az állami tulajdonú társaságok számára, Letöltve: 2020. június 10-én a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. honlapjáról http://www.mnv.hu/felso_menu/tarsasagi_portfolio/eljarasi_dokumentumok/vallalatiranyitasi_aj_anlasok/ajanlas_allami_tulajdonu_tarsasgok_szamara.html

[4] Laáb, Á. (2010): Az új stratégiai erőforrásoknál is segíthet a jó öreg elemzés? Vezetői számvitel Módszertani füzetek, CompLex Kiadó, Budapest, 2010. május (5-20.o)

A fenntartható pénzügyeket meghatározó folyamatok
Bodnár Ákos Zsolt Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástudományi
Doktori Iskola Befektetések és Vállalati Pénzügyek Tanszék
akoszsolt.bodnar@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A 21. század pénzügyi trendjeit figyelve finanszírozási és befektetési oldalról, illetve a gazdaságra és a társadalomra gyakorolt hatását tekintve nem túlzás a fenntartható pénzügyeket a potenciálisan legjelentősebb befolyással és hatásokkal kecsegtető területnek nevezni. A fenntarthatósági kockázatok nehezen generalizálható és számszerűsíthető, de létező pénzügyi-, reálgazdasági- és társadalmi hatásokkal rendelkező kockázatok, amelyekkel összefüggő költségek mára már egyáltalán nem tekinthetők absztraktnak. Ezek a kockázatok érintik a társadalmi rendszerek, illetve a reál- és a pénzügyi szektor stabilitását egyaránt. Ha csak minimális esélyt is adunk a jelenlegi gazdasági modell fenntarthatatlanságának, nem marad más lehetőségünk, mint a gazdaság és a társadalom átalakítása a környezet és a gazdaság stabilitásának megóvása érdekében [2]. Ennek az átállásnak és átalakításnak a költségei azonban hatalmasok, amelyre a modern gazdasági rendszerek keretei között sikeres megoldást jelentenek a fenntartható pénzügyi termékek. A fenntartható pénzügyi termékek és eljárások kialakulásakor a piac kezdetlegessége és a nemzetközi példák hiányában a szupranacionális intézmények vállaltak érdemi szerepet magukra és katalizálták a piacot. Mára a fenntartható hiteltermékeket magába foglaló piaci szegmens önálló expanziós és innovációs képesség jegyeit mutatja. A szabályozói és politikai akarat mellett az elmúlt években a fenntartható pénzügyi megoldások iránt megnövekedett kereslet is jelentős volt, amely további szerves növekedést biztosít a fenntartható finanszírozási termékeknek. A fenntartható pénzügyi termékeken keresztül a politikai és szabályozói szervek hatékony módon képesek elérni az olyan kitűzött célokat, mint az éghajlatváltozás mérséklését, a zöld és a szociális szempontokat preferáló, valamint a hosszabb távú megfontolásokat előtérbe helyező, illetve a fenntarthatósági szempontokat is szem előtt tartó viselkedési és működési eljárásokat alkalmazó gazdasági és társadalmi átállás.

Kulcsszavak:

fenntartható pénzügyek, fenntartható gazdaság, pénzügyi fejlődés, pénzügyi innováció, zöldkötvény

1. Bevezető

A fenntartható pénzügyek térnyerésének alapvető kiváltó oka a társadalom egyre növekvő igénye egy fenntarthatóbb gazdasági, technológiai és társadalmi növekedés iránt. Ahogy a társadalmi igény erősödött, politikai népszerűsége és befolyása is növekedett, mígnem lényegében megkerülhetlenné vált. A fenntartható finanszírozási struktúra térnyerésében fontos szerepet töltött be, hogy a szabályozói környezet kialakítása mellett, egyre erőteljesebben jelentkeztek azok a kényszerítő hatások és ösztönző rendszerek, amelyek a pénzügyi szektort a társadalmilag felelős pénzügyi termékek és vagytonkezelési eljárások felé terelték.

A reál- és a pénzügyi szektor oldaláról érdemes kiemelni, hogy a környezetkárosítással összefüggő költségek mára már egyáltalán nem tekinthetők absztraktnak. A szakértők egyre inkább határoznak meg olyan direkt és indirekt csatornákat, amelyeken keresztül ezek a károk éreztetik hatásukat a társadalom és a gazdasági szereplők irányába. A környezeti krízisekkel összefüggő kockázatok érzékelése és azok kezelése iránti igény az elmúlt 10 évben folyamatosan egyre nagyobb szerephez jutott, mind regionális mind globális viszonylatban.

A fenntartható pénzügyi termékek és eljárások kialakulásakor a piac kezdetlegessége és a nemzetközi példák hiányában a szupranacionális intézmények vállaltak érdemi szerepet magukra és katalizálták a piacot. A fenntartható pénzügyek piacát 2007-ben az Európai Beruházási Bank (EIB – European Investment Bank) hívta életre. Majd 2014-ben újabb lökést adott a piacnak, hogy az ICMA (International Capital Market Association) lefektette a zöldkötvények elveit. Aztán 2016-tól megindultak az első szuverén kötvénykibocsátások, amelyek tovább erősítették ezt a piaci szegmenst. A piac növekedésével párhuzamosan fontos kiemelni, hogy a piac érdemi innováción és diverzifikáción ment keresztül az elmúlt években. A piaci expanzió és innováció pedig láthatóan nem tört meg a 2020-as COVID-járvány hatására, hanem felerősítette a fenntarthatóság iránti törekvéseket. A piac megalakulása óta az összes kibocsátás 2020-ban meghaladta a 2 ezer milliárd dollárt [1].

Bár az elmúlt évek fejlődése dinamikus volt, továbbra is kihívásokkal teli a gazdaság fenntartható pályára történő átállítása, amelyben láthatóan kiemelt szerep jutott a pénzügyi közvetítőrendszernek. Tekintettel a pénzügyi rendszer komplexitására mind pénzügyi, mind szabályozói oldalról a pénzügyi rendszer átalakítása innovatív és specifikált megközelítést igényel a továbbiakban is.

2. A vonatkozó fogalmak áttekintése

A politikai és a szabályozói oldalról számos kezdeményezés indult a teljes gazdaság fenntartható növekedési modelljének átalakítása érdekében, amelyek közül az Európai Unió fenntartható növekedés finanszírozására irányuló cselekvési terve és a zöld finanszírozás támogatása mellett tett erős fellépését érdemes kiemelni. Így az elmúlt évek egyre erőteljesebb társadalmi és szabályozói akaratának megfelelően a reál szektor beruházási döntéseit a fenntarthatósági szempontok egyre erőteljesebben befolyásolják. Ennek következtében mára a pénzügyi szektornak is az egyik fő szempontjává vált a fenntarthatóság. A hangsúlyeltolódást a teljes gazdaságon belül jól jelzi a zöld, társadalmi és fenntarthatósági pénzügyi termékek elmúlt években tapasztalt sikere és fejlődése. A fenntartható pénzügyeket az elmúlt években rendkívül gyors felfutás és fejlődés jellemezte. A 2007-es induláshoz képest a piacon fellelhető pénzügyi termékek köre és ezzel együtt a meghatározásra váró fogalmak is szélesedtek, kiegészültek. Egy új és fejlődő piac tekintetében kiemelten fontos, hogy az újonnan megjelenő fogalmak és eljárások konvergenciája megtörténjen, annak érdekében, hogy az egyes érintettek és érdekeltek között a kommunikáció

megfelelő mederben folyhasson. A fogalmak ismertetésén és egységes használatán túl azonban az is fontos, hogy megértsük ezek működését és egymás közötti interakcióit.

A „sustainable finance”, vagyis fenntartható pénzügyek fogalmából érdemes elindulni és áttekinteni az ehhez kapcsolódó további fogalmakat. Egyrészt a fenntartható pénzügyek fogalma magába foglalja az éghajlatváltozás, a zöld és a szociális finanszírozás témakörét, másrészt szélesebb körű elvárásokat is megfogalmaz a finanszírozott szervezetekkel szemben, mint a hosszabb távú megfontolásokat előtérbe helyező, illetve a fenntarthatósági szempontokat is szem előtt tartó működés, amelyet általános értelemben a finanszírozói oldalra, vagyis a pénzügyi rendszerre és annak stabilitásának témakörére is kiterjeszt. A fenntarthatósághoz vonalmértéket biztosít a „Sustainable Development Goals” (SDGs), amely egy egyetemleges cselekvési felhívás a szegénység felszámolására, a bolygó védelmére, valamint mindenki életének és kilátásainak a javítására. A 17 célt tartalmazó SDGs-t az Egyesült Nemzetek valamennyi tagállama 2015-ben fogadta el a Fenntartható Fejlődés 2030-ig tartó menetrendjének részeként, amely ezen célok elérése érdekében fogalmaz meg tervet. A fenntartható pénzügyek fogalmához szorosan tartozik egy taxonómia [5], amely a fenntartható finanszírozással összefüggésben egy olyan osztályozási rendszer, amely azonosítja azokat a tevékenységeket, projekteket és eszközöket, amelyek a meghatározott éghajlati, zöld, társadalmi vagy általános fenntarthatósági célkitűzések meghatározott küszöbértékét teljesítik.

A „green finance” a fenntarthatóság fogalmán belül helyezhető el, azonban szélesebb, mint a „climate finance”, mivel a környezeti kihívások tágabb körével foglalkozik, mint például a természeti erőforrások megóvása, a biodiverzitás megőrzése, valamint a szennyezés megelőzése és ellenőrzése. A „climate finance” a fenntartható pénzügyi finanszírozás fogalmán belül olyan finanszírozási forma, amelynek központjában klímaügyi fenntarthatóság és az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség növelésének célja szerepel. Támogatja és lehetővé teszi az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását csökkentő átállást, valamint támogatja az alkalmazkodási kezdeményezéseket, amelyek mentén az infrastruktúra és általában a társadalom klímaváltozással szembeni ellenálló képessége növelhető. Az éghajlatváltozással szemben ellenálló gazdaság, illetve az üvegházhatású gázkibocsátások csökkentését célzó politikai kezdeményezések közül a Párizsi Megállapodás, mint legjelentősebb és legtöbbet hivatkozott anyag ad iránymutatást.

A „social finance” olyan finanszírozási forma, amely egy adott társadalmi kérdés pozitív kezelésére vagy eredményes előmozdítására törekszik, azonban nem kizárólag a célcsoport számára, hanem adott esetben szélesebb körben. A szociális finanszírozás kategóriába tartozik többek között a megfizethető alpinfrastruktúra biztosítása és/vagy fejlesztése, az alapvető szolgáltatásokhoz²⁹ való hozzáférés, a megfizethető lakhatás és az élelmiszerbiztonság kérdése. Továbbá az új fenntarthatóbb és ellenállóbb gazdasági modellben kiemelt kérdéskörök, mint a munkahelyteremtés, ideértve a kis- és közép vállalkozások finanszírozásának és mikrofinanszírozásának lehetséges megoldásait is.

Befektetési oldalról a felelős befektetések, vagy másképpen ESG befektetés, egy olyan átfogó kategória, amely pozitív megtérülés mellett hosszútávú üzleti teljesítményt és megoldásokat keresnek, miközben érvényesítenek egy vagy több fenntarthatósági kritériumot. Az ESG a tőkepiacokon egy olyan általánosan használt kifejezés, amelynek segítségével a vállalati megatartást és vállalatok jövőbeni pénzügyi teljesítményét meghatározhatják. Tehát egy olyan

---

²⁹ A jelenlegi járványhelyzet közepette rendkívül fontos kiemelni, hogy ebbe a kategóriába tartozik az egészségügy és az egészségügyi ellátás finanszírozásának és fejlesztésének kérdésköre is.

stratégiát és eljárást jelent, amelyben lényeges környezeti, társadalmi és irányítási tényezőket alkalmaznak, illetve építenek be a befektetési döntésekbe és az aktív tulajdonjogba.

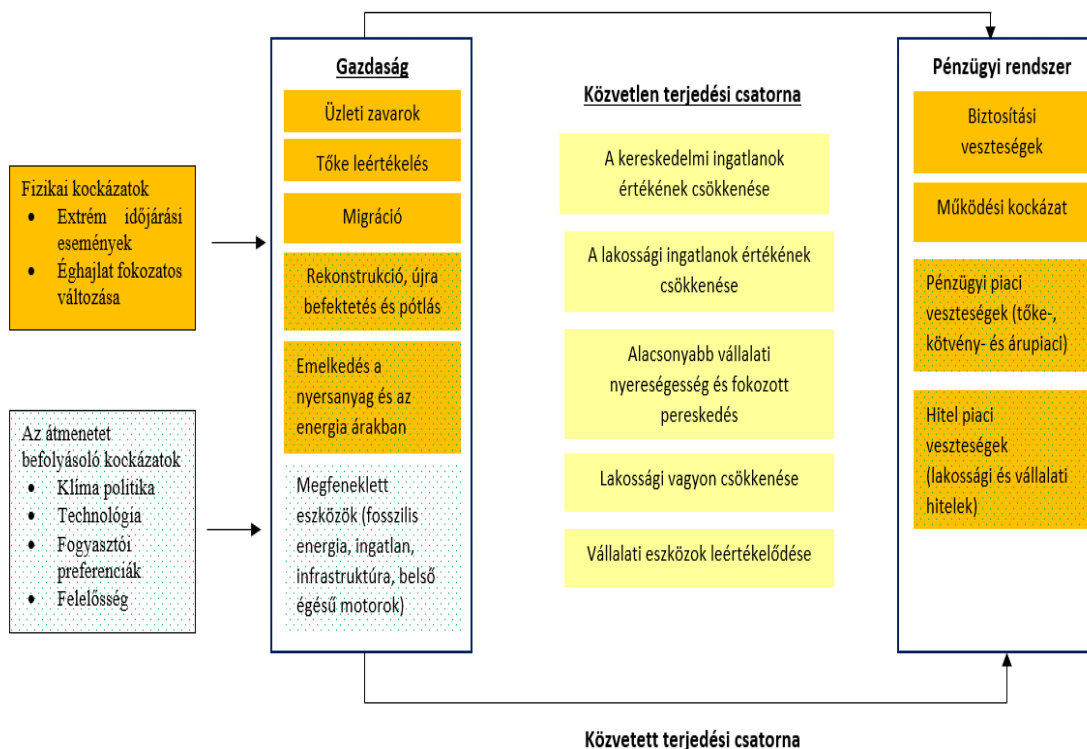
3. A körülmények áttekintése

A fenntarthatóság koncepciójának elköteleződése és elterjedése előtt kezdetben számos akadály tornyosult, amelyek leomlása egyre erőteljesebben tetten érhető. Elsőként a fenntarthatósági célok és a gazdasági szereplők döntéseinek időhorizontja közötti jelentős eltérést érdemes megemlíteni. A piaci működés egyik állandó konfliktusa a rövid és a hosszú távú profit realizálási motiváció között húzódó ellentét. A piaci döntéshozatal jellemzően rövid- és közép távú célokat fogalmaz meg, ennek oka a hosszabb távú célok megbízhatatlanságból és nehezen tervezhetőségéből fakad. Ezzel szemben a fenntarthatósági szempontok hosszabb távú célok és kockázatok jelenbéli internalizálását követelik meg a piaci szereplőktől.

Sok politikai és gazdasági párbeszédben és vitában a fenntarthatóság kérdéskörével kapcsolatos modellek megbízhatatlansága számos ellenvéleményt szült. A fenntarthatóság ellenzői jellemzően a nehéz számszerűsíthetőséget, illetve modellek megbízhatatlanságát hozzák fel érvként. A klímamodellek és a környezeti hatások előrejelzésével kapcsolatban fogalmazódott meg Taleb és szerzőtársainak következtetése [2]: *„Mivel csak egy bolygónk van és a klímakatasztrófa potenciális negatív hatásai még ha nagyon alacsony valószínűségek mellett is, de mindannyiunkat érint, így elfogadhatatlanul magas vállalt kockázatot jelent a jelenlegi gazdasági rendszer környezetvédelmi hatásainak ignorálása”*. A szerzők kijelentése az elmúlt években messze meghaladta önmagát, megfogalmazásuk véleményem szerint nem csak a klíma- és környezetvédelem kérdéskörére, hanem a társadalmi-, gazdasági működés fenntartható modellre történő átállásával összefüggésben is helytálló.

Összefoglalva, tehát ha csak egy kis esélyt adunk annak, hogy a jelenlegi gazdasági modell fenntarthatatlan, nem maradhat más lehetőségünk, mint a gazdaság és a társadalom átalakítása a környezet és a gazdaság stabilitásának megóvása érdekében. Ennek az átállásnak és átalakításnak a költségei azonban hatalmasak, amelyre megoldást jelenthetnek a fenntartható pénzügyi termékek és a szabályozói oldal iránymutatásai.

Jól jelzi az előző két bekezdésben bemutatott kételyek csökkenését és a szereplők kockázatérzékelésében beállt változásokat a World Economic Forum 2020-as globális kockázati felmérése [6]: a megkérdezettek körében a negatív környezeti hatásokkal összefüggő kockázatok dominálnak, míg 10 évvel ezelőtt azok még nem is szerepeltek az első öt kockázati tényező között. 2017 óta egyértelműen látható, hogy mind hatásukat, mind esélyüket tekintve környezeti hatásokkal összefüggő kockázatok voltak, amelyek uralták a megkérdezettek kockázati érzékelését. A 2019-ben indult koronavírus járvány pedig az emberek érzékelését az ilyen jellegű kockázatokkal kapcsolatban vélhetően tovább fogja erősíteni. Az éghajlatváltozás rövid távú hatásai összeadódnak, amelynek következtében egyre gyakoribbak az extrém időjárási jelenségek, amelyek társadalmi- és geopolitikai feszültségek és negatív gazdasági hatások formájában determinálódnak. Így a negatív környezeti hatásokkal kapcsolatos problémák és megoldások a politikai-, üzleti- és társadalmi élet vonatkozásában egyre kevésbé elvont jelenségként jelennek meg.

1. sz. ábra

A pénzügyi stabilitást is érinti a klímaváltozás [3]

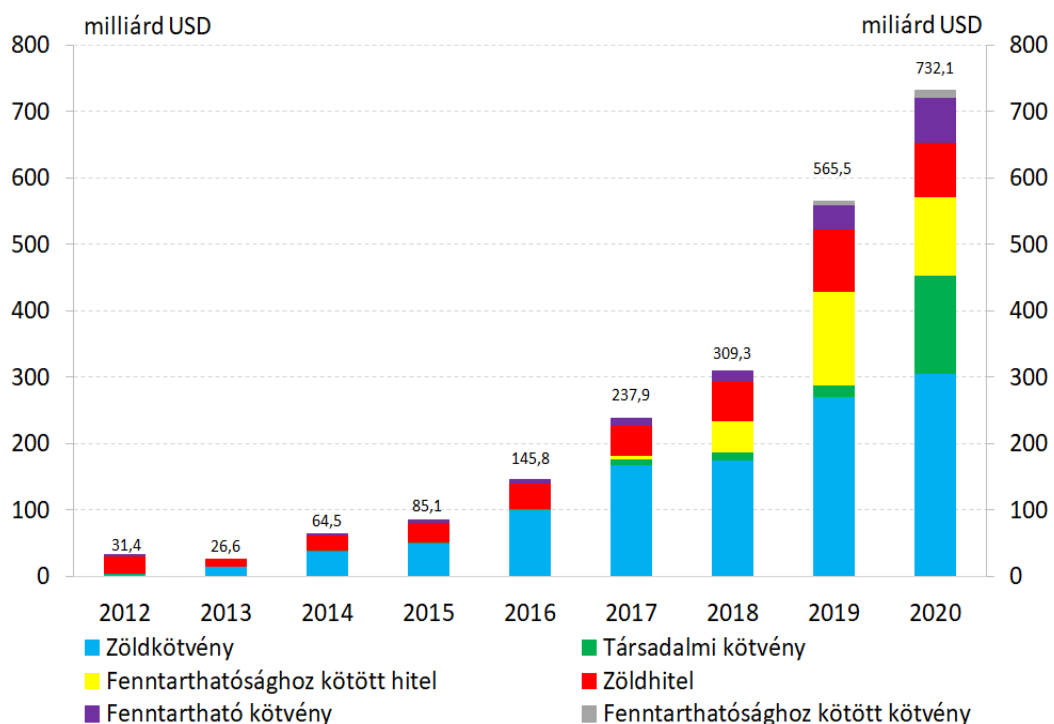
Forrás: Green Climate Fund working paper No. 3, pp. 3.

Egy másik körülmény, amely említést érdemel, hogy a környezetkárosítással összefüggő költségek mára már egyáltalán nem tekinthetők absztraktnak. A szakértők egyre inkább határoznak meg olyan direkt és indirekt csatornákat, amelyeken keresztül ezek a károk éreztetik hatásukat a társadalmi és a gazdasági szereplőknél. Jó példa erre, hogy a klímaváltozással összefüggésben gyakoribbak és súlyosabbak az extrém időjárási körülményekből fakadó káresemények, amelyek nagyobb költséget rónak a biztosítási társaságokra. Ezzel összhangban sok esetben a befektetők és egyéb pénzügyi szereplők számára eszközként is figyelembe vehetők a fenntartható pénzügyi eszközök piaca, amelyek segítségével képesek kezelni az éghajlatváltozással összefüggésben felmerülő kockázatokat (pl.: diverzifikálás, fedezés).

4. A fenntartható pénzügyi piaci fejlemények 2020-ban

A fenntartható pénzügyi termékek és eljárások kialakulásakor a piac kezdetlegessége és a nemzetközi példák hiányában a szupranacionális intézmények vállaltak érdemi szerepet magukra és katalizálták a piacot. Ehhez képest az elmúlt éveket egy rendkívül dinamikus fejlődés és felfutás jellemezte. A fenntartható pénzügyi eszközök növekedésével párhuzamosan a piac érdemi innováción és diverzifikáción ment keresztül. A piaci expanzió és innováció pedig láthatóan nem tört meg a 2020-as COVID-járvány hatására, hanem felerősítette a fenntarthatóság iránti törekvéseket. A piac megalakulása óta az összes kibocsátás 2020-ban meghaladta a 2 ezer milliárd dollárt, amelyből a tavalyi évben, a jelenleg rendelkezésre álló adatok szerint több, mint 730 milliárd valósult meg [1].

A koronavírus járvánnyal magyarázható a befektetői étvágy, amelynek köszönhetően a „social bond” kibocsátások emelkedése volt a legjelentősebb, 720 százalékos növekedéssel a teljes állományon belül. A fenntartható adósság termékek kibocsátásának összképe regionális értelemben nem változott, továbbra is az EMEA régióban történt a kibocsátások több, mint fele. Ezt követte az AMER, majd az APAC és a SNAT régió. Az előző évhez viszonyítva azonban a legnagyobb növekedést a kibocsátott állomány tekintetében az EMEA régió érte el. A fenntartható hiteltermékek közül a 2007-ben indult zöld kötvényeket érdemes kiemelni, nem csak azért, mert ez volt az első fenntarthatósági célokat finanszírozó termék, hanem mert lényegében a legszélesebb körben elterjedt. 2020-ban még mindig a teljes fenntartható pénzügyi termékek állományának közel felét, 305 milliárd dollár körüli értéket tett ki ez az eszközosztály [1]. A zöld kötvény kibocsátások több, mint 50 százaléka az EMEA régióban történt, míg 26 és 14 százalék rendre az AMER és APEC régiókhoz köthető.

2. sz. ábra

A fenntartható pénzügyi eszközök kibocsátása közel 30 százalékkal emelkedett 2020-ban [1]

Forrás: Bloomberg 1H 2021 Sustainable Finance Market Outlook, January, 22 2021, pp. 3

A szabályozói oldal elköteleződése a fenntarthatósági követelmények és azok finanszírozása mellett a piac épülését támogatja évek óta, amelynek eredményeként a keresleti és kínálati oldal is erős fejlődésen ment keresztül az elmúlt években. A keresleti oldal dinamikus növekedése többek között azzal magyarázható, hogy egyre több és több bank és befektetési intézmény állít fel a fenntartható pénzügyi termékekkel foglalkozó specializált területet, amelynek feladata ezen piaci szegmensben rejlő lehetőségek feltérképezése és kihasználása. Ahogy a kínálat erősödése lehetőséget teremt a keresleti oldal növekedésének, a keresleti oldal expanziója is fűti a kínálati oldalon belépő szereplők viselkedését.

A fenntartható adósság termékek dinamikus növekedése mögött azonban a szabályozói elkötelezettség mellett egy sokkal jelentősebb aspektus, az ESG befektetések iránt megemelkedett kereslet lehet a legfőbb hajtóerő véleményem szerint. A Bloomberg Intelligence riportja szerint

2020 első három negyedében több mint 330 új ESG alap indult. A Bloomberg előrejelzése szerint az ESG alapon kezelt eszközök 2025-re elérhetik az 53 ezer milliárd dolláros értéket, amely a teljes eszközkezelői állomány egyharmadát tenné ki³⁰ [1]. Ez olyan mértékű keresletet jelent, amelyet csak a kínálati oldal hasonlóan dinamikus növekedése képes kielégíteni. Ez a növekedés persze a szabályozók fokozott felügyeletét és hitelesítési eljárások pontosítását is maga után vonhatja, hiszen ahogy már fentebb is említettem, a növekedés mellett az innováció mértéke is jelentős volt ebben a piaci szegmensben. Továbbá a bizalom fenntartása és a járványhelyzet is további ösztönző lépések megtételére készítheti a politikai és szabályozói szervezeteket.

5. Összefoglaló

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a fenntarthatósági kockázatok a komplexitásuk, a nem lineáris folyamatok, az időtáv és az egyediség miatt nehezen generalizálhatók és számszerűsíthetők, de létező pénzügyi, reálgazdasági és társadalmi hatásokkal rendelkező kockázatokat jelentenek. E kockázatok és költségek nem csak a reálgazdasági szektor, hanem a pénzügyi rendszer stabilitását is veszélyeztetik. Ennek következtében a szabályozó hatóságok érdemi célokat és akcióterveket dolgoztak ki a fenntarthatóság megvalósításának elérése érdekében.

Míg kezdetben a fenntartható finanszírozási termékek piacát a szupranacionális intézmények tevékenysége építette, mára piaci alapon létrejött keresleti és kínálati oldal expanzív fejlődése érhető tetten. A növekedés mellett a piac sikerét mutatja a folyamatos innováció is, amelynek következtében 2025-re a globálisan ESG alapon kezelt vagyon értéke elérheti a teljes állomány egyharmadát.

Az eddig elért eredmények ellenére fontos kihangsúlyozni, hogy a pandémia okozta bizonytalanságok és gazdasági megterhelések lassíthatják a teljes gazdaságot és így a szükséges fenntarthatósági átalakítások menetrendjét is felboríthatják. Bár azt láthattuk, hogy a fenntarthatósággal összefüggő finanszírozás olyan területeken, amelyek a járvánnyal összefüggésben kiemelt jelentőséget kaptak, megemelkedett, addig a zöld beruházások növekedése átmenetileg lassulhat. Az új modern és digitális technológiákra való átállás mellett a fenntartható technológiák és eljárások lehetnek a gazdaság felépülésének és versenyképességének egyik kulcsfontosságú elemei. Azok az országok és régiók, amelyek ezt nem képesek időben és megfelelő hatékonysággal megoldani, versenyképességi és jóléti hátrányt szenvedhetnek el a következő években.

---

³⁰ A Bloomberg elemzésében ez az érték az alap scenáriót jelenti, amely 15 százalékos növekedést jelent. Az állományon belül a legnagyobb részesedést, ahogy most is, az európai és az amerikai vagyon állomány adja.

Irodalomjegyzék

- [1] Bloomberg: Bloomberg 1H 2021 Sustainable Finance Market Outlook, January, 22 2021
- [2] Joseph Norman, Rupert Read, Yaneer Bar-Yam, and Nassim Nicholas Taleb:, Climate models and precautionary measures, Issues in Science and Technology (Summer 2015)
Letöltve: <https://necsi.edu/climate-models-and-precautionary-measures>
- [3] Green Climate Fund: Tipping or turning point: Scaling up climate finance in the era of COVID-19, Green Climate Fund working paper No. 3, 2020 October
Letöltve: <https://www.greenclimate.fund/document/tipping-or-turning-point-scaling-climate-finance-era-covid-19>
- [4] Sustainable Finance, High-level definitions, ICMA, May 2020
Letöltve: <https://www.icmagroup.org/News/news-in-brief/icma-issues-high-level-definitions-for-sustainable-finance/>
- [5] Xu Qing, Christoph Nedopil Wang: The Technical Report on the SDG Finance Taxonomy (China), [2020 edition]
Letöltve: <https://www.cn.undp.org/content/china/en/home/library/poverty/technical-report-on-sdg-finance-taxonomy.html>
- [6] World Economic Forum: The Global Risks Report 2020
Letöltve: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>
- [7] Mihálovits Zoltán, Tapaszi Attila: Zöldkötvény, a fenntartható fejlődést támogató pénzügyi instrumentum, Pénzügyi Szemle 2018/3
Letöltve: <https://www.penzugyiszemle.hu/penzugyi-szemle-folyoirat-archivalt-cikkek/zoldkotveny-a-fenntarthato-fejlodest-tamogato-penzugyi-instrumentum>

2/A szekció – Számvitel – controlling

2/A szekció: Számvitel – controlling	
<i>Szekció vezető: Reizingerné Ducsay Anita</i>	
<i>Szekció titkár: Szabóné Veres Tünde</i>	
Előadók	Téma
Madarasiné Szirmai Andrea	Az integrált beszámoló, mint a vállalati beszámolás új szintje
Szász Erzsébet	A számviteli vezetők etikai kihívásai
Kovács-Rump Henetta	IFRS-ek Ukrajnában: problémák és perspektívák
Fehér Helga	Az adózói morál és az oktatás
Fekete-Berzsenyi Hajnalka	Controllingfókuszok a döntéstámogatásban pandémia idején
Menich-Jónás Judit	Hogyan valósul meg a gyakorlatban az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságoknál az üzleti tervezésen belüli pénzügyi tervezés?

Az adózási morál és az oktatás

Dr. Fehér Helga Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Gazdálkodási Intézet, Számvitel és Controlling Intézeti tanszék, adjunktus feher.helga@gtk.uni-pannon.hu

Absztrakt

Az adózási morál egyik leglényegesebb befolyásoló tényezője az egyén részéről az adózási rendszer és az adózási mechanizmus megfelelő szintű ismerete. Az adójog nyelvezete meglehetősen bonyolult és összetett, az adózási fogalmak és kifejezések, az adótörvények összetettsége és a törvényi szövegezés egymásra hivatkozásai nagyban nehezítik a megértést. Nemzetközi kutatások igazolták, hogy az egyszerű adóügyekben való eligazodáshoz is több, mint tíz év oktatásban eltöltött időre van szükség. Az összetettebb adójogi kérdésekben az átlagos adózási közönség önállóan, vagy legalábbis szakmai segítség igénybevétele nélkül nem képes eligazodni, jelentős hányaduk nem, vagy csak részben érti az adótörvényeket. Ez a nagyfokú tájékozatlanság kimutatható bizonytalanságot eredményez az egyén adóügyeiben, ami aztán gyakran negatív hozzáállást, az adórendszerrel szembeni bizalmatlanságot is eredményez egyben. Ellenben az adójogszabályokban való megfelelő tájékozottság és magabiztosság erősen korrelál az adózással kapcsolatos pozitív attitűddel. A gazdasági, pénzügyi és adózási ügyekben való tájékozottság vélhetően csökkenti a céges csődök, az eladósodás, a likviditási problémák, hatósági jogkövetkezmények előfordulásának súlyosságát és gyakoriságát mind az egyén mind a reálszféra szintjén.

A központi adóhatóság egyik legfontosabb feladata az adójogszabályok betartásához szükséges feltételek biztosítása. Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy e feltételek közül mekkora szerepet játszik a képzés és a tájékoztató tevékenység, az oktatáson keresztül sikerül-e adózási szempontból elmozdítani az egyént a megfelelő akarás és helyes adózási morál irányába. Az Európai Unió tagállamai mintáján végzett elemzésen keresztül sikerült azt is igazolni, hogy egy adott országban a jövedelmi helyzet és iskolázottság mellett más egyedi tényezők (pl. alacsony hatósági ellenőrzési kockázat, elhanyagolható jogkövetkezmények, történelmi beidegződések, stb.) is jelentős befolyásoló szereppel bírhatnak az elvben beszédhető és ténylegesen beszédett forgalmi adó alakulására.

Kulcsszavak:

adómorál, oktatás, áfa-rés, HDI-index

Bevezetés

A jog érvényesülése alapvetően az önkéntes jogkövetésen alapul, nincs ez másként az adójog esetében sem. Az elvárt önkéntes jogkövetés hiányában azonban a jogalkotó a jogszabályok érvényre juttatását a végrehajtó hatóságok kényszerítő erejére bízta. A permanens bírói gyakorlat szerint nem minősíthető jogsértésnek, ha az adózó a számára legelőnyösebb adózási pozíciót választja, azaz adóelőnyre tesz szert olyan módon, hogy választásával jogszabályi rendelkezést nem sért.

Az úgynevezett visszaélészerű adózói magatartások kapcsán a nemzeti költségvetések csorbát szenvedhetnek el attól függően, hogy a versenyképességre hatást gyakorló tényezők, a humán fejlettségi mutató alakulása, illetve ezek egymásra gyakorolt hatása kiegészítve az egyes országok további egyedi jellemzőivel, mint például adott társadalomra jellemző, adózási hajlandóságot (adómorált) meghatározó pszichológiai és szociális tényezők a különféle ország, illetve régiós környezetben milyen egyedi jellemvonásokkal bírnak.

1. Az adózó vs. a közteher biztosításának kényszere

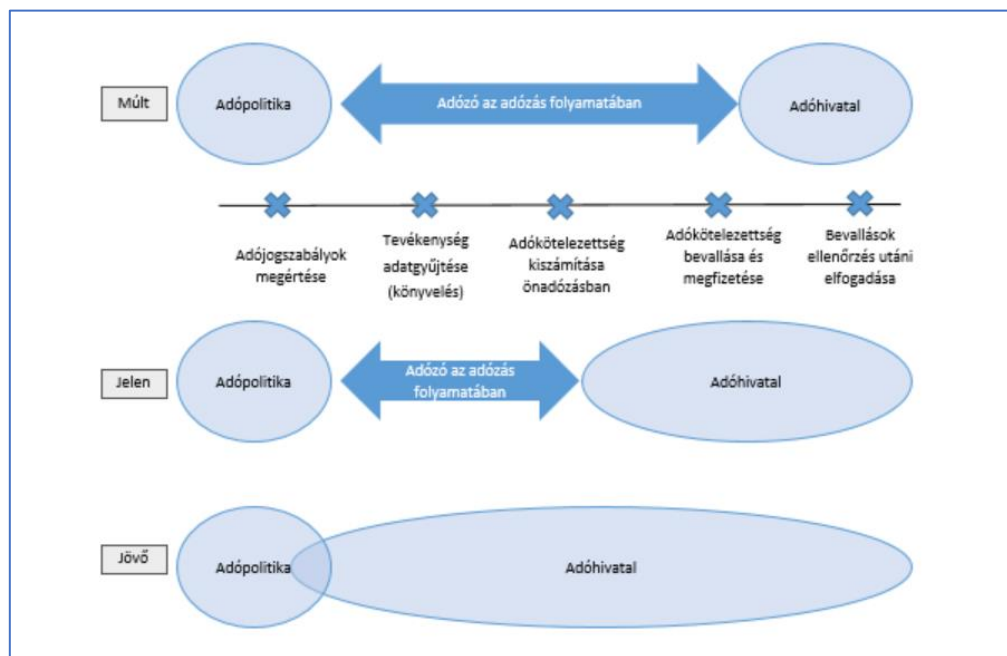
Az adóigazgatás és rajta keresztül az adóhatóságok létfontosságú szerepet játszanak az egyes országok társadalmi-gazdasági kohéziójának biztosításában, a nemzetgazdaság versenyképességének növelésében, emiatt fontos kérdés, hogy milyen módon tudják kezelni a globalizált környezetben és általában a világban bekövetkező számottevő változásokat. A társadalom és gazdaság egésze számára fontos ügyről van szó, mivel az összes szereplő - így az adózó és az adóhatóság is - alapvetően a tisztességes, hatékony és fenntartható adóinfrastruktúra létrehozásában érdekelt. A nemzeti adóhivatalok alapvető célja a gazdaság fehéritése, az esetleges adózói visszaélések visszaszorítása és az önkéntes jogkövetésre való ösztönzés megvalósítása olyan módon és olyan eszközökkel, hogy közben a versenysemlegesség az adott nemzetgazdaságban a lehető legnagyobb mértékben fenntartható maradjon.

A jogalkotó az általa felállított bonyolult és sok esetben túlszabályozott jogszabályi keretrendszerben írja elő az adózó részére az adókötelezettség teljesítésének pontos követelményeit és ütemezését. Általánosságban kijelenthető, hogy az állami adóhatóság a rendkívül érzékeny adózási rendszerben aktív szereplőként vesz részt, ahol meglehetősen ambivalens szerepkörében kell eljárnia: egyszerre kell objektívnek és a feladatkör ellátása során hatékornak lennie, ugyanakkor az adózókkal együttműködve méltányos eljárást kell biztosítania. Az adóalanyok részére megállapított adókötelezettségek teljesítésének ellenőrzési tevékenysége, azaz az adóhatósági vizsgálatok alapvetően a jogkövető és jóhiszemű joggyakorlás követelményének érvényesülésén nyugszanak.

A nemzeti adóhatóságok egyre nagyobb erőfeszítést tesznek a visszaélészerű magatartások, az adócsalás, illetve az adókijátszás megakadályozására, a költségvetési károk minimalizálására. A digitalizáció a modern adóigazgatás egyik elemi támogató eszközévé vált, melynek előnyeit kiaknázva és az informatika dinamikus fejlődését felhasználva a hatósági szereplők a kínálkozó lehetőségek széles tárházát képesek felsorakoztatni és a gyakorlatban működtetni.

Az Európai Unió tagállamai közötti automatikus információcsere során kiemelkedően fontos az érintett adózók pontos beazonosíthatósága, a rendelkezésre álló adóügyi adatok minősége. A kinyerhető információ jellegétől függően – például pénzügyi számlainformáció, jövedelemadatok, béradatok – mód van a konkrét adózói bevallásadatokkal történő összehasonlításra [1].

Magyarországon komoly szemléletváltás érzékelhető a jogalkotó részéről, ennek alátámasztásaként 2013 óta számos lépésben és megannyi adóigazgatási területen az új szabályozási rendszer érvényesülése látszik, aminek a középpontjában a szolgáltató adóhatóság koncepciójának megteremtése áll (1. számú ábra), ez a közeledés - adózó és jogalkotó között – folyamatos.

1. sz. ábra:

Az adóhatóság múltbeli, jelenlegi és jövőbeli szerepe az adózó adózási folyamatában.

Forrás: saját szerkesztés

Az ellenőrzési szakterületen is hasonló szemléletváltozás érzékelhető, ennek megfelelően a szándékos és súlyos adó jogszabály-sértések szankcionálását fokozta, míg a jogkövető magatartással bíró, ún. véltlen hibákat vétő adózókkal méltányosan jár el a központi adóhivatal.

Az adózó által elkövetett hibák lehetnek az ún. *véltlen hibák*, amelyek többnyire a bonyolult és összetett adó jogszabályok nem vagy nem pontos ismeretéből származhatnak. Ez amiatt kritikus tényező, mert az adózói morál egyik leglényegesebb befolyásoló tényezője az adózási rendszer és az adózási mechanizmus pontos ismerete. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy az adó jogszabályok sajátos és egyedi nyelvezettel bírnak, ezek a speciális adózási szakkifejezések nagyban nehezítik a megértést [2].

Lewis (1982) vizsgálatában igazolta, hogy a brit adó jogban történő megfelelő eligazodáshoz legalább 13 év oktatásban eltöltött időre van szükség [3]. Így nem meglepő módon az adózói közönség jelentős hányada nem, vagy csak részben érti az adótörvényeket [4], ugyanakkor érzékeli a szubjektíve gyenge adózási tudás negatív megítélését, valamint az adózási kérdésekben való nagyfokú tájékozatlanságát [5], ami végül jelentős bizonytalanságot és nem utolsósorban bizalmatlanságot eredményez az egyén adó ügyeiben [6].

Niemirowski és kutatócsoportja (2002) is úgy véli, hogy az adótörvények nem ismerete adózói bizalmatlansághoz vezethet, és negatív hozzáállást idézhet elő, ezzel szemben az adó ügyekben való kielégítő tájékozottság jól korrelál az adózással kapcsolatos pozitív magatartással [7].

A társadalom szempontjából mind az adó elkerülés mind az adó kijátszás negatív következményekkel járnak, ugyanakkor az egyén, mint adózó már másképp értékeli ezeket a cselekményeket attól függően, hogy az adott társadalom miként ítéli meg ezeket a visszaélészerű magatartásokat. A következmény az ún. *szándékosan elkövetett hibákhoz*, így számos

visszaélésszerű magatartáshoz vezethet. A témával foglalkozó szerzők szerint (lásd például *Sakurai – Braithwaite* [8], illetve *Maciejovski és szerzőtársai* munkáit [9]) a szándékos adóelkerülés vagy adórövidítés motiváló tényezői tekintetében általában a társadalmi normák kedvezőtlen irányú változása, a közösségi és egyéni érdekek alapvető és hangsúlyos ütközése, valamint a társadalom többi tagjának negatív adómorálja, ezen belül is kiemelten az adócsalás helytelen erkölcsi megítélése áll.

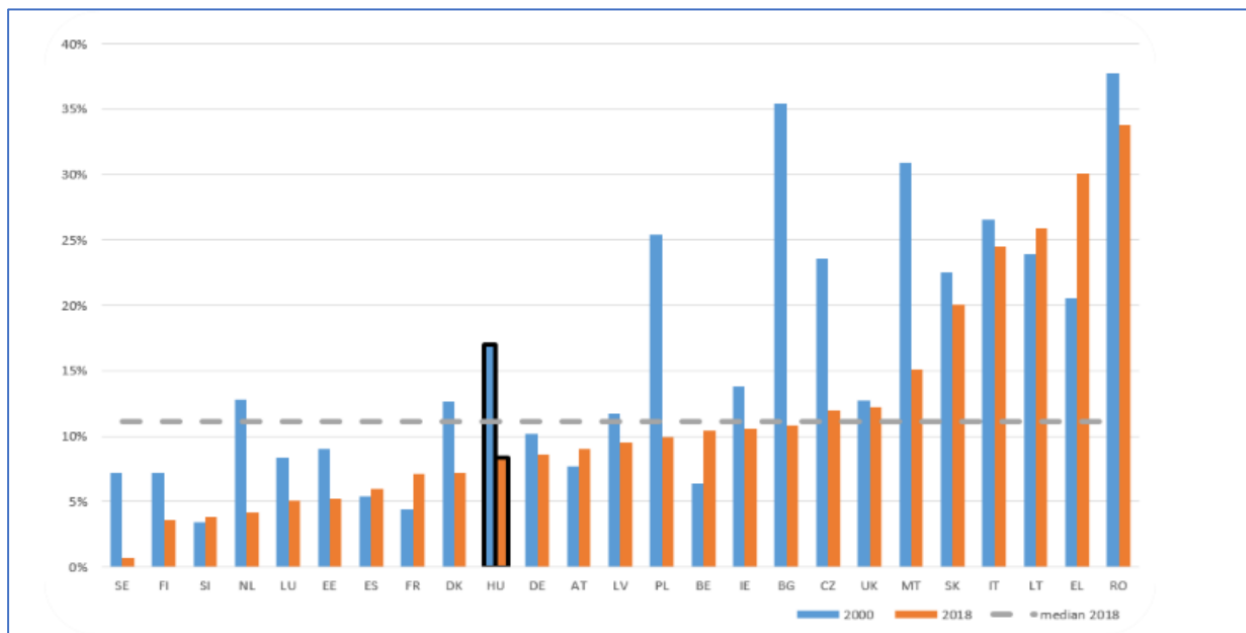
Feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) statisztikái szerint a költségvetés tekintetében a legnagyobb kiesést az általános forgalmi adó (áfa) rövidítésre specializálódott bűnelkövetői csoportok okozzák. Évről-évre az összes folyamatban levő eset csupán 10%-a köthető szándékos visszaéléshez, ugyanakkor az okozott kárösszeg mintegy 80%-a róható fel ezen bűnelkövetői csoportoknak [10]. Ebből következik, hogy a jogkövetkezménnyel érintett vizsgálatok meghatározó aránya nem szándékos adórövidítésre vezethető vissza, hanem többnyire véletlen adózói hibák állnak a háttérben.

Ugyanakkor számos adózó erősen alulmotivált a helyes adózói magatartás megtalálásában (és megtartásában), tekintettel arra, hogy rossz vagy legalábbis nem pontos információk állnak rendelkezésére az általa befizetett adó felhasználásának módjáról és nem utolsósorban annak céljáról. Az adózó gyakorta egyáltalán nincs tisztában azzal, hogy általa a központi költségvetésbe befizetett adó valójában milyen célra és milyen módon kerül elköltésre, vagy ha ez tisztázott is, akkor kérdés, hogy annak hasznosulását igazoltnak érzi-e az adófizető. Egyszerű gondolatkísérlettel hamar belátható, hogy az adózó számára előbb vagy utóbb megkérdőjeleződik az adózás és adóztatás szükségessége, valamint a rendszer működésének létjogosultsága abban az esetben, ha tulajdonképpen általa egy rosszul észlelt igazságtalanságra és erős alulinformáltságra alapozódik az egész nemzetgazdaság adórendszerének működése és benne a hatósági résztvevők szerepköre.

2. Az áfa-rés alakulása az EU28 tagállamaiban

Az áfa-rés az elvben beszédhető és ténylegesen beszédett általános forgalmi adó százalékos arányát fejezi ki adott nemzetgazdaság vonatkozásában. Az áfa hiányt nem csak az adókijátszás vagy valamely visszaélészerű magatartás okozhatja kizárólagosan, de mindenképpen annak egyfajta jelző mutatójaként lehet számításba venni. A statisztikai adatok alapján kalkulált mutató alakulását számos tényező befolyásolhatja, ezek közül kiemelkedően negatív hatással bír az adott gazdaságbeli áfa-kulcsok száma (általános, kedvezményes és szuperkedvezményes kulcsok), a közösségen belüli kereskedelem, valamint a szürke- és feketegazdaság aránya [11]. Áttételesen ugyan, de az áfa-rés alakulása egyfajta jelzést is adhat az adóhatóságok teljesítményéről, hiszen a nem megfelelő hatékonyságú adóbeszedési metódus is megjelenhet, mint befolyásoló tényező a kérdéskör tisztázása során. Ugyanakkor nem szabad önmagában értelmezni és elszigetelt módon vizsgálni annak alakulását, tekintettel arra, hogy a nemzetgazdaság egyedi jellemzői, fejlődésének alakulása, esetleges gazdasági krízisek és számos más tényező is hatást gyakorolhat a forgalmi adó rész alakulására.

Az Európai Unió tagállamai a 2018-as évben – több év folyamatos és lassú csökkenése után - hozzávetőlegesen még mindig 140 Mrd euró hozzáadottérték-adó (HÉA) bevételtől estek el, ugyanakkor feltétlenül meg kell jegyezni, hogy tagállami szinten még mindig számottevő különbségek tapasztalhatók az elmaradó áfa-bevételek alakulása tekintetében (lásd 1. számú diagram).

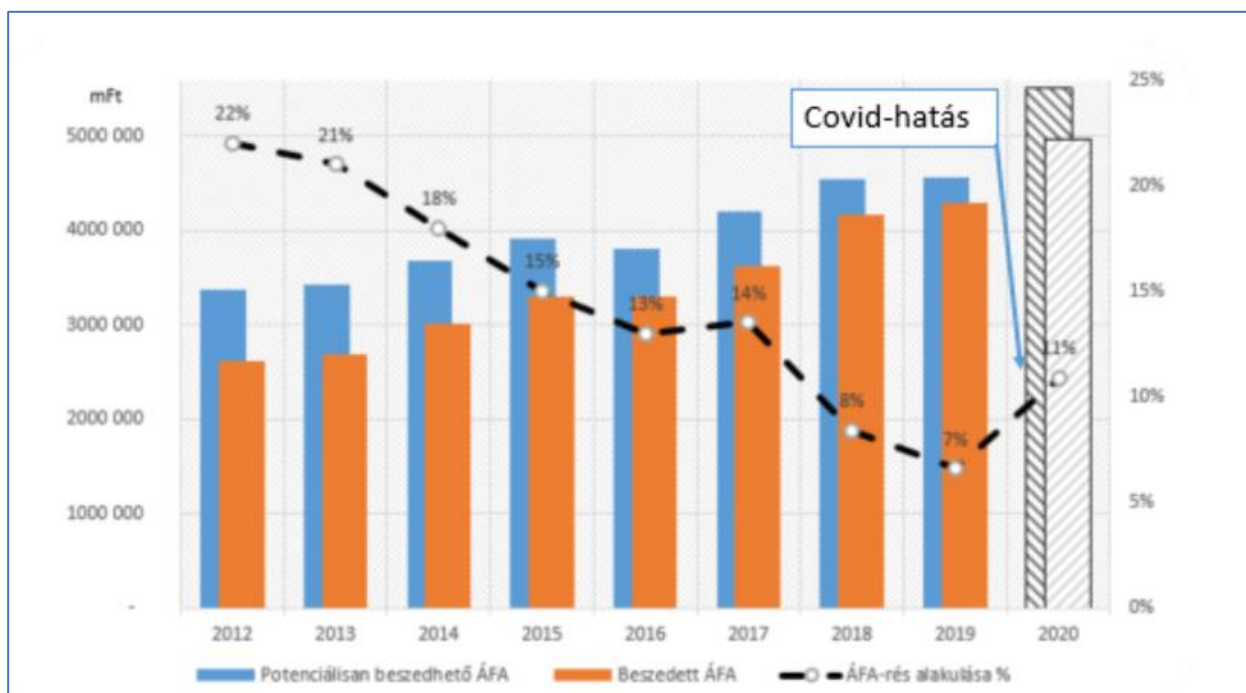
1. számú diagram:

Áfa-rés (%) alakulása az EU 28 tagállamokban (2000 és 2018)

Forrás: Directorate General Taxation and Customs Union adatai alapján saját szerkesztés

A legnagyobb áfa-rést produkáló országok 2018-ban Románia (33,8%), Görögország (30,1%) és Litvánia (25,9%) voltak, emellett a legalacsonyabb a mutatószám alakulása Svédországban (0,7%), Horvátországban (3,5%) és Finnországban (3,6%). Abszolút értékben a legnagyobb áfa kiesést Olaszországban (35,5 Mrd euró), az Egyesült Királyságban (23,5 Mrd euró) és Németországban (22 Mrd euró) lehet kimutatni [12].

Magyarország helyzete rendkívül sokat javult abban a tekintetben, hogy 2013 óta, főként az online pénztárgép-kötelezettség bevezetésével, a számlaadat szolgáltatás kiterjesztésével, a közúti áru fuvarozás hatékonyabb ellenőrzésével (Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer - EKÁER) a jogalkotó a gazdaság kifehérítésére tett törekvéseit jelentősen növelte (lásd 2. számú diagram).

2. számú diagram:

A potenciálisan beszedhető és ténylegesen beszedett áfa (áfa-rés alakulása (MFt) és annak százalékos változása Magyarországon (2012-2019)

Forrás: Directorate General Taxation and Customs Union adatai alapján saját szerkesztés

A pandémia okozta gazdasági visszaesés EU-szerte, így Magyarország tekintetében is nagy valószínűséggel visszafordítja ezt a javuló tendenciát, azonban az Európai Unió és tagállamai elkötelezettsége továbbra is fennáll a HÉA elmaradások visszaszorítására a tagállami együttműködés fokozásával és a hatósági eljárások egyszerűsítésével, így valószínűsíthetően ez a megtorpanás csak átmeneti lehet [12].

Az elvégzett korrelációelemzés alapján kapott eredmények szerint kijelenthető, hogy adott nemzetgazdaságban az áfa-rés alakulásának és az adózói közönség életszínvonalának, valamint oktatásban való részvételének (az iskolában eltöltött évek számának) alakulása között van kimutatható negatív irányú kapcsolat ($\text{korr} = -0,45$; $p = 0,05$ szignifikanciaszint mellett). A kapott eredményeket tehát úgy kell értelmezni, hogy az adott nemzetgazdaságban minél magasabb az életszínvonal és az iskolázottság, annál alacsonyabb az áfa-rés mértéke (lásd 2. számú ábrát), azaz a magasabb jövedelmi szinten élő és jól iskolázott adózók kevésbé hajlamosak a forgalmi adó eltitkolására.

2018 VAT GAP vs HDI	-0,45 !
max VAT GAP vs ált. áfakulcs	-0,133
diff VAT GAP vs ált. áfakulcs	-0,041
min VAT GAP vs ált. áfakulcs	-0,165
2018 VAT GAP vs ált. áfakulcs	-0,141
2000 VAT GAP vs ált. áfakulcs	-0,15

2. számú ábra:

Kapcsolat az egyes tényezők és az áfa-rés alakulása között (2018)

Forrás: Directorate General Taxation and Customs Union adatai alapján saját számítás

Ugyanakkor nem sikerült kapcsolatot azonosítani országonként ($p < 0,05$ szignifikanciaszint mellett) a legmagasabb és a legalacsonyabb áfa-rés és az általános áfa kulcs, a legnagyobb áfa-rés különbség és az áfa kulcs vonatkozásában. Azaz az ökonometriai vizsgálat eredményei azt sugallják, hogy az országonkénti áfa kulcs mértéke és az áfa-rés alakulása között nem mutatható ki összefüggés, ami azt jelenti, hogy az EU28 tagállami mintán végzett elemzés szerint a nagymértékű általános forgalmi adó kulcs adott nemzetgazdaság tekintetében nem ösztönöz visszaélésszerű adózói magatartás folytatására.

3. Az adózási ismeretek és oktatás szerepe az adómorál javításában

Az adózási ügyekben való jártasságra és az adózók adótani (alap)ismereteire a társadalomnak és benne a joghatóságnak úgy kellene tekintenie, mint az adózók egyfajta szemléletformálási lehetőségére, hiszen ezek tulajdonképpen az adózói megfelelés alappillérei. Az ilyen témákat felölelő oktatás hosszú távon segítheti az összetettebb adórendszerek létrehozását és működtetését, emellett nagyban növelheti az önkéntességen alapuló adófizetési hajlandóságot.

Az adómegfelelésről szóló releváns hazai és nemzetközi szakirodalom első sorban két, ugyanakkor valamilyen szinten egymásba kapcsolódó befolyásoló tényezőre összpontosít az adózási hajlandóság vizsgálata kapcsán. Ezek egyrészt a hatósági adóellenőrzések büntető-bírságolási, adózói szempontból elrettentő stratégián alapuló eljárásain, másrészt a társadalom elvárásai, normái, beidegződésein alapuló megközelítésén nyugszanak.

Csak nagyon kevés konkrét, de az sem megfelelő alátámasztottsággal bíró példát lehet azonosítani az adóoktatás és az adózási hajlandóság közvetlen kapcsolatának igazolására. Hazai viszonylatban a hagyományos alapfokú oktatási rendszerben még nagy általánosságban sem kezeli az oktatási szakpolitika kiemelt területként a pénzügyi és adózási alapismeretek átadását, az adózási alapvetések tárgyalását, a közép- és felsőbb fokú tanulmányokban is többnyire csak a szakirányos és konkrét képzési területet választó diákok vagy hallgatók részesülhetnek ilyen témájú ismeretanyag közvetítésében. Ebből kifolyólag az adózói közönség nagy része a tanulmányai során nem, vagy csak nagyon érintőlegesen szerez ismereteket pénzügyi és adózási témákban. Ez aggasztó jelenség, tekintettel arra, hogy a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2019-ben a regisztrált gazdasági szervezetek száma Magyarországon megközelítette a 2 milliót. Ugyanebben az évben az egyéni vállalkozók száma meghaladta az ötszázezretet, az adószámos magánszemélyeké megközelítette a 750 ezer főt. A legtöbb vállalkozás a mezőgazdaságban, kereskedelemben, szállítás, szálláshely- szolgáltatás, ingatlanügyletek és adminisztratív jellegű szolgáltatási tevékenységekben érdekelt [13], tehát alapvetően olyan tevékenységekben, amely szakirányú felsőfokú végzettség nélkül is folytathatók. A pénzügyi és adózási témában való ismeretátadás jelentősége ezek alapján nem megkérdőjelezhető.

Pozitív példa, hogy egyre több hatóság gyakorlatában kap kiemelt szerepet a személyes interakció, amelyek előadások, tréningek formájában valósulnak meg. Meg kell jegyezni, hogy az ilyen típusú információ-cseréből az adóhatóság is következtetéseket tud levonni arra vonatkozóan, hogy az adózók mely pontokon igényelnek több figyelmet az adózási tevékenységük során. A svéd adóhatóságnál nagy hangsúlyt fektetnek a kezdő vállalkozások támogatására, ahol a vállalkozások számára kis csoportos (személyre szabott) szemináriumokban való részvételre nyílik lehetőség. Svédországban a vállalkozások felkarolásával külön szakterület foglalkozik, ahol a hangsúly a részletes és közérthető ismeretátadásra alapozódik. Hollandiában az adóhatóság proaktívan tájékoztatja az adózókat a kötelezettségeik teljesítéséhez szükséges információkkal kapcsolatosan [14].

A NAV a 2018-as év elejétől új szolgáltatással bővítette a tevékenységét a kezdő vállalkozások támogatása érdekében, amelynek célja az újonnan alakult adózók jogkövetésének segítése, a helytelen adózási gyakorlat kialakulásának megelőzése és az adókötelezettségek teljesítésének támogatása. A Mentor programban való részvétel adózói oldalról önkéntes és nem térítésköteles. A hasonló jellegű kezdeményezések minden bizonnyal hasznosak és támogatandók, ugyanakkor feltétlenül ügyelni kell a sikerek megtartására és a felmerülő kihívások hatékony kezelésére, mivel:

- az adóoktatás hatása kicsi és erősen homogén lehet, tekintettel arra, hogy az oktatási inputok első sorban inkább a tudást, mint a tényleges adózói magatartást befolyásolhatják közvetlenül és legfeljebb is csak közvetett eredményeket lehetséges elérni és kimutatni ezen a területen;
- az alacsony részvételi arány akadályozó tényező lehet, mivel rendkívül nehéz elérni azon adózói köröket, amelyeknek valójában a legnagyobb szüksége és haszna lehet az adózási ismeretek átvételéből;
- a jogalkotó bizonyító erejű tények hiányában a rendelkezésre álló pénzügyi forrásokat inkább olyan hatékonyságában ténylegesen igazolt tevékenységekre szeretné irányítani, amelyek nagyobb megtérüléssel kecsegtetnek (például a kockázatelemzési eljárások fejlesztésére), emiatt a szerény, de legalábbis korlátozott költségvetéssel rendelkező adóoktatási és ismeretterjesztő programok egyelőre nem elterjedtek [15].

A hazai adóhivatali ellenőrzési szakterület kiemelten koncentrálna a komoly tényállás-tisztázási és bizonyítási feladatot jelentő – és számos ellenőrzési alszakterületre is kiterjedő – ügyekre, ami azt jelenti, hogy tevékenysége a széles körű, főként a vállalkozások kapcsolatrendszerének, emiatt a gyakorta többszintű és rendkívül összetett számlázási láncolatainak feltárására irányul első sorban. Az eredményesebb ellenőrzési tevékenység biztosítása érdekében a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) az ellenőrzési gyakorlata során első sorban kvalifikált és magas szintű kockázatelemzési eljárás keretében vizsgálja az adózókat, aminek következményeként hatékonyabban szűrhetők ki azok az adózók és tevékenységi körök, amelyek magasabb kockázattal bírnak hatósági szempontból [16].

Az adózók minél szélesebb körének megszólítása és oktatásba történő bevonása kapcsán lehetséges párhuzam állítása egy nagyon fontos szociológiai és pszichológiai eredetű forrással. Az ún. *relatív depriváció* jelensége, azaz a korábbi teljesítményhez való hozzászokás az adózói közönség adózói moráljának alakulására nagy hatást gyakorol. Ha az adózó az adózási folyamataiban tájékozatlan, ami végső soron bizonytalanságot eredményez, így motiváltsága idővel alábbhagy. A kudarcok halmozódása és egymás utáni bekövetkezése indirekt eredményeként az adózás időfolyamatában és ciklusaiban a megfelelés igénye egyre lejjebb és lejjebb szállhat, azáltal egyre negatívabb érzetű adózói morált és adózási hajlandóságot indukálva (lásd 3. számú ábra).

3.számú ábra:

Relatív depriváció és oktatás összefüggése és hatása az adózási morál alakulására

Forrás: saját szerkesztés

Egyszerű gondolkísérlettel azonban ennek fordítottja is igazolva látszik. Az adózási ügyekben való megfelelő tájékozottság az egyén részére sikeres adózási tevékenységet eredményez, jártassága és tájékozottsága növekszik az idő előrehaladtával, ezáltal (első sorban) az adózási *vétlen hibák* előfordulása csökken. A gondolkísérlet folytatásaként szintén könnyen belátható, hogy a pénzügyi és adózási területen szerzett adózási ismeretek így indirekt módon hozzájárulhatnak az adózók adózási hajlandóságának és végső soron az adóbevételek növekedéséhez.

Összegzés

Általánosságban véve az adók, ezen belül is a költségvetési bevételi oldal legnagyobb bevételi forrásának minősülő általános forgalmi adó hatékony beszedése a tisztességes adózási rendszer legfontosabb alappillére. A meg nem fizetett adó a tagállamok költségvetésében súlyos kiesést és nehezen kezelhető hiányt okozhat - nem utolsósorban indokolatlan és gyakorta túlzó terhet róhat a jó adómorált tanúsító adózókra, akik egyébként is helyesen és időre teljesítik adókötelezettségeiket, valamint jogkövető módon vesznek részt a gazdaság vérkeringésében és a közös teherviselésben. Amennyiben az Európai Unió tagállami adóhatóságainak sikerül hatékonyan beszedni az adókat, az hosszú távon egyenlő versenyfeltételekhez juttatja az adózási közönséget és megakadályozza a számottevőbb gazdasági torzulások kialakulását. Emiatt a költségvetés részére fizetendő adók akár csak részbeni elmaradásakor az okok feltárását, az okozott hatás méretének és tovaterjedésének megismertetését a társadalom kollektív felelősségi körébe tartozó ügyként kell számontartani.

Irodalomjegyzék

Folyóiratok:

- [1] Dorner Barbara, Fekete Szilvia, Landstoff Angéla (2017): Adóügyi automatikus információcsere. Adóvilág, XXI. évfolyam, 11. szám. ISSN 1417-2003; pp.24-29.
- [2] Mckerchar, M. (2001): ATAX Discussion Paper. University of Sydney; Orange, Australia: The Study of Income Tax Complexity and Unintentional Noncompliance: Research Method and Preliminary Findings.
- [5] Roberts, M. L. – Hite, P. A. - Bradley, C. F. (1994): Understanding Attitudes Toward Progressive Taxation. Public Opinion Quarterly. 58(2): 165–190.
- [6] [8] Sakurai, Y. – Braithwaite, V. (2003): Taxpayers' Perceptions of Practitioners: Finding one Who is Effective and Does the Right Thing? Journal of Business Ethics. 46(4): 375–387.
- [9] Maciejovski, B. - Kirchler, E. - Schwarzenberger, H. (2007): Misperception of Chance and Loss Repair: On the Dynamics of Tax Compliance. Journal of Economic Psychology, 28(6):678–691
- [11] Zidková, Hana (2014): Determinants of VAT Gap in EU. Prague Economic Papers, Prague University of Economics and Business, pp. 514-530.
- [14] Tomatás Edit (2018): A kezdő vállalkozások támogatása, a mentorálás. Adóvilág, XXII. évfolyam, 01-02. szám. ISSN 1417-2003. pp. 25-29.
- [15] Mascagni, Gulia – Santoro, Fabrizio (2018): Why is Tax Education Important for Compliance? International Centre for Tax and Development. Issue 23. August.
- [16] Dióssy Gábor Szabolcsné (2016): A foglalkoztatáshoz kapcsolódó járulékelkerülési technikák és ellenőrzésük. Adókédeks, XXV. Évfolyam, 2016/7. szám. ISSN 1219-316X. pp. 12-13.

Könyvek:

- [3] Lewis, A. (1982): The Psychology of Taxation. Martin Robertson; Oxford
- [4] Schmolders, G. (1960): Das Irrationale in der Öffentlichen Finanz-Wirtschaft, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- [7] Niemirowski, P. - Wearing A.J – Baldwin, S. – Leonard, B. – Mobbs, C. (2002): The Influence of Tax Related Behaviours, Beliefs, Attitudes and Values on Australian Taxpayer Compliance. Is Tax Avoidance Intentional and How Serious an Offence is it? University of New South Wales.

Internetes források:

- [10] NAV Bulletin (2019): [NAV - Bulletin 2019 \(gov.hu\)](http://nav.gov.hu)
- [12] Directorate General Taxation and Customs Union: [Taxation and Customs Union | \(europa.eu\)](http://europa.eu)
- [13] Központi Statisztikai Hivatal: [A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2019 \(ksh.hu\)](http://ksh.hu)

2/B szekció - Oktatás

2/B szekció: Oktatás	
<i>Szekció vezető: Gulyás Éva</i>	
<i>Szekció titkár: László Norbert</i>	
Előadók	Téma
Pál Tibor	A könyvvizsgálat intézményrendszeréhez kötődő oktatási és továbbképzési kihívások a magyarországi gyakorlatban
Frányó Zsófia Zsuzsanna	Z generáció - az oktatás új kihívásai
Száz János	Kényelem
Mikáczó Éva	Egyetemi oktatás fejlesztési irányaink kijelölése hallgatói vélemények alapján
Tarpataki Eleonóra	Online oktatás a hallgatók szemszögéből

A könyvvizsgálat intézményrendszeréhez kötődő oktatási és továbbképzési kihívások a magyarországi gyakorlatban

Prof. Dr. Pál Tibor Miskolci Egyetem, egyetemi tanár
stpal@uni-miskolc.hu

Absztrakt

Adott szinten és körülmények között a gazdálkodási – elsősorban üzleti – döntések megalapozásához, illetve egyes esetekben a napi működéshez szükséges lehet/kell könyvvizsgálói támogatást igénybe venni. Amennyiben kiindulási alapként tekintünk a pénzügyi-számviteli információs rendszerek által, vagy közreműködésével az üzleti tevékenységek során nap mint nap létrehozott információkra, akkor gyorsan jön a felismerés: az információ minősége, valamint annak egy külső szereplő általi objektív megítélése rendkívül fontos. Felhasználói oldalról egyrészt értelemszerű elvárás, hogy a könyvvizsgálói támogatás megfelelő minőséget képviseljen, másrészt alapvető feltételezés, hogy az információkat nyújtó szakember elvárt szintű képzéseken szerzett elméleti ismeretek és gyakorlatban is kipróbált készségek birtokában van.

Arra vonatkozóan, hogy ki és hogyan, milyen feltételrendszernek megfelelően szerezheti meg a könyvvizsgálói feladatok ellátásához szükséges jogosítványokat, nemzetközi szinten többféle, az egyes országok gyakorlatában sajátos megoldások is fellelhetők. Mindazonáltal kijelenthető, hogy minden esetben tetten érhető az elméleti alapot, valamint adott – eltérő mértékű – gyakorlati tapasztalat meglétének igénye. Kérdésként természetesen felvethető, hogy hol és milyen formában lehessen megszerezni az alapozó ismereteket, mi a szerepe ebben a felsőoktatásnak, jól kialakított-e a kapcsolódó szakképzési rendszer, ki és hogyan működtesse a szakmai továbbképzést, milyen mértékben kerüljenek figyelembe vételre a vállalati visszajelzések és megfogalmazott javaslatok. Az oktatás formája, oktatásszervezési megoldásai, technológiája más és más lehet, de amennyiben helyesen megfogalmazott az elvárt tartalom, valamint megfelelő és kontrollálható a követelményrendszer, úgy eltérő útvonalakon végig járva is elérhetővé válhat az igényeknek megfelelő szintű kibocsátás, annak feltételezésével, hogy az minden érintett szereplő – egyetemi hallgató, könyvvizsgáló jelölt, oktató, vizsgáztató, valamint a szabályokat alkotó egyetértésével találkozzon.

Sok az érdekelt a könyvvizsgálói oktatás és továbbképzés fejlesztésében, minőségének javításában, a mesterséges intelligencia előnyeinek kihasználásában, ellenérdekeltségről gyakorlatilag nem is beszélhetünk. Egy széles körű elfogadottságú szakmai kompetencia – tudományosan megalapozott háttérre támaszkodva – hozzájárulhat e meghatározóan fontos terület minőségének további emeléséhez. Ehhez feltétlenül konszenzus szükséges a könyvvizsgálói intézményrendszer működtetésében érintett állami és szakmai szervezetek, felsőoktatási intézmények, illetve a piaci elvárásokat közvetítő társszervezetek között. A jelenlegi hazai helyzetben megvannak a lehetőségek egy minőségi lépésváltásra akár a szorosabban vett szakmai kompetenciákra, akár a szükségszerű digitális fejlesztésekre gondolunk.

Kulcsszavak:

oktatás, könyvvizsgálat, kamara, kompetencia

1. Bevezetés – a minőség igénye

A könyvvizsgálat intézménye – sajátos, a gazdaság működését segítő ellenőrzési formaként – hosszú idő óta van jelen a gazdálkodási gyakorlatban. Létét tulajdonosi elvárások és az állam által kötelezettségként előírt szabályok szükségszerűen bonyolult, folyamatosan változó keretei között kell szakmai szempontoknak is megfelelően biztosítani. Adott szinten és körülmények között a gazdálkodási – elsősorban üzleti – döntések megalapozásához, illetve egyes esetekben a napi működéshez szükséges lehet/kell könyvvizsgálói támogatást igénybe venni.

Amennyiben kiindulási alapként tekintünk a pénzügyi-számviteli információs rendszerek által, vagy közreműködésével az üzleti tevékenységek során nap mint nap létrehozott információkra, akkor gyorsan jön a felismerés: az információ minősége, valamint annak egy külső szereplő általi objektív megítélése rendkívül fontos. Felhasználói oldalról egyrészt értelemszerű elvárás, hogy a könyvvizsgálói támogatás megfelelő minőséget képviseljen, másrészt alapvető feltételezés, hogy az információkat nyújtó szakember elvárt szintű képzéseken szerzett elméleti ismeretek és gyakorlatban is kipróbált készségek birtokában van.

2. Intézményrendszer – a könyvvizsgálói képzés és továbbképzés

2.1.1. Intézményrendszer – adottságok

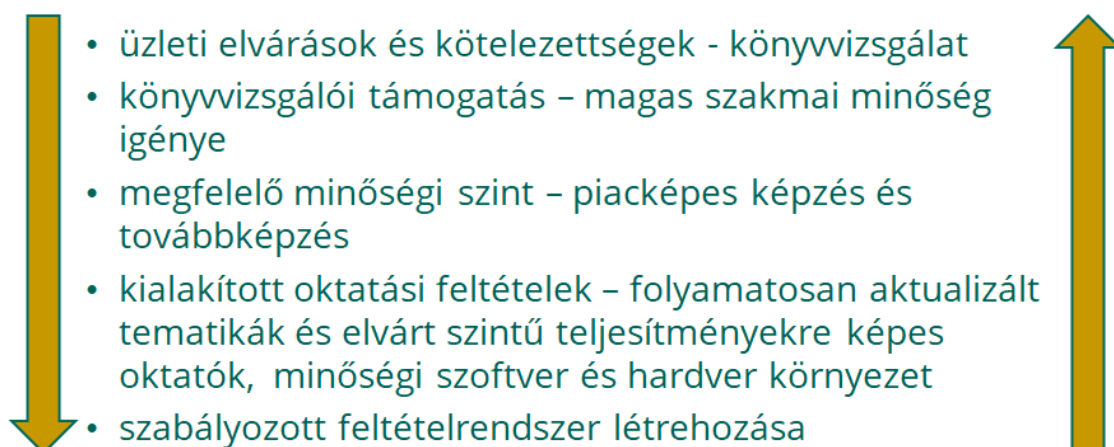
A Magyar Könyvvizsgálói Kamara több mint húsz éves tapasztalattal rendelkezik az oktatás és a továbbképzés területén. Ezen időszakot a folyamatos változás, a körülményekhez való alkalmazkodás igénye jellemezte. Nyilvánvaló az ok: egy gyakorlatorientált területen működő szakma, valamint ezen belül a szakma képzési rendszere nem elégedhet meg a szintentartással, mert akkor a leszakadás veszélye fenyegeti.

A kamara munkáját sajátos helyzetben végzi, mivel az okleveles könyvvizsgálói képzés nem része a szakképzési rendszernek, valamint nem illeszthető be a felsőoktatási intézmények által folytatott képzések közé sem. Maga a megszerzhető szakmai képesítés elfogadottan a számviteli ismeretek legmagasabb szintjét jelenti, miközben sokkal szélesebb, többek között jogi, pénzügyi, informatikai és menedzsment területeket is átfog, jóval túlmutatva a számvitel kérdéskörén. A könyvvizsgálói oklevelet mindenki diplomaként értelmezi, holott nem felsőoktatási intézmény, hanem egy köztisztület bocsátja ki.

Megjegyzendő, hogy a nemzetközi gyakorlatban vannak példák arra, hogy a felsőoktatásban megszerzett ismeretekre alapozva kapnak a hallgatók a könyvvizsgálói tevékenység végzésére – kamarába történő belépésre – feljogosító végzettséget. Kérdésként merülhet fel, hogy a most megjelenő ún. modellváltó egyetemek szolgáltatási kihívásai ezen a területen megjelenhetnek-e?

A könyvvizsgálatot nemzetközi szinten értékelik, így annak oktatását is nemzetközi előírások foglalják keretbe, ehhez szükséges igazítani a hazai gazdasági és gazdaságfejlesztési szakmai, valamint üzleti elvárásokat is. Arra vonatkozóan, hogy ki és hogyan, milyen feltételrendszernek megfelelően szerezheti meg a könyvvizsgálói feladatok ellátásához szükséges jogosítványokat, nemzetközi szinten többféle, az egyes országok gyakorlatában sajátos megoldások is fellelhetők. Nyilvánvaló, hogy az ilyen megfelelési kényszer kötelezettségeket is generál, a gyakorlat a könyvvizsgálói támogatástól magas szakmai minőséget követel meg. A megfelelést az intézményrendszer szintjén csak úgy lehet elérni, ha szereplők közötti oda-vissza interakció, szabályozott információ áramlás segítségével megfelelő és piacképes képzést és továbbképzést biztosítunk, amely képes biztosítani a folyamatosan aktualizált tematikák és elvárt szintű

teljesítményekre képes oktatók rendelkezésre állását, minőségi szoftver és hardver környezet, valamint szabályozott feltételrendszer létrehozását.

1. sz. ábra:

A könyvvizsgálói képzés és továbbképzés adottságai

Forrás: saját szerkesztés

2.1.2. Intézményrendszer – lehetőségek

Abból következően, amilyen jellemzőket a könyvvizsgálói képzés és továbbképzés adottságai mutatnak, egyenesen következnek azok a lehetőségek, amelyek hasznunkra lehetnek. Egyrészt a felsőoktatási kötöttségekhez képest jóval nagyobb mozgástér mutatkozik az önálló fejlesztésekre, gyors döntésekre, másrészt az elvárt tartalom, valamint megfelelő és kontrollálható követelményrendszer nemzetközi és hazai vonatkozásban is rendelkezésre áll, megismerhető, adott formában – egyeztetések, jogszabály módosító javaslatok – részben változtatható is.

Az oktatás formája, oktatásszervezési megoldásai, technológiája más és más lehet, rugalmasan, az adott szakmai körülmények – vagy akár kényszerhelyzetben (lásd. pandémia) – hatására a szakképzési rendszerhez, vagy akár a felsőoktatáshoz képest egyszerűbben változtatható. Látható, hogy a képzési cél egyértelmű rögzítését követően az oktatási folyamat eltérő útvonalakon végig járva is eredményes lehet, tehát – bár erre nincs sok példa – kereshetőek alternatív megoldások is.

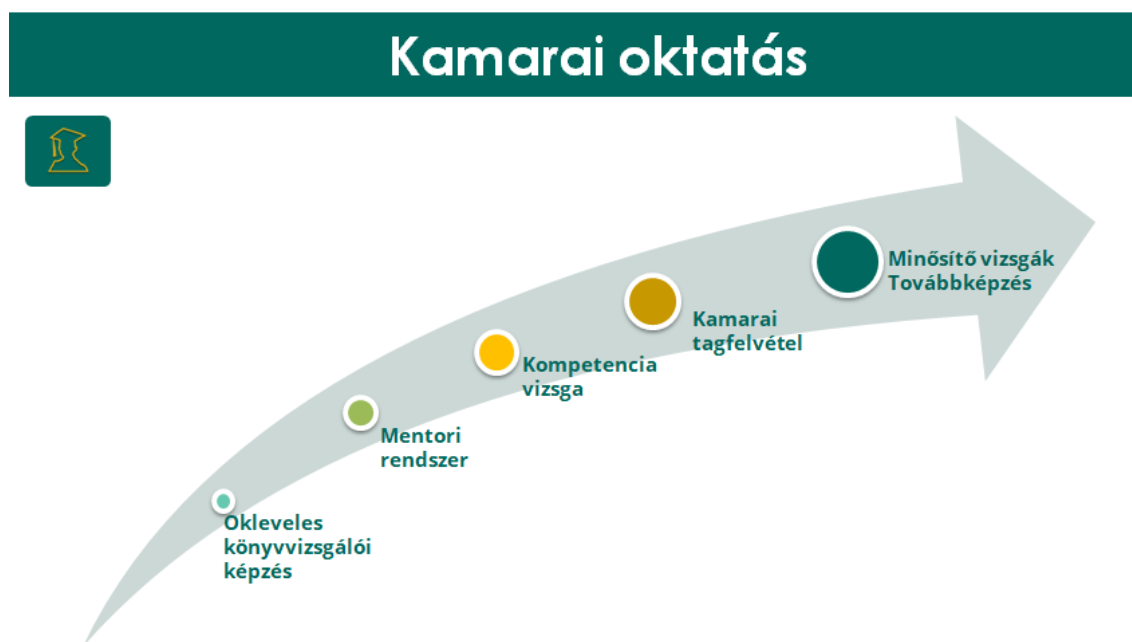
Mind az okleveles könyvvizsgálói képzés, mind a könyvvizsgálói továbbképzés akkor működik az elvárásoknak megfelelően, ha a legfontosabb kérdésekben a szakmai célokat megfogalmazó Okleveles Könyvvizsgálókat Képesítő Testület (OKKT) – a Könyvvizsgálói Közfelügyelet irányítása mellett – a végrehajtásban résztvevő kamara, valamint a könyvvizsgáló jelöltek is egyetértenek. Ez utóbbiak természetesen nem a szakmai vitákban történő részvételük során, hanem a képzésre történő jelentkezésükkel – vagy távolmaradásukkal – jelzik elégedettségüket. Amennyiben minden érintett szereplő egyetértését kívánjuk elérni, tudományosan megalapozott háttérrel széles körű elfogadottságú szakmai kompetenciák meghatározásával, valamint az állami és szakmai szervezetek közötti konszenzus kialakításával tehetjük meg.

A kínálkozó lehetőségek sorában előkelő helyet foglal el a mesterséges intelligencia előnyeinek kihasználása. Az már korábban több szerző közvetítésében **(1)** világossá vált, hogy a könyvvizsgálat, mint szakterület – hasonlóan a korábbi időszakokhoz –, komoly és pozitív változások elé néz a digitális technológiák fejlődéséből való profitálás okán. Ennek a hatásnak meg kell jelennie, és meg is fog jelenni a könyvvizsgálói képzésben is.

3. A magyarországi gyakorlat

3.1. Az okleveles könyvvizsgálói képzés

A Magyar Könyvvizsgálói Kamara különböző oktatási formái végig kísérik a – kamarába belépő – könyvvizsgálókat az okleveles könyvvizsgálói képzésre történő jelentkezéstől egészen az aktív, vagy a tagságát szüneteltető tag státuszának lezárásáig.

2. sz. ábra:
A kamara oktatási tevékenységének szakaszai

Forrás: saját szerkesztés

Kamarai oktatás:

- Okleveles könyvvizsgálói képzés
- Mentori rendszer
- Kompetencia vizsga – a tagfelvétel feltétele
- Minősítő vizsgák
- Távoktatási továbbképzés

A kamara az 1997-es év végétől megjelenő lehetőség – a képzési jogosultság – birtokában, 1998-tól kezdte meg a feltételek kialakítását, majd magát az okleveles képzést.

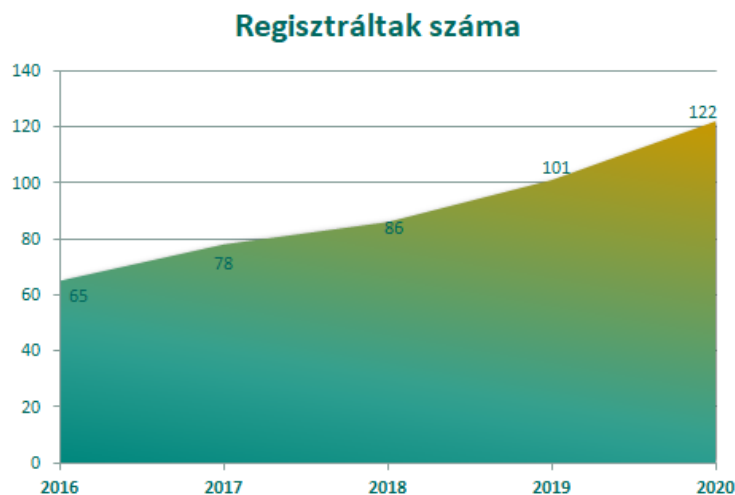
A rendszer pályázati formában működik, ennek keretében az oktatást az OKKT szakmai irányításával a pályázatot elnyert társaság végezheti, de a vizsgáztatás központi szervezésű, ugyancsak az OKKT iránymutatásai és felügyelete alatt.

A képzés döntő részét a Magyar Könyvvizsgálói Kamara Oktatási Központ Kft. végezte, amely társaságot 1999-ben hozta létre egyszemélyes társaságként a köztestületként működő Magyar Könyvvizsgálói Kamara.

Eddig 2932 fő jelentkező kezdte meg tanulmányait az okleveles könyvvizsgálói képzésben, 1100 fő végzett és kapott oklevelet, jelenleg 489 fő van aktív hallgatói státuszban.

1. táblázat: Okleveles könyvvizsgálói képzésben regisztráltak száma

Létszám	2016	2017	2018	2019	2020
fő	65	78	86	101	122

3. sz. ábra:

Az elmúlt években regisztrált jelentkezők száma az okleveles képzésben

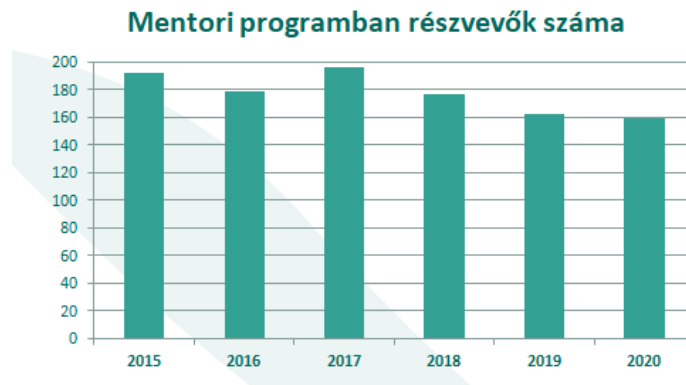
Forrás: saját szerkesztés

3.2. A mentori rendszer

A könyvvizsgálói képesítés mellett az ellenőrzött gyakorlatszerzés is a kamarai taggá válás feltétele. Ennek intézményes formáját működteti a kamara, amelyben adott formában letöltött 3 éves szakmai gyakorlat előírásával, biztosított feltételek, módszerek és garanciák mellett lehet jogosultságot szerezni a továbblépéshez, illetve a magas színvonalú gyakorlati ismeretekhez történő hozzáféréshez.

2. táblázat: Mentori programban résztvevő tagjelöltek száma
(év végi adatokkal)

Év	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tagjelölt létszám	192	179	196	177	162	159

4. sz. ábra:
A mentori rendszerben regisztráltak száma

Forrás: saját szerkesztés

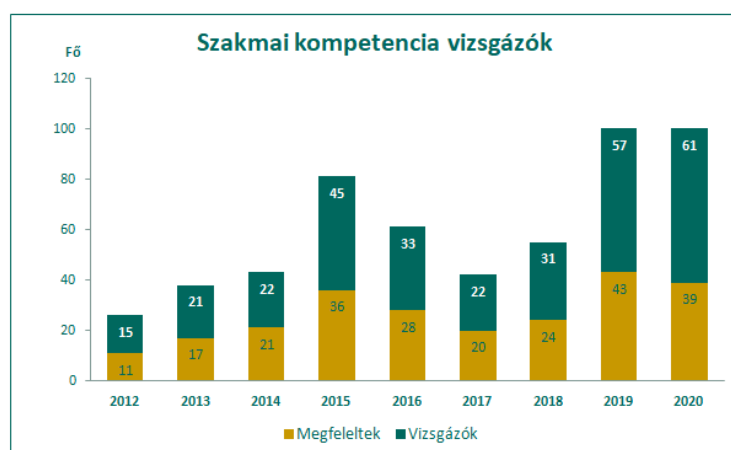
3.3. Szakmai kompetencia vizsga

Amennyiben a könyvvizsgáló jelölt képesnek bizonyul az előírt szakmai gyakorlati idő alatt megfelelő szakmai tapasztalatot szerezni, jogosultságot szerez a szakmai kompetencia vizsga letételére. Ez a fajta számonkérés annak ellenőrzésére irányul, hogy a jelölt ismereteit képes valós körülmények között alkalmazni.

3. táblázat: Szakmai kompetencia vizsga eredmények

Év	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Vizsgázó	15	21	22	45	33	22	31	57	61
Megfeleltek	11	17	21	36	28	20	24	43	39
Megfeleltek aránya	73%	81%	95%	80%	85%	91%	77%	75%	64%

5. sz. ábra:
Szakmai kompetencia vizsgázók és a vizsgán megfelelték száma

Forrás: saját szerkesztés

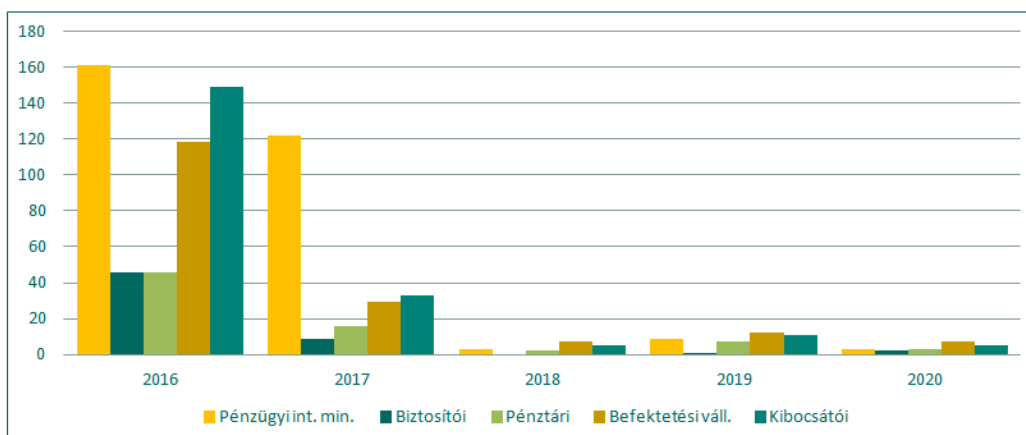
3.3. Szakmai minősítő vizsgák

Bár a könyvvizsgálói oklevél egységes szakmai jogosítványt jelent a könyvvizsgálói tevékenység – kamarai tagként történő – végzésére, az egyes ágazati, illetve szakmai részterületek között vannak olyan sajátosságok, amelyek részletkérdésekben is elmélyült ismereteket várnak el a könyvvizsgálói munkavégzés során. Az ennek – valamint az ezeket keretekbe foglaló jogszabályoknak történő megfelelés okán – az indokolt szintű ismeretek ellenőrzésével – vizsgák letételével – különböző könyvvizsgálói minősítések szerezhetők. Szakmai minősítő vizsga az alábbi minősítések megszerzése érdekében tehető:

- IFRS minősítés
- költségvetési minősítés
- pénzügyi intézményi minősítés
- biztosítói minősítés
- pénztári minősítés
- befektetési vállalkozási minősítés
- kibocsátói minősítés

4. táblázat: Szakmai minősítő vizsgák

Minősítő vizsgák alakulása	2016	2017	2018	2019	2020
IFRS minősítés	103	62	40	5	8
Költségvetési minősítés	-	-	2	-	-
Pénzügyi intézményi minősítés	161	122	3	9	3
Biztosítói minősítés	46	9	-	1	2
Pénztári minősítés	46	16	2	7	3
Befektetési vállalkozási minősítés	118	29	7	12	7
Kibocsátói minősítés	149	33	5	11	5

6. sz. ábra:
Szakmai minősítő vizsgák az elmúlt években

Forrás: saját szerkesztés

3.5. Könyvvizsgálói szakmai továbbképzés

A már megszerzett ismeretek a gazdálkodási gyakorlat változó körülményei miatt folyamatos megújításra szorulnak. Könyvvizsgálók esetében ez különösen indokolt, és szabályozott keretek közötti lebonyolítást is szükségessé tesz. „A szakmai továbbképzés célja annak biztosítása, hogy a kamara tagjai munkájuk végzéséhez naprakész, magas színvonalú, korszerű elméleti ismeretekkel, továbbá az ismeretek gyakorlati alkalmazására vonatkozó képességekkel rendelkezzenek.” fogalmaz a kamara szakmai továbbképzési szabályzata. (2) A kamara teljes tagságára kötelező kreditpontoszerzési kötelezettséget ír elő.

4. A könyvvizsgálói képzés és továbbképzés kihívásai

4.1. Külső tényezők hatása

Bár mind az okleveles könyvvizsgálói képzés, mind a szakmai továbbképzés autonóm vonásokkal is jellemezhető, a gyorsan változó környezetben működő könyvvizsgálat, mint szakterület – részben nemzetközi előírásokra, részben hazai elvárásokra figyelemmel, az oktatással szemben olyan követelményeket támaszt, amelyek egyértelműen megfelelési kényszerhelyzetet jelentenek. Ezek különböző – itt most a terjedelem okán részleteiben nem tárgyalt - formákban jelennek meg:

- nemzetközi oktatási standard előírások, mint kötelezettségek,
- hazai képzési és továbbképzési rendszerekhez történő illeszkedési elvárások,
- a kreditrendszer alkalmazásának szakmai igénye,
- a könyvvizsgáló jelöltek növekvő – jogos - szakmai, igényei,
- változástkövető oktatási tartalmak szükségessége.

4.2. Pedagógiai összefüggések

A felsőoktatásban, valamint a szakképzési rendszerekben is tetten érhető, de nem kapott komoly figyelmet az a tény, hogy az elméleti ismeretek magas szintű átadására, a szakmai gyakorlatok megismertetésére történő indokolt törekvés mellett hangsúlytalan marad, illetve meg sem jelenik a pedagógiai támogatás. Ez egyrészt az ilyen vonatkozásban is képzett oktatók alacsony arányának, valamint a fel nem ismert lehetőségeknek a következménye, amely miatt az egyes generációk oktatásánál nem használják azokat a hozzájuk illeszkedő oktatásmódszertani megoldásokat, amelyek segítségével a személyiség és ismeretfejlesztési problémákat kezelni, a hatékonyságot növelni lehetne. Ez egy az utánpótlás biztosításával is foglalkozó köztisztviselő esetében nem megkerülhető kérdés.

4.3. A kapcsolatrendszer kérdése

A könyvvizsgáló képzés és továbbképzés csak folyamatosan külső információkra nyitott, valamint széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkező irányító szervezetre, valamint komoly tapasztalatokkal rendelkező olyan oktatókra támaszkodva megoldható, akik mind a szakmai munka gyakorlatában, mind az ismeretátadásban megállják a helyüket. Ebből – is – következően az ilyen jellegű feladatok teljesítése során a kamarának alapvető érdeke a szakmai felsőoktatással történő együttműködés a tematikus elemek kidolgozásától kezdődően az oktatási és számonkérési feladatok ellátásán át a képzéseket irányító, döntéshozó testületek munkájában is.

4.4. A szakmai tartalom koncepciójának kérdése – dokumentum, vagy szakmai kompetencia alapú oktatási megközelítés?

Tartalmi kihívást jelent annak meghatározása, hogy magát az okleveles képzést - valamint hasonlóképpen a továbbképzést is – milyen rendező elvek köré szervezzük. „A jelenleg meghatározó súllyal szereplő dokumentum alapú, tehát a dokumentációs kötelezettségeket rendszerbe (standardba) foglaló eljárás mellett felmerülhet a döntési korlátokat jobban oldó szakmai kompetencia alapú” megközelítés tartalmi kidolgozása és esetleges bevezetése is. Belátható, hogy egy folyamatos kontroll elvárása esetén a dokumentálás ugyancsak fontos elvárásként jelenhet meg, de ennek nagyságrendje, illetve technikája alapvetően különböző kell, hogy legyen egy adott éves üzleti folyamat időszakonkénti ellenőrzésénél.” (3) A tartalmi elemek ilyen megközelítése esetén az oktatási koncepció, valamint az oktatásmódszertani megoldások változtatásával is számolni szükséges.

4.5. Oktatás a digitális térben

A digitális lépésváltás szükségszerűségét ma már gyakorlatilag egyetlen területen sem kell indokolni. Az elvárás – a járványhelyzet okán – az oktatási kérdéseknél különösen komoly, így a könyvvizsgálattal összefüggésbe hozható minden képzést, továbbképzést fokozottan érint. Figyelemmel magára a szakmára, látható az informatika elmúlt években, évtizedekben tapasztalt – sok más területnél jelentősen gyorsabb ütemű – fejlődése. Ez közvetlen hatást gyakorol az oktatás tartalmára és módszertani, szervezési megoldásaira egyaránt. Amikor ezzel a Magyar Könyvvizsgálói Kamarán belül foglalkozunk, tisztában kell lennünk azokkal a körülményekkel, amelyek befolyásolhatják munkánk eredményességét.

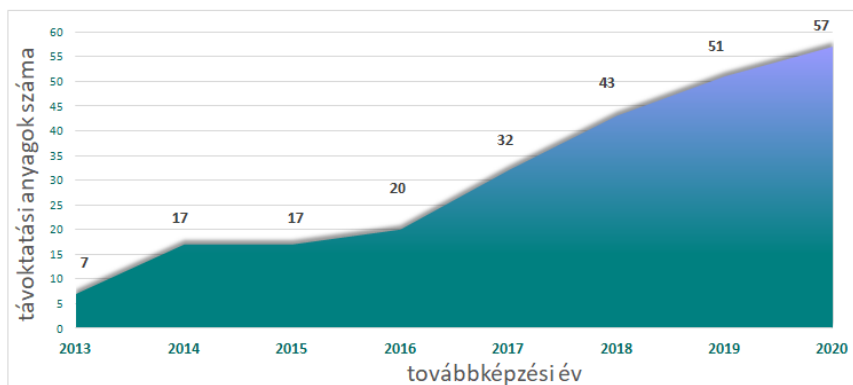
Az okleveles könyvvizsgálói képzés esetében már az elmúlt években jelentős kamarai változások történtek, ezek legfontosabb eleme – a kamara oktatási bizottságának beszámolója szerint – a tartalmi változások a tantárgyi követelményrendszerek, tananyagok, vizsgatételek aktualizálása volt. Ezek a tevékenységek az alábbi ütemezés szerint érintették a tárgyakat:

- jogi ismeretek (2017)
- adózási ismeretek (2018, 2019, 2020)
- közgazdaságtan és pénzügyek (2019)
- szervezeti és vezetési ismeretek (2018)
- számvitel magyar szabályozása (2018, 2020)
- számvitel nemzetközi szabályozása (2018, 2020)
- pénzügyi és számviteli információs rendszerek (2017)
- könyvvizsgálat és ellenőrzés (2018)

A módosítások érintették a képzésbe történő bekerülés feltételeit, a kötelező vizsgasorrendet, az oktatásra fordítandó kötelező óraszámokat, a tantárgyi tematikákat, a tanulmányok beszámítását. **(4)** A járványügyi korlátozásokkal is összefüggésben online órátartás, illetve vizsgáztatás került bevezetésre.

A könyvvizsgálók kötelező szakmai továbbképzése esetében fontos szempontként jelenik meg a kamarai tagság demográfiai összetétele. A digitális megoldások alkalmazásához szükséges felhasználói szintű készségek nem feltétlenül minden tag esetében alakultak ki megfelelő mértékben, így ezek fejlesztése alapvető fontosságúnak ítéltető. Erre is figyelemmel kellett lenni a 2016-tól kezdődően elindult és nagy lépésekkel előre haladó digitális átállás során, 2016-tól kizárólag online formában érhető el a „kötelező nap” tananyaga. Az online oktatással kapcsolatos követelmények megjelenése kezdetekben nehézségekkel járt, a résztvevők nem fogadták pozitívan az új megoldásokat, valamint a technikai problémák száma is magas volt. 2017-ben 20 kreditpontra emelkedett a kötelezően teljesítendő kreditpontok száma, valamint bevezetésre került a szabadon választható kreditpontok körében az e-learning képzési formában történő kötelezettség. 2017-től a kötelező nap tananyaga is ilyen formában érhető el. 2020-ban a járványügyi helyzetre való tekintettel kizárólag ebben formában tudták a kamarai tagok teljesíteni a kötelező napos oktatást, valamint így történik ez 2021-ben is. 2017-2018 időszakában komoly fordulat történt a digitális oktatás megítélésben, kézzelfogható eredmények jelentek meg. Ezeket számszerűsítik a következő adatok: **(5)**

Távoktatási anyagok száma

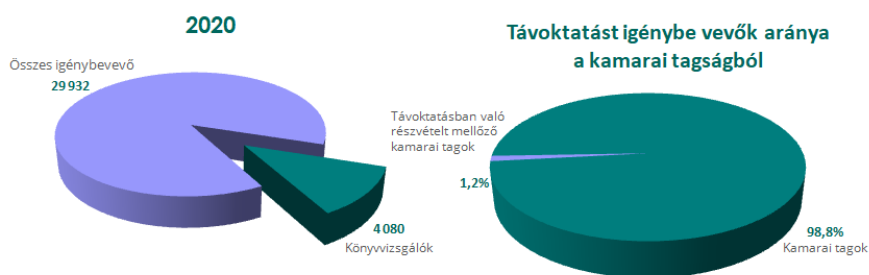

7. sz. ábra:

Távoktatási anyagok száma Forrás: saját szerkesztés

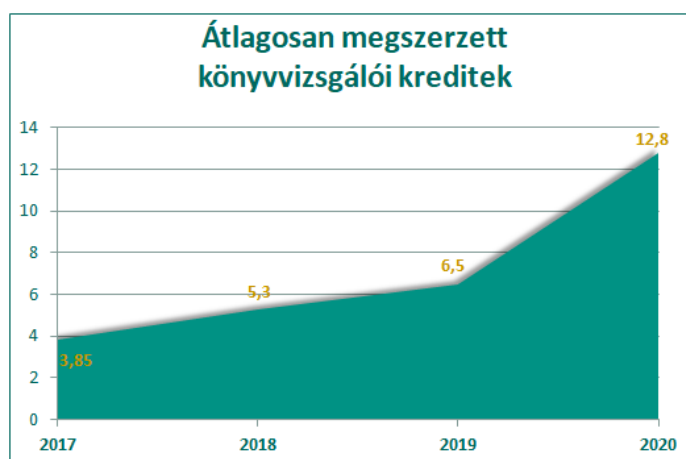
5. táblázat: Távoktatási továbbképzést igénybe vevők aránya

Távoktatásban résztvevők adatai	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
MKVKOK-nál távoktatási kreditpontot szerzők száma	235	1217	3206	6286	8722	9275	9134	29932
Ebből könyvvizsgáló	7	158	336	2873	3941	4070	3888	4 080
MKVK taglétszáma = Továbbképzésre kötelezettek száma	5 375	5 258	5 123	4 965	4 776	4 567	4 372	4128
Kamarai tagok közül távoktatást igénybe vevők aránya	0,1%	3,0%	6,6%	57,9%	82,5%	89,1%	88,9%	98,8%

8. sz. ábra:
Megtekintések adatai

Forrás: saját szerkesztés

9. sz. ábra:
Egy könyvvizsgáló által átlagosan megszerzett könyvvizsgálói kreditek

Forrás: saját szerkesztés

5. Jövőkép – megfelelés az igényeknek

Sok az érdekelte a könyvvizsgálói oktatás és továbbképzés fejlesztésében, minőségének javításában, a mesterséges intelligencia előnyeinek kihasználásában, ellenérdekeltségről gyakorlatilag nem is beszélhetünk. Egy széles körű elfogadottságú szakmai kompetencia – tudományosan megalapozott háttérre támaszkodva – hozzájárulhat e meghatározóan fontos terület minőségének további emeléséhez. Ehhez feltétlenül konszenzus szükséges a könyvvizsgálói intézményrendszer működtetésében érintett állami és szakmai szervezetek, felsőoktatási intézmények, illetve a piaci elvárásokat közvetítő társszervezetek között. A jelenlegi hazai helyzetben megvannak a lehetőségek egy minőségi lépésváltásra akár a szorosabban vett szakmai kompetenciákra, akár a szükségszerű digitális fejlesztésekre gondolunk.

A kamara eddigi tartalmi és digitális fejlesztései előrevetítik azok folytatását, sőt gyorsulását. Várhatóan az elsődleges szempontot jelentő minőségi szakmai tartalom fejlesztés mellett az oktatásmódszertani és oktatásszervezési kérdések kamarán belüli olyan digitális összerendeződésének leszünk szemtanúi, amelyek személyre szabott megoldásokban öltenek testet.

Irodalomjegyzék

- [1] Füredi-Fülöp, Judit; Pál, Tibor Várkonyiné, Juhász Mária:
A könyvvizsgálók szerepe és feladatai a vállalkozások működése során
ADÓ: A PÉNZÜGYI KORMÁNYZAT LAPJA 2020.: 14. pp. 56-65, 10 p.
- [2] Szakmai továbbképzési szabályzat Magyar Könyvvizsgálói Kamara 2020
Letöltve 2021. március 08. -án a Magyar Könyvvizsgálói kamara
<https://mkvk.hu/hu/szabalyozas/szabalyzatok/tovabbkepzesiszabalyzat> weboldaltól
- [3] Pál Tibor: A számvitel lehetőségei a válság időszakában In. Kocziszky György. (szerk.)
Tudásalapú társadalom - Tudásteremtés - Tudástranszfer - Értékrendváltás: VIII. Nemzetközi tudományos konferencia: Paradigmaváltásra várva - A diszharmóniák feloldása c. kötetben [CD-ROM]. (2011) Letöltve 2021 március 12-én <http://gtk.uni-miskolc.hu/files/2212/A+sz%C3%A1mvitel+lehet%C5%91s%C3%A9gei+a+v%C3%A1ls%C3%A1g+id%C5%91szak%C3%A1ban+lillafured20110407v%C3%A9gleges.pdf> webhelyről
- [4] Az oktatási bizottság beszámolója a 2016-2020. közötti évekre vonatkozó tervek teljesítéséről Magyar Könyvvizsgálói Kamara 2020, kézirat
- [5] Oktatási statisztikák. Magyar Könyvvizsgálói Kamara és Magyar Könyvvizsgálói Kamara Oktatási Központ Kft. kézirat, 2021

Z generáció – az oktatás új kihívásai

Frányó Zsófia ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Ph.D. hallgató
BGE-PSZK Számviteli Intézeti Tanszék tanársegéd franyo.zsofia@uni-bge.hu

Absztrakt

A generációs elméletek az oktatás terén egy rendkívül fontos téma, az oktatásban szükséges a folyamatos megújulás. Technológiai környezetünk változása a fokozatos mértékről ellépve rohamossá vált: az új technológiai közeg már együtt születik meg az új generációkkal, ők birtokolják és mélyen meghatározza világukat, nem az előző nemzedékektől tanulják azt többé.

A tanulmány célja az új generációk megértésének elősegítése, hiszen napjainkban a közép- és felsőoktatási intézmények padjaiban már a Z generáció foglal helyet, és pár év múlva már az Alfa generáció is bekopogtat az egyetemek kapuin. További célkitűzés feltérképezi az számviteli területen végzett hallgatók szakmai sikereit megalapozó kompetenciákat, valamint a hallgatók tanulási nézeteit.

A nemzetközi szakirodalom áttekintésével megállapított eredmények és következtetések a Z generáció viselkedéséhez adott kulcsok, és az a megállapítás, hogy segíteni kell a tanulókat a gondolkodásban, a mély tanulásban egoközpontú mentorálással és oktatói tudatosságunk növelésével.

Kulcsszavak:

tanulási nézetek, tanulásközpontúság, tanulói jellemzők, Z generáció

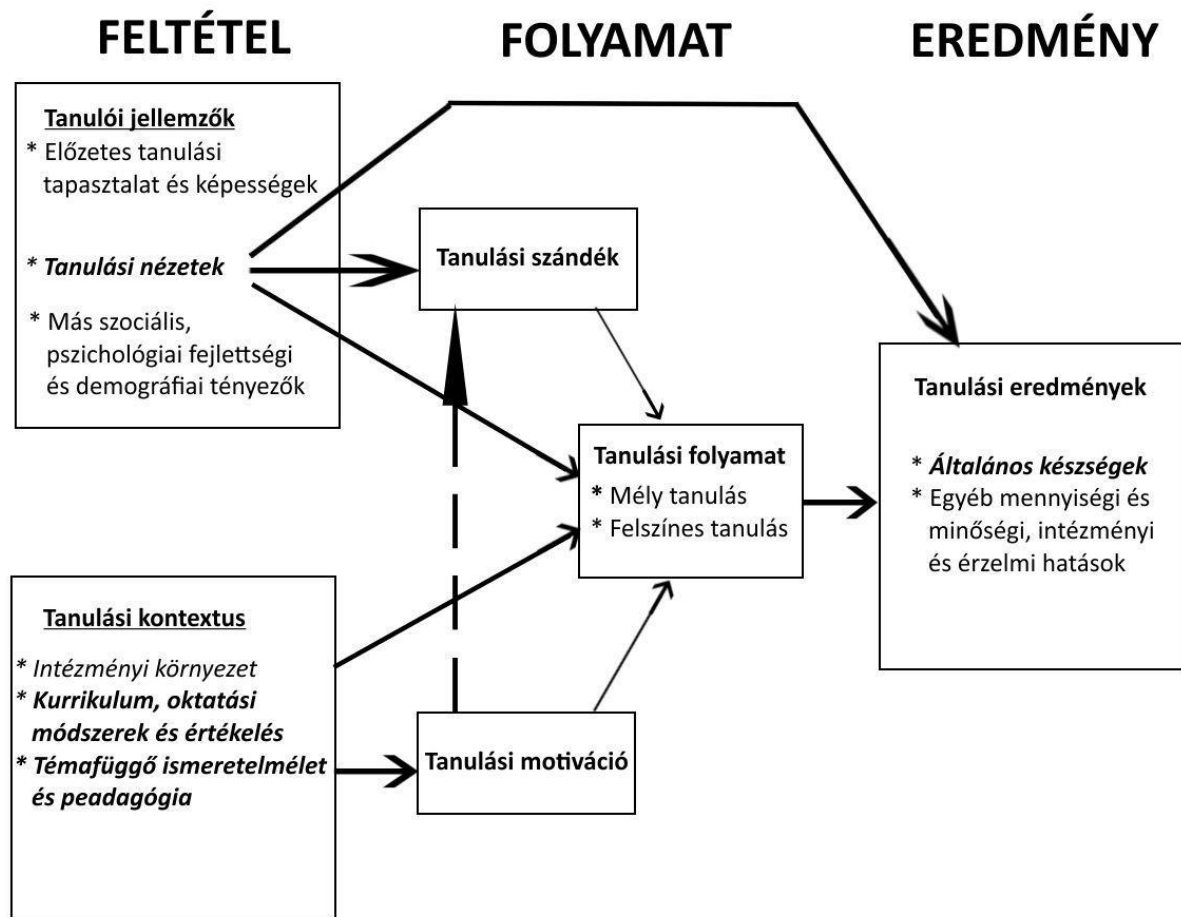
1. Bevezetés, célok – Az egyetemi padokban a Z generáció

A tanuláskutatások lehetséges iránya rendkívül sokféle lehet. Kiindulópontként szolgálhat ehhez Biggs és Moore 3P modellje [1], amely a tanulást három vetületre: feltételekre, folyamatra és eredményre osztja (1. ábra). A tanulási feltételek vizsgálata során kijelenthető, hogy a 21. század tanárai, oktatói a tanulási kontextust tekintve (kurrikulum, intézményi környezet, szakmai ismeretek, oktatási módszerek ...) bőséges tudással rendelkeznek, sőt, a környezet is folyamatos fejlődésre kényszeríti őket e téren. Ezzel szemben a tanulói jellemzők (előzetes tanulási tapasztalatok, tanulási nézetek, más pszichológiai, demográfiai tényezők) megismerése nehéz, folyamatosan megújuló feladat, ezért a tanuló- és tanulásközpontúságra való nyitottság, éberség elengedhetetlen.

A generációs elméleteket gyakran éri az a bírálat, amely szerint nem túl nagy újdonság annak felismerése, hogy a következő korosztály más értékeket vall és más jellemzőkkel bír, mint az azt megelőző. Amiért mégis rendkívül fontos lehet ez a téma, az az a nem elhanyagolható tény, hogy technológiai környezetünk változása a fokozatos és követhető mértékről szinte felfoghatatlan sebességre váltott. Míg korábban a technológiai paradigmaváltások ritkábbak és így a legtöbb ember számára könnyen feldolgozhatók voltak (pl. személyi számítógépek megjelenése, internet elterjedése, állandó online jelenlét), mára a technológia rendkívül sok változást hozva néhány évente születik teljesen újjá, az adott generációval lát napvilágot, nem hagyományozódik át, a hozzá kapcsolódó, általa átformált, újonnan megjelenő ismeretek, tapasztalatok, értékrendek már

nem generációról generációra öröklődnek. Meg kell tehát értenünk az új generációkat (Z, Alfa), mert ha nem zárkózunk fel hozzájuk, mi maradunk le tőlük. És miközben mi leszakadunk, ők bizonyos értelemben támogatás nélkül maradnak.

A tanulmány célja a tanuló- és tanulasközpontúságra való nyitottság felébresztése, támogatása, alkalmazott módszere nemzetközi szakirodalom feldolgozás generációs, tanulási nézet és számvitel oktatás témájában.

1. sz. ábra:

A tanulási nézetek és a tanulás aspektusainak összefüggése

Forrás: Biggs, J., & Moore, P. *The process of learning*. Prentice Hall, 1993

2. Elméleti háttér és generációs kutatások – Főszerepben a Z generáció

2.1. A generációkról röviden

A történelmi tér különbözőségei miatt a különböző generációkba történő besorolás földrészenként, országoként némileg eltér egymástól. Az 1. táblázatban a magyarországi besorolás látható.

1. táblázat: A különböző generációk Magyarországon születési év szerint

Generáció	Születési év
Veteránok	- 1945
Baby Boomerek	1946 - 1965
X generáció	1966 - 1979
Y generáció	1980 - 1995
Z generáció	1996 - 2009
Alfa generáció	2010 -

Forrás: saját szerkesztés Tari, A.: Z generáció Tercium, 2011 alapján.

2.2. A Z generáció – Facebook generáció, Kapcsolat generáció, Digitális generáció

Jelen pillanatban a Z generáció első hullámát az egyetemek, második hullámát a középiskolák padjaiban találjuk, a harmadik, utolsó hullám pedig most lép az általános iskolák negyedik-ötödik osztályába. Ennek okán kell kiemelt figyelmet fordítani rájuk, mivel az oktatási terület tekintve az ő kihívásaikkal szembesül a legtöbb pedagógus, nem beszélve arról, hogy az ő tömegük alkotja hamarosan a következő fiatal-felnőtt, felnőtt generációt.

Az az idő és tér, ami meghatározza a Z generáció tagjainak életét, a 21. század és a globalizáció. Számukra az információáramlás, a virtuális valóság maga az élet, ők „felhasználók”, ennek minden pozitív és negatív értelmében. Természetesen felesleges minősíteni a tulajdonságokat, hiszen azok egyéni megítélés alá esnek, és a megértés útján sem visz ez előre. Mindenesetre leginkább jellemzi őket a párhuzamosság, a hálózatiság, partneri együttműködés, elvárják az érdekességet, azonnali információt, példamutatást. A Z generáció tagjai jól tűrik az információ- és adatáradatot, sőt alapvető igényük az információkhoz való azonnali hozzáférés, melynek értelmében megkövetelik mindazon szociális (társadalmi, intézményi formális és informális szabályok) és technikai feltételek (internet kapcsolat, sávszélesség, wifi stb.) meglétét, melyek ezt számukra biztosítani hivatottak. Választott, saját értékek mentén szerveződnek közösségbe, vonódnak be tevékenységekbe, keresik a számukra érdekes újdonságokat, élményeket. Énközpontúak és önmagukhoz hűségesek.

A Z generáció tagjainak érzelmi világát féltő szüleik megengedő, óvó szeretete alapozta meg: jellemzően nem kockázatvállalók, szívesen vannak otthon szüleik társaságában, jóval később kezdenek önálló életet, mint elődeik. Egyetértenek a szülőkkel abban, hogy a kinti világ nem elég biztonságos, ezért ennek pótlására és ellensúlyozására inkább technikai eszközeik segítségével

keresik a szórakozás, kapcsolódás lehetőségeit, keveset mozdulnak el otthonról, kapcsolataik jelentős részét online realizálják. Sok, felszínes online kapcsolatot tartanak fenn, a problémákkal való megküzdési stratégiájuk az azonnali megosztás, életüket, kapcsolataikat kitágult, de laza magánszféra jellemzi. Ez a generáció a legszemélyesebb élményeire is a világhálón keresztül tesz szert, társas viszonyaik (barátságok, intim kapcsolatok) jelentős része is ezen közegben realizálódik. Az elmúlt egy évben kialakult helyzet, a világjárvány pedig végképp ebbe a helyzetbe kényszeríti őket, amelynek egyelőre beláthatatlanok a pszichés következményei.

Mentális aspektusból a Z-ket szélsőséges önbizalom és önértékelés jellemzi. Többségük hiszi, hogy különleges képességei vannak. A sikert a társadalmi átlagból való kitörésben, olyan figyelemfelkeltő újdonság, különlegesség megalkotásában látják, melyet társaik elismeréssel, követéssel jutalmaznak. Ennek negatív lenyomatát képezik a generáció azon tagjai, akik nem érzik saját különlegességüket, ezért érzelmileg lehangoltak, motiválatlanok.

Pedagógiai és életvezetési aspektusból szemlélve számukra egyetlen kiút létezik ebből az állapotból: meg kell találniuk azon erősségeiket, képességeiket, melyekbe kapaszkodva el tudnak rugaszkodni mentális mélypontjukról. Ebben rendkívüli szerepet kap (kaphat) a pedagógia, mint a nevelés és mentorálás sok esetben elsődleges frontvonala, ha a pedagógusok nyitottak a Z generáció alapvető megismerésére és megértésére. A „különlegesnek lenni” kényszer által támasztott kihívásra sok esetben releváns választ ad a „másodlagos” képességek erősítése, tudatosítása (ész, kitartás), más szóval, akik nem érzik kirobbanónak kreativitásukat, örömmel tanulnak tovább, teljesítenek maximumon az egyetemen, ezzel téve egyedivé, különlegessé magukat.

2.3. Generációs értékek – empirikus kutatás

A generációk értékeinek vizsgálatára a Pécsi Tudományegyetemen végeztek kutatást: Pál, Töröcsik, Jakopánecz [2]. A 2 000 fős, KSH adatok alapján felépülő reprezentatív minta 18-74 év közötti személyekből tevődött össze. Az alanyokat 20 különböző értékkel kapcsolatosan kérdezték meg, arra kérve őket 0-6-ig terjedő skálán történő besorolás szerint határozzák meg, mennyire tartják fontosnak az alábbi tulajdonságokat. Válaszaik az átlagos érték alapján sorba lettek rendezve, a zárójelben egy-egy érték rangsorszáma és átlagos értéke látható.

Bizonyos értékjellemezők egyáltalán nem differenciálták a generációkat: biztonságos körülmények között élni (1. Átlag: 5,61), öröm abban, amit teszek (2. Átlag: 5,53), segítségnyújtás más embereknek (7. Átlag: 5,1), a környezet védelme (8. Átlag: 5,05).

Néhány érték esetében azonban jól megfigyelhető, hogy a Z erőteljes eltérést mutat a többi generáció válaszaihoz képest (2. táblázat).

2. táblázat: Mintaátlagtól való értékítélet eltérések a Z generációban
A sorrend az átlagtól való eltérést mutatja csökkenő sorrendben.

Felértékelés:	Leértékelés:
Új, változatos dolgok kipróbálása (16. Átlag: 4,4)	Alázat, szerénység, visszafogottság (18.Átlag: 3,93)
Kalandok, érdekes élet (19. Átlag: 3,91)	Hagyományok tisztelete (8.Átlag: 4,99)
Siker, elismertség (15. Átlag: 4,69)	Szabályok követése (13.Átlag: 4,7)
Hatalom mások felett (20. Átlag: 2,46)	
Új dolgok kitalálása, kreativitás (14. Átlag: 4,69)	
Képességek megmutatása, hogy nagyra becsüljenek (12. Átlag: 4,7)	
Hogy mások tiszteljenek (10. Átlag: 4,86)	

Forrás: saját szerkesztés Pál, E., Törőcsik, M., & Jakopánecz, E.: Eltérő életkori lehatárolásokból adódó generációk értékeinek empirikus vizsgálata. *Marketing & Menedzsment*, 3., 2017 alapján

A fenti kutatás eredményei is tükrözik azon megállapítást, mely szerint a Z generáció számára kiemelt fontossággal bír minden újítás, újdonság, előnyben részesítik a változatosságot, a kalandokat. Szeretnének új dolgokat létrehozni, kitalálni, kreativitásukat, képességeiket meg akarják mutatni a világnak, és ezekkel sikert, elismertséget, tiszteletet és hatalmat akarnak szerezni. Ezzel összecsengve kifejezetten kevésre becsülik, elmaradottnak és akadályozó tényezőnek tekintik az alázatos, szerény, visszafogott viselkedést, a hagyományok és szabályok „vak” tiszteletben tartását.

2.4. A Z generáció és a tanulás

A Z generáció hatékony tanulásához meg kell érteni, hogy tagjai nem csak az idősebbektől, és nem csak az iskolában tanulnak. A fizikai világban a korábbi generációkhoz tartozó tanáraikkal és saját nemzedékükhöz tartozó segítőtársakkal találkoznak, míg digitális platformokon saját nemzedéküktől és/vagy nonperszonális alkalmazások, weboldalak segítségével jutnak információhoz, tanulnak. Lényeges különbség, hogy míg az iskola esetében tanórákkal, tankönyvekkel, vizsgákkal, adatokkal azonosítják a tanulást: „A tudásért meg kell dolgozni!”, addig a kortársaiktól, vagy az internetről történő tanulást beszélgetés, tudásmegosztás közös élményeként élik meg, szabadságnak, ahol korlátok nélkül megnyilvánulhatnak, kapcsolódhatnak és nincs számonkérés, csak gyakorlati haszon.

A Z generáció tagjainak a tanulás során szüksége van az „Én csinálom!” mentális élményre. Ennek elérését szolgáló legalapvetőbb eszköz a hármas asszociáció elvének alkalmazása (a diák látja, hallja, manipulálja az információkat) [3], például azzal, hogy az oktatási folyamatokban korszerű infokommunikációs eszközök jelennek meg, melyeket maguk a diákok használnak fel arra, hogy információkat szerezzenek és osszanak meg egymással.

Nekik már nem elfogadható a „ha a tanár azt mondja, akkor úgy van” felfogás, a dolgok mögé látva maguk akarják eldönteni, hogy „úgy van, vagy nincs úgy”. Elengedhetetlen számukra, hogy tudják, miért fontos, amit tanulnak. Hol fogják ezt majd hasznosítani? Miért lesz jó nekik, ha megtanulják? Azt várják, hogy a tanár mutasson rá a gyakorlati alkalmazhatóságra, legyen az

anyag életszerű, személyes példákkal alátámasztott, ezzel felkeltve a diákok érdeklődését [4]. Kevésbé merev oktatási kereteket várnak tehát, ahol a tananyag megértése a lényeg.

A Z generáció tagjai a társas interakciót favorizálják a passzív receptivitással (elfogadás) szemben, kevésbé tolerálják azt, ha kioktatják őket. Mivel szüleiktől megengedő, óvó magatartást szoktak meg, szabályok és felelősség helyett mentorálást várnak el tanáraiktól is. A pedagógusoknak fel kell ismerniük a tényt, hogy a Z generáció érzelmi világát tekintve a szabályokat és a tekintélyelvűséget fel kell váltsa ez a mentoráló attitűd, a diákok büntetés helyett jutalmazással, azonnali, folyamatos, támogató és személyes visszajelzésekkel motiválhatók. Cserébe rugalmassággal, illetve szakmai és emberi értékeink elismerésével válaszolnak. Mindez természetesen komoly erőfeszítést igényel a pedagógusok oldaláról, mely erőfeszítés, kellő belátással és akarattal eközben egyben saját, egyéni fejlődésük záloga is lehet [5].

3. Szakmaspecifikus kutatások és eredményeik – Számvitel tanulás

3.1. Kimeneti kompetenciák – a cél

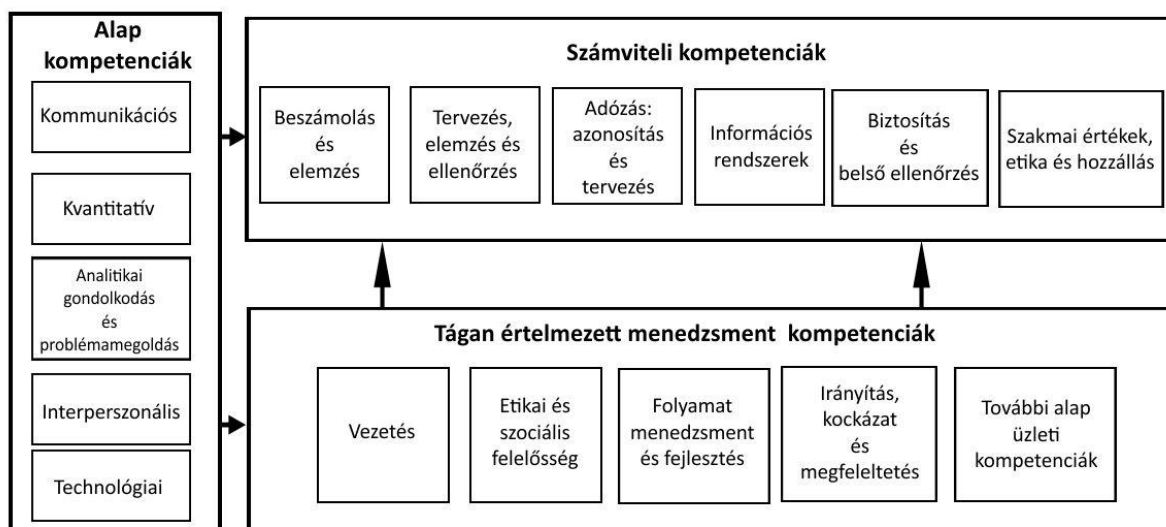
Míg a korábbi fejezetekben a Z generáció, mint az egyetemekre érkező hallgatók igényeivel foglalkoztunk, ebben a fejezetben egy pillantást vethetünk arra, hogy a melyek azok az általános és szakmai kompetenciák, melyek elengedhetetlenül szükségesek egy egyetemről távozó, végzett hallgató számára.

A WEF (World Economic Forum) 2015-ös davosi konferenciáján 16 alapvető készséget állapított meg, melyre a 21. század munkavállalójának szüksége van [6].

Ezek 3 csoportra osztva a következők:

- Jártasságok (literacy): olvasás, számolás, tudományos-, digitális- pénzügyi és kulturális jártasság;
- Kompetenciák (competencies): Kritikai gondolkodás/ problémamegoldás, kreativitás, kommunikáció és együttműködés;
- Jellemvonások (character qualities): kíváncsiság, kezdeményező képesség, kitartás, alkalmazkodóképesség, kulturális és társadalmi tudatosság.

Egy oktatási keret akkor teljesíti megfelelően a részére kitűzött feladatot, ha az adott bemeneti sajátosságokkal (kompetenciák, tanulási nézetek, képességek, attitűd stb.) rendelkező tanulókat olyan módon integrálja az oktatási környezetbe, hogy figyelembe véve az egyedi és a generációra jellemző sajátosságokat a lehető leghatékonyabb módon vezeti el azokat a meghatározott kimeneti kompetenciákhoz, tehát olyan képzési keretet kell létrehozni, mely biztosítja a szakmai kompetenciák sikeres megszerzésének lehetőségét.

2. sz. ábra:

Kompetencia integráció: a számvitel oktatás kerete

Forrás: Lawson, R. A., Blocher, E. J., Brewer, P. C., Gary, C., Sorensen, J. E., Stout, D. E., & outers, M. J. Focusing Accounting Curricula on Students' Long-Run Careers: Recommendations for an Integrated Competency-Based Framework for Accounting Education. *Issues in Accounting Education*, 2014, 2(29), 295–317.

Lawson [7] ajánlása (2. sz. ábra) egy olyan képzési keret, mely három összefüggő összetevő köré épül:

- Alapvető kompetenciák, melyek felkészítenek az egész életen át tartó tanulásra és megalapozzák a következő két csoportot:
- Tágon értelmezett menedzsment kompetenciák, melyek lehetővé teszik a közös és hatékony munkát egy értékteremtő szervezetben.
- Számviteli kompetenciák, az ügyviteli és analitikai folyamatok integrálása, a vállalati stratégia megvalósításának támogatása érdekében.

3.2. A tanulási nézetek felmérése számviteli tanulók körében

A versenyképes kimeneti kompetenciák sikeres eléréséhez már a tanulmányok megkezdése előtti kompetenciákkal, előzetes tudással is érdemes tisztában lenni. Ennek egyik területe a tanulási nézetek kérdésköre.

Annak feltérképezésére, hogy hogyan érzékelik a tanulást a számvitelt tanulók, Anhayawasana, Bowden és Pillay végzett kutatást egy ausztráliai nagyvárosi egyetemen [8]. A 18 kurzusból álló 3 szemeszteres képzés a magyarországi rendszerhez hasonlóan előadások és szemináriumok formájában került megszervezésre, azonos módszertani alapokon, hasonló értékeléssel: 16 felügyelt vizsga és 2 projekt jellegű záróvizsga. Az egyetlen különbség a szemeszterek folytatóságossága volt: a középső szemeszter nyáron zajlott, így időben a három szakasz nem vált szét jelentősen. A vizsgálat során másod és harmadéves hallgatók összesen 1150 kérdőívet töltöttek ki, melyekből végül 207-et használtak fel. A kutatók a fenomenográfia módszerével (Marton Ferenc) dolgoztak, azaz a tanulási nézet kategóriákat is a megkérdezettek alakították egy

nyílt végű kérdésre válaszolva: „Mit jelent számodra a tanulás?” A válaszokat két kutató kategorizálta (Kalpha 0,7), a fókusz a tanulási folyamaton és célkitűzésen volt.

A vizsgálat során a következő kategóriák kerültek kialakításra (összehasonlítva Marton Ferenc nem számvitelspecifikus kutatásai során korábban felállított kategóriáival):

1. *A tanulás, mint tudásnövelés.* Érdekességként megemlítendő, hogy a számvitelt tanulók nem említették a memorizálást a vizsgák kontextusában, melynek lehetséges oka, hogy a követelmény ezen a területen inkább a tudás alkalmazásának képessége.
2. *A tanulás, mint képességek szerzése.* A képességeket a számvitelt tanulók szélesen értelmezték, azok kiterjedtek általános képességekre is, melynek lehetséges oka a technikai és kommunikációs képességek hangsúlya a szakterületen.
3. *A tanulás, mint a tárgy témáinak és anyagainak megértése.* A megértés fogalma a számvitelt tanulók számára szűkebbnek bizonyult, értelmezésükben nem módosítja a tárgyról alkotott képet, amely egyébként szükséges lenne a tudás valóságban való alkalmazásához.
4. *A tanulás, mint jelenségek megértése.*
5. *A tanulás, mint személyes, személyiségbeli változás.*

A tanulási nézeteket ezek után alsóbb- (mennyiségi: 1-3.nézet) és magasabb rendű (minőségi: 4-5.nézet) csoportba sorolták, és így vizsgálták a tanulók arányát a csoportokban, valamint a nézetek összefüggését a szemeszterek előrehaladtával.

Az eredmények szerint a magasabb rendű nézetek jellemzőbbek voltak a harmadéven, de összességében nagyon alacsony arányt mutattak: az összes kitöltő 21%-a válaszolt így. Ez alapvetően nem meglepő a szakma gyakorlatiasságát, konkrét elvárásait tekintve, mégis alacsonyabb rendű tanulási módszerekre utal, melyek alaptulajdonsága a felszínes tanulás, magolás.

Biggs és Moore 3P modellje [1] alapján végzett kutatások igazolták, hogy a tanulási nézeteket sok tényező alakítja, és azok kritikus hatással vannak mind a tanulási folyamatra, mind annak eredményére. Az alsóbb rendű nézetek gyengébb, a magasabb rendűek jobb eredményt hoznak.

4. Következtetések – Mire van szüksége a tanulóknak?

1. A Z generáció problémamegoldási menete a következő: miután felfogta a problémát, nem gondolkodik lehetséges megoldásokon, hanem azonnal fellép a világhálóra, és elkezdi ott megoldást/megoldásokat keresni, mivel úgy érzékeli, hogy az interneten elérhető „minden”.
Annak megkülönböztetése okoz nehézséget számukra, hogy az elért információ „használhatósága” milyen mértékű. Segíteni kell őket megtanulni megkülönböztetni az elérhető adatokat az összefüggések ismeretétől: segíteni a gondolkodást, a rendszerszemléletet kialakulását. Ezek birtokosaként a Z generáció rendkívül sikeres lehet, hiszen a megismert rendszereket adatokkal bármikor, pillanatok alatt képes feltölteni, rendszerek nélkül viszont kizárólag a felszínes és rövid távú tanulás lehet az övék. Azt kell megtanulniuk, hogy felismerjék mi az a tudásréteg, amit át kell gondolniuk, meg kell őrizniük önmagukban, képességgé kell tenniük ahhoz, hogy értelemmel bírjanak a lehívható adatok.
2. Észrevehető, hogy szakadék tátong a tanulók különböző csoportjai: felszínes túlélők és mély megértést kereső tanulók között. A tanulási nézet kutatások alapján ismert, hogy az általános képességek fejlődéséhez magasabb rendű nézetek szükségesek. A mély tanulás magasabb rendű nézetekkel és az általános képességek hangsúlyozásával társul, és a tanulás, mint tudásépítés mély tanulással társítva nagyobb fejlődést eredményez az értelmi és szociális képességekben. Ezért elengedhetetlen fontossággal bír a tanulók támogatása a magasabb rendű nézetek felé, és annak

tisztázása, hogy a tanulás céljai miként segítik őket abban, hogy „haladó” tanulókká váljanak. Mivel a tanulási nézetek és megközelítések kiemelten hatnak az eredményre és eredményesség érzetre, segíteni kell a tanulókat céljaik és módszereik tudatosításában, és a mély megértésre való törekvésre való átkapcsolásban.

3. A Z generáció tagjainak kifejezett érzelmi igénye van a személyes kapcsolódásra, tanáraikhoz ugyanúgy, mint barátaikhoz, családtagjaikhoz, viszont egyszerűen csak úgy megközelíthetőek, ha ez a kapcsolódás a nekik megfelelő szintéren, módon történik. „Egoközpontú mentorálásra” van szükségük [9], tanáraiktól is arra az attitűdre, ahogyan szüleik is támogatják őket egyénileg. Törekedni kell a tanulók valódi megértésére és elfogadására, a kommunikációs lehetőségek feltárására, a kapcsolódásra. Elismerésként értelmezni, ha a diákok keresik az oktatót, és el kell ismerni törekvésüket, kitartásukat.

A John Hattie nevével fémjelzett meta-metakutatás, a Visible Learning ((Át)látható Tanulás) több mint 1600 metaelemzés, 95 000 tanulmány és 300 millió tanuló bevonásával gyűjtött információt szintetizál, arra keresve a választ, hogy mely tényező mekkora befolyást gyakorol a tanulói teljesítményre. A kutatás felsőoktatásra vonatkozó eredményeit foglalja össze Hattie cikke [10], mely szerint a tanulói teljesítményre leginkább ható tényező, ha az oktató úgy gondolja „Legfőbb szerepe saját hatásának értékelése.”

A fenti eredmények alapján elengedhetetlen tehát a maximális tudatosság az oktatás minden szereplőjének részéről. Ebben a tanárok feladata elől járni mind egyéni, mind kollektív szinten, a hatékony tanítás érdekében, melynek része a tanulók segítése tudatosságuk növelésében. Tudatosságon jelen tanulmányban azt értem, hogy a tanár és a tanuló tisztában van a tanulással kapcsolatos céljaival, eszközeivel, tevékenységének mozzanataival és ezen mozzanatok folyamatba illeszkedésével (honnan hová tartunk), amely folyamatot az értékelések eredményei alapján korrigál. További, mélyebb dimenziója az önreflexiónak, ha a munkával (tanítással/tanulással) kapcsolatos érzelmeit, sőt, annak okait is felismeri, és ezeket a meglátásokat is a folyamat javítására használja.

Mindezekhez pedig elkerülhetetlen az a nézőpontváltás, amely tanuló- és tanulásközpontú személetet hoz, és egységes folyamatként kezeli a tanulást.

5. **Összefoglalás**

A generációs elméleteket gyakran éri a felszínes divatosság vádja, az oktatás terén azonban ez mégis egy rendkívül fontos téma, mellyel foglalkozni kell, hiszen az élet sok területe mellett itt különösen szükséges a folyamatos megújulás. Az új generációk eddig soha nem tapasztalt mértékű elvárásokat támasztanak a pedagógiával és a pedagógusokkal szemben. Ezen elvárások arra készítetik a jövő generációk oktatásával foglalkozó elméleti és gyakorlati szakembereket, hogy az oktatási kereteket, módszereket, sőt magát az oktatás elméletét is alapjaiból gondolják újra és építsék fel. Ezért bír rendkívüli fontossággal minden olyan gyakorlati vagy elméleti tudományos vizsgálat, diskurzus, minden olyan szakmai egyeztetés, reformkísérlet, mely az új generációk kihívására próbál hatékony és előre mutató megoldásokkal, információkkal, a megértést segítő tudásanyaggal előállni.

Irodalomjegyzék:

Könyvek:

- [1] Biggs, J., & Moore, P.: The process of learning. Prentice Hall, 1993
- [9] Steigervald, K: Generációk harca—Hogyan értsük meg egymást? Partvonal kiadó, 2020

Könyvfejezetek:

- [3] Bácsi, J.: Szempontok a z generáció hatékonyabb tanításához. In Generációso(k)k. Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft. 2017, 64-80.
- [4] Csehné Papp, I.: A Z generáció munkához való viszonya In Generációso(k)k. Szent István Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft. 2017, 124-139.
- [5] Mészáros, A.: A Te életed, te felelsz érte! In Tudatos életvezetés—Projektszemlélet a magánéletben Publio Kiadó, 2017, 175–200

Internetes hivatkozások:

- [6] World Economic Forum: New Vision for Education Unlocking the Potential of Technology, 2015 http://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf

Folyóiratcikkek:

- [2] Pál, E., Töröcsik, M., & Jakopánecz, E.: Eltérő életkori lehatárolásokból adódó generációk értékeinek empirikus vizsgálata. Marketing & Menedzsment, 3., 2017
- [7] Lawson, R. A., Blocher, E. J., Brewer, P. C., Gary, C., Sorensen, J. E., Stout, D. E., & Wouters, M. J.: Focusing Accounting Curricula on Students' Long-Run Careers: Recommendations for an Integrated Competency-Based Framework for Accounting Education. Issues in Accounting Education, 2014, 2(29), 295–317.
- [8] Abhayawansa, S., Bowden, M., & Pillay, S.: Students' conceptions of learning in the context of an accounting degree. Accounting Education, 2017, 26(3), 213–241.
- [10] Hattie, J.: The Applicability of Visible Learning to Higher Education. Scholarship of Teaching and Learning in Psychology, 2015, 1(1), 79–91.

Eltávozott a nap?

**Dr. Száz János egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi,
Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Pénzügy tanszék**

*Bosnyák János és a már eltávozott
könyviteltanáraink emlékére*

Sok tekintetben igen. Végleg.

De itt a „Z” generáció, és amint mondják, hamarosan jön az *alfa* generáció is az egyetemi padokba. Nekik is kell valahogy számvitelt, pénzügyet, számtant tanítani. De hogyan?

„Este, ha látod, hogy lemegy a nap,
Képzeld az égre egy másikat...”³¹

A Z generáció

„Az új generáció tagjai már azt szokták meg, hogy gyorsan kapnak információt, a többfunkciós gondolkodásmódot és a vizualitást részesítik előnyben.

Az információk random elérését és a csoportos gondolkodást preferálják.

A gyors eredményeket és a gyakori jutalmazást kedvelik, inkább játszanának, mint tanulnának.”³²

Ez utóbbi megállapítás persze a korábbi generációkra is érvényes lenne, ha engedték volna nekik a szüleik, a tanáraik és a kényszerítő életfeltételek. Nézzük a generációk besorolását születési idejük szerint³³:

1. **Veteránok** (1945 előtt*) – Tradicionalisták/Csendes generáció
2. **Baby boomerek** (1946-1964)
3. **X generáció** (1965-1979) – Digitális bevándorlók
4. **Y generáció** (1980-1994) – Millenium/Youtube/Én generáció
5. **Z generáció** (1995-2009) – Fb/Kapcsolat/Digitális generáció
6. Alfa generáció (2010 után)

Kenyeret adni a kezükbe

A háború előtt született, „veterán” generációnak (ők a szüleim nemzedéke) nemcsak a laptop és az internet nem adatott még meg, hanem sokuk számára a rendes, rendszeres vacsora sem. Ha valaki ki akart törni a falusi nélkülözésből, akkor például, ha rendszeren megtanulta a kettős könyvelést, akkor már jó eséllyel megvolt a kenyere egész életére, neki és a családjának is. Ezt

---

³¹ Szörényi Levente – Bródy János: *Eltávozott nap. Mészáros Márta* azonos című, 1968-as filmjének betétdala (a főszereplő: Kovács Kati).

³² Aranyossy Márta – Kulcsár Eszter (2020): *Blended learning a gyakorlatban: a gazdasági szimulációs játék hatása az észlelt tanulásra. Gazdaság és Pénzügy.*, 7. évf. 2., 238–256. o.

³³ Frányó Zsófia: *Z generáció – az oktatás új kihívásai.* Jelen kötet.

igazolták vissza hálás szívvel a szüleim egykori diákjai az 50. és 60. érettségi találkozóikon. Szüleim a háború alatt végezték a Közgazdasági Egyetemet könyvvitel-tanári szakon. Indexükből még több adatot is kipuskázok hamarosan.

Azt gondolom, nincs akkora különbség az egyes generációk lelkületében, mentalitásában, mint az a pedagógusoknak szóló ajánlásokból kiolvasható, hogy miként is közeledjünk hozzájuk. A kérdés csak annyi, hogy ha kitanulom a géplakatos szakmát, akkor jó eséllyel fel tudom-e nevelni a gyerekeimet ebből a tudásból. Mindaz a tudás, amely biztosította ezt, az megbecsülésnek örvendett a múltban. Legyen szó nyomdászokról, mozdonyvezetőkről vagy könyvelőkről.

Mire számíthat ma egy diák, aki elvégezte a marketing alapszakot valamelyik vidéki főiskolán?

A vasutas szakmának azért is volt nagy becsülete jó egy évszázada, mert nemcsak több évtizedre ígért megélhetést, hanem a munka után nyugdíjat is biztosított (amikor ez még nem volt általános), továbbá országos egészségügyi ellátást, nyaralási lehetőséget is (MÁV-kórházak, üdülők). Mindez a biztonság óriási vonzerőt jelentett sok-sok embernek, akik pár hold földet művelve próbáltak megélni valahogyan, sok munkával és sok bizonytalansággal. Aki vasúti tisztnek tanult, annak ezután már mindegy volt, hogy fehér krétával, vagy színes krétával írták-e nekik a táblára a tudnivalókat. Hogy egymástól tanulhattak, vagy csak a tanáraiktól. Volt egy fontos cél előttük.

Nemrégiben, az 1990-es években a pénzügyi szakmában az *értékpapírokkal, tőzsdével* kapcsolatos ismeretek jelentettek nagy vonzerőt (egy idő után messze lekörözve a '70-es években exkluzívnak számító külkereskedelmi szakot). Ekkor viszont már nem a cégbe tartozás, hanem az egyéni kitörési lehetőség volt a döntő motiváció. Akadt is példa szép számmal gyönyörű karrierre az ekkor végzettek között.

Kevesen tudják például, hogy sok éven át egy hajdani közgázos diák volt az európai bankfelügyelet első számú vezetője. És hosszan lehetne sorolni a kiemelkedően sikeres karriereket (pl. az Apple kötvényportfóliójának kezelője is a Közgázon tanulta ki a kötvények huncutságait).

Ennél is fontosabb, hogy az elmúlt 30 évben a pénzügy szakok tematikájába lehetett a legtöbb *matekot* betenni a hallgatói kereslet jelentős csökkenése nélkül. Ez aztán jó alapot teremtett a hazai *pénzügyi kockázatkezelő* szubkultúra kialakulásához.

De már a pénzügyes pályán is egyre gyakoribb a korrekció, már itt sincsenek „nyugdíjas állások”. Azóta hallani annyi beszédet az életpályamodellekről, amióta az életpályák egyre töredezettebbek.

Ki köszön előre? 1.

A '70-es évek emlékezetes mondása volt:

„Ha van hús, a hentes köszön előre, ha nincs, akkor a vásárló.”

Lefordítva a mára: a diáknak van szüksége az egyetemre, vagy az egyetemnek a diák tandíjára (vagyis a diákok után kapott fejpénzre)? Nagyon nem mindegy.

És ezt a hallgatók is nagyon pontosan tudják.

Jó pár éve játszódott le a következő történet. A Közgazdasági Kar dékánja voltam, és megkeresett az ELTE TTK dékánja azzal, hogy van náluk néhány gyengén muzsikáló kémikus hallgató, akiket a fejpénzes finanszírozási rendszer előtt simán kibuktattak volna az egyetemről. Most azért szükség van az értük kapott fejpénzre. *„Biztos jók lennének valami festégyárban marketingesként.”* Mondtam neki, nem a mi karunk képezi a marketingeseket, az a dékáni hivatal pár ajtóval odébb van. De ha már itt jár, miért nem csinálunk együtt egy pénzügy–matematika szakot?

Hát ebből a találkozásból született a *Biztosítás és pénzügy matematika szak* (BPM), az ELTE és a Corvinus közös diplomáját adó mesterszak. A festékgyári marketingesekkel nem tudom, mi lett.

A fejpénz nagy úr. Talán a fejpénz utáni versenynek is szerepe van abban, hogy az elmúlt években az egyetemek alig követelték meg az emelt szintű érettségit matematikából.

A pénzcélú oktatás legmarkánsabb esete, amikor egy hazai oktatási intézmény kiemelt célja, hogy neves külföldi (amerikai) professzorok tanítsanak itt nagyszámú jól fizető (pl. kínai) diákot. Bármire, amire van fizetőképes kereslet, amit könnyen, gyorsan meg lehet emészteni. És minél zajtalanabban folyik az oktatás, a tanároknak annál több ideje marad nemzetközi folyóiratokba cikket írni. Ezeket a folyóiratokat persze itthon hírből se ismeri senki a szűkebb akadémiai körökön kívül. Legkevésbé a diákok. Hiszen a cikkek olvasásához tartozó fogalmak zöme már nem fér bele az egyre karcsúbb tananyagba – és nagy részük soha nem is volt a tananyag része. De honnan is lenne ezekre a folyóiratokra előfizetés?

Érdekes lenne elküldeni a Kereskedelmi Kamarának a Q1-es és Q2-es folyóiratok jegyzékét. Hányról hallottak? Hány olyan cikk van, aminek a következtetésére támaszkodtak valamely állásfoglalásuk során?

Egy mai átlag egyetemi oktató, aki gazdasági ismereteket tanít, egyre inkább olyan helyzetbe kerül, mint hajdan a gőzmozdonyok fűtői a téli hidegben: a hátukat a jeges szél fújta, miközben az arcuk izzott a kazán hőjétől, ahová lapátolták a szenet.

Nem az amerikai elit egyetemeken a világ minden tájáról összeválogatott, elit diákokat tanító professzorokról beszélek. Azokra a kollégáimra gondolok, akik a nálunk (nem) tanuló tandíjas, külföldi vagy belföldi diákokkal küszködnek hétről hétre az alapfogalmakkal. Miközben az az elvárás ezektől a kollégáktól, hogy olyan cikkeket írjanak, amelyekkel kiszorítják a folyóiratok szerzői közül a párizsi, londoni és oxfordi kollégáikat. Még szerencse, hogy egyelőre a hazai diákjaink átlaga (hozzaállásban, tudásban) jóval az itt tanuló külföldi diákok átlaga fölött van – még akkor is, ha épp a Bocconi egyetemről jöttek. Legalábbis ezt tapasztaltam a pénzügy kurzusaimon és a közgazdasági cserediákjaim beszámolóiból.

Jó, ha a kutatás és az oktatás egybekapcsolódik. Ez a csúcs.

Ha e két tevékenység egy háromszög két oldala, akkor a csúcspontban ez egybe is esik. De minél messzebb megyünk a csúcsponttól (Oxfordtól, a Berkeley-től), annál messzebb esik egymástól a háromszög alapjának két végpontja (pl. Abony vagy Biskek) felé haladva.

Ez persze diszciplinafüggő. Bizonyos gyakorlati tárgyaknál nagyon is könnyű a gyakorlatból példát hozni. Ilyen például a számvitel. Itt viszont annál nehezebb forradalmian új gondolatokkal évente versenyt rendezni. Nem is lenne jó évente felcserélgetni, hogy az eszközök vagy a források szerepelnek-e a bal oldalon.

A méterrúd legfőbb értéke, hogy nem változik.

Az intézmények megítélésére szolgáló nemzetközi sztenderdeket persze könnyebb formálisan átvenni (és mások számára előírni), mint mélyen elgondolkodni azon, hogy mi is lenne a tényleges szerepe egy vidéki üzleti főiskolának a szűkebb, helyi környezetében. Ahol aztán nem szégyenkezve, mentegetődzve fogadná az iskola vezetése az odalátogató MAB-akkreditációs bizottság tagjait, hogy „sajnos, nálunk kevés a minősített oktatók aránya, és kevés a nemzetközi publikáció”, mivel sok nyelvórát és testnevelésórát tartanak. Hanem büszkék lehetnének erre.

Ábrándozni persze jó dolog. Miért is ne nyerhetne BL-döntőt az Abony FC?

Hisz verte már meg a Zalaegerszeg a Manchester Unitedet. *Koplárovics Béla* góljával, aki később a Hévíz, majd a Kozármislény csapatánál folytatta. Az a baj, hogy szerte a világban túl sok „Abony FC” jellegű csapat van. BL-döntő pedig évente egy. És nem lehet egyszerre mindenki átlagon felüli.

A baj akkor kezdődik, hogy ha az „Abony FC” nem nyer (idén sem) BL-döntőt, émiatt a pályát beszántják, és plázát építenek a helyére.

Miért van az, hogy ma nehezebb egy jó gimnáziumba bekerülni, mint valamelyik csilivili mesterszakra?

Miért? Nem fordítva kellene lennie?

A válasz egyszerű: a diák igyekszik egy jó gimnáziumba kerülni. Az egyetem esetén már az egyetem igyekszik mesterhallgatókat horgászni magának. Itt tehát az egyetem „*köszön előre*”.

És ez meg is marad mindvégig: a hallgató dolgozatának eredményét csak kóddal lehet közzétenni, ám a hallgató az egész világ előtt becsmérelheti a markmyprofessoron keresztül az oktatókat akkor is, ha sose járt az óráján.

Egyik kollégám, *J. Péter* a következő halvelt (hallgatói véleményt) kapta egy alapszakos diáktól: „*A tanárnőnek fogalma sincs a tananyagról.*” A szóban forgó kollégát egyébként rendszeresen hívják tanfolyamokat tartani Dubajtól Moszkváig.

Az általános iskolák óriási versenyelőnyben vannak az egyetemekkel szemben. Ott még a tanárok osztályozzák a diákokat, és nem fordítva. És ezt mindkét fél tudja.

Valamit félelmetesen jó érzéssel jósolt meg *Weöres Sándor A birka-iskola* című versében évtizedekkel ezelőtt.

Mesterszakra a szóbeli nemegyszer csak motivációs beszélgetés. És ha a versenytárs intézménynél magasabb a bekerülési pontszám, mert ott nincs matek, akkor mi is eltöröljük a matekot. Még akkor is, ha kifejezetten kvantitatív jellegű szakról van szó.

A mesterszakos hallgatók nagyon nagy hányada már dolgozik (azaz lényegében „esti tagozatra” jár), tehát már szó nincs arról, hogy a megélhetéséhez szükséges ismeretek elsajátításáért jönne ide. A papír sokaknak kimondatlanul is fontosabb, mint a tudás.

A megoldás rém egyszerű lehetne. Feltéve, hogy a szereplők többsége is érdekelt lenne ebben. (De nem az.) A központi érettségi mintájára kellene egy *országos központi szigorlat* pénzügyből, számvitelből, mikroökonómiából, valószínűségszámításból stb.

És mindjárt más lenne az ábra.

Ha valakinek nem tetszik egy ilyen „etatista” megoldás, elég lenne szisztematikusan mérni, hogy az egyes intézmények hallgatói közül hány százalékban szerzik meg valamelyik *nemzetközi szakmai vizsga oklevelét* (pl. a CFA-papírt, a nemzetközi befektetéselemző diplomát, az aktuárius diplomát etc.) Manapság mindent mérnek (van, hogy plusz pont az egyetem rangsorában, ha egy nő a dékán), de ezt nem. Pedig *objektív és igazán nemzetközi. Egységes szakmai mérce.*

Míg a középszintű oktatásban van egy hozzávetőleg egységes mérce az országosan egységes érettségi tételek révén, addig a felsőoktatásban az úszóedző már maga méri és diktálja be a tanítványai időeredményeit.

És nem is kell a mért időt megváltoztatni. Elég arról megfélelkezni, hogy milyen távon mértük azt az 1 perc 15 másodpercet: 100 méteren, 50 méteren vagy 25 méteren.

Én azt tapasztalom kollégáim történeteiből, hogy ezek a medencék ijesztő mértékben rövidülnek. Tavaly fakadt ki egy távoli kolléga: ha feladná a 20 évvel ezelőtti vizsgasorát, a társaság négyötöde megbukna. Talán érdemes lenne egyszer kipróbálni.

Van, hogy tanszéken belül is titkosak a vizsgasorok.

Az a tény, hogy nehezebb egy jó gimibe bekerülni, mint egy ilyen-olyan mesterszakra, jól mutatja, hogy *nem az X, Y, Z generációkkal való eltérő pedagógiai bánásmód a fő kérdés*. Tízéves korukban még követelünk tőlük, húszéves korukban már mi udvarolunk nekik. Ritkán saját jókedvünkből.

Nem a generációkkal van a baj. Ők csak alkalmazkodtak a szüleikhez, a (megfélemlített) tanáraikhoz, a média által közvetített „kulturához”, a környezetükhöz. Sokan nagyon okosak közülük. Egyre többen azonban csak az okostelefonjuk révén azok.

Ide figyelj, kicsi rigó! (Ki köszön előre? 2.)

Bosnyák Jancsi munkahelyéhez közel esett meg az alábbi történet:

Bemegy az egyik tanszékre egy hallgató intézni az ügyes-bajos dolgát, majd egy idő után ráfordul az ügyét intéző tanszéki titkárnőre:

– *Maga az én adófizetői pénzemből van itt, udvariasabb kiszolgálást kérek.*

A válasz:

– *Na, ide figyelj, kicsi rigó! Te még egy percet sem dolgoztál, és adót sem fizettél. Te tanulsz itt az én adófizetői pénzemből. Úgyhogy most kimész, kopogsz, köszönsz, bemutatkozol, és akkor majd folytatjuk.*

Kevés ilyen szokimondó egyetemi kolléga van. Pedig voltak ilyenek. Néha ma sem ártana.

Ha a tanár megkérdezi: ki csalt? (Ki köszön előre? 3.)

„Tisztelt Tanár Úr!

Eljutott hozzánk az az üzenet, amelyet Ön tegnap írt a tárgy hallgatóinak. Ebben arra utasítja a feltételezett csalás érintettjeit, hogy nyilatkozzanak a beadandójuk eredetiségéről és önállóságáról.

...ez az üzenet és az ügy ilyen módú intézése alattomos, az Egyetemhez nem méltó. Senki nem kötelezhető rá, hogy egy ilyen üzenetre válaszoljon, a hallgatás joga mindenkit megillet, és semmilyen következménye nem lehet annak, ha a hallgatók nem nyilatkoznak ez ügyben.

...Elsőéves diákokról van szó, akik jogukat kevésbé ismerik, ezért könnyű őket megfélemlíteni egy ilyen álnok módszerrel, amely csakis arra hivatott, hogy a tanszék bizonyítsa álláspontját. Nem elfogadható, hogy az egyetem arra tanítja a hallgatókat, hogy egymást feladva, mintegy besúgóként mentsék a saját bőrüket, ezzel pánikhangulatot kelte köztük, és egymás ellen uszítva őket.

A fentiek fényében nyomatékosan szeretném kérni Önt, hogy tisztázza az ügyet a hallgatókkal, és legyen szíves a jövőben nem élni ilyen módszerekkel.”

A levélnek annyi következménye lett, hogy kis híján fegyelmi indult a tanár kolléga ellen. Amikor a lányom külföldön tanult, az első papír, amit aláírtam vele, az volt, hogy nem fog csalni.

Akkor most mi is az egyetem?

Összefoglalva az eddigieket, jó lenne tisztázni, hogy ha az egyetemet egy strandhoz hasonlítjuk, akkor egy *élményfürdő*ről beszélünk vagy egy *vízilabdacsapat*ról?

Előbbi esetben minél udvariasabb kiszolgálás jár a hallgatónak, a „customer”-nek, aki a „king”, és fontos, hogy az ismerőseik is idejőjenek majd tandíjat fizetni.

Utóbbi esetben kötelező felkészülten járni az órákra (egyáltalán beszállni a medencébe), és megtanulni küzdeni.

Tegyük fel, hogy mindezeket a kérdéseket tisztáztuk és megoldottuk. Már csak annyi a kérdés: mit is tanítsunk?

A rest tanulás a restség tanulása –

tartja egy régi német mondás. Ma, amikor az iskolapadban szerzett tudás mellé sok új ismeretet kell majd még tanulni, egyre fontosabbá válik, hogy a diák *megtanuljon tanulni*. A kollégák a megmondható, hogy ez mennyire sikerül. Ennek egy előfeltétele lenne, hogy a diák hajlandó legyen komolyan venni, amit meg kellene tanulnia.

Januárban rendezték az *Educatio* virtuális kiállítást.³⁴ Itt a középiskolásoknak adnak képet az egyetemek magukról kisfilmek és bemutatók, kérdés-felelet formájában.

Az egyetemünk egyik szakját reklámozó BCE-s diák lelkesen agitált, hogy az ő szakjuk könnyű, csak az elején van egy kis analízis és valszám. Ha azt túléljük, minden rendben.

Ennyire a könnyűség a fő szempont? Az analízis nem arra kellene, hogy megtanuljunk: ha megváltozik az egyik tényező, akkor hogyan változik a másik? Nincs szükség annak az elsajátítására, hogy ki tudjuk számolni: ha például naponta 52%-os valószínűséggel megy fel az árfolyam, akkor mi a valószínűsége, hogy a hónapot nyereséggel zárjuk?

Saját fülemmel hallottam az egyik gólyatáborban az egyik egyetemi vezetőtől: „*Őnök bekerültek az ország legjobb egyetemére, ezzel a nehezén már túl vannak.*”

Ehhez képest *Grosics Gyula*, az aranycsapat legendás kapusa azt írta emlékirataiban, hogy „*a válogatottba könnyű bekerülni. Kikerülni még könnyebb.*”

Lépjünk tovább! Tegyük fel, hogy az egyetem az oktatás tartalmára fókuszál elsősorban, és nem a nemzetközi rangsorokkal flörtöl, nem a bevételek és kiadások arányára koncentrál első helyen, és a diák is úgy gondolja, hogy egy életen át hasznosítható dolgokat tanulhat itt. A megszerzendő tudásra koncentrál, nem pedig az újabb pecsétes papírra.

Akkor itt a kérdés: mit kell tanítani manapság egy pénzügyes, számviteles hallgatónak? Csak annyi a teendő, hogy megnézzük, mit csinálnak nálunk nyugatabbra? És mi van, ha pár dologban mi előrébb járunk?

120 éve Budapest nagyon modern világváros volt. Köztudott, hogy az atombomba kifejlesztésében mennyi egykori pesti gimnazista vett részt (*Teller Ede, Wigner Jenő, Szilárd Leó* stb.).

Az már egyáltalán nem köztudott, hogy a holdra szállás pályáját kiszámító csapat élén a Műegyetem egykori diákja, *Szebehely Győző* állt, a 3 test probléma akkori idők szerinti első számú szaktekintélye a világban.

Napjainkból elég *Karikó Katalinra* utalni. Szóval van gyerek a fürdővízben. Akit ugye közmondásosan jó lenne nem kiönteni. Emiatt hamarosan belelapozunk egy pár évtizeddel ezelőtti közgázós számvitelszakos indexbe.

De előtte nézzünk egy öt évszázados problémát a kettős könyvvitel kidolgozójától, *Luca Paciolitól*. Az erre a problémára adandó válasz szerintem egyik kulcskérdése a modern számvitel szerepének, ezáltal a számviteloktatásnak is.

---

³⁴ 21. Educatio Nemzetközi Oktatási Szakkiállítás, 2021. január 21–23.

Luca Pacioli, 1494

1494-ben jelent meg Pacioli „*Summa de arithmetica, geometrica...*” című könyve, amelyben az alábbi problémát ismerteti:

Ketten játszanak fej vagy írást. Az nyeri az induláskor kettejük által összeadott pénzt, aki először dob 6-szor fejet. A játék 5:3-as állásnál félbeszakad.

Hogyan kell méltányosan felosztani az összeget?

A Pacioli által adott válasz: 5:3. Itt a múltbeli tények számítanak, ez jellemzi a hagyományos számvitel- és jogfelfogást.

A *Pascal* (1623–1662) által adott válasz: 7:1. E válaszban a jövő esélyei számítanak: amint a mai világ pénzügyi kockázatkezelőinek mindennapi munkájában is. Azért ennyi a helyes arány, mert a hátrányban levő játékosnak 3 egymást követő alkalommal nyernie kell ahhoz, hogy övé legyen a pénz. Ennek esélye $(1/2)^3 = 1/8$.

Keresve sem lehetne jobb feladatot találni annak a dilemmának az illusztrálására, hogy a számvitel a múltbeli tények rögzítésénél és elemzésénél ér-e véget. Napjaink válasza, hogy korántsem. Akkor miért van az, hogy a BCE hallgatóinak a valószínűségszámítás stúdiuma pár hétre zsugorodott? Az analízis, lineáris algebra, valószínűségszámítás együtt tesz ki két rövidke félévet.

Könyvvitel szakos tanárjelöltek oktatása a II. világháború közepette

Az 1940-es években az akkori Közgázon egy könyvvitelszakos diák tanult

- *Heller Farkas*nál 1-1 félév közgazdaságtant, elmélettörténetet, pénzügytant;
- 3 félév matematikát + ker. számtant + politikai számtant (*Huszár Géza*);
- 2 félév algebrát, 2 félév geometriát, 1 félév differenciaszámítást,
- 2 félév valószínűségszámítást (*Jordán Károly*).

A szóbeli vizsgán tudni kellett bizonyításokat.

Néhány legendás név édesanyám indexéből: *Heller Farkas* (közgazdaságtan), *Huszár Géza* (matematika), *Kuntner Róbert* (számvitel), *Fülei-Szántó Endre* (jog), *Kováts Ferenc* (gazdaságtörténet), *Laky Dezső* (statisztika).

Nagyon tanulságos megnézni az életpályájukat az interneten.

Heller Farkas (1877–1955): a Műegyetem 1934-es átalakulásakor létrejött József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának első dékánja. 1945/46-ban az egyetem rektora, 1949-ben kizárják az MTA-ból.

Kuntner Róbert (1882–1954): tanulmányait Pesten és Zürichben végzi. Tanít Kolozsvárott és Pozsonyban is. A Magyar Hiteles Könyvviteli Folyóirat szerkesztője. *A könyvvitelten* I–III. (1908) és *A kettős könyvvitel elméletei* (1913) művei Kolozsvárott jelentek meg.

Laky Dezső (1887–1962): Pozsonyban habilitált 1918-ben, Szegeden a Statisztika tanszék vezetője, majd a Műegyetemen a statisztika és az alkalmazott közgazdaságtan nyilvános rendes tanára, két ízben a Közgazdasági Kar dékánja, az MTA rendes tagja. A Magyar Élet Pártja képviselőjében parlamenti képviselő a *Teleki*-kormányban, illetve a *Bárdossy*-kormány közellátásért felelős tárca nélküli minisztere volt. 1944-ben a Gestapo letartóztatja. 1946–48 között a Pázmány Péter egyetemen a Statisztika tanszék vezetője. 1948-ben kényszernyugdíjazták, kitelepítik, kubikusként és nádvágóként dolgozik. 1958-ban részlegesen rehabilitálják, 1961-ig a KSH szaktanácsadója.

Kováts Ferenc (1873–1956): Tanulmányait Pozsonyban, Kolozsvárott végzi. Szegeden a Statisztika tanszék vezetője, dékán, rektor. 1934-től a József Nádor MG Egyetemen tanít, 1942–1943-ban a Közgazdaságtudományi Kar dékánja. 1923–1949 az MTA tagja.

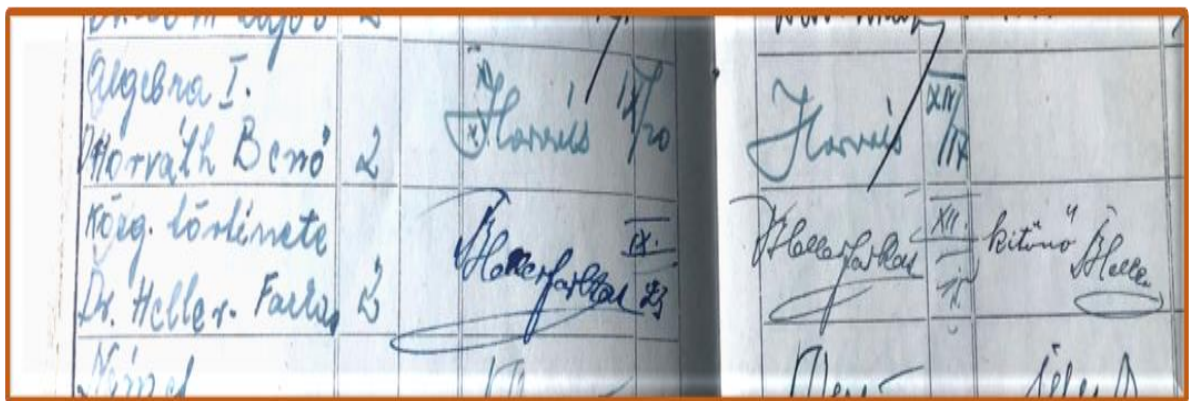
Fülei-Szántó Endre (1890–1958): 1935-től egyetemi magántanár (kereskedelmi és váltójog). 1948-tól a gazdaságjogi tanszék vezetője volt az újonnan létrejött Marx Károly

Közgazdaságtudományi Egyetemen. Innen 1950-ben, 60 éves korában kényszernyugdíjazták. 1951-ben kitelepítették, majd bebörtönözték, 1956-ban szabadult. Fia is népszerű nyelvtanár volt többek között a Közgázon.

Huszár Géza (1895–1965): 1926-tól 1961-ig tanít az egyetemünkön (illetve annak elődjén), 1948-tól a gazdasági matematika tanszék vezetőjeként. A biztosítási matematika európai hírű tudósa volt.

Jordán Károly (1871–1859): A nemzetközi hírű magyar valószínűség-számítási iskola megteremtője, emellett hegymászó, barlangkutató, Kossuth-díjas (1956) akadémikus. Egyetemi tanulmányait Párizsban, Zürichben, Manchesterben és Genfben végezte. Zürichben 1893-ban vegyész-mérnöki oklevelet szerzett, majd a genfi egyetemen tanított kémiát. 1898-as hazajövetele után a budapesti egyetemen tanult matematikát, csillagászatot és földregésztant. 1906–1913 között a Magyar Földregési Számoló Intézet igazgatója. Egyetemünkön 1920-tól 1950-ig tanított, ezután a BME tanára.

Czettler Jenő (1879–1953): A Jászságban született (a Jászok Egyesületének elnöke), 1917–1950-ig tanított az egyetemünkön, agrárközgazdász, az MTA tagja. 1924/25-ben dékán. Nemzetgyűlési képviselő, 1927–1935 között a képviselőház alelnöke. 1950-ben letartóztatják, és a börtönben halt meg.

4

1942/43 I. félév 5

Az orvosi vizsgálatot igazolja: Tamár képező A osztály

első felére rendes hallgatóul bejegyeztetett a
második tantárgyra:

következő

A tantárgy címe és a tanár neve	Heti óraszám		A tanár a jelentkezést igazolja a félév kezdetén		Jegyzet
	Elő-adás	Gya-korlat	alíráás	nap	
Magyar gazdaságtan Dr. Nyárády József	2	/	Nyárády		
Ker. Szakutau Dr. Huszár György	3	2	Huszár		
Pro. a ker. lau.-ba Dr. Nyárády József	2	/	Töröltül		
Pro. a jogi- és köz- Dr. Fülpi-Kóvits Gy.	2	/	Fülpi-Kóvits		
Közjogi alapismert Dr. Baró Laas A.	2	/	Laas		
Közgazdaságtan I Dr. Oródi-Károly	4	/	Oródi-Károly		
Statisztika Dr. Laky Dező	3	/	Laky Dező		
Magyar gazdas. könt. Dr. Kovács Ferenc	2	/	Kovács		
Angol nyelv tan. Dr. J. Wagner	2	/	Wagner		

Beiratkozott 19..... dékán

A leckeátogatás igazolása a félév végén	Az előmenetelt bizonyítja a tanár		Jegyzet
	alíráás	nap	
Nyárády	Kitűnő		
Huszár	Kitűnő	Huszár	
Töröltül			
Fülpi-Kóvits	Jeles		Fülpi K.
Oródi-Károly	Jó	Laas	
Laas	Kitűnő		Oródi-Károly
Laky	Jeles		Laky aláírás
Kovács	Kitűnő		Kovács
Wagner			Wagner

Látta: Kelt:

következő

A tantárgy címe és a tanár neve	Heti óraszám		A tanár a jelentkezést igazolja a félév kezdetén	
	Elő-adás	Gya-korlat	alíráás	nap
Matematika Dr. Jordán K.	2		Jordán	
Statisztika tan. Dr. Jordán K.	2		Jordán	

Jordán Károly 1920-ban kezdett valószínűségszámítást tanítani egyetemünk jogelődjén. Gazdasági képzésben önálló tantárgyként ez akkor egyedülálló volt egész Európában.

„There was no country other than Hungary in continental Europe, where there was systematic teaching of probability and statistics as early as 1920.” (encyclopediaofmath.org., https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-4613-0179-0_63).

E rövid visszatekintésből kitetszik, hogy kiváló, nagy műveltségű emberek tanították többek közt a leendő számvitel-tanárokat is. Többségük akadémikus volt, a gazdasági élet befolyásos szereplője.

Elég nehéz elképzelni, hogy táblázatok celláiba iratták volna velük az éves tevékenységük részleteit. Vajon hány pontot érhetett volna a képviselőház alelnökének lenni? Kellott hozzá munkáltatói engedély?

Mire van szükségük a jövőbeni számviteli-pénzügyi elemzőknek?

Bizonyára sok mindenre, de ha lehet hinni annak a megállapításnak, hogy korunkban a folyamatok összetettebbeké és bizonytalanabbakká váltak, akkor a következőkre mindenféleképpen:

- a) *több tényező* kapcsolatát, együttes alakulását leíró módszertani eszközök;
- b) a *bizonytalanság* kezelésében való jártasság, főként a bizonytalan változások együttes hatásának a felmérése;
- c) megfelelő rutin annak a vizsgálatában, hogy *ha megváltozik valami* (pl. egy termelési tényező mennyisége), akkor annak milyen *tovagyűrűző hatásai* vannak térben és időben.

Az a) problémakörhöz kellene a *mátrixszámítás*, ami az elmúlt években szinte teljesen kikopott az oktatásból, a b)-hez kellene a *valószínűségi számítás* (ez is jóval kevesebb, mint 20–30 éve), a c)-hez a matematikai analízis, ezen belül is kiemelten a differencia és differenciálegyenletek. Már ha hinni lehet azoknak az állításoknak, hogy minden mozog, változik. Akkor pedig ismerni kellene az ezek leírására, kvantitatív kezelésére szolgáló eszközöket.

A legvégére hagytam a legfontosabbat. Azt ami már jó ideje elszivárgott az oktatásunkból: tudatában lenni a *bizonyítások* fontosságának. Talán épp ezért volt *geometria* is a 70 évvel ezelőtti számvitelszakos diákok curriculumában. Biztos nem azért, mintha a hasonló háromszögek segítenének eldönteni, hogy egy könyvelendő tételt hová is kell lekönyvelni. Ahhoz kellett, amihez ma is kell a gimnáziumban: hogyan győzdjük meg a gondolatunk igaz vagy hamis voltáról. Van különbség a meggyőzés (tárgyalási stratégiák) és a meggyőzés között.

Bosnyák János emlékfeladatok 2015

Hat évvel ezelőtt javasoltam az alábbi feladatot mintaképpen olyan feladatokra, amelyeket több tanszék is felad ugyanazoknak a csoportoknak, sajátosan kiegészítve az egyszerű alapfeladatot a maguk szakterülete szempontjából. Mai szóval projektfeladatot, amely egyszerű, de megvannak a maga pénzügyi, számviteli, számítástechnikai (Excel VBA), matematikai, statisztikai aspektusai.

A javasolt alapfeladat részletesen megtalálható a Számvitel, adó, könyvvizsgálat 2015. 57(5) számának 227–229. oldalán. A feltételezett ABC vállalat termel, beruház, exportál-importál, hitelt vesz fel, menedzseli a likviditását.

Feltevéssek:

- A vállalat egyetlen terméket termel.
- A tőke/munka arány állandó, a költségfüggvény lineáris.
- A szükséges gépsorok fix ideig (M évig) működnek, utána selejtezésre kerülnek.
- Az új gépek termelékenyebbek (technikai haladás).
- A meglevő gépek teljesítménye évről évre fix ütemben csökken (kopás).
- Az osztalék nagyságát egy biztonsági likviditási tartalékszint nagysága határozza meg adott termelési, beruházási és hitelfelvételi terv mellett.
- A vállalat vehet fel új hitelt (egy adott pontig), de nem bocsáthat ki új részvényt.

A kiinduló adat a vállalat beruházásainak sorozata reálmennyiségben (hány gépet vesz az egyes években). Ha jobban megnézzük, ez az első ránézésre szimpla vállalati pénzügyi feladat egy *bonyolult differenciaegyenlet-rendszer*.

Mi a hatása a 2 évvel későbbi termelésre, árbevételre, költségekre, ha a 3. évben eggyel több gépet veszünk? Ez hogyan hat a 4 évvel későbbi adófizetésre, a 6 évvel későbbi hiteltörlesztésre, etc.?

	ev	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
10	Beruházás		10	20	40	30		
	gép	db	10	30	70	100	90	70
	termelés		100	280	620	780	560	340
	Kamatláb		10.0%	10.0%	10.0%	10.0%	10.0%	10.0%
	infláció		0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
100	beruházási kiadás		1 000	2 000	4 000	3 000	0	0
	amortizáció		250	750	1 750	2 500	2 250	1 750
10	Árbevétel		1 000	2 800	6 200	7 800	5 600	3 400
2	folyó költség		350	710	1 390	1 710	1 270	830
150	EBITDA		650	2 090	4 810	6 090	4 330	2 570
	EBIT		400	1 340	3 060	3 590	2 080	820
	adó		68	232	528	598	308	80
	Net income		272	928	2 112	2 392	1 232	320
	Noplat		320	1 072	2 448	2 872	1 664	656
	OCF		570	1 822	4 198	5 372	3 914	2 406
37.6%	FCF		-1 000	-1 430	-2 178	1 198	5 372	3 914
	FCFE		-400	-278	78	2 662	4 292	2 282
60%	hitelfelvét		600	1 200	2 400	1 800	-	-
4	hiteltörlesztés					600	1 200	2 400
	adósság év elején		600	1 800	4 200	6 000	5 400	4 200
	Kamat		60	180	420	600	540	420
	Adópajzs		12	36	84	120	108	84

Összekapcsolható ismeretek a feladat kapcsán:

Termelési, árbevételi és költségfüggvény	(Mikróökonómia)
Készletezés	(Operációkutatás)
Nyereség és CF kimutatás, mérlegkészítés	(Számvitel)
Tőkeköltségszámítás, beruházások, tőkeszerkezet, reálopciók	(Vállalati pénzügy)
A vállalat értéke, csődvalószínűség	(Vállalatértékelés)
Devizaárfolyamok, infláció	(Pénzügytan, Makróökonómia)
Növekedésmélelet, évjárat (vintage) modellek	(Közgazdasági elméletek története)
Forward, futures, swap, opciós ügyletek	(Befektetések)
Kamatlábmodellek (HJM, HW)	(Kötvénypiacok, Kvantitatív pénzügyek)
Differencia- és differenciálegyenletek	(Matematika)
Sztochasztikus folyamatok (Wiener, Ito)	(Matematika, Kvantitatív pénzügyek)
MC szimuláció, Cholesky faktorizáció	(Statisztika, Kvantitatív pénzügyek)
VB programozás	(Számítástechnika)

Várjuk a társakat a projektfeladathoz. Nem önmagában lenne több matematikára szükség, hanem annak a tudatosítására az ilyen elsöre tipikusan számviteli–vállalati pénzügyi feladatnak kinéző problémákban, hogy itt valójában egy sokszoros késleltetésű differenciaegyenlet-rendszerrel van szó.

Ennek hiányában a feladat gyorsan lezárul egy egyszerű IRR-számítással, és esély sincs az időbeni késleltetett hatások, az egymással kapcsolatban álló változók (beruházás, termelés, adózás stb.) tovagyrúzó hatásainak elemzésére. Ez lenne a kiindulópont ahhoz, hogy a véletlen tényezők tovagyrúzó hatásait is tudják kezelni a leendő elemzők. A végső kérdés:

Ki a kényelmes?

- a diák, aki gyorsan és kényelmesen hajlandó tanulni, vagy
- a tanár, aki ehhez igazítja a tananyagot az alapcélakat feladva?

Zárásképpen

Múltidéző írásomban egyrészt tisztelegni szerettem volna a már eltávozott tanártársaink, tanáraink és az ő tanáraik előtt, másrészt eltűnődni a pénzügy-számvitel oktatás előttünk álló kihívásain.

Változni látszik a számviteli elemzés szerepe. A múltbeli tények rögzítésén és azok elemzésén túl egyre fontosabb szerep jut a közeljövő pénzügyi kockázatai felmérésének, különösen a nagy pénzügyi intézmények esetén. Ennek előrelátó szabályozása már önálló iparágga nőtte ki magát. Ehhez egyre több matematikára, ezen belül is a sztochasztikus folyamatok mélyebb megértésére lenne szükség.

Mint az egykori egyetemi indexekből is kitetszik, oktatásunk átalakulása pontosan az ellenkező irányban halad. Mintha fontosabbak lennének a nyugati üzleti iskolák nyújtotta minták, mint saját közgazdasági egyetemi tradícióink értekeinek átgondolása.

Változni látszik az egyetemi hallgatóság összetétele. Többnyire az eltérő generációk közötti különbségeket szokták hangsúlyozni, különösképpen a mai fiataloknak az információkhoz való, a korábitól jelentősen eltérő viszonyát.

De nem ez az egyetlen változás. Jelentősen megnőtt a felsőoktatásban regisztrált hallgatók száma. Ennek óhatatlanul van felhígító hatása is. Az a tény, hogy egyre több az állástalan diplomások száma, óhatatlanul visszahat a tantermekre is. A felhígulási hatásnál még súlyosabb probléma, hogy a nappali hallgatók egyre nagyobb hányada lényegében estis hallgató: már az alapképzés első éveiben is nagyon sokan dolgoznak. Többnyire a hallgatói körben nem emeli a felkészült és motivált hallgatók részarányát a tandíj reményében idecsábított külföldi hallgatók jó része. Azok biztosan nem, akik angolul is alig tudnak.

Jelentősen megváltozott az oktatókkal szembeni elvárás. Egyfelől több, esetenként gyengébb hallgatóval kell megküzdeniük, másfelől egységesen megnőtt az oktatóktól elvárt publikációs teljesítmény. Mechanikusan, teljesen figyelmen kívül hagyva az eltérő szakterületek lehetőségeit. A publikációírást részben megválthatja az oktató, ha a korábitól jóval nagyobb oktatási terheket vesz a nyakába.

Gond, hogy egyre irreálisabbak a minimumosztálylétszám-elvárások. Minőségi tantárgyak sora nem tud elindulni, mert törlik adminisztratív okokból, miközben esetleg éppen a pedagógiai szempontból optimális számú hallgató gyűlt össze például egy Mértékelmélet című matematikai tárgyra. Éppen olyan típusú hallgatók jelentkeznek ilyesmire, akiknek az elődei korábban ennek hasznát vették neves nyugati egyetemeken (Princeton, Harvard, Berkeley stb.) PhD-kursusain. Egyben jó hírért vitték az egyetemnek, hogy lám, ilyesmit is tanítunk – nem is akárhogy. A tanárok még itt lennének ezekre a kurzusokra.

Jó lenne, ha egykori tanárainknak nem csupán az emléket őriznénk úgy általában, hanem bele-belegondolnánk, hogy mit és miért tettek, amikor embert, szakembert faragtak belőlünk.

Nekik sem volt könnyű.

Az előadás háttéranyagai:

- [1]Aranyossy Márta – Kulcsár Eszter (2020): Blended learning a gyakorlatban: a gazdasági szimulációs játék hatása az észlelt tanulásra. *Gazdaság és Pénzügy*,. 7. évf. 2., 238–256. o.
- [2]Száz János (2015): A vállalatfinanszírozás egy lehetséges sztochasztikus dinamikus alapmodellje (A nyúl és a vállalat). In *Számvitel, adó, könyvvizsgálat*, 57. évf. 5., 227–229.o
- [3]Daniel Kahneman (2012): *Gyors és lassú gondolkodás*. Budapest, HVG Könyvek.
- [4]Simon Sinek (2017): Millennials in the Workplace [Mi a baj az Y generációval?], <https://www.youtube.com/watch?v=h4EWxAaz0Fg>
- [5]Simon Sinek: How great leaders inspire action, https://www.ted.com/talks/simon_sinek_how_great_leaders_inspire_action?
- [6]Weöres Sándor (1955): A birka-iskola. In *Bóbita*, Budapest, Ifjúsági Könyviadó.

Az egyetemi oktatás fejlesztési irányainak kijelölése hallgatói vélemények alapján

Dr. Mikáczó Éva Ilona Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, tudományos segédmunkatárs
eva.mikaczo@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A felsőoktatás fejlődésre ösztönző elsődleges tényezői a munkahelyi elvárások, az oktatási intézmények közötti verseny és a hallgatók szocializációjának változása. A folyamatos alkalmazkodáshoz szükséges, hogy az oktatásban hangsúlyos hard-skill-ek mellett egyre nagyobb teret kapjon a soft-skill-ek fejlesztése. Kiemelt feladat az önismeret, a motiváció, az együttműködés, a rugalmasság, a szociális és nyelvi készségek, [16] a komplex problémamegoldó képesség (Világgazdasági Fórum 2014), az innovációra való képesség, a nyelvi-, a kommunikációs- és szervezési képességek, informatikai készségek fejlesztése. Az egyetemi fejlesztés alapjául szolgáló koncepció a Learning Outcomes (LEO) szemlélet [17] alapján az önálló munkavégzésre, problémamegoldásra képes hallgatók képzése a cél.

A kutatás fókuszába a számvitel szakirányos (BA) hallgatók képzését záró gyakorlati esettanulmány-feldolgozó tantárgyban elért eredményességüket és a tantárgyról alkotott véleményüket befolyásoló tényezők vizsgálatát helyeztem. A tantárgy 2006-2019 évi oktatásáról a Hallgatói Véleményezési rendszerben elérhető adatokból végeztem szekunder kutatást, valamint a 2019-2020-es tanév során a Moodle platformon kitöltött 13 kérdőív alapján vizsgáltam a befolyásoló tényezők hatását. Hallgatói vélemények alapján értékelem a hallgatók bemeneti paramétereinek (előképzettség; tanulás stílus); az előzetes elvárásaiknak; a tantárggyal töltött idejüknek; és a közvetítő-, segítő eszközök felhasználásával kapcsolatos tapasztalatuk befolyásoló szerepét a tanulási eredményükre, illetve a tantárgyra adott értékelésükre. Az alacsony esetszám miatt mintavételre nem volt szükség, az adatfeldolgozás során korreláció-, és regresszió-számítást alkalmaztam. Az adatok értelmezését segítették a hallgatók a kérdőíveket záró nyílt kérdésekre adott válaszai.

A tantárggyal töltött idő és az előtanulmányok szintje közepesnél kisebb pozitív kapcsolatban van a végső jeggyel a számítás eredményei alapján. Az egyes években az elért tanulmányi eredmény ingadozásával azonosan mozognak a tárggyal kapcsolatos hallgatói értékelések. A 2019-2020 évi adatok alapján a hallgató tantárggyal töltött ideje és az „oktató érdekesen, érthetően tartotta az órát” értékelése között a korreláció számítás gyenge-közepes pozitív kapcsolatot igazol.

A kutatás alapján a jövőben fejlesztendő területként jelölhető a hallgatói motiváltság erősítése az oktatásmódszertan eszközeiről, céljairól, a követelményrendszerrel szóló hatékony kommunikációval. A kutatási eredmények megerősítik a koncepciót, hogy a sokszínű hallgatóság igényeit „kiszolgálva” többféle formában is adni kell az ismereteket, egyéni konzultációval segíteni kell a kérdések megválaszolását, a problémák megoldását.

Kulcsszavak:

felsőfokú oktatás, oktatásfejlesztés; oktatásmódszertan; kompetencia

1. *Bevezetés*

A sok évvel ezelőtt megválasztott hivatásom, hogy számvitel oktatással foglalkozom, folyamatos megújulást követel tartalmi és módszertani területen egyaránt. Kutatásom fókuszában ezen kihíváshoz igazodva az oktatási tevékenység megfigyelése, a megújítás eszközeinek megismerése és alkalmazása áll.

A technikai fejlődés korunkra jellemző hihetetlen felgyorsulása mellett nehéz hosszú távon is értékes tananyagot, illetve mindenhol biztosan alkalmazható módszertant meghatározni. A felsőoktatásban is felmerül a probléma, hogy mire a hallgató kézbe kapja a diplomáját, addigra már új eszközök, technológiák, szabályok, lehetőségek veszik körül, megváltoznak a munkahelyi elvárások az újonnan belépő munkavállalókkal szemben, ezért az oktatás, a képzés tartalmi elemeit, eszközeit és módszereit folyamatosan meg kell újítani.

Nemzetközi kutatások – például Mendenhall [19] és Hawkins [16] – a munkahelyi elvárások változását is kiemelik. Kiemelt szerepet kap az önismeret, a motiváció, az együttműködés, a rugalmasság, a szociális és nyelvi készségek. Bár a Világgazdasági Fórum [5] vizsgálata alapján az elvárt kompetenciák átalakulását figyelhetjük meg, a komplex problémamegoldó képesség jelenleg, és várhatóan a jövőben is elsődleges lesz az elvárt kompetenciák között.

Az elvárások mellett jelentős változást mutat az oktatásba bevont nemzedék szocializációja, akik az új társadalmi és technikai környezetben egészen más erényekkel és gyengeségekkel rendelkeznek. A „digitális bennszülöttként” jellemzett (Y és a Z) generáció sokirányú, megosztott figyelemmel, belső motivációval, azonnali visszajelzés igényével [24] rendelkezik.

A foglalkoztatottak munkahellyel szembeni elvárásait Sujansky és Ferri-Red „cool-faktor”-okként definiálta, melyeket a már említetteken túl az alábbiak jellemzik:

- kreatív kommunikáció és a korszerű informatikai eszközök használata,
- rugalmas munkaszobák,
- olyan közös vállalati értékek, melyekkel azonosulhatnak,
- jó továbbképzési és karrier lehetőségek. [23]

A környezeti változások kikényszerítik a reformintézkedéseket. Az irányok kijelölésének komoly kutatási eredményeken és elemző munkán kell alapulnia, amihez anyagi és szakmai háttérrel csak a nagy nemzetközi szervezetek rendelkeznek, így iránymutatást is az általuk meghatározott követelmények nyújthatnak. Hazánk földrajzi elhelyezkedése és Európai Unió integrációja kapcsán az együttműködés módszereit és formáit az Unió politikája határozza meg.

Az élethosszig tartó tanulás „kényszere” miatt emelkedik a tovább-, illetve az átképzésre vállalkozó, már munkába állt hallgatók száma is, változik a felsőoktatás szerepe.

A hallgatósággal szembeni követelményeket árnyalni lehet a különböző képzési formák és markánsan elkülönülő képzési szintek kínálatával. A kevesebb kontakt oktatási idő új eszközök bevonását, speciális tananyagokat, konzultációs idő bővülést és rugalmas oktatásszervezést követel meg. A hallgatók bevonásának fő eleme a karriertervezés, a finanszírozás, illetve a stratégiai partnerség a munkaadóval, amelyekhez tanácsadói rendszer kialakítására is szükség van. Az ezekből nyerhető visszajelzések a minőségbiztosítás egyik alapkövének is tekintendők.

Az oktatás területén megfigyelhető a nemzetközi és országon belüli verseny az oktatási- és intézményrendszerek között és azokon belül. A hallgatók intézményválasztását befolyásoló elsődleges tényezők a kurzus megfelelősége, az intézmény akadémiai hírneve, a képzés utáni elhelyezkedési lehetőségek, az oktatás minősége. [23]

Az oktatáskutatással foglalkozó New Media Consortium (NMC) [6] szakértői a 2017 évi jelentésükben rövid távon (1-2 éven belül) a hibrid oktatás és a kollaboratív oktatás (adaptív tanulási technikák, mobil tanulás) széles körű elterjedésével számolnak. Középtávon (3-5 év) a tanulás-oktatás fizikai körülményei a rugalmas oktatásszervezést lehetővé tevő, mozgatható

elemeket tartalmazó okostermek lesznek, a folyosók és a közösségi terek is egyéni és csoportos munkára alkalmas internet hozzáférést biztosító helyé válnak. A tanulás színtere részben az online térbe helyeződik át (internet of Things, IoT). Kialakulnak a tanulás-tanítás folyamatát monitorozó eszközök (adatbányász szoftverek), amelyek révén pontosabb információink lesznek az elvégzett munkáról és az eredményekről. Hosszú távon (5 éven túl) erősödni fog a szerepvállalás az innovációs feladatokban. A kritikus gondolkodásban, problémamegoldásban élen járó hallgatóknál pedig kiemelkedik az igény a „mélytanulásra”, amely az ismeretek, készségek összekapcsolását igénylő projektalapú, önálló, illetve csoportos, gyakorlatközeli esetek feldolgozására épül. ([6], [11] alapján)

2. Kutatási alapvetések

A kutatási területnek a felsőfokú pénzügyi és számviteli szakemberképzés, így a felsőoktatás szabályozási környezete, a hazai felsőoktatásfejlesztési tervek és ezek eredményei adják a kiinduló alapját.

A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény szerint a nemzeti felsőoktatás célja, a versenyképes tudás átadásával, a közjót szolgálva, a nemzet szellemi és gazdasági fejlődésének biztosítása, átlátható, versenyképes elméleti és gyakorlati oktatás nyújtása, tudományos alap- és alkalmazott kutatás végzése, az innováció, továbbá az oktatói-kutatói utánpótlás nevelése.

A hazai felsőoktatás átalakítási programjában megfogalmazott stratégiai elképzelések és teljesítménymutatók melyek a „Fokozatváltás a felsőoktatásban: A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai felsőoktatás 2030-ban” című anyagban kerültek megfogalmazásra sok hasonlóságot mutatnak az OECD és az Európai Unió fejlesztési elképzeléseivel. [13]

- A felsőfokú, vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezők aránya a 30-34 éves népességen belül növekedjen (29,9%-ról 35%-ra). 2019-re 33,4%-ot értünk el, ami jelentős javulás, de az EU 40,7%-os szintjéhez képest jelentősen alulmaradunk.
- A külföldi hallgatók számát növelni kell (23 000-ről 40 000 főre), illetve a külföldi részképzésben, legalább 3 hónap vagy minimum 15 kredit értékű külföldi utazás vagy szakmai gyakorlat keretében résztvevő hazai hallgatók arányát is növelni kell (10,41%-ról 20%-ra). A 2019/20-as tanévben 33 142 fő külföldi tanult nappali képzésen hazánkban, ami jelentős növekedést mutat; jelentős a Kínából érkezők aránya. A külföldön tanulókról nehéz megbízható statisztikai adatot gyűjteni. Az Erasmus+ jelentése (csak egy részét tartalmazza a külföldön tanulóknak) szerint a magyar hallgatók közül 2017-ben 6 822 fő vett részt részképzésben vagy szakmai gyakorlaton, míg 8 492 főt fogadtunk.
- A felsőoktatásból lemorzsolódók aránya 10 százalékponttal csökkenjen az alap- és osztatlan képzés átlagában (35%-ról 25%-ra). 2018 évi adatok alapján nem javult a helyzet, alapképzésből (BA) 40%, az osztatlan képzésből 50%, a mester képzésből 15%, a doktori képzésből 50% a lemorzsolódás. [21] A Debreceni Egyetem oktatói által végzett interjúk alapján [21] leginkább veszélyeztetettek az alacsony társadalmi háttérrel érkezett, kényszerűségből a tanulás mellett dolgozó, nappali tagozatos hallgatók, akik kiesésüket elsődlegesen anyagi okokkal magyarázzák.
- A meghirdetett képzések száma az érintett kapacitások megtartása mellett országosan 15%-kal (10 732-ről 9 122-re) csökkenjen. 2012-óta 68-ról 64-re csökkent az intézmények száma, 2019 szeptemberben 406 féle BA és osztatlan, valamint 402 fajta MSC szakon került meghirdetésre képzés, de egyes képzési irányok több helyen is futnak. 2020 szeptemberére a Felvi adatai szerint a felsőfokú szakképzéssel együtt 11 041 képzés került elindításra, ami növekedés a kiinduló számhoz képest. [7]

- Az élethosszig tartó tanulás elősegítéséhez a szakirányú továbbképzés és felnőttképzés arányának növelése az eszköz. A felsőoktatás összetételében 2018/2019-as tanévben a hagyományos egyetemi képzések mellett 6% szakirányú továbbképzéses, 4% felsőfokú szakképzéses, közel 3% Ph.D-s hallgató. A szakirányú továbbképzésre járók szinte teljes létszámban, de az alapképzésen tanulók közül is közel 25% a munka melletti esti, levelező, illetve távképzési formában tanul. (Forrás: KSH 2018/2019. oktatási adatok).
- A duális alapképzésben résztvevő hallgatók aránya a releváns képzési területeken az elsőévesek körében 8%-ra nőjön. A felvi.hu alapján 510 szakon lehet duális formában tanulni. A tervezett szintet közel sem értük el, az OSAP 2018 évi adatai szerint a 2018/2019-es tanévben 2 062 hallgató tanult duális oktatási formában.
- Nemzetközi összehasonlításban vizsgálva az oktatók és hallgatók arányát (2016. évi uniós adatok állnak rendelkezésre) a hazai 13,7 hallgató/oktató arány alacsonyabb, mint az európai átlag 15 hallgató/oktató. A 2019-es hazai adatok szerint 10,7 hallgató jut egy oktatóra. Árnyalja az értéket, ha megvizsgáljuk, hogy intézményenként milyen jelentős különbséget mutatnak az adatok. A magán- és egyházi egyetemeken az arány lényegesen kisebb. Az állami, nagy létszámú egyetemek közül a Semmelweis Egyetem 9,6 hallgató/oktató adata kimagasló, a Szegedi Egyetem 13,1 és a Pécsi egyetem 13,3-as értéke is jónak mondható. A Budapesti Corvinus Egyetem ebben a rangsorban jelentős hátrányban van a 24,7 hallgató/oktató aránnyal. [9]

A felsőoktatás hagyományos akadémiai képzési rendszere a Bologna folyamat elveit követve alakult át. Az EHEA programhoz csatlakozást követően 1999-től kezdve komoly politikai és szakmai viták nyomán a 2005/06-os tanévtől felmenő rendszerben indult hazánkban az ennek megfelelő képzési struktúra.

Az akkreditációt és tanterv készítést lobby csoportok közötti alkuk jellemezték. A korábbi egyetemi oktatás szakmai alapozásra épülő 5 éves rendszere nem volt összeegyeztethető azzal az elvárással, hogy a rövid képzési idő végére gyakorlatban használható tudást kell adni.

A BA képzéssel kapcsolatban a hagyományos főiskolákon kialakult korábbi hároméves képzési szisztémát tekintették alapnak, a hagyományos módszerek és tartalmak domináltak(nak). Nem történt komoly tartalmi és módszertani fejlesztés, néhány elemben jelent csak meg az akadémiai elvárás.

Az alapképzésen kiadott diplomák akadémiai, munkaerőpiaci és szakképzettségi követelményeknek egyszerre kellene megfeleljenek. Az klasszikus egyetemeken BA képzésében a továbbtanulásra való felkészülés, a korábbi főiskolák képzésében a gyakorlatorientált megoldások kaptak nagyobb hangsúlyt továbbra is, azonban nem alakult ki karakteres szakosodás, ami eltérő programot adhatna a továbbtanulni szándékozó és a képzés végén munkába állók számára. Az alapképzés és a mester képzés tantervének és szaktantárgyainak tartalmi meghatározása nem egyidőben a teljes rendszert átfogó koncepciója alapján történt. Az alapképzés tantervének helyenként túlzásokba estünk és nem volt tudatos döntés, mit kell az MSC képzésre hagyni.

A hallgatókért folyó verseny nem jó döntésekre vezetett. Az MSC képzéseket indító intézmények teljes nyitottsággal indították el szakjaikat, motivációs beszélgetést leszámítva minimális szakmai alapfeltételt szabva, „nehogy kizárjanak érdeklődő hallgatót”.

A nemzetközi versenyképes intézmények belépési alapfeltételként szabják a választott MSC szaknak megfelelő szakirányos BA diplomát, illetve azzal egyenértékű ismeretet. Az alapképzés szakmai tantárgyait megismételni nem lehet (hiszen onnan is jönnek hallgatók), viszont a biztos alapok nélkül ráépíteni sem lehet. Ebből a helyzetből fakad, hogy az MSC képzésen végzőknek helyenként bizonytalan alapokra épülő szakmai „felépítményük” van, bizonyos szakmai témák vonatkozásában tudásuk alatta marad a BA megalapozó szakán végzettekének.

Az egyes képzési kreditek teljesítése európai átlagban 25-30 óra hallgatói munkát igényel. Szakonként, tantárgyanként jelentős eltérések vannak. A felmérések szerint közgazdasági területen jellemzően kevesebb, az orvosi területen ennél több szükséges. A hallgatói megkérdezések alapján hazánkban ennél kevesebb időráfordítással teljesíthetők a kurzusok.

A Bologna rendszer bevezetésétől várt előnyöket mint az átjárhatóság növekedése, a külföldi hallgatók bevonása a sajátos megvalósítás és egyéb adottságok (hátrányok) miatt nem értük el. A hazai képzések nem tudták a nyugat-európai hallgatókat elcsábítani (idegen nyelvű programok, oktatók hiánya, infrastruktúrális és kollégiumi elhelyezési hiányosságok miatt).

A fejlesztési programokban megfogalmazott módszertani célok között kiemelten kezelendők a gyakorlat és a hallgatói munkavégzés előtérbe kerülése (projekt, készségfejlesztés, kontaktórák csökkentése); a hatékony motivációs rendszer kidolgozása, a hallgatói kapcsolatokat kezelő rendszer átalakítása. A jelenlegi magas hallgatói létszám és a hiányzó infrastruktúra mellett ezek megvalósítása is nehézségekbe ütközik. Kísérleti projektek indulnak, de jelentős létszámokat érintő átszervezés a szervezeti és jogszabályi kötöttségek miatt rövid távon nem remélhető.

A felsőoktatási törvény 2019-es változása alapján az állam által alapított alapítványra ruházható át a felsőoktatási intézmény fenntartási joga, ezáltal költségvetési intézmény helyett magán egyetemként működik tovább, annak jogutódjaként.

A vizsgálatom fókuszába bevont Budapesti Corvinus Egyetem volt az első, ahol megvalósult az új rendszer, de azóta kevés kivétellel a hazai egyetemek mind átszervezésre kerültek. A nemzetközi gyakorlatban létező hasonló formákhoz képest nagyobb felhatalmazást kaptak az egyetemet fenntartó alapítványok az egyetemi működtetés vonatkozásban (pl.: szervezeti és működési szabályzat meghatározása, teljesítményértékelési rendszer), ezzel csökkentve a szenátus hatáskörét és az egyetemi autonómiát. A vállalati szférából hozott vezetői módszerek hosszútávú hatásait még nem ismerjük, de nagyon sok ellenérzést váltanak ki az oktatókból. A vitatható döntések és az átalakulással kapcsolatos kommunikációs problémák, a felhalmozódott félelmek nem segítik a felsőoktatás fejlesztésével kapcsolatos célok megvalósulását.

3. Módszertan

Módszertan vonatkozásban két irányból közelíték. Egyrészt az oktatási módszerek és ezek alkalmazási környezete, eredményei oldaláról, másrészt a minőségmegragadás, mérés eszközei irányából.

Az oktatásmódszertan sokszínűségéből a kutatásomhoz szorosan kapcsolódó, a gyakorlatomban is megjelenő elemeket emeltem ki. Mindegyik módszer alapja a kimenet alapú megközelítéssel lebontott célok, feladatok kijelölése. A tanulási eredmény egy állítás, amely arról szól, hogy a hallgatóknak mit kell tudniuk, átlátniuk, elvégezniük egy sikeres tanulási szakasz teljesítése után. [17]

A hagyományos oktatási módszereknek továbbra is helye van, de kellenek alternatív megoldások. A Blended Learning módszerben előre kiadott anyagokból felkészült hallgatóval a szemináriumon problémamegoldásra használjuk a megszerzett ismereteket. Ez a hibrid alapú oktatási módszer magába ötvözi a tantermi oktatást és az internetes távoktatást.

A projekt alapú oktatás során egy több lépcsőből álló, döntési alternatívákat kínáló feladat megoldásában a hallgatótársakkal, illetve a tanárral kooperálva dolgozik a résztvevő. A megismerési folyamatot projektek sorozataként szervezi meg a tanár ebben a módszerben. [13], [14]

Az új módszerek, az egyes feladatok és megoldási módok nemcsak a tárgyi tudás átadásában, hanem egyéb kompetenciák (soft skill) fejlesztésében is aktívak. A tanulás módszereinek

megválasztásával a kiemelt kompetenciák, mint az ismeretek rendszerbe állítása és felhasználása; kritikus gondolkodás; kreatív, innovatív megoldások alkalmazása; kommunikáció fejleszthetők. A kompetenciák: a személyiség komponensei (komponensrendszerei), amelyek meghatározott funkciót szolgáló motívum és képességrendszerek. [20]

A modern oktatásszervezési módszerek, az online tér fokozott bevonása, az élethosszig tartó tanulás lehetséges útjai fokozzák annak szükségességét, hogy a diák maga szervezze a tanulását. Az önszabályozott tanulás azt jelenti, hogy a „tanuló metakognitívan vezetett tanulásban vesz részt, intenzív motivációja van, és tanulása stratégiai lépéseken keresztül megvalósított”. [25]

A tanítás–tanulás egysége akkor működik hatékonyan, ha az egyénre, illetve csoportra szabottan megtaláljuk a megfelelő módszert.

A minőségdefiniálás módszereinek és mérésének eszközei áttekintése a másik irány, ami felől alá kell támasztani a kutatásomat. A 'Mit mérjük?' vonatkozásában sokféle módszer alakult ki. Az eredményesség (azaz a kimeneti teljesítmény); a hatékonyság (kimeneti teljesítmény és felhasznált erőforrás hányadosa), vagy az iskola hatását hozzáadott-érték modell alapján (a bemeneti és kimeneti teljesítmény különbsége), esetleg egyes mérőszámok (felvételi, verseny eredmények) mind különböző vetületeit mutatják meg a képzés eredményességének. A mennyiségi értékek mellett megjelenik a minőségi, méltányossági kritérium is (képesség és szociokulturális különbség mérséklése, leszakadók támogatása). [12] Ezen méltányossági tényezők a PISA felmérések [2] eredményeit nézve jelentős hatást gyakorolnak a nemzeti oktatás színvonalát jelző mérőszámokra. Hazánk lemaradásában az egyik legnagyobb problémát a szegregációban látják, ezen a területen meg kell találnunk a fejlődéshez elengedhetetlen intézkedéseket. A pandémia tovább rontotta a helyzetet. A szegényebb térségekben, több gyerekes családokban az otthoni környezet hátráltató hatása tovább növelte a társadalmi különbségeket.

A felsőoktatásban a hallgatók teljesítményének visszacsatolási eszközei a felvételi eredmények, az osztályzatok, versenyeredmények, a munkahelyi keresettség és a kínált jövedelem. Az OECD által 2008-ban kidolgozott AHELO³⁵ program a felsőfokú képzés oktatási kimenetét igyekszik összehasonlítani. Az oktatásitanulási eredmény tényezőit a következő fontossági sorrendbe állították:

1. kritikai gondolkodás,
2. szakmai tudás,
3. problémamegoldás,
4. csoportmunka,
5. kommunikáció,
6. szakmai területeken a megszerzett tudás hasznosítására való készség,
7. etika és érték,
8. kreativitás,
9. tanulni tudás,
10. globális kilátások,

ezen kívül megjelent még az önmenedzselés, az élethosszig tartó tanulás, a rugalmasság a változásokra való reagálásban, a társadalmi felelősségvállalás, kutatás, és még 22 elem. Csak 1-2 érdekesebb: türelem, intellektuális kihívás, döntési és vezetési képesség.

Hazánk ebben a felmérésben nem vesz részt.

A jövő egyetemistáinak intézményválasztási szempontjai meghatározzák az egyetemek jövőjét. Az intézményi Brad építés ezeken keresztül nyer visszaigazolást. A hallgatói elégedettség méréséhez elsőként az elégedettséget kell definiálni. „Az elégedettség adott személy öröme, vagy csalódottsága, ami egy termék vagy szolgáltatás, várakozással szemben érzékelt teljesítményének

³⁵ Assessment of Higher Education Learning Outcomes.

(vagy eredményének) az összehasonlításából származik.” [18]. Az elégedettség a minőségről alkotott értékítélet alapján átfogóan vagy komponensenként is megragadható. „A minőség a termék vagy szolgáltatás jellemzőinek összessége, amelyek alkalmassá teszik elfogadott, vagy értelemszerű szükséglet kielégítésére” [18].

Alves és Raposo [10] komplex modelljében a hallgatók elégedettségét az intézmény imázsa, az elvárások, az észlelt minőség és az észlelt érték (közvetlenül, illetve indirekt módon) befolyásolja leginkább.

A hallgatói elégedettség elsősorban fogyasztói és nem vevői elégedettség, mivel a legtöbbször nem ők fizetnek érte. A hallgatói vélemények jelentősen módosulhatnak az oktatási folyamat során, az újabb tapasztalatok és a személyes fejlődés következtében. Kutatásom elsősorban a hallgatók tantárgyértékelési válaszaira épít.

4. Kutatási eredmények

A Pénzügy-számvitel alapképzésen Hős Attila kollégám ötlete alapján kialakított Pénzügyi számviteli informatika 2 (Psz2) tantárgyban a képzés során korábban tanult tantárgyak ismereteit ötvöző gyakorlati esettanulmányon keresztül törekszünk a hallgatók szakmai és technikai kompetenciáit fejleszteni.

A 2019-2020-as tanév őszi félévében kérdőíves felméréssel igyekeztem a tantárggyal kapcsolatos hallgatói tapasztalatokat megismerni. A kérdések saját szerkesztésűek, illetve Szító-féle tanulmánytervi kérdőív alapján álltak össze.

A válaszok a Likert skálán az 1-5 közötti választáson alapultak, illetve nyitott kérdések alapján fogalmazhatták meg a hallgatók a véleményüket. A félév elején a korábbi tanulmányi eredményekről és a tanulmánytervi sajátosságokról gyűjtöttem adatokat. Az oktatási heteken használt kérdőívek az oktatási eszközökre és a tantárggyal töltött időre vonatkoztak. A kurzus végén a tantárgy, az oktató értékelésén túl a hallgató kompetenciákban elért jártasságának saját megítélésére kérdeztem rá.

Az érintett sokaság (92 fő) és a válaszadók száma (82 fő) a sokváltozós adatelemzési módszerek alkalmazásához elégtelen adatbázisnak bizonyult, így korreláció számítással, szórás és trend elemzés segítségével, valamint a szöveges válaszok kulcs-szavainak statisztikáján keresztül vizsgáltam a kapott eredményeket.

A kérdőív elsődleges célja az oktatásfejlesztés volt, az oktatói szerep átalakulásával kapcsolatos hallgatói visszajelzés. Ezen túl azonban több érdekes kapcsolat is feltárult a tanulói sajátosságok és a felhasznált tanulási eszközökhöz viszonyulása terén.

A kutatási eredmények közül most a tantárgy értékelés, oktató értékelés és a saját kompetenciáikról adott válaszok és tanulási eredményeik kapcsolatát emeltem ki. A kutatás ezen részének kulcskérdése a hallgatói véleményeket alakító, azokkal összefüggést mutató tényezők felderítése volt. Az előzetes feltételezés, hogy a jobb eredményeket elérő diákok jobb véleményt adnak, a tantárgy értékelésekor bebizonyosodott.

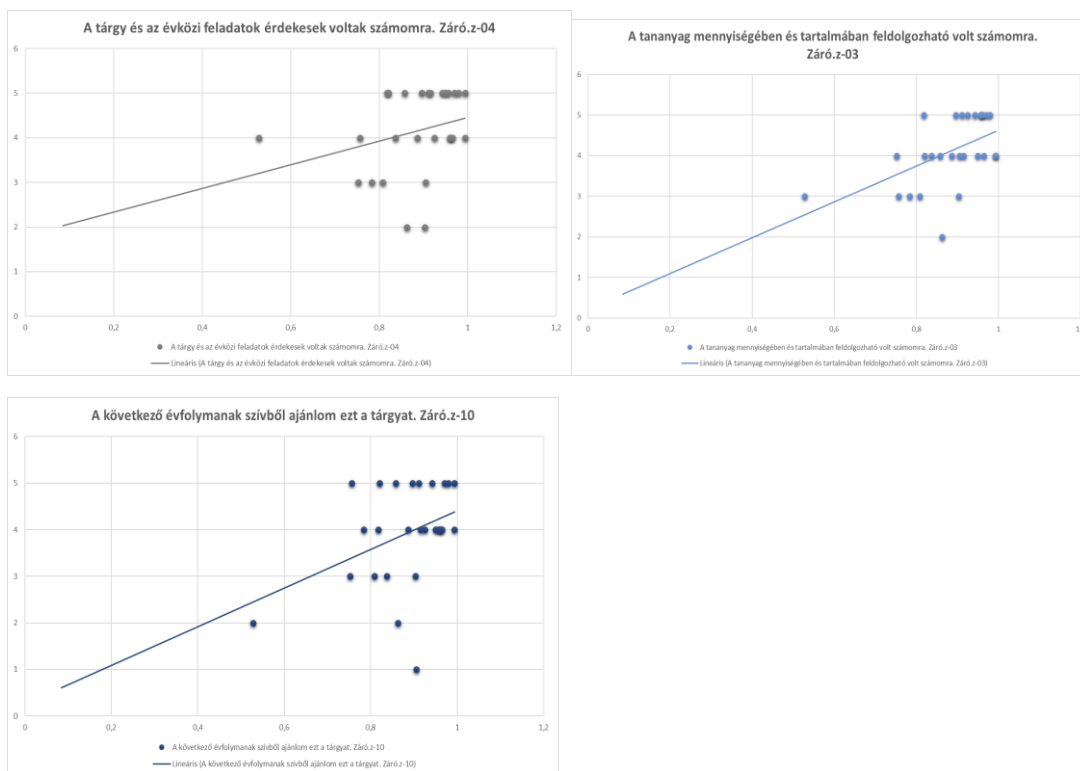
Bevezető gondolatok az elemzés eredményeiről: A „hasznos a tantárgy” és „felkészült az oktató” adatok megnyugtatóak, de még van hova fejlődni. A „jövő generációnak ajánlanám” és a „tartalmi várakozásomnak mennyiben felelt meg” kérdések alacsony értékelése azonban komoly átgondolásra kell készítsen bennünket.

A szöveges vélemények hétről hétre jelezték a problémákat, amelyek alapján már közben is tettünk lépéseket és a jövőben több mindent át kell alakítani. A segítő információk, magyarázatok igénye erős volt a hallgatókban, nem törekedtek a megszerzett ismeretek alapján végig gondolni az egyes munkafázisok egymásra épülését. A tantárgy ezen koncepcióját jobb tájékoztatással törekszünk a

jövőben a hallgatókkal megismertetni. A személyes konzultáció, közös hibakeresés és megoldás segítheti a kevésbé talpraesett diákokat is a megoldásban.

Az empirikus adatok alapján elsőként a tantárgy értékelésével kapcsolatosan vizsgálok, hogy a tananyag feldolgozható volt, illetve a tantárgy és a feladatok érdekesek voltak, valamint az ajánlanám a következő évfolyamnak kérdéseknél született válaszok és a kapott osztályzat között mutatkozik-e kapcsolat.

A következő grafikonok is jól szemléltetik a korreláció számításával igazolt közepesen erős kapcsolatot. Az 1. sz. ábrán az egyedi válaszok pöttyeinek eloszlásában, valamint a trendvonalon is jól látszik a kapcsolat.

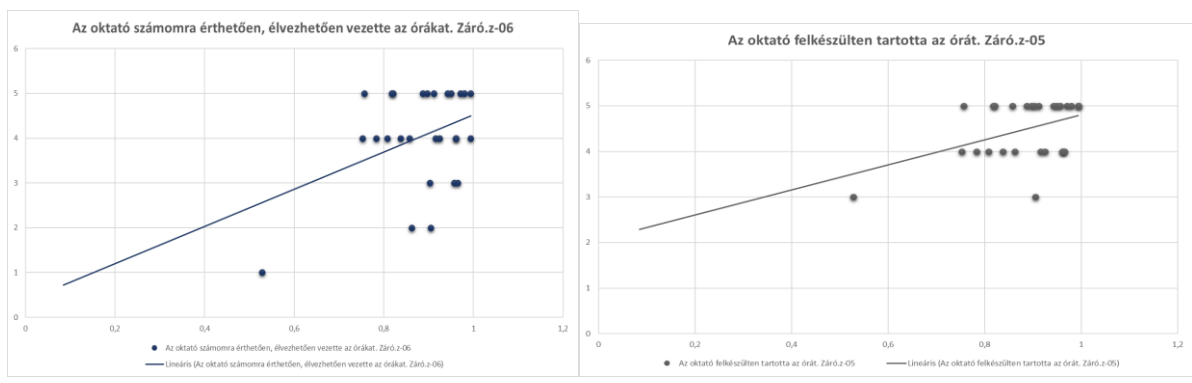

1. sz. ábra

A tantárgy-értékelés és a tanulmányi eredmény kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

A második vizsgálati fókusz az oktatói értékelés. Az oktató felkészült volt és érdekesen, érthetően tartotta az órát vélemények és a tantárgyban elért eredmények között is igazolt a kapcsolat. A 2. sz. ábrában szereplő grafikonokon a trendvonal jelzi, hogy az érthetőség és az eredmények között erősebb a kapcsolat.

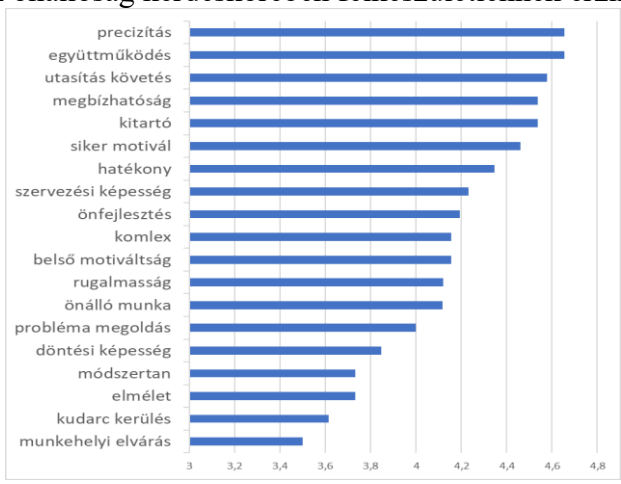

2. sz. ábra
Oktatók értékelése és a tanulmányi eredmény kapcsolata

Forrás: saját szerkesztés

Oktatásunk fejlesztése során a kevésbé jó alapokkal becsatlakozó hallgatók segítségének módszerei emelhetők ki feladatként. A segítő anyagok körének bővítése, az egyéni konzultációk lehetőségeinek meghirdetése, a bevezetés során a feladatra való felkészítés és a lassabb ütemű haladás mind eszköz lehet a probléma kezelésében.

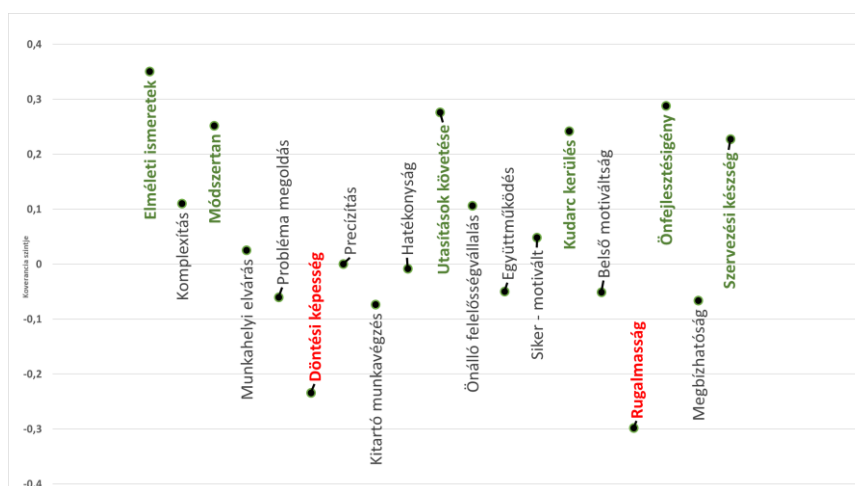
A kurzus végén azon kérdésekre, hogy az egyes kompetenciákban mennyire érzik magukat felkészültnek a hallgatók, elgondolkodtató válaszokat kaptunk. A precizitás és együttműködés kompetenciákban erősnek érzik magukat a hallgatók. Szomorú, hogy a BA végén álló hallgatóknak a szakmai, módszertani felkészültségükkel kapcsolatban kétségeik vannak, illetve a problémamegoldás és az önállóság kérdéskörében felkészületlennek érzik magukat.

3. sz. ábra
Hallgatói vélekedés a kompetenciák szintjéről

Forrás: saját szerkesztés

A jobb eredményt elérők magasabban értékelték az elméleti és módszertani felkészültségüket, az utasítás követés és önfejlesztés igényük vonatkozásában is erősebbnek értékelték önmagukat. Sikereik ellenére a kudarc kerülést, mint motiváló erőt is jellemzőbbnek tartották. Az elért tanulmányi eredménnyel negatívan korrelál a döntési képesség és rugalmasság kompetenciája, amelyek a munkahelyek elvárásai között elsők között szerepelnek.

4. sz. ábra
Hallgatói kompetenciák és eredmények összefüggése

Forrás: saját szerkesztés

A vizsgált létszám alapján nem lehet megválaszolni, hogy ezek a személyiségjegyek mennyiben a szocializációs út következményei, mennyire a szakválasztással összefüggő jellegzetességek. A legfontosabb, hogy mit tehetünk egyetemi szinten a fejlesztésért, milyen területre kell fókuszálni a tevékenységünket. Az önbizalom erősítése, a szakmai magabiztosság kialakítása kiemelt feladata képzésünknek a jövőben.

5. Következtetések

Tanárként az elsődleges célom „jobban csinálni a mindennapokban”. Ezzel kapcsolatban több fejlesztendő terület mutatkozott meg.

A hallgatói szokásokkal, az eddigi tantárgyakban bevett módszerekkel nehéz szakítani. Amennyiben alapvetően eltérő módszertanú tantárgyat tanítunk, fokozottan figyelni kell a hallgatói tájékoztatásra. Az oktatásmódszertan eszközeit és céljait előre kell a hallgatók felé kommunikálni. A követelményrendszer sajátosságait pontosan kell vázolni, a hallgatónak kiszámíthatónak kell éreznie, fel kell készíteni ezek tartalmi és formai kihívásaira is. Fontos, hogy a hallgató tisztában legyen az egyes feladatok céljával, határidejével és bár önálló tanulásszervezést várunk a felnőtt hallgatóktól, támogatni kell a mindennapi motivációjukat.

A Blended learning előzetes tananyag megosztása akkor hatékony, ha a hallgatók érzik a szükségességét, mérhetik az elsajátítás szintjét, visszajelzést kapnak minderről. Az elméleti felkészülést követően a feladatmegoldást közös, csoportos vagy egyéni döntési helyzetek sorozataként kell tárgyalni. A megoldás a lehetséges módszerek és elágazások közötti tudatos választási lépések sorozata. Ennek a döntési sorozatnak az önálló elvégzésére kell felkészíteni a hallgatókat.

Minden hallgató más. Van, akinek az írásos elméleti anyag elsajátítás, van, akinek a mozgásos aktivitást igénylő feladat az erőssége – nem lehet megelégedni egyféle segédanyaggal, többféle formában is adni kell az ismereteket (jegyzetben, részletes vázlatban, élő előadásban, visszanezhető videóban, konzultáló felületben), „kiszolgálva” ezzel a hallgatók minél szélesebb körét. Egyéni konzultációval segíteni kell a kérdések megválaszolását a problémák megoldását, sok hallgató bizonytalan és nem mer a közös fórumon, szemináriumon kérdést megfogalmazni, segíteni kell plusz lehetőséggel a készülésüket.

Oktatóként és kutatóként is sokat profitáltam az elvégzett munkából, bízom benne, hogy gondolataimmal az oktatás fejlesztés irányába egy újabb lépést sikerül tennünk.

Irodalomjegyzék

- [1] OECD 2008-os oktatáskutatási vizsgálat oldala
http://www.oecd.org/document/9/0,3343,en_2649_39263238_35564105_1_1_1_1,00.hu
- [2] PISA-2018 Összefoglaló jelentés https://www.oktatas.hu › dload › pisa › PISA2018_v6
- [3] Magyarország: Az oktatási rendszer szerkezete és az oktatás irányítása (2020)
- [4] Oktatási adatok 2018/2019 Központi Statisztikai Hivatal
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/okt1819.pdf> (letöltve 2019.05.15.)
- [5] World Economic Forum. (2016). The future of jobs: Employment, skills and workforce strategy for the fourth industrial revolution. World Economic Forum, Geneva
- [6] New Media Consortium (NMC) Horizont Report 2017. Higher Education Edition
<https://library.educause.edu/-/media/files/library/2017/2/2017horizonreporthe.pdf>
- [7] Felvi 2021: https://www.felvi.hu/felveteli/jelentkezes/felveteli_tajekoztato/FFT_2021A
- [8] KSH [Oktatási adatok, 2018/2019; https://www.ksh.hu › idoszaki › oktat › oktat1819](https://www.ksh.hu › idoszaki › oktat › oktat1819)
[Országos Statisztikai Adatfelvételi Program \(OSAP\), 2021; https://www.ksh.hu › osap](https://www.ksh.hu › idoszaki › osap)
- [9] ELTE honlap: <https://ranking.elte.hu/hu/2018/10/12/magyar-egyetemek-legujabb-vilagranglistajan/>
- [10] Alves, H. – Raposo, M. (2007): Conceptual Model of Student Satisfaction in Higher Education. Total Quality Management and Business Excellence, Vol. 18., No. 5., p. 571–588.
- [11] Bodnár É. – Csillik O. – Daruka M.– Sass J. (2017): Varázsszer-e a tükrözött osztályterem? BCE Tanárképző és Digitális Tanulás Központ. ISBN 978-963-503-651-6
- [12] Creemers, B.P.M. és Kyriakides, L. (2008): The dynamics of educational effectiveness: a contribution to policy, practice and theory in contemporary schools. Routledge, London
- [13] Dewey, J. (1993): Demokratie und Erziehung. Beltz Verlag, Weinheim
- [14] Falus, I. és munkatársai, (2003): A pedagógusok pedagógiája. Budapest: Nemzeti Tankönyv Kiadó.
- [15] Halász, G., (2012): Oktatás az európai unióban. Budapest: Új mandátum Könyvkiadó
<https://docplayer.hu/36815956-Oktatas-az-europai-unioban.html>
- [16] Hawkins, M. (2013): Leadership: Competencies That Enable Results In: Brown Books Publishing Group, United States. M Hawkins - US: Brown Books Publishing, 2013 - alpinelink.com (letöltve 2019.04.10.)
- [17] Kennedy, D. (2007): Writing learning outcomes – A practical guide. University College
- [18] Kotler, Ph. (1998): Marketing Menedzsment, Budapest, Műszaki Könyvkiadó
- [19] Mendenhall, Mark E.; Osland, Joyce S.; Bird, Alan; Oddou, Gary R.; Maznevski, Martha L.; Stevens, Michael J.; Stahl, Günter K. (2013): Global Leadership: Research, Practise, and Development. Routledge, Abingdon.

- [20] Nagy, J., 2000. XXI. század és nevelés. Budapest: Osiris Kiadó.
- [21] Pusztai G. (2015): Retenció és pályaszocializáció intézményfenntartó szerinti összehasonlításban –az állami és a felekezeti pedagógusképzés hosszútávú hatásai. In: Pusztai G. és Morvai L. [szerk], Pálya-modell.
- [22] Soutar Geoffrey. N.–Turner, Julia. P. (2002). Student preferences for university: a conjoint analysis. In: The International Journal of Educational Management, 16(1), pp. 40–45.
- [23] Sujansky, J. G.–Ferri-Red, J. (2009): Keeping the Millennials. Why companies are losing billions in turnover to this generation and what to do about it. John Wiley & Sons Inc., Hoboken NJ. 240 p. J Sujansky, J Ferri-Reed - 2009 - books.google.com (letöltve 2019.04.12.) ISBN 978-0-470-43851-0
- [24] Tari A. (2011): Z generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempontok az Információs Korban. Budapest, Tercium Kiadó ISBN: 9789639633926
- [25] Winne, P. H. és Perry, N. E. (2000): Measuring self-regulated learning. In: Boekaerts, M., Pintrich, P. R. és Zeidner, M. (szerk.): Handbook of Self-Regulation. Academic Press, San Diego, 532–567.

Online oktatás a hallgatók szemszögéből
Tarpataki Eleonóra Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és
Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, mesteroktató, PhD hallgató

Absztrakt

A tanulmány egy kutatás sorozat első eredményeit mutatja be. A pandémia hatására átalakult egyetemi számvitel oktatásnak egy szeletét, a Számvitel Alapjai tárgy oktatása során bevezetett online módszertani elemek hallgatók általi preferenciáit vizsgálom kérdőíves visszajelzés alapján. A kutatás a Budapesti Corvinus Egyetemen zajlott (és zajlik) és a 2019/20. tanév második és a 2020/21. tanév első félévéből származó hallgatói visszajelzéseket dolgoztam fel a szemeszter folyamán alkalmazott módszerek tekintetében mind a magyar nyelvű, mind az angol nyelvű képzésben. A hallgatók által leginkább kedvelt elem a videóra felvett előadás, amelyet - például a többszöri visszánézhetősége miatt - a személyes oktatás időszakára is javasolnak megőrizni. Az előzetes elemzés alapján kiemelendő még a heti/kétheti számonkérés (Moodle-teszt) népszerűsége abban a kontextusban, hogy mennyire segíti a hallgatók tanulási folyamatát.

Kulcsszavak: online módszertan, számvitel oktatás, pandémia, hallgatói preferenciák

1. Bevezetés, a kutatás relevanciája

A tanulói hatékonyságot sokan sokféleképpen kutatták az elmúlt évtizedekben. Azonban a folyamatosan változó környezet mindig újabb kutatási témát szolgáltat, amelyek eredményére az oktatók és az oktatás szervezők is kíváncsiak, hogy anyagaikba beépítve fel tudják venni a küzdelmet a tanulni vágyókért folyó versenyben. (Jordan and Samuels, 2020) A mai oktatási piacon több formában elérhető az áhított tudás. A közoktatás keretein belül működő szakképzés, az érettségire épülő szakirányú továbbképzések, a felsőoktatásban nappali, esti vagy levelező tagozaton, az alap- és mesterképzések, továbbá az internet adta lehetőségek, az online elérhető hosszabb-rövidebb kurzusok (akár végzettséget adó oklevéllel) mind megfontolásra érdemesek azoknak, akik fejleszteni kívánják tudásukat, készségeiket, képességeiket.

Az American Accounting Association 2020 novemberi számában jelent meg egy összefoglaló tanulmány Researching Initiatives in Accounting Education: Improving Learning Effectiveness címmel, amelyben Jordan és Samuels áttekintette az elmúlt évtizedben folytatott kutatásokat és javaslatokat fogalmaztak meg olyan vizsgálatokra, amelyek hiánypótlóak a számvitel oktatásban. A kutatók megállapítják, hogy az eddigi kutatások nagyrészt az osztályteremben folyó tanulási/tanítási módszereket elemezték. Azonban az online vagy részben online kurzusoknak egyre nagyobb a jelentősége a számvitel oktatásban is. (Jordan and Samuels, 2020)

A hibrid megoldásokat egyelőre viszonylag kevés egyetem alkalmazza. Ennek keretében a kurzusvezetők sok esetben „blended” vagy „hybrid” képzéseket terveznek, amelyben annak megfelelően tematizálják a kurzust, hogy az egyes tananyagelemek közül melyek azok, amelyeket jelenléti és melyek azok, amelyeket online technológiák segítségével hatékonyabb tanítani. (Lederman, 2020)

A hibrid oktatás egyik formája a HyFlex kurzus model (Beatty, 2020), amelyet a kétezres évek közepén alakítottak ki San Francisco-ban Beatty és munkatársai. A megnevezés a hybrid és flexible szavak összeolvasztásából keletkezett. A célja az, hogy a hallgatóknak teljes szabadságot enged abban, hogy hétről-hétre, vagy akár óráról órára váltogathatják, mikor milyen módon tanulnak, azaz személyes jelenléttel vagy online. Ez a módszer az oktatók szempontjából azt kívánja, hogy képzést mindkét formában, teljes terjedelemben biztosítaniuk kell, jelenléti oktatásban is és online módon is. (Lederman, 2020) A modell teljesen a hallgatók vállára helyezi a felelősséget a saját tanulásukkal kapcsolatban, azonban segítséget is jelent azok számára, akiknek egyéb kötelezettségeik (család, munka), vagy a földrajzi távolság nehézséget okoz abban, hogy a jelenléti oktatáson minden esetben részt vegyenek. A módszertan jelentős hátránya, hogy igen nagy idő és energiabefektetést vár el az oktatóktól, valamint jelentős oktatás szervezési nehézségeket okoz a teljes rugalmasság biztosítása miatt.

Visszatérve az „offline”, azaz a jelenléti, illetve az online módon történő számvitel oktatáshoz, az eddigi módszertani kutatások „vagy-vagy” módon valósultak meg. Tehát vagy kizárólag a hagyományos tantermi, vagy kizárólag az online oktatást vizsgálták. „Azonban a jelenlegi helyzet a COVID-19 járvány kapcsán megmutatta, hogy külső elemek bármikor előidézhetik, hogy a személyes jelenléti oktatásból nagyon gyorsan kelljen váltani online oktatásra akár egy szemeszteren belül.” – írja Jordan és Samuels fent idézett cikkében. (Jordan and Samuels, 2020, p. 14). Ezáltal nagy szükség van olyan felmérésre, amely segíti abban az oktatókat, hogy olyan tanulási utakat alakítsanak ki, amelyek eleget tesznek ugyanannak a kívánt tanulási kimeneti követelményeknek, mind személyes, mind online oktatási környezetben.

Nem csak a Budapesti Corvinus Egyetemen, hanem a világ nagyon sok egyetemén helyezték át valamilyen online platformra az oktatást (Zoom, Teams, Google Classroom, etc.) szinte pillanatok alatt 2020 tavaszán. Tették ezt úgy, hogy az oktatók nem feltétlenül voltak tisztában azzal, hogy melyek azok a feladatok/tanulói aktivitások, amelyek jól működnek online módon; hogyan tudják a lehető leggyorsabban folytatni az oktatást, áthidalni a váltást; és még a hallgatók motivációját is fenntartani. De az „élet ment tovább” és ezen tapasztalatok birtokában bizonyára nyitottabbak lesznek az egyetemek (és más képző intézmények is)³⁶ a szinkron online oktatás bevezetésére.

A vizsgált időszak, azaz napjaink azért is számít jelentősnek kutatási szempontból, mert erre az időszakra esik az egyetem megújítási törekvéseinek kezdete, másrészt a szakirodalomban megjelent kutatások is alátámasztják, hogy a ma egyetemre járó jellemzően Z generáció már

---

³⁶ A Magyar Könyvvizsgálói Kamara képzésein – mérlegképes könyvelő, okleveles könyvvizsgáló stb. – is áttértek online szinkron oktatásra a képzések közepén, 2020. tavaszán a veszélyhelyzet kihirdetését követően. A kurzusok résztvevőinek szinkron-aszinkron tanulási preferenciáit kérdeztük meg egy kérdőíves kutatás során 2020. nyarán és a SZAKMA folyóiratban publikáltuk az eredményeinket 2020. szeptemberében. (Filyó et al., 2020)

másképp tanul, és a munkaerőpiacnak is folyamatosan változik az igénye a kimeneti kompetenciákkal kapcsolatban. (Barna, 2020; Mikáczó, 2021; Sisa et al., 2020) Úgy vélem, hogy a pandémia időszaka felgyorsította azt a folyamatot, amely végül hasonló megoldásokat eredményezett volna, (Csillik and Daruka, 2019) de valószínűleg lassabb tempóban.

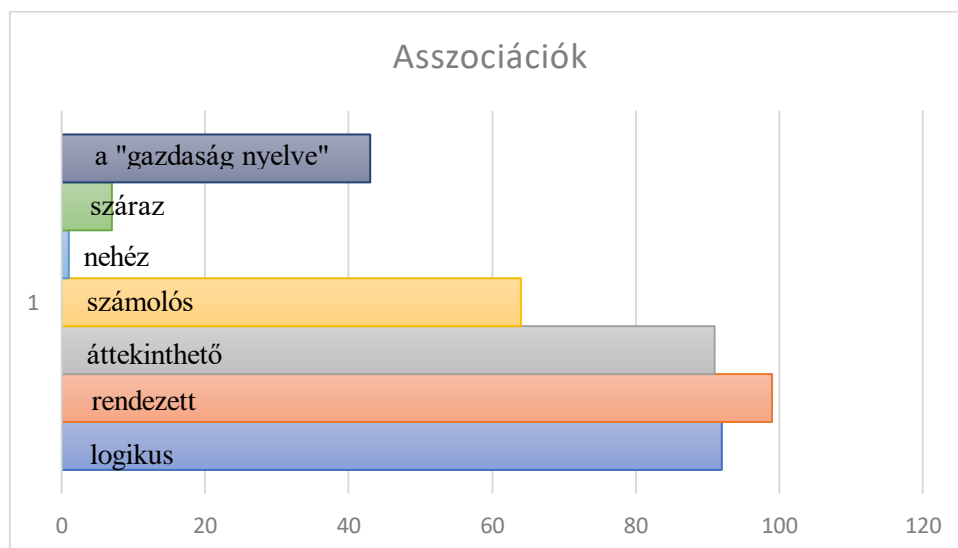
A fenti indokok alaposan alátámasztják, hogy megalapozott ebben az irányban kutatásokat végezni, és az eredményeket mind a hazai, mind a nemzetközi szakmai közösséggel megosztani.

2. Kutatási eredmények

2.1. Első felmérés

A 2019/20 oktatási év tavaszi félévében a Számvitel alapjai tárgyat egyrészt az alapképzés pénzügy-számvitel szakos hallgatói, valamint az alkalmazott közgazdaságtan szakos hallgatók tanulták. A félév közepén (2020. március 15.) történtek a lezárások, akkortól tértünk át online oktatásra; majd a félév végén, a vizsgájukat követően küldtük ki számukra az első kérdőívet a 2019/20. oktatási év tavaszi félévében a Neptun rendszer csoportos üzenetküldés funkciója segítségével az online oktatásban használt eszközökről, hogy minél előbb, első kézből kapjunk visszajelzést hallgatóinktól, hogy mely eszközök/módszerek segítették őket tanulásuk során. A kiküldött kérdőívet a hallgatók kb. 1/3-a töltötte ki (126 fő) anonim módon, így nem tudtuk elkülöníteni a két fő résztvevői csoportot a kérdőívekre adott válaszok alapján.

A kérdőív mindössze egy demográfiai kérdést tartalmazott (férfi/nő) egy zárt kérdést az előtanulmányokkal kapcsolatban (Találkozott-e már a számvittel?) és egy zárt, azaz listából válogatható kérdést a tárggyal kapcsolatos asszociációjáról. (2. sz. ábra)

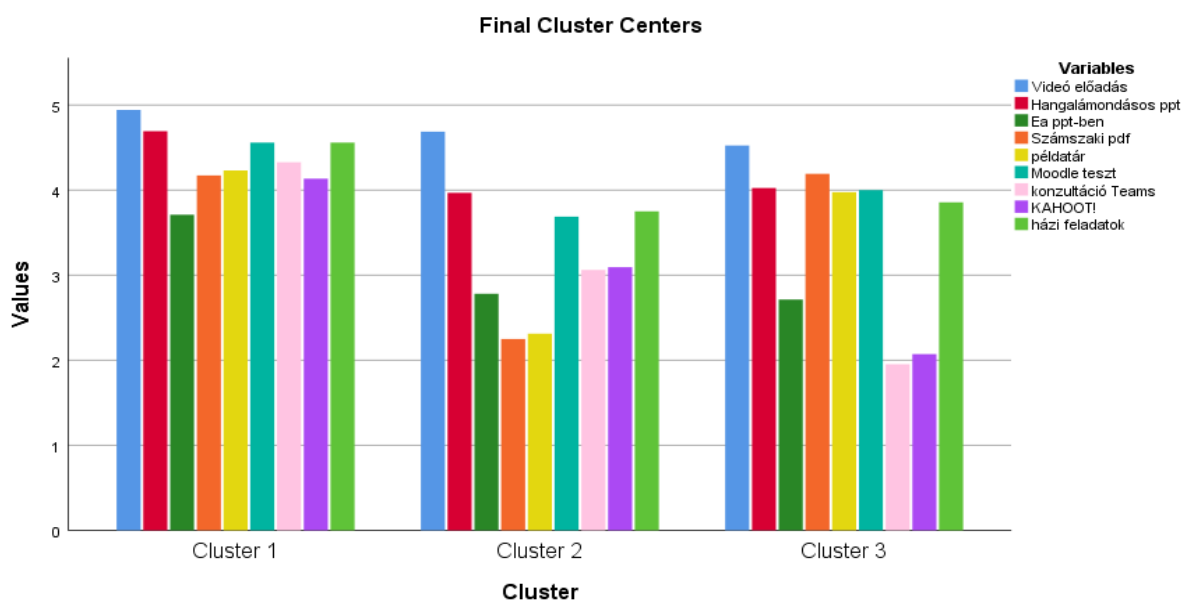
2.sz. ábra - forrás: saját szerkesztés a 2019/20 tanév II. félévében kiküldött Online számvitel tanulás kérdőív válaszai alapján

Ezt követően megkértük a hallgatót (kérdőív kitöltőt), hogy jelölje be az 1-5-ig tartó Likert skálán, melyik módszertan milyen mértékben segítette a tanulási folyamatát a 2020. március 15-ét követő távoktatás kereteiben folyó számvitel tanulmányai során. Az 1. sz. táblázat tartalmazza a kapott eredményeket:

	Videó előadás	Hangalámondásos ppt	Ea ppt-ben	Számszaki megold.pdf	Gyakorló feladatok	Moodle teszt	Konzultáció Teams-en	KAHOOT!	Köt. házi feladatok
1	1%	3%	8%	7%	4%	1%	14%	14%	1%
2	1%	4%	23%	12%	14%	2%	23%	21%	5%
3	2%	13%	33%	18%	20%	22%	19%	22%	16%
4	17%	20%	20%	30%	36%	30%	14%	18%	39%
5	79%	60%	17%	33%	26%	44%	29%	25%	40%

1. sz. táblázat, forrás: saját szerkesztés a 2019/20 tanév II. félévében kiküldött Online számvitel tanulás kérdőív válaszai alapján

A táblázatban kiemeltem a legmagasabb %-ban szereplő értéket. Láthatjuk, hogy két tananyag feldolgozási módszer, a stúdióban felvett videóelőadás és a hangalámondással bővített részletes feladatmegoldást jelölték a legnagyobb arányban a legmagasabb fokozattal a hallgatók. Szintén a jelentős tanulást támogató módként értékelték a Moodle felületen közzétett részletes számszaki kidolgozásokat, a heti gyakorló Moodle teszteket, a Teams konzultációt, a KAHOOT! bajnokságot és a kötelező házi feladatokat. Azonban ezeknél az eseteknél már nem elsőprő azok aránya, akiknek ez segítette a tanulási folyamatát, sokkal jobban megoszlanak a vélemények. Ez inspirált arra, hogy további elemzéseket is folytassak és az SPSS programmal klaszter analízist is végeztem. A vizsgált mintában három klasztert különítettem el (3. sz. ábra).

3.sz. ábra, forrás: saját szerkesztés a 2019/20 tanév II. félévében kiküldött Online számvitel tanulás kérdőív válaszai alapján

A klaszteranalízishez centroid (középpont modell) használtam és a távolságot a pontok között a négyzetes euklideszi távolsággal mértem. Azért gondoltam, hogy euklideszi távolság megfelelő ide, mert az adatok ugyanazon a skálán helyezkedtek el. Más klaszterező metódusokat is kipróbáltam (pl. K-means), de ugyanerre az eredményre jutottam. A távolság azért is volt fontos, mert így jobban szem előtt tarthattam az adathalmaz extrém értékeit (outlierek).

Az elemzés alapján megállapíthatjuk, hogy melyek azok a módszerek, amelyek mindhárom klaszterba tartozó hallgató tanulási folyamatát a leginkább segítik (3-asnál magasabb értékelés): videó előadás, hangalámondásos részletes feladatmegoldás, heti Moodle tesztek és a kötelező házi feladatok. A klaszter analízis eredményét érdemes lesz összevetni a tanulási stílusokkal kapcsolatos kutatásokkal (Bodnár, 2007) és a későbbi felmérések adataival.

Három szabad szavas, nyitott kérdést is szerepelt a kérdőívben: milyen előnyöket (1), milyen hátrányokat (2) tapasztalt az online tanulóval kapcsolatban, illetve mit fogadna ezek közül szívesen a hagyományos oktatásban (3), valamint kértük, hogy ossza meg velünk további ötleteit, javaslatait a tárgy online módon történő oktatásával kapcsolatban. Ezen válaszok feldolgozása még nem teljes körű, a kvalitatív elemzésben használt kódolás technikával tervezem a kutatás számára érvényessé tenni a hallgatók véleményét.

Egy általános összesített véleményt a kérdőív végén feltett, szintén 1-5-ig (1=legkevésbé, 5=leginkább) megjelölhető kérdés vonatkozásában azért már kaphattunk, mely szerint „Mennyire volt várakozásának megfelelő a tapasztalt online tanulási lehetőség?” (4.sz. ábra) A 4-est (32%) vagy 5-öst (60%) megjelölők aránya összesen 92%, amely egyértelműen jelzi a hallgatók általi pozitív fogadtatást.

4.sz. ábra, forrás: saját szerkesztés a 2019/20 tanév II. félévében kiküldött Online számvitel tanulás kérdőív válaszai alapján

Ezekon kívül már csak egy kérdésre vártuk a választ a kérdőív legvégén: Mennyire valószínű, hogy számvittel szeretne majd foglalkozni a későbbiekben? A válaszból óvatosan következtethetünk a kérdőívet visszaküldő hallgatók szakjára (alkalmazott közgazdaságtan vagy pénzügy-számvitel): 75% válaszolt 4-es vagy 5-ös értékkel, amelyből lehet, hogy van olyan

hallgató, aki annyira megszerette a számvitelt, hogy gondolkodik ilyen irányú tanulmányokban / munkakörben, de valószínűbb válasz, hogy magasabb arányban voltak a visszaküldők között a pénzügy-számvitel szakosok, akik már a szakválasztáskor kinyilvánították preferenciájukat a számvitel tanulás / munka iránt.

2.2. Második felmérés

A Budapesti Corvinus Egyetemen 2020/21. tanév őszi félévében a nem pénzügy-számvitel szakos hallgatók (kivéve az alkalmazott közgazdaságtan) kötelező évfolyamtárgya a Számvitel alapjai, valamint a Business and management és az Applied economics szakon tanuló hallgatóknak az Elements of Accounting és a Foundations of Accounting. A pandémiás helyzet alapján az egyetemi szabályzat csak a magyar nyelvű tárgyaknál tette lehetővé, hogy jelenléti és online szemináriumokat is szervezzünk, az angol nyelvű tárgyaknál kizárólag online szemináriumokat hirdethettünk. Ennek megfelelően indult el az oktatás, majd a 2020. november 9-én kihirdetett veszélyhelyzetet követően az egyetemi kurzusok kizárólag online formában folytatódtak. A félévet követően, a vizsgák után mind a magyar, mind az angol nyelvű képzések hallgatóinak kiküldtük a kérdőívet; az angol nyelvű képzésen tanulóknak természetesen angolul (2.sz. melléklet).

A Számvitel alapjai tárgy hallgatói az őszi félévben 319 kérdőívet töltöttek ki, míg az angol nyelvű képzések hallgatói 85-öt. Mindkét esetben a visszaküldési arány közel azonos, egyharmad volt, megegyezve a tavaszi félév válaszadási arányával. Így már összesen 530 hallgatónk „mondhatta el” véleményét a számvitel alapozó tárgyaival kapcsolatban. A kérdőívek elemzése részben megtörtént, részben folyamatban van. Készíték elemzést külön-külön is az angol és a magyar nyelvű képzésre, illetve a 5. és 6. sz. ábrán az összesített (mindkét félév képzései) klaszter analízis eredményei figyelhetők meg:

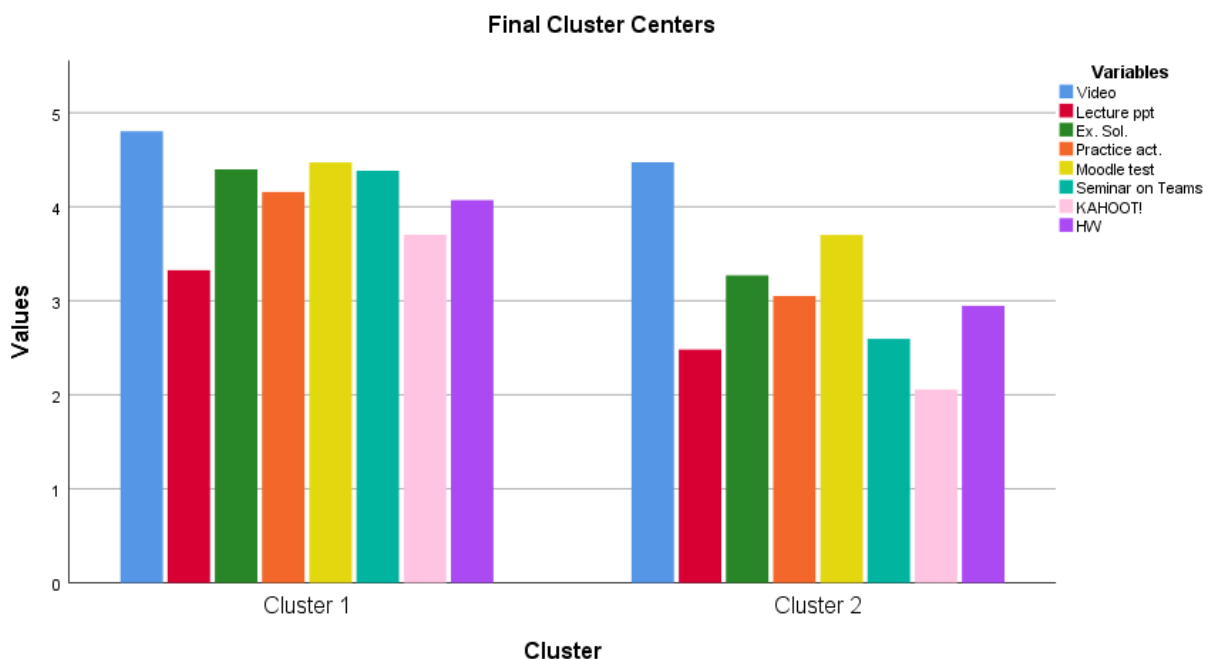
Final Cluster Centers

	Cluster	
	1	2
Video	5	4
Lecture ppt	3	2
Ex. Sol.	4	3
Practice act.	4	3
Moodle test	4	4
Seminar on Teams	4	3
KAHOOT!	4	2
HW	4	3

5.sz. ábra, forrás: saját szerkesztés a 2019/20 tanév II. félévében, majd a 2020/21 tanév I. félévében magyarul és angolul kiküldött Online számvitel tanulás kérdőív válaszai alapján

Az 5. számú ábrán kiemeltem a két legnépszerűbb módszertani elemet: a videó előadást és a gyakorló Moodle teszteket.

Azonban az adatok áttekintése során úgy látom, hogy érdemes lesz különbséget tenni a magyar, anyanyelven folyó képzés és az idegen nyelven folyó képzés preferenciái között. Az a várakozásom, hogy a nyelvi nehézségek miatt nagyobb mértékű segítséget jelentenek majd az állandóan hozzáférhető, bármennyiszer letölthető / megnézhető tananyagok, mivel a szinkronban zajló szemináriumi óra egyrészt csökkentett mértékben tartalmazza a tanári „személyes” jelenlét előnyét, másrészt viszont nem „tekerhető vissza”, nem lehet ismételt meghallgatni, ahogyan azt az aszinkron tananyagoknál lehetséges.

6.sz. ábra, forrás: saját szerkesztés a 2019/20 tanév II. félévében, majd a 2020/21 tanév I. félévében magyarul és angolul kiküldött Online számvitel tanulás kérdőív válaszai alapján

Azonnal szembetűnik, hogy amikor együttesen vizsgáljuk az angol és magyar nyelvű képzéseket, akkor már csak két klasztert kapunk. A módszertan megegyezett az előzővel, azonban mivel az angol nyelvű online tananyagban nem volt hangalámondásos ppt alapú feladatmegoldás, ezt kihagytam az összesített vizsgálatból. Elképzelhető, hogy a hangalámondásos ppt egy fontos változó lehet, amelyet a jövőben mindenképpen le fogok tesztelni. A klaszteranalízisben hierarchikus klaszterezést csináltam és az optimális klaszterszámot a dendogramok alapján választottam ki. 2 vagy 3 klaszter volt az optimális, de a kettő tűnt végül a legjobbnak. Ha rendelkezésemre állnak majd az adatok, akkor mindenképpen tervezek előbb faktoranalízist végezni, mert a klaszteranalízis eredményei javulhatnak, ha a faktoranalízist csináljuk először.

3. Összegzés

Kutatásomat az első időszaki (rész)eredmények és a szakirodalom eddigi feltárása alapján mindenképpen folytatni szeretném. A pandémia időszaka alatt felgyorsultak fejlesztési folyamatok, amelyek eredményét és a bevezetett módszertanok hatékonyságát szükségszerű időről-időre áttekinteni, mérni és levonni a következtetéseket több szempontból is. Egyrészt a további fejlesztések irányát érdemes tudományos megalapozottsággal kijelölni, másrészt a különböző oktatási formák esetében (nappali, levelező, stb.) a rendelkezésre álló módszertani „palettából” válogatva a legmegfelelőbbet kiválasztani és mielőbb alkalmazni.

Az újfajta tanulási-oktatási technikákat egyértelműen nyitottan fogadják a hallgatók, így ez által könnyebben motiválhatjuk őket a tanulásra, mélyebb megértési szintre juttathatjuk el őket, amely segítségével jobban átlátják a számvitel keretrendszerét, és a pénzügyi kimutatásokban lévő összefüggéseket. Fontos, hogy minden egyes módszer bevezetése előtt feltegyük a kérdést: ez az eszköz mennyiben segíti a kívánt tanulási kimenet (Intended Learning Outcomes) elérését. Az online számvitel oktatásban a szinkron és/vagy aszinkron formában „működő” módszertani elemekből megfelelően összeállított tananyaggal is hatékonyan tudjuk támogatni a különböző tanulási stílusokkal rendelkező hallgatók tanulási folyamatát.

További kutatásokat érdemes majd kezdeményezni annak a tapasztalati ténynek a feltárására, hogy a különböző, új módszerek sikeres adaptálásához milyen változások (változtatások) szükségesek az oktatási technikákban, az értékelési folyamatokban és az oktatói hozzáállásban.

A Számvitel Alapjai tárgy körében végzett kutatási eredmények limitációval, de alkalmasak lehetnek arra, hogy a hasonló felépítésű, hasonló készségeket, képességeket és attitűdöt igénylő alapozó tárgyak tematikájának és tananyagainak fejlesztésekor az abban résztvevő kollégák is figyelembe vegyék.

Felhasznált irodalom

Barna B., 2020. Gamifikáció hatásának vizsgálata vállalati és oktatási közegben = Examination of the effect of gamification in corporate and educational field (phd). Budapesti Corvinus Egyetem. <https://doi.org/10.14267/phd.2020028>

Beatty, B., (2020.): Can HyFlex Options Support Students in the Midst of Uncertainty? URL <https://er.educause.edu/blogs/2020/5/can-hyflex-options-support-students-in-the-midst-of-uncertainty> (accessed 4.16.21).

Bodnár, Éva B., (2007): Az E tanulók tanulási attitűdje. p. 24.

Csillik O., Daruka M., (2019.): Módszertani mix – kitekintés a Kárpát-medencei- Felsőoktatási intézmények módszertani gyakorlatára - Tükrözött osztályterem a Budapesti Corvinus Egyetemen 233.

Filyó, J., László, N., Mikáczó, É., Tarpatiki, E., (2020.): A kamarai oktatás digitalizálása. Számvitel Adó Könyvvizsgálat 2020 62 Évf 9 Sz 18-20 Old 62., 18–20.

Jordan, E.E., Samuels, J.A., (2020.): Research Initiatives in Accounting Education: Improving Learning Effectiveness. *Issues Account. Educ.* 35, 9–24. <https://doi.org/10.2308/ISSUES-2020-019>

Lederman, D., (2020): One option for delivering instruction if campuses open this fall: HyFlex | Inside Higher Ed [WWW Document]. www.insidehighered.com. URL <https://www.insidehighered.com/digital-learning/article/2020/05/13/one-option-delivering-instruction-if-campuses-open-fall-hyflex> (accessed 4.16.21).

Meade, J.A., Parthasarathy, K., (2020.): Did COVID-19 Impact Student Learning in an Introductory Accounting Course? *Bus. Educ. Innov. J.* 12, 18–23.

Mikáczó É.I., (2021.): Szakmai oktatás – múltja, jelene és jövője – a számvitel oktatás tükrében = The past, present and future of professional education in the context of the accounting education (phd). Budapesti Corvinus Egyetem. <https://doi.org/10.14267/phd.2021002>

Sisa K., Siklósi Á., Harsányi G., Veress A., (2020.): A számviteli képzés helye és szerepe. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review* 60, 14. <https://doi.org/10.14267>

Magyar Tudomány Ünnepe – Jövőformáló tudomány 2020. november 1.

Budapesti Corvinus Egyetem,
Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági jogi Intézet

Juhász Péter: A Covid-19 válság hatása a vállalati értékre

Friesz Melinda-Váradai Kata: A központi szerződő felek és az ellenállóképesség

Fazakas Gergely: Az adóelőny hátrányai

Veress József-Zsolnai László: Green Digital Economy

Fekete László: Environment, Economic Growth, and Technological Fix in the Age of Anthropocene

Szalai Ákos: A csődjogi szabályok ösztönző hatásai

Gulyás Éva: A banki számviteli szabályozás múltja, jelene, jövője

Veit József: A számviteli törvény 2020. évi érdemi módosításai és ami mögötte van

Martin Kíra-Veres Tünde: Beszámolókra épülő kutatások múltja, jelene és jövője a felsőoktatásban

Erdős Gabriella-Czoboly Gergely: Az adózás kihívásai COVID idején

Polyák Imre: Könyvvizsgálat modern IT környezetben: az ideális támogató platform, megvalósítás lehetőségei és buktatói

Hajdú Tibor-Lukács János: A bizalmi vagyonkezelés és a családi vállalkozások jövője

A COVID-19 válság hatása a vállalati értékre
JUHÁSZ PÉTER Budapesti Corvinus Egyetem,
habilitált egyetemi docens peter.juhasz@uni-crovinus.hu
SZABÓ ÁGNES Budapesti Corvinus Egyetem
egyetemi adjunktus agnes.szabo2@uni-corvinus.hu

Annotáció

A világ különféle országaira és tőkepiacaira igencsak eltérően hatott a 2020 elején kitört COVID-19 válság. Kutatásunkban forráselemzéssel, kérdőívezéssel és mélyinterjúk segítségével azonosítottuk a pandémia vállalati hatásait és azok tulajdonosi értékteremtő képességekre gyakorolt hatásait. Bár a betegség közvetlenül az embereket érintette, eredményeink szerint az áttételes hatások igen sokfélék lehettek. Ugyanakkor egyetlen olyan tényező sem jelent meg, amellyel a cégek korábban ne szembesülhettek volna. Ehelyett inkább a hatások gyakorisága, mértéke és együttmozgása nőtt. A jelenség rávilágított arra, hogy a cégeknek a válságállóbb működéshez a mainál sokkal több és mélyebb információval kellene rendelkezniük alkalmazottaikról, ami azonban szembe megy a magánszféra védelmével. Nagyon fontos, hogy többféle pozitív értékteremtési hatást is találtunk, aminek köszönhetően a válság elmúltával sok vállalat magasabb hatékonysággal működhet majd tovább.

Kulcsszavak: értékteremtés, kockázat, hatékonyság, pandémia, munkavállaló

1. Bevezetés

A COVID-19 világjárvány 2020 elején meglehetősen váratlanul érte a vállalatokat a világon mindenütt, annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben mind gyakoribb nagy járványok miatt több szerző is előre vetítette a globális pandémiák kialakulásának lehetőségét. A válság következményei gyorsan megmutatkoztak a részvényt piacon is [1]). A korábbi optimizmus megszűnt, ugyanakkor a vállalati kockázati felár drámai módon megnövekedett. Mindössze három hónap alatt a 2020-as világgazdasági kilátások a várt több mint 3 százalékos növekedésről 3 százalékos csökkenésre változtak. Ez az érték rosszabb, mint a 2008–2009 közötti globális pénzügyi válság [1] során tapasztalt veszteség.

2020 februárjának végén az amerikai tőzsde soha nem látott szintre zuhant, és a világ összes nagy tőzsdéjén átlagosan 10-20 százalékos esést regisztráltak (a budapesti BUX index 30 százalékot esett április első napjaiban). Erre válaszul szinte minden országban kétféle reakció történt: (1) a központi bankok hatalmas összegeket kezdtek pumpálni a pénzpiacokra, (2) a kormányok gazdasági mentőcsomagokat hirdettek [2].

A GDP világszerte komoly visszaesést mutatott 2020-ban, ám miközben több országban ez tartós tőzsdei mélyrepüléssel járt együtt, néhol az év végére már nyereség volt kimutatható. (1. táblázat) 2020 végére a kínai GDP már növekedést mutatott, míg Kína mellett Oroszország is komoly részvényár emelkedésről adhatott számot. Eközben az Egyesült Királyság és Spanyolország

mindkét területen komoly veszteségeket szenvedett el. Úgy tűnik tehát, hogy a válság különféle országokra igen eltérő hatással volt.

Még a V4 országokon belül is jókorák a különbségek. Miközben a lengyel GDP alig esett, részvényei komoly zuhanást könyvelhettek el. Eközben a szlovák index alig csökkent, bár az ország összterméke jócskán mérséklődött. A cseh és a magyar gazdaság mindkét téren igen rossz eredményeket ért el, jócskán a globális átlag alatt szerepelve.

1. táblázat: A GDP és a részvényindexek változása 2020-ban

	GDP	Részvényindex
Világ összesen*	-3,40%	-3,35%
Egyesült Államok	-3,50%	-1,75%
Kína	2,30%	6,98%
India	-7,40%	-1,41%
Japán	-4,80%	0,12%
Egyesült Királyság	-9,90%	-13,77%
Brazília	-4,40%	-1,93%
Oroszország	-3,60%	6,99%
Euró övezet összesen	-6,80%	-5,23%
Németország	-5,30%	-0,56%
Franciaország	-8,20%	-7,08%
Olaszország	-8,90%	-6,29%
Spanyolország	-11,00%	-18,33%
Csehország**	-5,60%	-11,78%
Lengyelország**	-2,70%	-13,84%
Magyarország**	-5,00%	-10,34%
Szlovákia**	-5,20%	-0,12%

* A részvényindex érték az OECD által vizsgált 43 ország teljesítményének számtani átlaga

** A GDP adatok az Eurostat adatbázisából származnak

Forrás: [3], [4], [5]

Mindezek arra utalnak, hogy a gazdasági szerkezet, az egyedi vállalati hatások komoly jelentőséggel bírnak a válsághatások meghatározásában. Ezt erősítik meg a McKinsey [6] számításai is. A globális tőkepiacon az ágazatok közt jókora különbségeket találtak: a legrosszabbul az olaj és gáz ágazat járt. Az iparág összesített globális kapitalizációja 2020 során 16,9 százalékkal esett, miközben a polgári légitársaságoké 9,6, a pénzügyi szektoré 7,5 százalékkal

veszített. Ugyanakkor a média 35,7, a fejlett elektronika 41,9, a gépjármű gyártás 45,3, míg az informatikai szektor 53,9 százalékos többlettel zárt.

Mindezek alapján fontos kérdés, milyen hatásokkal szembesültek a vállalatok a COVID-19 válság során, s azok hogyan hatottak a cégek tulajdonosi értékteremtő képességére. Elemzésünk azt vizsgálja a hazai vállalatok példáján, milyen áttéteken keresztül jelent meg a közvetlenül az emberekre ható pandémia a vállalati működésben.

2. Kutatási módszertan

Tekintettel arra, hogy a különféle hagyományos statisztikák nem ritkán csak egy adott időszak lezárása után 6-12 hónappal elérhetőek, s a vállalati beszámolókra is sokszor ugyanennyit kell várni, jelen tanulmány készítésekor a vállalati vizsgálatoknál szokásos adatforrások még nem elérhetőek. Bár a tőzsdén jegyzett cégek gyorsjelentései rendszerint csak 45 nappal az adott időszak vége után elemezhetőek először, azok nem végleges, auditált eredmények és sok országban – így Magyarországon – közel sem adnak átfogó képet a gazdasági folyamatokról. Ráadásul ezek a források szinte kizárólag a számszerűsített következmények nyomon követésére adnak lehetőséget, de azokat is csak összevontan tudjuk megfigyelni. Eközben a kiváltó okok és a hatások teljesen rejtve maradnak.

Éppen ezért cikkünk többféle forrásra és módszertanra épít. A COVID-19 tapasztalatairól, a kockázatok különböző megjelenési formájához kapcsolódóan a legfrissebb nemzetközi szakirodalom és statisztikák áttekintése mellett valós életből származó tapasztalatokat gyűjtöttünk hazánkból. A magyar helyzet áttekintésére a következő forrásokból dolgoztunk:

(1) Kvalitatív mélyinterjút készítettünk egy vállalati egészségfejlesztő program egyéves nyomon követése alkalmával, ahol a COVID-19 hatásait is feltérképeztük a munkavállalókkal. A Longevity Projekt program résztvevői közül hatan vállalták az interjút. A koronavírusra való tekintettel a mélyinterjúk nem személyesen, hanem online történtek. Jellemzően 60 percig tartottak, 2020 márciusában. Emellett három további mélyinterjút készítettünk 2020 júliusában a vállalati egészségfejlesztés területén dolgozó szakemberrel, nagy hangsúlyt helyezve a COVID-19 válság munkavállalókra ható következményeire ([7], [8], [9]). Ennek a kilenc mélyinterjúnak a célja az emberi oldal jobb megértése, a munkavállalói oldalon megjelenő kockázatok minél teljesebb körű feltérképezése volt.

(2) Elvégeztük a KÜRT Akadémia Live [10, 11, 12, 13, 14, 14, 15, 16, 17] 2020 áprilisában, májusában és júniusában szervezett nyolc online szakértői panelbeszélgetésének részletes tartalomelemzését is (2. táblázat). A nyolc online kerekasztal meghívott előadói jellemzően az üzleti világból a válság különböző területeire és kockázataira tértek ki a két hónap alatt. Itt a munkaadói, az ügynökségi és szakértői aspektusok kerültek leginkább előtérbe. Ezek a források elsősorban a kockázatok megjelenési formáihoz és következményeihez kapcsolódtak.

(3) A munkavállalók által érzékelt kockázatok feltérképezésére 2020 júliusában online kérdőíves kutatást indítottunk. E cikk elkészítéséhez a folyamatban lévő felmérés első 86 válaszát is felhasználtuk. A kérdőívből a „Milyen kockázatok és nehézségek vannak home-office-ban a koronavírus járvány alatt?” és „Tapsztalatai szerint milyen előnyei vannak a helyzetnek?” nyitott kérdések válaszait dolgoztuk fel.

A következő fejezetek a nemzetközi forrásokból és az empirikus forrásokból összegyűjtött információkat tekintik át. Cikkünk döntően az első hullám tapasztalataira, forrásaira épül, de ahol rendelkezésre áll információ, ott a második hullám hatásaira is kitérünk.

2. táblázat: A KÜRT Akadémia Live panelbeszélgetései

Panelbeszélgetés	Időpont	Résztevők
KÜRT Akadémia Live #1	2020. április 15.	Szvetelszky Zsuzsa-hálózatkutató Vicsek András – hálózatkutató, Maven7
KÜRT Akadémia Live #2	2020. április 22.	Byssz Róbert, a Philips globális transzformációs igazgatója Márky Ádám, Longevity Project alapítója, orvos, rezilienciakutató Kürti Tamás, a KÜRT Akadémia tulajdonos-intézményvezetője
KÜRT Akadémia Live #3	2020. április 29.	Ifj. Chikán Attila, az ALTEO Nyrt. vezérigazgatója Heiszler Gabriella, a SPAR Magyarország ügyvezető igazgatója Küllői Péter, a Bátor Tábor Alapítvány elnöke, a Tate Modern múzeum közép-európai bizottságának társelnöke
KÜRT Akadémia Live #4	2020. május 06.	Kormos Dalma, a Bridge Budapest és a Nyitottak vagyunk kommunikációs vezetője, freelancer kommunikációs szakértő, Pócze Balázs, a Mito egyik alapítója, kreatívigazgatója Szabó Béla, a Magyar Telekom Csoport kommunikációs igazgatója
KÜRT Akadémia Live #5	2020. május 13.	Schiller Márk, a Schiller Autó Család marketingvezetője, Simák Pál, a CIB Bank elnök-vezérigazgatója Szabó Melinda, a Magyar Telekom kereskedelmi vezérigazgató-helyettese
KÜRT Akadémia Live #6	2020. május 20.	Kelemen Béla, a Mol Nyrt. Business Excellence alelnöke, dr. Mihók Krisztina, az ERSTE Bank HR igazgatója Tátrai Bernadett, a Fundamenta-Lakáskassza elnök-vezérigazgatója
KÜRT Akadémia Live #7	2020. május 27.	Bátorfy Attila újságíró, adatvizualizációs szakember, Nepusz Tamás bioinformatikus Röst Gergely járványmodellezéssel foglalkozó matematikus
KÜRT Akadémia Live #8	2020. június 03.	Gazsi Zoltán, az Eisberg Hungary Kft. ügyvezető igazgatója, Mizsei Szabolcs, digitális transzformációs szakértő Vityi Péter, a KÜRT Akadémia ügyvezetője

Forrás: Saját szerkesztés

3. Azonosított vállalati hatások

Elemzésünk során három vállalati hatáscsoportot különítettünk el. Egy adott cég teljesítményét ezek alapján az (1) alkalmazotti hatások, a (2) belső vállalati hatások és a (3) külső vállalati hatások befolyásolták. (3. táblázat) Az alkalmazotti hatások ugyan lehetnének belső hatásnak tekinthetőek,

de mivel e csoportnál a betegség fenyegetettsége közvetlenül jelentkezik, és a hatások igen sokfélék, eredményeink szerint célszerűbb önálló csoportként kezelni azokat.

Ráadásul végső soron ezen hatások okozzák az összes többi, hiszen az emberek nem csak munkavállalóként, de más cégek alkalmazottaiként, esetleg vevőként és beszállítóként is hatással vannak a vállalkozásokra, vagyis ezekre vezethetőek vissza a (2) és (3) csoport elemei is. Ezért a hatások tárgyalását is az alkalmazotti hatásokkal kezdjük.

3. táblázat: A kutatás során azonosított vállalati hatások

Alkalmazotti hatások	Belső vállalati hatások	Külső üzleti hatások
Hosszabb munkaidő	Hatékonyágváltozás	Keresleti hatások (visszaesés, robbanás, kilengések)
Szociális kapcsolatok hiánya	Munkaerő motiváltsága és lojalitása	Ellátási lánc zavarok (diverzifikáció)
Nagyobb stressz	Több igényelt képzés	IT kihívások (online eladás & elektronikus fizetés)
Nagyobb leterheltség otthon	Információs és innovációs veszteség	Szabályozási és eljárási változások
Pénzügyi bizonytalanság	Újfajta vezetési eszközök szükségesek	
Mozgásszervi gondok	IT beruházások & biztonsági gondok	
Egészségügyi problémák		

Forrás: Saját szerkesztés

3.1 Alkalmazotti hatások

Mivel a COVID-19 egy emberekre ható vírus, végső soron annak humán hatásai magyarázzák nem csak a közvetett, de a közvetlen vállalati hatásokat is. Az emberekre gyakorolt hatások ugyanakkor döntően nem közvetlenül a betegségből származnak, hanem elsősorban abból, ahogyan az adott társadalom reagált arra. Sok hatás országonként eltérő lehetett amiatt, hogy a kormányzati intézkedések időzítése és mértéke igen eltérőnek bizonyult az egyes országokban nem egyszer a kulturális háttérhez, a gazdasági lehetőségekhez vagy éppen a kormány politikai értékrendjéhez igazodva. A következőkben a különféle források alapján azonosított hatásokat tekintjük át röviden.

Otthoni munkavégzés

A vírus miatt igen elterjedt home-office nem volt mindenki számára optimális megoldás. Az otthoni munka legfontosabb kihívásai világszerte nagyon hasonlóak. Arkcoll [18, 19] áttekintést ad arról, hogy az otthoni munka hogyan változott a koronavírus hatására. Eredményei rámutatnak: az online együttműködésnek van egy tanulási görbéje is. Egy hónap múlva a negatív hatások jelentősen csökkentek, miközben az értekezletek száma stagnált, bár emelkedett szinten. Bár az otthon maradás olcsóbbnak tűnik, az ott végzett munka megterhelőbb lehet, különösen, ha közben gyerekeket vagy más családtagokat kell ellátni. ([15]).

Schwantes [20] szerint az irodai alkalmazottakhoz képest a távmunkások spórolnak az üzemanyagon és több idejük jut fizikai aktivitásra az irodában dolgozókhöz képest. Ugyanakkor a távmunkások 29 százaléka küzd a munka és a magánélet egyensúlyának megteremtésével.

A magyar munkavállalók is érzékelték ezen problémákat. *"Többet ültünk meetingeken... és ezek hosszabbak és gyakoribbak voltak."* (Válasz egy Longevity interjúból). Arkcoll [18, 19] azt is leírta, hogy a válság előtti szinthez képest az értekezleteken kevesebben vannak, a vezetők általában többet kommunikálnak, és a vezetőkkel az egyszemélyes megbeszélések is gyakoribbá váltak. A Xerox [21] arról számolt be, hogy a megkérdezett cégek 82 százaléka tervezi visszatérését az irodai modellre. Mindazonáltal 58 százalék azt is jelezte, hogy felülvizsgálja korábbi home-office politikáját.

Online kérdőívünk eredményei alapján az öt legjelentősebb nehézség az otthoni munkavégzés során Magyarországon (1) a személyes kapcsolatok hiánya, (2) technikai (informatikai) nehézségek és (3) fókuszálási problémák voltak. Ugyancsak nehéz volt (4) tartani a munka és a magánélet határait, és sokan panaszkodtak arra, hogy (5) otthonról végzett munka közben is el kellett látniuk a háztartást és segíteniük kellett a gyerekeket az iskolai feladatok ellátásában.

Fokozott terhelés

Minden ötödik alkalmazott úgy érezte, hogy a COVID-19 valamilyen szempontból zavart okoz a munkájában, és nagyjából kétszer annyian hangsúlyozták a családi felelősségvállalás miatti nehézségeket [22]. Egy 2020. márciusi dán felmérésben minden tizedik válaszadó a gyermekek gondozását nevezte meg fő kihívásként [23]. Romániában az emberek egyharmada nehezen tudta fenntartani az egyensúlyt a gyermekek gondozása és az otthon végzett munka között [24]. Ugyanakkor az Egyesült Királyság állampolgárainak egynegyede azt állította, hogy a munka behatol a személyes életébe is [25].

Azok érzeték nagyon nehéznek a home-office helyzetet, akik számára az otthoni munka új volt. Bakonyi és Kiss-Dobronyi [26] szerint, akik „új távmunkások” voltak, kétszer olyan gyakran okozott számukra problémát a családdal és a munkával való egyidejű megbirkózás, mint a tapasztaltaknak.

Lezárások, kijárási tilalom, karantén

A legtöbb országban szigorúan korlátozták, hogy az emberek mikor és miért hagyhatják el otthonaikat. Irodalomkutatásunk alapján az otthonmaradás következményei általában negatívak. Emerson és szerzőtársai [27] tanulmányozták a magány és a társadalmi elszigeteltség hatását a jóllétre és szignifikáns negatív kapcsolatot találtak.

Ugyanakkor nem feltétlenül romlott azonban minden munkavállaló életminősége. Wang és szerzőtársai [28] arra jutottak, hogy Kínában a lezárások alatt a dolgozók ugyan csökkentették a napi fizikai aktivitásuk mennyiségét, a válaszadók 23 százaléka azonban egészségesebb étrendre váltott, 30 százalékuk több zöldséget, gyümölcsöt fogyasztott, és 75,2 százalékuk pedig nagyon

jónak ítélte alvásminőségét. A válság előtti és utáni panel adatok szerint [29] a francia megkérdezettek jólléte javult a lezárás során.

Saját kutatásunk szerint itthon ez az időszak a legtöbb ember számára bizonytalanságok, félelmek, extra stressz időszaka volt. Egyrészt nehéz volt biztosan tudni, mi a valóság, mivel az idő nagy részében gyakorlatilag online éltünk. *„A virtuális valóságban könnyebben eltévedhetünk. Nehezebb kapcsolatban maradni a valósággal.”* [11]. *„Nagy volt a stressz... a pszichológiai biztonság teljesen elveszett ... ez nem normális.”* [17]. *„Az otthoni munka második hetére mindenki panaszkodott valamilyen gyomorfájásra.”* [10].

Az egészségügyi szolgáltatások korlátozott elérhetősége

A válság idején számos egészségügyi intézményt bezártak, vagy azok csak a COVID-19 betegeket látták el. Néhány krónikus beteg meg sem próbált ellátáshoz jutni. Számos kórházban a nem sürgősségi ellátást hónapokkal elhalasztották.

Andrade [30] szerint az orvosi létesítményekhez való korlátozott hozzáférés többféleképpen csökkentheti a jóllétet. A különféle betegségek, állapotok késői kezelése fokozott károkat okozhat mind mentálisan, mind testileg. Az orvosi beavatkozásra való várakozás megnöveli a stresszt, veszteségekhez, munkahelyek bizonytalanságához vezethet, ráadásul a pszichoszomatikus változások évekig is rejtve maradhatnak, és a presenteeism (testileg vagy lelkileg betegen való jelenlét a munkahelyen) növekedéséhez vezethet [31]. Az orvosokra, kezelésekre váró betegek fizikai aktivitása is csökkenhet, elhízhatnak, aminek negatív következményei szintén évtizedekkel később jelentkezhetnek [32].

A személyes jóllét romlása

A közvetlen egészségügyi hatások mellett a COVID-19 válság számos módon érintette az emberek jóllétét. A legsúlyosabban érintett iparágak alkalmazottai tömeges elbocsátásokkal szembesültek, és pénzügyi biztonságuk miatt kénytelenek voltak fizetés nélküli szabadságra menni vagy részmunkaidős állásra váltani.

Emellett a COVID-19-hez kapcsolódó stressz az emberek mentális egészségére is negatívan hatott. Az SHRM jelentése szerint – amely több mint 1000 amerikai alkalmazott 2020 áprilisában gyűjtött adatain alapult – minden negyedik alkalmazott depressziósnak érezte magát; több mint 40 százalékuk kimerültséggel küzdött, több mint 20 százalékuknak volt gondja a koncentrációval, és több mint egyharmaduk szenvedett energiahianytól [22]. A 2020. júniusi felmérések azt mutatták, hogy az alkalmazottak körében fokozódott a depresszió (54%), a poszttraumás stressz (49%), az általános szorongásos rendellenességek (41%) és a függőségek (11%) kockázata. Ezek a számok szignifikánsan megemelkedtek a COVID előtti adatokhoz képest [33].

A nőket még inkább érinti a stressz, mint a férfiakat. Egy amerikai kutatás szerint 2020 májusáig az amerikai dolgozó nők körében a depresszió 83 százalékkal nőtt február óta, szemben a dolgozó férfiak 36 százalékkal. A szorongás a dolgozó nők körében 52 százalékkal, a férfiak körében pedig 29 százalékkal nőtt 2020 februárja óta [34].

Czeisler és szerzőtársai [35] ugyanakkor 2020 augusztusában az Egyesült Államok adatait elemezve arra is rámutattak, hogy a tizennyolc év felettiiek 41 százaléka tapasztalt magán legalább egyféle negatív mentális hatást. 31 százalékuuk depresszióra panaszkodott, több mint 13 százalékuuk pedig elismerte, hogy különféle szerek használatába kezdett vagy növelte azok korábban fogyasztott mennyiségét.

Ugyanakkor a hasonló negatív hatásokat nem lehet csak a különféle kijárási korlátozások számlájára írni. A mentális problémák előfordulási gyakorisága Japánban is 2-9-szeresére nőtt [36], pedig ott nem voltak a lakosság mozgásszabadságát érdemben korlátozó intézkedések.

Faragó [8] ugyanakkor hangsúlyozta, hogy egyesek pozitívan értékelték a karantén-időszakot. Számos alkalmazottnak több ideje volt önmagára (például az ingázás idejének megtakarítása miatt), olyan feladatokat tudtak elvégezni, amelyeket már régóta terveztek.

3.2 Belső vállalati hatások

Az alkalmazottakat érő hatások a vállalatoknál többféle közvetett következménnyel jártak. A következőkben a leggyakrabban idézett hatásokat tekintjük át.

Információ és innováció veszteség

A kommunikációs forma változása miatt sok információ elveszhet. Tapasztalatok alapján az online kommunikáció nem csak korlátozza az információáramlást, de kevesebb teret enged a személyes érzések megosztására és az innovációt is hátráltathatja. A munkahelyi informális beszélgetésekből sok-sok új megoldás és ötlet is származhat, s ezek a hatékonyságot is növelhetik. *„Nincsenek informális pillanatok az online térben. Az offline beszélgetések növelték a hatékonyságot és az innovációt [a válság előtt]. Ez most nincs így.”* [10].

Menedzsment problémák

Gajendran és Harrison [37] már több mint egy évtizeddel a COVID-19 válság előtt negatív kapcsolatot találtak az otthoni munka és a kollegiális kapcsolatok minősége között. Cutter [38] eredményei szerint a projektek hosszabb ideig tartanak távmunkában, mint egyébként, miközben a képzés és a mentorálás is sokkal nehezebb. Új alkalmazottak felvétele és integrálása ugyancsak bonyolultabb.

Parker [39] 24 országban több mint 1200 embert kérdezett meg, és a minta 215 vezetőjének közel 40 százaléka alacsony önbizalomról számolt be a home-office-ban dolgozó alkalmazottaik vezetésével kapcsolatban. A KÜRT Akadémia Live panelbeszélgetéseiben a harmadik

leggyakoribb kockázathoz kapcsolódó téma a vezető szerepe és kommunikációja volt, a személyes kapcsolatok hiánya és a mentális megterhelés után. Poór és szerzőtársai [40] is kiemelték, hogy a válság idején a belső kommunikáció szerepe és jelentősége felértékelődött mind a vezetőség, mind az alkalmazotti réteg számára.

Informatikai kihívások

Lanz és Sussman [41] szerint a vállalkozások számos új informatikai problémával szembesültek. Egyre inkább automatizált technológiákra építve kellett a folyamatokat úgy átalakítani, hogy a főként távról dolgozókat kiszolgálják (VPN, felhőalapú technológiák, videokonferencia, fájlmegosztás). Ugyanakkor gyakoribbak lettek a kibertámadások, és nagyobb hangsúlyt kaptak az adatbiztonsági kérdések is.

A Xerox [21] Egyesült Államok, Kanada, Egyesült Királyság, Franciaország és Németország nagyobb cégeire kiterjedő felmérése azt mutatta, hogy a vállalatok csupán 28 százaléka volt technológiai szempontból tökéletesen felkészült a világjárványra. A válaszadók 29 százaléka vélekedett úgy, hogy a COVID-19 válság volt az elmúlt évek legnehezebb kihívása. A távmunkára való átállás az Egyesült Államokban zajlott a legkönnyebben, míg a francia vállalatoknál volt a legnagyobb kihívás. A munkavállalók különösen hiányolták az informatikai támogatást (35 százalék), a szoftverek elérhetőségét (27 százalék), valamint a kommunikációs és együttműködési eszközöket (22 százalék). Tizedüknél hiányoztak a felhőalapú rendszerek is. A válaszadók egyharmada hangsúlyozta, hogy a legtöbb probléma a hálózati és az adatbiztonsági problémákból adódott.

Ugyanakkor pozitív hatásokat is tapasztalhattunk. Kamiya és szerzőtársai [42] eredményei azt mutatják, hogy a személyes pénzügyi információk elvesztésével járó informatikai támadások az egész iparág informatikai biztonságát növelték, mivel a közvetlenül nem érintett versenytársak is fejlesztésekbe kezdtek. Lanz és Sussman [41] szerint megnőtt az automatizált gyártási technológiák iránti kereslet is. E megoldások bevezetése jelentős összegű informatikai beruházást igényelt.

Míg az informatikai kérdések és a biztonsági kockázatok a válság kezdetén aggasztóak voltak hazánkban is, a KÜRT Akadémia Live [15] szakemberei arról számoltak be, hogy a legtöbb vállalat jól vette ezen akadályokat és a kényszerhelyzetre gyorsan reagálva jól át tudtak állni az online térre. *„Amiket éveken keresztül személyesen kellett, és nem lehetett megoldani, most egy hét alatt meg lehetett online.”*

Termelékenységi hatások

A válság termelékenységi hatása koránt sem egységes. Egyrészt az otthoni munkavégzés miatt csökkenhetett a hatékonyság, másrészt a megtakarított utazási idő és az elektronikus információcserre növelhette a teljesítményt. Schwantes [20] szerint a válság előtt a távmunkások produktívabbnak bizonyultak. A járvány során Parker és szerzőtársainak jelentése [39] szerint a menedzserek 38 százaléka egyetértett abban, hogy a távmunkások általában rosszabbul

teljesítenek, mint azok, akik irodában dolgoznak, 22 százalékuk pedig nem tudott egyértelműen állást foglalni.

A Xerox [21] nemzetközi felmérése szerint a válaszadók 24 százaléka vélekedett úgy, hogy a munkavállalók termelékenységén érződik a pandémia negatív hatása. Ezek az eredmények nagyon hasonlítanak a Digital Hungary [43] magyarországi megállapításaira: a válaszadó HR-menedzserek 63 százaléka nem tapasztalt változást a teljesítményben, míg 22 százalékuk még javulást is tapasztalt.

A monitor előtt gyakran előfordul, hogy a résztvevők megosztják figyelmüket napközben is, és párhuzamos munkát végeznek, miközben azt már többen kimutatták, hogy a multitasking nem hatékony. Ez a fókuszálási probléma a hatékonyság és a minőség rovására is mehet. *„A folyamatosan bejövő impulzusok mindig megzavarják a munkafolyamatokat, nehezebb most elmélyült munkát végezni. Elmélyülni és online kapcsolódni se lehet egyszerre.”* [10].

3.3 Külső üzleti hatások

A cégek számos olyan hatással szembesültek a válság során, amelyek a szervezeten kívülről, az eladási, a beszerzési vagy a szabályozói oldalon jelentkeztek. A következőkben ezeket tekintjük át.

Keresleti hatások

A válság miatt több terület is hatalmas veszteségeket szenvedett. Xiong és szerzőtársai [44] a közlekedési, az élelmiszer- és ital-kiskereskedelmi, a szállodai és turisztikai, a postai, raktár-, az ingatlan-, a szórakoztató és az építőipari szolgáltatásokat találták a legkiszolgáltatottabbnak. Poór és szerzőtársai [40] szerint is a kereslet csökkenésére volt a pandémia az egyik legnagyobb hatással. Éttermek, bárók, szállodák és mozik voltak, vannak zárva, utazási irodák és rendezvényszervezők nem működhettek. Bár a fodrász és kozmetikai szolgáltatók nyitva maradhattak, forgalmuk radikálisan visszaesett.

Mivel eközben sokakat fizetés nélküli kényszerszabadságra küldtek, a fogyasztói jövedelmek csökkentek, ami valamennyi iparág keresletét érinthette [40]). Világszerte a kevésbé képzett munkavállalókat sújtotta jobban a válság [45]. Az eladási csatornák is változtak: az online értékesítés súlya drámaian emelkedett.

Ugyanakkor a barkács (DIY) szegmens kiszolgálására szakosodott kiskereskedelmi üzletek nagyon jól teljesítettek. [46, 47] Rövid távon a kiskereskedelem, az online piacterek, a logisztika és a gyógyszeripar is növekedni tudott. Középtávon az informatika és az automatizálás lehet a pandémia okozta helyzet győztese, azon ágazatokkal együtt, amelyek sikeresen tudják minimalizálni az elbocsátások okozta veszteségeket. [48]

Az empirikus forrásainkból levont tanulságok alapján három mintázatot azonosíthatunk a COVID-19 ágazati hatásaiban. (1) Megugró kereslet, ellátási gondok. Miközben egyes ágazatokban (például orvosi segédeszközök) a termelést drámaian növelni kellett volna, a hagyományos

importcsatornák sokszor még a korábbi ellátási szintet sem tudták biztosítani. (2) Erőteljes keresletingadozás. A háztartások első hullám elején egyes termékekből komoly készleteket halmoztak fel, majd azokat fokozatosan felélték. Így a megugró kereslet előbb általános visszaesésbe fordult, mielőtt újra normalizálódott volna. (3) Végül, egyes ágazatok esetében a válság idején jelentősen lecsökkent kereslet később sem normalizálódott. Az utazási és szállodai szolgáltatások és a vendéglátás jó része teljesen megszűnt, a kényszerből bevezetett házhozszállítás sokszor a túléléshez is kevés volt.

Az ellátási láncok zavarai

Ivanov [2020] szerint a Fortune-1000 cégeinek 94 százaléka jelentett koronavírus miatti ellátási lánc megszakadásokat, akár a kínálati, akár a keresleti, akár a logisztikai oldalon. A nemzetközi ellátási láncokat blokkolták a zárt határok, a nemzetközi fuvarozás korlátai. Ez a késztermékkészlet növekedését okozta, miközben a nyersanyagkészlet kimerült. A cégek kénytelenek voltak helyi beszállítókat keresni, de ez gyakran lehetetlen volt. *„A magyar gazdaságban elsősorban a hiányzó olasz és kínai import vezetett komoly ellátási problémákhoz”* [12].

Ivanov [49] szimuláción alapuló kutatással arra a következtetésre jutott, hogy az ellátási láncokra a járvány hatása nemcsak a három területen bekövetkezett zavar mértékétől és hosszától függ, hanem attól is, hogy időben ezek egymáshoz hogyan viszonyulnak. Abban az esetben, amikor a keresleti, a logisztikai és a kínálati sokk szinte egyszerre történik, a sokkokból való kilábalás időben átfedi egymást. Ha a sokkok időzítése eltér egymástól, vagy kevés az átfedés, a következmények radikálisabbak.

Szabályozási és eljárási változások

A vállalati működést lényegesen érintették a különféle üzlet bezárási rendelkezések és a kijárási tilalmak is. A dolgozóknak újfajta munkavédelmi eszközöket kellett biztosítani, meg kellett szervezni az alkalmazottak képzését, és tájékoztatni kellett a vásárlókat is. A közvetlenül a lakosságot kiszolgáló intézményeknek gyakran az ügyfélterület is át kellett alakítaniuk.

A vendéglátóhelyeknek elviteles kiszolgálásra és házhozszállításra kellett áttérniük, a bezárással érintett üzletekben az állami támogatás igénybevételehez szükséges adminisztrációba kellett beletanulni. Az üzleteknek és gyógyszertáraknak sajátos kiszolgálási és sorban állási rendhez kellett alkalmazkodniuk a nyitvatartási idő szabályozása és különösen az időseknek biztosított bevásárlási időszáv bevezetése miatt.

4. A COVID-19 válság üzleti következményei

A bemutatott kockázatok a vállalat értékét többféleképpen is érinthetik. Az (1) eredményesség csökkenése és a (2) likviditási helyzet romlása mellett, (3) jövőbeni növekedési lehetőségek elvesztését a (4) bizonytalanság tőkeköltséget felhajtó növekedése kísérte. Emiatt szükség volt az (5) üzleti prioritások és folyamatok újragondolására.

Ungashick [50] szerint hét tényező volt erős hatással a vállalatok értékcsökkenés nélküli üzemi eredményére (EBITDA) a COVID alatt. Ezek (1) a bevételek vagy a nyereség átmeneti növekedése és csökkenése, (2) a termelési rendszerek zavarai, (3) a távmunka támogatásának költségei, (4) a csökkentett alkalmazotti kompenzáció és létszám, (5) a növekedő adósságterhek, (6) a szállítói számlák késve fizetése, és (7) a kormányzati segítségek és hitelprogramok.

A válság hatásai eltérő időzítéssel érték el a különféle ágazatokat. Az első hullám során a legtöbb cikk a pénzügyi szektort a járvány által legkevésbé sújtottak közé sorolja, ám 2020 nyarára világossá vált, hogy a bankok is hatalmas kihívásokkal nézhetnek szembe. A K&H Bank Group vezérigazgatója, a KBC magyarországi részlege mintegy 8 milliárd forint (22 millió euró) első negyedéves veszteséget jelentett. A nem teljesítő hitelek és a kockázati költségek növekedése miatt további jelentős veszteségekre számíthattak. A teljes KBC-csoport mintegy 1,1 milliárd eurós hitelveszteséget jelzett [51].

Míg a legtöbb esetben az alacsonyabb jövedelmezőség a likviditási helyzet romlását is jelentette, de ugyanide vezethet a túl gyors termelésnövekedés is, ha a szükséges készpénzberuházásokat nem fedezi a további nyereség. Tehát a járvány súlyos hatással lehet a cégek likviditására is.

De Vito és Gómez [52] becsülte a COVID-19 likviditási hatásait 26 ország tőzsdén jegyzett cégeire. Arra a következtetésre jutottak, hogy a minta tizede fél év múlva csődbe mehet, ha a feltételezett kereslet visszaesése fennmarad.

Strebel [53] szerint a cégeknek likviditásuk megőrzése érdekében hosszabb távon csökkenteniük kell az osztalékokat és a részvényvisszavásárlásokat is. Hasonlókat fogalmazott meg George [54] is, szerinte a COVID-19 pozitív következménye, hogy a részvényesek eddig eltűzött fontossága helyett a többi érintett is fontossá vált.

A COVID-19 nyomán Strebel [53] szerint egyre több vállalat ismeri fel, hogy hosszabb távon kell gondolkodniuk és törődniük kell értéket teremtő érintettjeikkel, kezdve az alkalmazottaktól, az ügyfelektől és a beszállítóktól a partnerekig és a kockázati tőke-befektetőikig. A PWC [55] szintén hasonló következtetésre jutott: a válság rámutatott, hogy az üzleti vállalkozások vezető szerepet töltenek be a társadalomban, minden érintett és az azokkal való kommunikáció is nagyon fontos. Az átláthatóság növeli a bizalmat, és a bizalom hosszú távon részvényesi értéket teremthet.

Így a COVID-19 megjelenése után a befektetőket már az érdekli a legjobban, hogy a vállalat hogyan reagál a válságokra [55, 56]. Bansal és szerzőtársai [57] szerint azoknak az indiai cégeknek, amelyek rugalmatlanabbak és nagyobb a működési tőkeáttételük, csökken a piaci értékük.

A szervezetek nagyon hamar elkezdtek a változásokhoz adaptálódni. 2020 áprilisában a Statista [58] világméretű felmérést végzett. A válaszadók több mint fele a működési hatékonyság növelésére (62%), az üzleti folyamatok átalakítására (56%), az ügyfélélmény javítására (55%) és a kiberbiztonság javítására (55%) koncentrált.

A versenyképesség és a pénzügyi fejlődés kulcskérdése 2021-ben és azt követően is az lesz, hogy a vállalatvezetők tudnak-e új üzleti modelleket, új stratégiákat alkalmazni, amelyek megfelelnek ügyfeleik gyorsan változó igényeinek. A digitális élmezőnyben levők a koronavírus válság alatt is virágoznak, míg a lemaradt vállalatok a túlélésért küzdenek [54].

Poór és szerzőtársai [40] magyarországi eredményei szerint a pandémia első fázisában a cégek a válság ellen a leggyakrabban a szervezeti hatékonyságuk növelését, általános költségcsökkentését, a beszerzések, kiadások elhalasztását és a stratégia átdolgozását alkalmazták. A KÜRT Akadémia beszélgetéseiben is előkerült az újratervezés. *„Azt terveztük, hogy terjeszkedni, növekedni fogunk a szállodai és fitness szektorban. Most még nagyon messze vagyunk ettől.”* [17].

Khahro és szerzőtársai [59] az építőipar példáján keresztül illusztrálták, hogy nem csak a megfelelő e-kommunikációs technikákat kell bevezetni, hanem felül kell vizsgálni az ügyfél-tárgyalásokat és a hagyományos szerződéseket is.

5. Összegzés

A COVID-19 járványra adott társadalmi válaszok jelentősen megváltoztatták a vállalatok működését 2020 elején. Ez a cikk a legfontosabb kihívásokat tekinti át irodalomfeldolgozásra, forráselemzésre, kérdőíves eredményekre és mélyinterjúkra építve. Eredményeink szerint az emberek életkörülményeit megváltoztató intézkedések különféle áttéteken keresztül hatottak az üzleti működésre, talán minden korábbinál jobban rávilágítva a vállalatok társadalmi beágyazottságára.

A számos változatos hatás közül ugyanakkor egyetlen egy sem volt olyan, amelyet valóban újnak tekinthettünk volna. A korábban ritkán megjelenő kockázatok (táv munka, munkavállalói egészségügyi problémák, ellátási gondok, keresletváltozás) gyakorisága és hatásának nagysága ugrott meg, miközben a különféle kockázatok együttesen léptek fel, azaz korrelációjuk is megnőtt. A második hullám alatt már jól tetten érhető volt a tanulási görbe hatása: az első hullám során megismert megoldások rutinná váltak, a cégeket sokkal kevésbé rázta meg a korlátozások visszatérése.

Mivel szakértők egyetértenek abban, hogy a COVID-19 pandémia csak egy a jövő számos, mind kiterjedtebben megjelenő fertőzései közül, általános tanulság, hogy a közvetett következmények hatékonyabb kezelése érdekében a cégeknek nagyobb figyelmet kell fordítaniuk alkalmazottaik jóllétére. Ehhez azonban annál jóval részletesebb ismeretekre van szükség a munkavállalókról, életkörülményeiről, érzéseiről, mint amivel rendszerint a vállalatok formális csatornáik révén rendelkeznek. Ugyanakkor ez a trend szembe megy a személyi adatok egyre erősebb védelmével, ami új társadalmi feszültségforrást jelenthet.

A különféle hatások azonban országonként alig különböznek, miközben igen eltérőek voltak időben és a különböző iparágak és egyének között is. Ráadásul igen sok vállalat pozitív hatásokat is érezhetett.

Hivatkozások

- [1] IMF: Global Financial Stability Report. 2020. http://financial-stability.org/wp-content/uploads/2020/04/2020-04_IMF_global-financial-stability-report_full-report.pdf
Letöltés ideje: 2020. augusztus 21.
- [2] Merce.hu: Nem térhetünk vissza a normális működéshez, mert a normális működés maga a probléma. 2020. <https://merce.hu/2020/04/11/nem-terhetunk-vissza-a-normalis-mukodeshez-mert-a-normalis-mukodes-maga-a-problema/>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 23.
- [3] OECD: Strengthening the recovery: The need for speed, OECD Economic Outlook, Interim Report. 2021. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/34bfd999-en.pdf?expires=1615718123&id=id&accname=guest&checksum=EB65C0EFFCF69D30B42AD324EA830C8E>, Letöltés ideje: 2021. március 14.
- [4] OECD: Share prices. 2021. <https://data.oecd.org/price/share-prices.htm>, Letöltés ideje: 2021. március 14.
- [5] Eurostat: Real GDP growth rate – volume. 2021. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>, Letöltés ideje: 2021. március 14.
- [6] McKinsey: Market valuation of sectors in 2020. 2021. <https://covid-tracker.mckinsey.com/financial-impact-sector?cid=other-eml-alt-mip-mck&hdpid=2b9dd831-5bcc-44cd-99a2-e114cac59118&hctky=1957264&hlkid=88003063c0e04fd4a50036d7be06cd69>, Letöltés ideje: 2021. február 28.
- [7] Márky, Á.: Interjú a COVID-19 hatásairól, következményeiről. Longevity Project alapító, tulajdonos. Budapest, 2020. július 22.
- [8] Faragó, I.: Interjú a COVID-19 hatásairól, következményeiről. Stressz-M és MentalCoffee alapító, tulajdonos, Budapest, 2020. július 24.
- [9] Horváth, E.: Interjú a COVID-19 hatásairól, következményeiről. Egészségesebb Munkahelyekért Egyesület (EMEGY) elnöke, stressz-mentor, Budapest, 2020. július 25.
- [10] KÜRT Akadémia Live: Van élet a folyosói pletyka nélkül? <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-1-7-izgalmas-gondolat-a-munkahelyi-halozatokrol>. Letöltés ideje: 2020. július 6.
- [11] KÜRT Akadémia Live: Vészhelyzet vagy észhelyzet. <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-2-7-izgalmas-gondolat-a-rugalmasan-alkalmazkodo-vallalatokrol-es-vezetokrol>. Letöltés ideje: 2020. július 6.
- [12] KÜRT Akadémia Live: A boardroomból jelentjük 1. <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-3-7-izgalmas-gondolat-a-krizishelyzet-menedzseleserol/>. Letöltés ideje: 2020. július 6.
- [13] KÜRT Akadémia Live: Vírusmarketing. <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-4-7-izgalmas-gondolat-a-virusmarketingrol/>. Letöltés ideje: 2020. július 6.

- [14] KÜRT Akadémia Live: A boardroomból jelentjük 2. <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-5-7-izgalmas-gondolat-az-agilis-termekfejlesztesrol/>. Letöltés ideje: 2020. július 6.
- [15] KÜRT Akadémia Live: A boardroomból jelentjük 3. <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-6-7-kulcsgondolat-az-irodai-visszateresrol/>. Letöltés ideje: 2020. július 6.
- [16] KÜRT Akadémia Live: Spotlightban az adattudós. <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-7-7-kulcsgondolat-a-jarvanymodellezesrol/>. Letöltés ideje: 2020. július 6.
- [17] KÜRT Akadémia Live: Vállalati restart. <https://kurtakademia.hu/blog/kurt-akademia-live-8-7-kulcsgondolat-a-vallalati-restartrol/>. Letöltés ideje: 2020. július 6.
- [18] Arkcoll, P.: Measure How Your Organisation is Adapting to WFH. LinkedIn: <https://www.linkedin.com/pulse/measure-how-your-organization-adapting-wfh-philip-arkcoll/>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 21.
- [19] Arkcoll, P.: Update: The Impact of COVID-19/WFH on Work Habits. Worklytics: <https://www.worklytics.co/update-the-impact-of-covid-19-wfh-on-work-habits/>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 23.
- [20] Schwantes, M.: A New Study Reveals Why Working From Home Makes Employees More Productive. 2019. <https://www.inc.com/marcel-schwantes/new-study-reveals-why-working-from-home-makes-workers-more-productive.html>, Letöltés ideje: 2020. június 28.
- [21] XEROX: 82% of Employees Expected to Return to the Office in 12-18 Months. <https://www.news.xerox.com/news/global-Xerox-Future-of-Work-Survey-results>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 23.
- [22] WELLABLE: 7 Stats On COVID-19's Impact On Employee Mental Health. <https://blog.wellable.co/7-stats-on-covid-19s-impact-on-employee-mental-health>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 21.
- [23] Statista: Which of the following are the greatest challenges when working from home in light of the corona situation? <https://www.statista.com/statistics/1110727/challenges-with-working-from-home-during-the-coronavirus-pandemic-in-denmark>. Letöltés ideje: 2020. június 28.
- [24] Statista: What is your opinion about the period when you had to do homeoffice because of the coronavirus (COVID-19) epidemic? <https://www.statista.com/statistics/1116390/romania-home-office-during-covid-19-in-romania>. Letöltés ideje: 2020. június 28.
- [25] Statista: Impact of working from home on the work-life balance of marketers during the coronavirus pandemic in the United Kingdom in 2020. <https://www.statista.com/statistics/1104762/coronavirus-home-office-and-work-life-balance-of-uk-marketers>. Letöltés ideje: 2020. június 28.
- [26] Bakonyi, Z., Kiss-Dobronyi, B.: A COVID-19 járvány hatása a munkavégzésre. Gyorsjelentés I. http://tavmunka-kutatas.hu/assets/files/gyorsjelentes_0420_v1.pdf. Letöltés ideje: 2020. június 28.

- [27] Emerson, E., Fortune, N., Llewellyn, G., Stancliffe, R.: Loneliness, Social Support, Social Isolation and Wellbeing among Working Age Adults with and without Disability: Cross Sectional Study. *Disability and Health Journal*, 2020, Vol. 14. No.1. 1-7.o. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2020.100965>
- [28] Wang, X., Lei, S. M., Le, S., Yang, Y., Zhang, B., Yao, W., Gao, Z., Cheng, S. [2020]: Bidirectional Influence of the COVID-19 Pandemic Lockdowns on Health Behaviors and Quality of Life among Chinese Adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 17. No. 15. 5575.o. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155575>
- [29] Recchi, E., Ferragina, E., Helmeid, E., Pauly, S., Safi, M., Sauger, N., Schradie, J.: The ‘Eye of the Hurricane’ Paradox: An Unexpected and Unequal Rise of Well-Being During the Covid-19 Lockdown in France. 2020. *Research in Social Stratification and Mobility* Vol. 68. doi: [10.1016/j.rssm.2020.100508](https://doi.org/10.1016/j.rssm.2020.100508)
- [30] Andare, C.: COVID-19 and Lockdown: Delayed Effects on Health. *Indian Journal of Psychiatry*, 2020. Vol. 62. No. 3. 247–249.o. doi: [10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_379_20](https://doi.org/10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_379_20)
- [31] Assari, S., Lankarani, M. M.: Stressful Life Events and Risk of Depression 25 Years Later: Race and Gender Differences. *Frontiers in Public Health*, 2016. Vol. 4. No. 49. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2016.00049>
- [32] Andare, C.: Understanding Delayed Effects on Health of COVID-19 and Lockdown. 2020. <https://www.deccanherald.com/opinion/understanding-delayed-effects-on-health-of-covid-19-lockdown-825968.html>. Letöltés ideje: 2020. április 17.
- [33] WELLABLE [2020b]: Mental Health Conditions Remain Elevated As Pandemic Continues. 2020. <https://blog.wellable.co/mental-health-conditions-remain-elevated-as-pandemic-continues>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 21.
- [34] Total Brain: Working Women Bear The Emotional Brunt Of COVID-19. 2020. <https://www.totalbrain.com/working-women-bear-the-emotional-brunt-of-covid-19-anxiety-driving-poor-workplace-performance-according-to-the-mental-health-index-u-s-worker-edition/>. Letöltés ideje: Letöltés ideje: 2020. augusztus 24.
- [35] Czeisler, M. É. – Lane, R. I. – Petrosky E. – Wiley, J. F–Christensen, A. – Njai, R. – Weaver, M. D. – Robbins, R. – Facer-Childs, E. R. – Barger. L. K. – Czeisler, Ch. A. – Howard, M. E. – Rajaratnam, S. M. W.: Mental Health, Substance Use, and Suicidal Ideation During the COVID-19 Pandemic — United States, June 24–30, 2020. *MMWR Morbidity and Mortality Weekly Report*, 2020. augusztus 14.; No. 69. 1049–1057. o. DOI: [http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm6932a1external icon](http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm6932a1external%20icon)
- [36] Fukase, Y., Ichikura, K., Murase, H., Tagaya, H.: Depression, risk factors, and coping strategies in the context of social dislocations resulting from the second wave of COVID-19 in Japan. *BMC Psychiatry*. 2021. Vol. 21. No. 33. <https://doi.org/10.1186/s12888-021-03047-y>
- [37] Gajendran, R. S., Harrison, D. A. [2007]: The Good, the Bad, and the Unknown About Telecommuting: Meta-Analysis of Psychological Mediators and Individual Consequences.

Journal of Applied Psychology, Vol. 92. No. 6. 1524–1541.o. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.6.1524>

- [38] Cutter, C.: Companies Start to Think Remote Work Isn't So Great After All. The Wall Street Journal. 2020. <https://www.wsj.com/articles/companies-start-to-think-remote-work-isnt-so-great-after-all-11595603397>. Letöltés ideje: August 21, 2020
- [39] Parker, S. K., Knight, C., Keller, A.: Remote Managers Are Having Trust Issues. Harvard Business Review. 2020. <https://hbr.org/2020/07/remote-managers-are-having-trust-issues>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 22.
- [40] Poór, J., Balogh, G., Dajnoki, K., Karoliny, M., Kun, A. I., Szabó, Sz. (szerk.): Koronavírus-válság kihívások és HR válaszok. A kutatás első fázisának kiértékelése – Kutatási jelentés. 2020. október 1. https://mkik.hu/ckfinder/files/KoronaHR_kutata%CC%81si-jelente%CC%81s.pdf, Letöltés ideje: 2021. március 14.
- [41] Lanz, J., Sussman, B. I.: Information Security Program Management in a COVID-19 World. CPA Journal, 2020, Vol. 90. No. 6. 28-35.o.
- [42] Kamiya, S., Kang, J., Kim, J., Milidonis, A., Stulz R. M.: Risk Management, Firm Reputation, and the Impact of Successful Cyberattacks on Target Firms. Journal of Financial Economics, 2020, Vol. 139. No. 3. 719-749.o. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2019.05.019>
- [43] Digital Hungary: Home office gyerekekkel, gyerek nélkül: bevált-e a távmunka? 2020. <https://www.digitalhungary.hu/e-volution/Home-office-gyerekekkel-gyerek-nelkul-bevalt-e-a-tavmunka/9700/>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 21.
- [44] Xiong, H., Wu, Z., Hou, F., Zhang, J.: Which Firm-Specific Characteristics Affect the Market Reaction of Chinese Listed Companies to the COVID-19 Pandemic? Emerging Markets Finance and Trade, 2020. Vol. 56. No. 10. 2231–2242.o. <https://doi.org/10.1080/1540496X.2020.1787151>
- [45] McKinsey: Achieving an inclusive US economic recovery, 2021. február 3., <https://www.mckinsey.com/industries/public-and-social-sector/our-insights/achieving-an-inclusive-us-economic-recovery#>, Letöltés ideje: 2021. február 25.
- [46] Torontáli, Z.: Amióta nem kell bejárni dolgozni, nagyon rámentek az emberek az otthoni barkácsolásra. g7.hu: <https://g7.hu/vallalat/20200823/amiota-nem-kell-bejarni-dolgozni-nagyon-ramentek-az-emberek-az-otthoni-barkacsolasra/>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 24.
- [47] Welt.de: Diese Branche profitiert offenbar von der Corona-Krise. <https://www.welt.de/wirtschaft/video213762296/Umsatzplus-Diese-Branche-profitiert-offenbar-von-der-Corona-Krise.html?cid=onsite.onsitesearch>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 24.
- [48] Merce.hu: A koronavírus hatása a munka világra és a munkavállalókra. <https://merce.hu/2020/04/11/a-koronavirus-hatasa-a-munka-vilagara-es-a-munkavallalokra/>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 23.
- [49] Ivanov, D.: Predicting the Impacts of Epidemic Outbreaks on Global SupplyChains: A Simulation-Based Analysis on the Coronavirus Outbreak (COVID-19/SARS-CoV-2) Case.

- Transportation Research Part E: [Logistics and Transportation Review](#), 2020. Vol. 136(April). <https://doi.org/10.1016/j.tre.2020.101922>
- [50] Ungaschick, P. [2020]: Maximizing Company Value: Tracking EBITDA During COVID. <https://www.navixconsultants.com/the-exit-playbook/maximizing-company-value-tracking-ebitda-during-covid>. Letöltés ideje: 2020. október 3.
- [51] Harsányi, P. [2020]: K&H-vezér: a járvány második hulláma likviditási válságot is előidézhet. <https://novekedes.hu/interju/kh-vezer-a-jarvany-esetleges-masodik-hullama-likviditasi-valsagot-is-eloidezhet>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 26.
- [52] De Vito, A., Gómez, J.: Estimating the COVID-19 Cash Crunch: Global Evidence and Policy. *Journal of Accounting and Public Policy*, 2020, Vol. 39. No. 2. 1-14.o. <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2020.106741>
- [53] Strebel, P.: COVID-19 is turning the tables on short-term shareholders. IMD: <https://www.imd.org/research-knowledge/articles/COVID-turning-tables-short-term-shareholders/>, Letöltés ideje: 2020. október 20.
- [54] George, B.: The corona virus crisis has accelerated the shift to stakeholder capitalism. *Fortune*: <https://fortune.com/2020/05/12/coronavirus-corporate-social-responsibility/>. Letöltés ideje: 2020. október 1.
- [55] PWC: COVID-19: As your company steps up ... speakup. <https://www.pwc.com/us/en/cfodirect/publications/point-of-view/covid-19-companies-response-measures-to-stakeholders.html>. Letöltés ideje: 2020. október 2.
- [56] Jagdish, S.: Business of business is more than business: Managing during the Covid crisis. *Industrial Marketing Management*, 2020, Vol. 88.(May) 261-264.o. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.05.028>
- [57] Bansal, A., Gopalakrishnan, B. – Joshy, J., Srivastavak, P.: When the market went viral: COVID-19, stock returns, and firm characteristics. Preliminary draft. https://www.researchgate.net/publication/342153767_When_the_market_went_viral_COVID19_stock_returns_and_firm_characteristics/link/5ee86f77a6fdcc73be7fc2d5/download. Letöltés ideje: 2020. október 1.
- [58] Statista: How has the pandemic impacted the way your organisation is prioritising the following business initiatives? <https://www.statista.com/statistics/1131705/post-covid-it-priorities-business-initiatives/>. Letöltés ideje: 2020. augusztus 25.
- [59] Khahro, S. H., Ali, T. H., Vighio, A. A., Khahro, Q. H., Moriyani, M. A.: Post Pandemic Project Management Key Skills and Challenges. *Talent Development and Excellence*, 2020, Vol. 12. No. 3.: Special Issue, 2253–2260.o. ISSN: 1869-0459

Az adóelőny hátrányai
Fazakas Gergely - Budapesti Corvinus Egyetem
Befektetések és vállalati pénzügy tanszék, docens
email: gergely.fazakas@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A hitelfelvétel miatti adómegetakarítás haszna a vállalati pénzügyekben a hatvanas évek óta kulcskérdés. Olyan meghatározó szerzők, mint Modigliani és Miller, Myers, vagy napjaink meghatározó véleményformálói, mint Damodaran és Fernandez állították elméletük középpontjába, hogy a vállalatok értékét megfelelő mértékű eladósodással, a finanszírozási hatásokkal módosított nettó jelenérték (APV) alapján növelni lehet. Nemzetközi tankönyveink alapján ezt tanítjuk ma is – jóllehet a kilencvenes évek óta számos ország adózási gyakorlata a kamat és az osztalék fizetésének adóhatásait szimmetrikussá tette.

A magyar adórendszerben is míg a fizetett kamatok csökkentik az adóalapot, addig a másik oldalon a kapott kamatok növelik azt, tehát alapértelmezésben az állam összesített adóbevétele konstans. Ennek következménye, hogy a hitelezők által kért bruttó kamatláb magasabb, mint amit a tőkeköltés számításánál használt nettó kamatlábként használunk – azaz a hitelfelvevő vállalatok adómegetakarításának ára a nettó elvárt hozamnál magasabb bruttó kamatláb.

Ugyanez igaz az osztalék fizetésére is, hiszen a vállalatok osztalékot már a leadózott eredményből fizetnek, viszont a kapott osztalék sem növeli adóalapjukat. Cikkem bemutatja, hogy a hitelek adómegetakarító hatása a magyar vállalati környezetben csak kivételes esetekben, adóelkerülő játszmák hatására növeli csak a vállalat értékét. Gyakorlati tapasztalatok is azt mutatják, hogy a vállalatok forrásaik növelésére inkább az eredmény visszaforgatását használják, hitelfelvételt csak végső szükségben célszerű használniuk.

Kulcsszavak: súlyozott átlagos tőkeköltés, WACC, adómegetakarítás, adópajzs, hierachia-elmélet, választásos elmélet

Bevezetés, célok

Tökéletes piacon nincsenek adók – vagy ha vannak, azok teljesen egységesek, szimmetrikusak minden szereplőre és mindenféle tőkejövedelemre. Adózás kapcsán a vállalatértékelésben ugyanis minket a forgalmi és fogyasztási adók vagy a munkajövedelmek személyi jövedelemadója nem érdekel – a tőkejövedelmek adózása a lényeges. A kérdés az, hogy a vállalat részvényesei és kötvényesei eltérő adózási hatásokat jelentenek-e a vállalat számára?

Modigliani és Miller 1958-as híres cikkükben (Modigliani – Miller, 1958) tökéletes tőkepiaci környezetben mondták ki a Modigliani – Miller I. tétel néven elhíresült állításukat: hogy ilyen környezetben a finanszírozási hatások, finanszírozási műveletek érdektelenek, nem növelik a tulajdonosi értéket. Tényleges, nem-tökéletes tőkepiacokon azonban finanszírozási hatások igenis lényegesek – tehát egyáltalán nem mindegy, hogy a vállalat hitelből vagy saját tőkéből finanszírozza magát. Az úgynevezett választásos elmélet (Tradeoff theory) azt állítja, hogy a vállalatnak mindaddig érdemes eladósodnia, míg a mind nagyobb eladósodás okozta problémáit (pénzügyi nehézségek, tranzakciós költségek) ellensúlyozni tudják az adózási előnyök. De

léteznek-e egyáltalán ezek az adózási előnyök? Cikkemben magyar környezetben vizsgálom meg ezen állítás érvényességét.

A szakirodalom bemutatása

Előnyös-e a vállalatnak a hitelfelvétel? A válasz elsőre egyszerűnek tűnik. A vállalat által kifizetett kamatok adóalapot csökkentenek, és ezzel egy nyereséges vállalat adót tud megtakarítani. Vagyis a kötvényekkel való finanszírozásnak adóelőnye van – ezt nevezik *adópajzs*nak – a részvényekkel való finanszírozással szemben. Az adópajzs hatásainak elemzésével az első mérföldkő Modigliani és Miller 1963-as cikkéhez köthető, de azóta számos elemző cikk született az adópajzs létét és hatásainak értékelési bizonytalanságait értékelve. (Miller, 1977; Miles and Ezzel, 1980.)

Az adómegetakarítás hatásainak figyelembevételkor az alábbiakat kell végig gondolnunk.

- Milyen hosszú lejáratú a kötvény?
- Milyen a tőketörlesztési konstrukciója? (Alapértelmezésben végtörlesztésnek fogjuk tekinteni.)
- Mekkora a kötvény kamatlába? (Alapértelmezésben fixnek fogjuk tekinteni.)
- Mekkora a vállalati nyereségadó? (Alapértelmezésben fixnek fogjuk tekinteni.)
- Van-e a vállalatnak minden évben a fizetendő kamatok nagyságát meghaladó eredménye? (Alapértelmezésben úgy tekintjük, hogy igen.)
- Milyen hozamokkal diszkontáljuk a különböző években jelentkező adómegetakarításokat (Alapértelmezésnek úgy gondoljuk, hogy *az adómegetakarítás és a kibocsátott kötvény hasonló kockázatú*, tehát a kötvény kamatlábait fogjuk használni. Ez sem egyértelmű, az adófizetés kockázatát lehet például alapul venni. Ha minden évben van a kötvények kamatait meghaladó adóalapja a vállalatnak, akkor az adófizetés megetakarítását is lehet kockázatmentesnek tekinteni. Ha a vállalat csak időnként nyereséges, az adómegetakarítás kockázata hasonlít inkább a vállalat egészének kockázatához. Az adópajzs lehetséges értékelési módszereiről ír Fernandez (2006)).

Ilyen feltételek mellett egy t év futamidejű kötvény kamatainak adómegetakarító hatása egy t éves annuitásnak fogható fel. Az adópajzs nagysága tehát: $PV = D * r_D * T * AF(t; r_D)$;

A jelenlegi magyar kamat- és adókörnyezetben az adópajzs nagysága nem tekinthető jelentős tételnek. Még egy ötéves kötvénykibocsátás is a felvett hitelösszegnek csak 1-2%-át kitevő adómegetakarítással jár – feltételezve azt a kemény állítást, hogy a vállalatnak minden évben bőséges nyeresége van.

A feltételek közül a nyereségesség, ami a leginkább kérdéses. Minél nagyobb a hitelösszeg és ezzel párhuzamosan a fizetendő kamat, annál inkább problémát okozhat az, hogy egyes években a vállalat nem ér el az adópajzs teljes keretének kihasználásához szükséges nyereséget. Az elérhető adómegetakarítás tehát a felvett hitelösszegnek nem lineáris, hanem degresszív függvénye, ahogy ez az 1. ábrán is látszik.

Az adópajzsnek köszönhetően valamennyire lecsökken a vállalati tőke költség nagysága is. Mivel a hitelek kamatából az adómegetakarításnak köszönhető részt végülis az állam állja, a WACC képlete az alábbiak szerint módosul:

$$WACC = \frac{D}{V} * r_D * (1 - T) + \frac{E}{V} * r_E$$

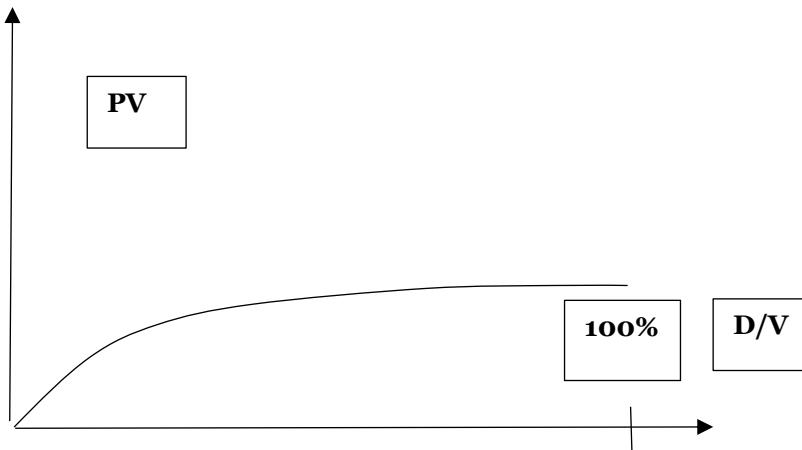
Az adók hatását figyelembevéve a WACC értékét úgy is kiszámolhatjuk, hogy a tisztán saját tőkéből való finanszírozás tőkeköltségéből levonjuk az adópajzs arányos nagyságát:

$$WACC = \bar{r}_V - \frac{D}{V} * r_D * T$$

A vállalati saját tőke értékének növekedését az elmélet három oldalról is levezeti.

1. A vállalati szabad cash flowt (FCFF) az adóhatások miatti alacsonyabb, korrigált WACC-vel diszkontáljuk.
2. A tulajdonosi cash flowt a részvényesek elvárt hozamával diszkontáljuk, de a tulajdonosi cash flowt megemeli az adómegetakarítás hatása.
3. A tisztán saját tőkéből való finanszírozási értékhez hozzáadjuk a finanszírozás teremtette többletértéket, azaz az adómegetakarítások jelenértékét. (APV koncepció, lásd Myers, 1974)).

Már a fenti egyenletek is furcsa kérdéseket vetnek fel. Kérdés például, hogyha egyensúly van a tőkepiacokon, akkor miért teszik meg bizonyos nyereséges vállalatok, hogy eladósodnak, és más, szintén nyereséges vállalatok miért nem teszik ezt meg? Ha viszont mindenki megteszi, akkor az ágazati átlagos elvárt hozam ezt miért nem tükrözi, és miért nem a tényleges WACC jelenti az iparági elvárt hozamot? (Lásd Miller, 1977)

1. ábra Az adómegetakarítás finanszírozási előnye az eladósodottság függvényében

Forrás: saját szerkesztés

Vita az adópajzs létéről

Egyes országok adógyakorlatában a hitelek adómegettakarítása azonban nem, vagy csökkentett mértékben, vagy csak speciális esetekben létezik. Többek között a magyar adórendszer is szimmetrikus abban az értelemben, hogy míg a *fizetett kamatok* leírhatóak az adóalapból, de a *fizetett osztalékok* nem, addig a *kapott kamatok* adóalap-növelőek, míg a *kapott osztalékok* nem. (A pénzügyi eredményt ugyan növeli, de utána adóalap-korrekciós, csökkentő tételként kivezeti az értékét.) Más adórendszerek, például a német szabályozás a kapott osztaléknak nem egészét, hanem csak nagyobbik részét rendeli adóalap-csökkentő tételnek. Ez a forrásnyújtó (értékpapír-vásárló) oldaláról – ha ő szintén vállalat, és nem magánszemély – azt jelenti, hogy számára az osztalékként kapott pénz értékesebb, mint a kamatként kifizetett. Ha kamatot kap, akkor az adózás utáni elvárt hozamhoz képest magasabb kamatlábat fog kérni, hogy az adófizetése is fedezve legyen.

Képletekkel ez azt jelenti, hogyha a reálisnak tartott hitelkamatlábát r_D^* -vel, a ténylegesen kért kamatlábat pedig r_D -vel jelöljük, akkor

$$r_D = r_D^* / (1 - T)$$

Ha visszaemlékszünk a kamatszámításról szóló részre, a fenti összefüggés pontosan a bruttó és nettó kamatláb közti átszámítást mutatja: ha megfordítjuk az egyenletet, a nettó kamatláb a bruttó kamatláb adóhatással csökkentett hányada.

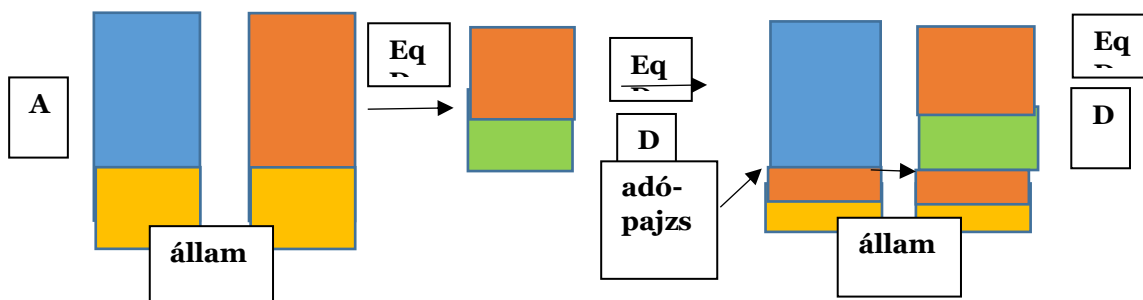
$$Nr_D = Br_D * (1 - T), \text{ ahol } Nr_D = r_D^* \text{ és } Br_D = r_D$$

Ha tehát az egyéves kockázatmentes kamatláb az állampapírok hozamadatai szerint mondjuk 1%, akkor a nettó elvárt hozam ennél alacsonyabb, 9%-os társasági adó esetén csak 0,91%. Egyrészt a forrásbevonóknak adózás után ennyibe kerül a hitel bevonása, másrészt a forrást nyújtóknak ennyi marad az ő saját adózásuk után.

Hogy az adómegettakarítás körüli vitát megértsük, lássunk három ábrát a lehetséges elképzelésekről. Az adómegettakarítási játékban három szereplőnk van:

- a hitelt felvevő vállalat;
- a hitelt nyújtó másik vállalat (tipikusan bank vagy kötvénykibocsátás esetén intézményi befektető);
- valamint az állam.

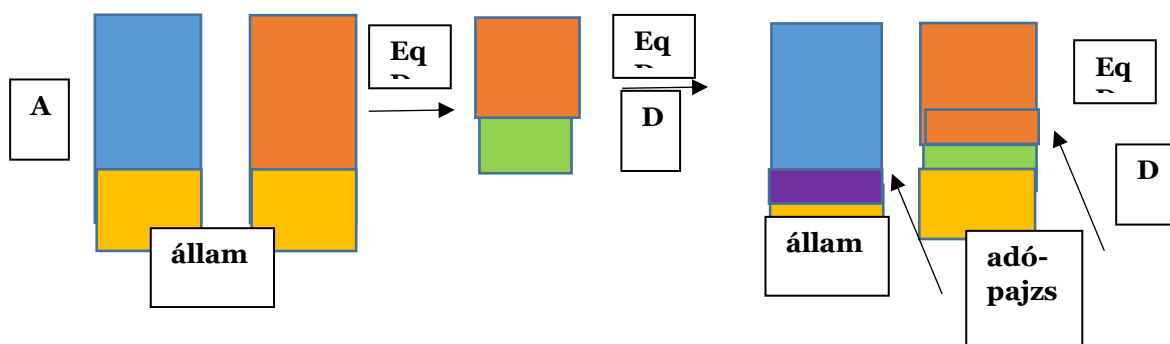
Az első elképzelés arról szól, hogy tényleg létezik adópajzs. Ez esetben a hitelt felvevő vállalat értéke az adómegettakarításnak köszönhetően megnő, és párhuzamosan az állam bevételei csökkennek, ahogy a 2. ábra mutatja. Ebben az elképzelt világban amennyit veszít az állam a hitelt felvevő vállalatok adópajzsának köszönhetően, annyit nyernek az eladósodott vállalat részvényesei.

2. ábra Az adópajzs hatása a hitelt bevonó vállalat, a hitelt nyújtó vállalat és az állam pozíciójára – az állam veszít

Forrás: Saját szerkesztés

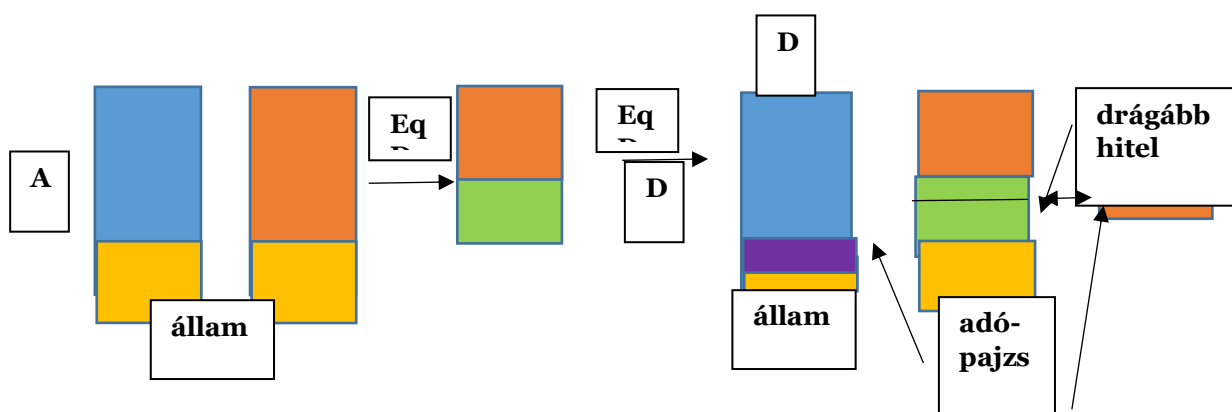
A klasszikus feltételezés azonban ott sántít, hogy nem veszi figyelembe azt, hogy az állam a forrást nyújtó kamatbevételei után is adót szed – míg, ha a források tulajdonosi ágon érkezének, és osztalék járna utánuk, akkor nincs többletadó. Ha figyelembe vesszük, hogy az állam többletbevételt ér el a forrást nyújtó és így kamatot kapó vállalat oldaláról, akkor az állam pozíciója egyensúlyban lesz. Ha a kamatot kapó vállalat nem vesz tudomást a fizetendő adójáról, azaz a nettó, adózás utáni elvárt hozamot kér bruttó, adózás előtti kamatlábként, akkor ő veszi el azt az értéket, melyet a forrásbevonó megnyer – ezt mutatja a 3. ábra.

3. ábra Az adópajzs hatása, ha a hitelt nyújtó vállalat szenved el az adótöbbletet

Forrás: Saját szerkesztés

Általában azonban a hitelnyújtó bankok illetve az intézményi befektetők tisztában vannak azzal, hogy adózniuk kell – tehát az adózás utáni elvárt hozamnál magasabb adózás előtti kamatlábat fognak kérni. Ebben a helyzetben senki nem nyer és senki nem veszít – ahogy a 4. ábrán látszik.

4. ábra Az adópajzs hatásának kiegyenlítése a szereplők között a kamatlábaknak köszönhetően

magasabb

Forrás: Saját szerkesztés

A magyar adózási környezetben tehát a hitelfelvételnek általában nincs adózási előnye. Ezt nem csak intuitív levezetésünk, de tapasztalati adatok is bizonyítják.

Mint ismert, a vállalatok finanszírozási stratégiáját illetően két nagy elképzelésről beszélhetünk.

A *hierarchia-elmélet* azt állítja, hogy a vállalatok a forrásbevonások összesített költségei alapján döntenek. Ha van rá lehetőségük, ezt a sorrendet preferálják:

1. A megtermelt eredmény visszaforgatása, mert ez a legolcsóbb művelet.
2. Hitelbevonás, mert ennek kibocsátási költségei, főleg az információátadás problémái miatt még viszonylag alacsonyak.

3. Saját tőke további bevonása, mely a legdrágább a kibocsátási diszkontok kötelező megadása és a kibocsátásokhoz szükséges információ kijuttatásának ára miatt.

A *választásos elmélet* alapján a vállalatok úgy próbálják meg finanszírozási előnyüket és így saját tőkéjük értékét maximalizálni, hogy az adómegetakarítás előnyeiket vetik össze az eladósodás költségeivel (tranzakciós költségek és pénzügyi nehézségek költségei).

Tehát míg a hierarchia-elmélet alapján az a vállalat, amelyiknek sok adózás előtti eredménye van, az nem fog eladósodni, hanem inkább az eredményéből fog finanszírozni, addig a választásos elmélet alapján a sok eredménnyel rendelkező vállalat el fog adósodni, hogy élvezze az adómegetakarítás hatásait.

Magyar adatokon végzett empirikus elemzések (Barabás, 2010) azt mutatták, hogy a magas eredménnyel rendelkező vállalatok kevésbé adósodtak el – hitellel inkább azon vállalatok finanszírozták magukat, akiknek nem volt eredményük, azaz kvázi kényszerhelyzetbe kerültek.

Összefoglalás

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a magyar környezetben adózási előnyökről igen szűk körben beszélhetünk csak. Ilyen adópajzs-hatásról beszélhetünk, ha

- külföldi vállalat finanszíroz egy magyar vállalatot, és a finanszírozó külföldi vállalat olyan országban van bejegyezve, ahol a társasági adókulcs nagysága alacsonyabb, mint a magyar kulcs;
- a finanszírozó vállalat valamiért kedvezményes adókulccsal adózik, és ezt a kedvezményt a hitelt nyújtó vállalatra is a fizetett kamatok hatásán keresztül át tudja vinni;
- a finanszírozó vállalat veszteséges, és még a kapott kamatokkal együtt sem fizet majd adót, míg a kamatot fizető vállalat nyereséges, és így a kamatfizetés révén eltünteti nyeresége egy részét;
- a finanszírozó magánszemély, aki kapott kamata és kapott osztaléka után egyaránt fizet forrásadót.

Mivel a magyarországi tőkepiacokon a magánszemélyek aránya 5% körül mozog, belátható, hogy az adópajzs érvényesítése általában a fenti adóelkerülési játékokkal érvényesíthető csak.

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a WACC adóhatással módosított képlete érvényben van.

$$\bar{r}_V = \frac{D}{V} * r_D * (1 - T) + \frac{E}{V} * r_E$$

Ennek oka, hogy a hitelezők által kért bruttó kamatlábból ténylegesen leíródik az adómegetakarítás hatása, vagyis a hitelbevonó vállalatnak a kért kamatlábnál alacsonyabb adózás utáni hitelköltséget kell kifizetnie. Mivel azonban a hitelező által kért, adózás előtti kamatláb magasabb, mint a hitelek kockázatának megfelelő, adózás utáni hozam, pénz az ablakban – bruttó hozamokkal számolthoz képest tényleg kisebb a vállalati tőkeköltség, de ez csak látszateredmény. Az adózás utáni hozamnál magasabb kamatláb azt eredményezi, hogy a hatások általában kiegyenlítik egymást, az adómegetakarítás miatt a tényleges vállalati érték nem növekszik.

Irodalom

- Barabás Zoltán (2010): Az újabb tőkeszerkezeti eredmények bemutatása és tesztelése magyar tőzsdei vállalatokon. Szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem.
- Fernandez, Pablo (2006): The Correct Value of Tax Shields: an Analysis of 23 Theories. IESE Business School. <https://media.iese.edu/research/pdfs/DI-0628-E.pdf>
- Miles, James A.– Ezzel, John R.: The Weighted Average Cost of Capital, Perfect Capital Markets, and Project Life: A Clarification. Journal of Finance and Quantitative Analysis, Sep. 1980, pp 719-730.
- Miller, Merton .H. (1977): Debt and Taxes. Journal of Finance, May 1977, pp 261-276
- Modigliani, Franco – Miller, Merton H. (1958): The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. The American Economic Review, June 1958, pp 261-297.
- Modigliani, Franco – Miller, Merton H. (1963): corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction. American Economic Review, June 1963, pp 433 – 443.
- Myers, Stewart C. (1974): Interactions o Corporate Financing and Investment Decisions – Implications for Corporate Budgeting. Journal of Finance, March 1974, pp 1 – 25.

A zöld digitális gazdaság
Veress József - Budapesti Corvinus Egyetem
Információrendszerek Tanszék veress.jozsef@yahoo.com
Zsolnai László - Budapesti Corvinus Egyetem
Gazdaságtudományi Központ zsolnai@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A tanulmány azt vizsgálja, hogy mi az üzleti és gazdasági tevékenységek szerepe az Antropocén kor negatív ökológiai jelenségeinek a kialakulásában. Megállapítja, hogy fenntartható értékteremtési modellek kidolgozására van szükség a káros társadalmi és ökológiai folyamatok visszafordításához, amiben a digitális technológiák felhasználása és terjedése fontos szerepet játszhat. A zöld digitalizáció katalizálásában a Budapesti Corvinus Egyetem proaktív szerepet tölthet be.

Kulcsszavak: Antropocén kor, fenntartható értékteremtés, új üzleti modellek, digitális technológiák, “green digital economy”

1. Az Antropocén kor és az üzlet felelőssége

Ahogy a gazdasági tevékenységek kiterjedtek és az emberiség létszáma megnövekedett, az emberiség új korszakba lépett, amit a geológusok “Antropocén” kornak neveznek. [1], [2] Az Antropocén korban az emberek gazdasági tevékenységei beavatkoznak a Föld globális szabályozó rendszereibe, destabilizálják a Föld éghajlatát és megváltoztatják a természeti ökoszisztémák koevolúciós mechanizmusait. [3]

A Föld állapota drámaian romlott az elmúlt 50-60 évben. A Stockholm Resilience Center adatai megmutatják, hogy az 1950-es évektől kezdve a legfontosabb szocio-ökonómiai mutatók növekedése (a népességszám, a GDP, a közvetlen külföldi befektetések volumene, a városiasodás, az energiafelhasználás, a műtrágyafelhasználás, a vízhasználat, a papírtermelés, a közlekedés, telekommunikáció, és a nemzetközi turizmus) együtt jár a legfontosabb ökológiai mutatók romlásával (CO₂ kibocsátás, nitrogénoxid növekedés, metán koncentráció, a felszíni hőmérséklet növekedése, az óceánok savasodása, tengeri halászat expanziója, a trópusi erdők csökkenése, a termelésbe vont földterület növekedése, és a szárazföldi bioszféra degradációja). [4] Az emberi tevékenységek mára meghaladták a végső planetáris korlátokat az éghajlat, a biodiverzitás, a geokémiai áramlások, és a földhasználat terén, azaz az emberiség kilépett a számára rendelkezésre álló “biztonságos élet-térből”. [5]

Az Antropocén az elmúlt 50-60 év gazdasági tevékenységeinek a kumulatív következményeként állt elő. A Föld ökológiai állapotának a romlása jórészt az uralkodó termelési és fogyasztási minták rovására írható. Az üzleti tevékenységek dominánssá váltak az emberi létezés szinte összes területén. A természeti rendszerek eltartóképességének figyelmen kívül hagyásával az üzleti szervezetek jelentős terhet rónak az emberi és nem-emberi élet fenntartására a jelenben és a jövőben egyaránt.

A fenntarthatósághoz tömeges regeneratív tevékenységre, ehhez átfogó tudati /intézményi és elosztási változásokra van szükség. A kemény természeti korlátok és a növekvő társadalmi

feszültségek kezelése olyan technológiai és gazdasági átalakulási folyamatokat tesz szükségessé, amelyek hajtóerejévé a digitalizáció válik.

2. Fenntartható értékteremtés

A fenntartható értékteremtés olyan termékek, folyamatok, szervezetek és akciók létrehozása, amelyek valódi emberi igények kielégítését szolgálják, és pozitív hatással bírnak a természetre, a társadalomra, és a jövő generációkra.

A fenntartható értékteremtés legfontosabb alapelvei a mértékletesség és a természeti létezők önértékűségének az elismerése.

2.1 Mértékletesség

A mai gazdasági tevékenységek anyagi-energetikai értelemben negatívan hatnak a természeti rendszerekre és csökkentik a jövő generációk életésélyeit. Az emberiség jelenleg az ökológiai túllövés („ecological overshoot”) állapotában van, ezért az anyagi termelés és fogyasztás jelentős visszafogásra van szükség ahhoz, hogy ökológiailag fenntartható szintre kerüljünk vissza.

Az erőforrás-hatékonyság növelése önmagában nem megoldás az ökológiai túlhasználatra, mert az - minden más tényező változatlansága esetén – nagyobb kínálatot, alacsonyabb árakat és növekvő fogyasztást indukál. Herman Daly a mértékletesség („frugality”) elsőbbsége mellett érvel a hatékonysággal szemben. Szerinte korunk fő feladata az öko-mértékletesség megvalósítása, azaz hogy csökkentsük a gazdaság léptékét az ökoszisztémákhoz képest, és megfékezzük azt a gazdaságtalan növekedést („uneconomic growth”), amely jobban növeli a társadalmi költségeket, mint a hasznokat, következésképp szegényebbé, nem pedig gazdagabbá tesz bennünket. [6]

A frugalitás az anyagi és a spirituális értékek kiegyensúlyozását követeli meg a gazdaságban. [7] Ez pedig a gazdaság „szubsztantív” felfogásának a rehabilitálását jelenti, és az „elégségesség” (sufficiency) logikájának az előtérbe helyezését hozza magával.

Karl Polanyi vezette be a gazdaság formális és szubsztantív megközelítése közötti különbséget. [8] A formális felfogás a cél-eszköz sémára vonatkozik, és a gazdasági szükségesség alaphelyzetéből indul ki. Ezzel szemben, a szubsztantív felfogás arra az alaptényre vonatkozik, hogy az ember – mint az összes többi élőlény – nem tud fennmaradni a természeti környezet fenntartó ereje nélkül. A gazdaság szubsztantív felfogása mutatja meg az ember alapvető függését a természettől és embertársaitól. A gazdaság az emberek és a természet közötti anyagcsere-folyamat intézményesített rendszere. A gazdaság szubsztantív értelemben az emberi közösségek anyagi szükségleteinek a kielégítése.

Thomas Princen amerikai közgazdász szerint el kell távolodnunk a gazdaság formális szemléletétől, amely a profit-maximalizálást és a hatékonyságot favorizálja, és teret kell adnunk az „elégségesség” logikájának. [9] A mértékletesség megvalósítása kisebb léptékű, lokálisan adaptív, kulturálisan sokféle gazdasági szerveződési formákat igényel, amelyek a szubsztantív gazdálkodást részesítik előnyben. [10]

A fenntartható fejlődés nem egyeztethető össze a mai ökológiailag érzéketlen és a valódi társadalmi felelősségvállalástól menekülni akaró vállalati gyakorlattal. A Föld megőrzéséhez és a

társadalmi jól-lét kibontakozásához olyan progresszív üzleti szervezetekre van szükség, amelyek tiszteletben tartják a természetet, tekintettel vannak a jövő generációkra és a társadalom javát szolgálják. Ebben a kultúraváltásban a közszféra lényeges katalitikus szerepet kell, hogy játsszon a megfelelő policy-k, szabályozási és támogatási rendszerek kidolgozásával és érvényesítésével.

2.2 A természeti létezők önértékűsége

Az öko-filozófia és etika kiindulópontja az, hogy minden természeti létező önértékkel bír, függetlenül az ember számára való hasznosságától. A természeti létezők önmagukban és önmagukért értékesek, s nem lehetnek pusztán eszközei valamilyen emberi projekt megvalósításának.

A hagyományos közgazdaságtan nem ismeri el a természet önértékét. A természeti javak és szolgáltatások piaci áron alapuló megítélését szorgalmazza. Valamilyen természeti létező gazdasági értéke a versengő piaci szereplők – valódi vagy hipotetikusán kalkulált - fizetési hajlandóságán múlik. John Gowdy megmutatta, hogy az ár rossz modell a természeti entitások számára. A piaci kalkuláció alapján nem lehet meghatározni a természeti létezők teljes értékét. [11]

Juan Martinez-Allier azt mutatta meg, hogy a gazdasági, az ökológiai és a társadalmi értékek egyszerűen összemérhetetlenek, ezért nincs, és nem is lehet algoritmikus megoldása a komplex környezeti problémáknak. A természeti környezettel kapcsolatos döntések kvalitatív megfontolások alkalmazását és több szempontot is mérlegelni képes bölcsességet igényelnek - szükségessé teszik az Arisztotelész-i frónézis gyakorlását. [12], [13] [14]

Az üzlet szerepének újragondolása elkerülhetetlen az Antropocén korában. A fenntartható fejlődés azt követeli meg, hogy az üzleti szervezetek progresszív társadalmi szereplőkké váljanak, amelyek tiszteletben tartják a természeti rendszerek integritását, tekintettel vannak a jövő generációk érdekeire és a társadalom javát szolgálják. Ehhez társadalmi és technológiai innovációkra van szükség, új üzleti modellek megalkotása által.

Ha a természetre úgy tekintünk, mint valami rajtunk kívüli létezőre, akkor ezzel csak az elidegenedésünket konstatáljuk. A norvég filozófus Arne Johan Vetlesen azt írja, hogy minél inkább elidegenedünk a természettől, annál inkább imádjuk a technológiát, és ez egyfajta regresszív spirálba visz bennünket. [15] A biológiai sokféleség elvesztése a kulturális sokféleség elvesztésével jár kéz a kézben.

Az ember része, nem pedig uralkodója a teljes földi életközösségnek (“The Commonwealth of Life”). Az összes ember és az összes természeti létező önkiteljesítő létezése a cél. A gazdaságnak ezt kell szolgálnia, nem pedig a pénzben mért gazdagság felhalmozását. [16]

2.3 Az alapelvek érvényesülését lehetővé tevő intézményi, tudati mintázatok: a kölcsönös függőség és nem-nulla-összegű (játssza) megközelítés elfogadása

A kölcsönös függőség fel- és elismerése, gyakorlati érvényesítése mind az emberek egymás közti, mind a természethez fűződő kapcsolatában olyan tudati, Giddens-i értelemben vett intézményi mintázatokot követ, amelyek mentén kiteljesedhet a fenntartható értékteremtés gyakorlata. [17] Ezek egyszerre feltételezik és lehetővé teszik, „bővítetten újratermelik” a nem-nulla-összegű megközelítést, katalizálva a kölcsönös előnyökön alapuló, széles értelemezett együttműködő kapcsolatokat. A kölcsönös függőség és a nem-nulla-összegű paradigma kettősével jellemezhető

intézményi átalakulás alapvető gyakorlati következményekkel jár. Lehetővé teszi érdemben meghaladni a fölérendeltségre, dominanciára, az egymás és a természet „leuralására” törekvést, ami a nulla összegű megközelítésből és az erőforrás szükségesség szükségyszerű adottságként kezeléséből fakad és egyben újratermeli azt. [18]

Ilyen, az egyenrangúságot követő és megvalósító, tudatosan nem-domináns intézményi megközelítés erősödése hozhat lényegi előrelépést a klímaváltozás elleni fellépésben. Ennek jelenléte, beépülése a magától értetődőnek („taken for granted”) tekintett gondolkodási és viselkedési mintázatokba jelentős transzformatív hatással járhat. Ahogy arra Carlota Perez rámutat, hétköznapi tevékenységünket gyakran éppen ezek a természetesnek, magától értetődőnek tartott minták alakítják meghatározó módon, ugyanakkor szinte észrevétlenül. [19] A regeneratív szemlélet kialakulását és érvényesülését a piaci szereplők (változó) üzleti modelljeiben, s ezzel az átalakuló gazdasági gyakorlatban, a kölcsönös függőség és a nem nulla-összegű megközelítés alapozhatja meg és segítheti elő. Az „együttműködés-barát” intézményi szemlélet generálhatja a digitalizáció, pontosabban a digitális technológiák alkalmazásának új mintázatait. Ezek nem csak környezeti és/vagy társadalmi feszültségek, problémák, károk kialakulását előzhetik meg, de a korábban keletkezettek megszüntetését is elősegíthetik.

3. A digitalizáció transzformatív jellege és hatása

A digitális technológiák terjedése egyre inkább rendszer szintű, és transzformatív hatásuk minőségi változásokat generál. Hatásuk nagyon eltérő lehet és az a gyakorlatban meghatározó mértékben alkalmazásuk mintázatától („enactment”) függ, mint arra Orlikowski rámutatott. [20] A klíma válság elleni fellépést a digitalizáció akkor tudja hatékonyan elősegíteni, ha a digitális technológiák alkalmazásának mai döntően a mennyiségi növekedésre irányuló mintázata alapvetően átalakul. E változások egyidejűleg előfeltételezik és katalizálják a nagyobb harmóniát az egymás közti és a természethez fűződő emberi kapcsolatokban és összefüggnek az érték felfogás és az elosztási formák csoport és társadalmi léptékű átalakulásával is. Ahogy Arthur rámutat, a digitalizáció során „a gazdaság legnagyobb kihívásává a jólét *elosztása* válik annak *létrehozása* (megtermelése) helyett”. [21] Edward O. Wilson találó megállapítása szerint: „Az emberiség valós problémája, hogy a paleolit korra jellemző indulataink középkori intézményekkel és Isten-szerű technológiákkal párosulnak. Ez a rettentően veszélyes konstelláció most egy mindenre kiható válság felé visz bennünket.” [22]

A változás szükségességét, kényszerét növekvő mértékben mutatja az éghajlati válság következményeinek exponenciális erősödése. Ezek egyre erőteljesebben jelzik, hogy a mennyiségi növekedésre épülő fejlődési modell - Kornai János a jelen helyzetre alkalmazott kifejezésével élve - „kemény természeti korlátba” ütközik. [23] A mennyiség, GDP növekedés centrikus stratégiát egy (élet-)minőség központú megközelítésnek kell felváltania. Az üzleti modellekbe és a (makro-)gazdasági stratégiákba be kell épüljön mind a - tradicionális közgazdaságtanban eufemisztikusan externáliáknak nevezett - környezeti és szociális károk elkerülése, mind a korábban okozott ártalmak szisztematikus helyreállítása. Bizonyos értelemben szükség van a tradicionálisan értelmezett fenntarthatóság gyakorlati meghaladására, egy azon túlmutató, regeneratív megközelítés alkalmazására. Mivel a gazdasági folyamatok (átalakulásának) hajtóerejévé egyre inkább a digitális technológiák válnak, kulcsfontosságú feladat úgy tervezni és végrehajtani alkalmazásukat, hogy elkerüljük újabb negatív környezeti és / vagy társadalmi hatások létrejöttét. Hosszabb távon is számítani kell a regeneratív megközelítés és gyakorlat szükségességére mind

mikro-, mind makroszinten. A tudatos dekarbonizációs törekvések során akaratlanul is létrejöhetnek váratlan, előre nem látott negatív, káros mellékhatások, amelyeket fel kell számolni.

A kemény természeti korlátok és a növekvő társadalmi feszültségek egymást katalizáló erősödésével szembeni sikeres fellépéshez a regeneratív szemléletnek vállalatitól a globálisig minden szinten meghatározó tendenciává kell válni. Az életminőség javítása elválaszthatatlan a környezeti károk megelőzésétől és helyreállításától, ami egyszerre igényli a digitális technológiák más hatékonysági felfogást követő alkalmazását és a szakítást - az egyre inkább öncélúvá váló - lineáris növekedés képpel és felfogással. Ehhez átfogó tudati /intézményi és elosztási változásokra van szükség, amelyek előfeltételezik és katalizálják a harmonikus megközelítést mind az egymás közötti, mind a természethez fűződő emberi kapcsolatokban. Minőség központú, több dimenziós, a visszacsatolási hurkok közötti kölcsönhatásokat értelmező új paradigma szükséges a mennyiségi fókuszú, egydimenziós, és lineáris megközelítések helyett. Az ökoszisztémában gondolkodás természetes módon vezet a fenntartható értékteremtés és az ezt lehetővé tevő zöld digitalizáció szükségességének felismeréséhez.

4. Zöld digitalizáció mint egyetemi stratégia

A 4. ipari forradalom sikere jelentős mértékben függ az együttműködés szükségességének elfogadásától mutatnak rá a kutatók. A kooperatív kapcsolatok kialakulásához és erősödéséhez kapcsolódó tudati, intézményi folyamatok pozitív, segítő, katalitikus hatást gyakorolnak a zöld digitális gazdaság („Green Digital Economy”) kialakulására is. A bizalmon, együttműködésen és megosztáson alapuló kapcsolati dinamika természetes módon kapcsolódik az ökoszisztéma szemlélet elfogadásához és következetes érvényesítéséhez. Jelenleg érzékelhető, hogy a vállalkozásoknak /vállalatoknak növekvő kihívást jelent a digitális technológiák hatékony használatba vétele, az ehhez szükséges innovatív üzleti modellek kialakítása és gyakorlati megvalósítása. A kialakuló globális tendenciák nyomán egyre több szereplő, stakeholder ismeri fel, hogy a sikeres vállalkozások üzleti stratégiája tudomásul veszi és igyekszik tudatosan felhasználni a zöld digitalizációban rejlő potenciális lehetőségeket.

A piaci szereplők, az egyetem /akadémia, a kormányzat, a civil és közszféra, valamint a természeti környezet (és képviselői) közötti tudatos, ökoszisztéma szemléletű összjátékra, együttműködésre van szükség a sikeres piaci tevékenységhez is, ahogy a kapcsolódó kutatások mutatják. [24] Az innováció sikeréhez egy új, ötös spirálon („quintuple helix”) alapuló modellt kell megvalósítani a gyakorlatban. A regeneratív megközelítést követő, fenntartható értékteremtést szolgáló innovatív üzleti modellek kidolgozását és gyakorlati megvalósítását célzó vállalati együttműködés kialakításához és fejlesztéséhez nyújtott támogatás, segítség és hozzájárulás fontos stratégiai előnyöket kínál a többi szereplőnek is.

A Corvinus Egyetem pro-aktív szerepet játszhat a zöld digitalizáció katalizálásában és megvalósításában kutatási, oktatási, és tanácsadói, szolgáltatói tevékenysége összehangolásával és tudatos fejlesztésével. A legkorszerűbb digitális technológiák és regeneratív alkalmazásaik gyors megismerése, hatékony használata, és innovatív továbbfejlesztése egyszerre előfeltételezi és katalizálja a bizalmi kapcsolatokra épülő, széleskörű együttműködés erősítését, a tudás és az erőforrások hatékony megosztását. Az ökoszisztéma megközelítés érvényesítése inter- és transzdiszciplináris szemléletet igényel. Ennek gyakorlatba öltetéséhez a belső és a - hálózati együttműködés fejlesztésével elérhető - külső erőforrások koordinált mobilizálására egyaránt

szükség van. Az egyének, a kutató csoportok, a műhelyek és egyetemi részlegek közötti partnerkapcsolat erősítése a szélesebb hálózatok céltudatos építéséhez és szélesítéséhez elengedhetetlen, ugyanakkor azokból profitál. A Corvinus Egyetem számára előnyös, hosszú távú stratégiai pályát kínál a fenntartható értékteremtés kialakítását és a zöld digitalizáció megvalósulását segítő üzleti modellek közös kidolgozását és gyakorlati megvalósítását célzó, a klíma válság elleni fellépést szolgáló helyi kezdeményezéseket támogató széles körű, az ötös spirál modelljét követő partnerségek kezdeményezése és tudatos erősítése.

Irodalomjegyzék

- [1] Crutzen, P.J. 2002: “Geology of Mankind” *Nature* Vol. 415, No. 3, January: p. 23.
- [2] Steffen, W. et.al. 2011: “The Anthropocene: From Global Change to Planetary Stewardship” *AMBIO* 40: pp. 739–761.
- [3] Brown, P.G. 2015: “Ethics for Economics in the Anthropocene” in Peter G. Brown and Peter Timmerman (Eds.): *Ecological Economics for the Anthropocene. An Emerging Paradigm*. Columbia University Press, New York: pp. 66-88.
- [4] IGBP 2015: *The Great Acceleration*.
<http://www.stockholmresilience.org/21/research/research-news/1-15-2015-new-planetary-dashboard-shows-increasing-human-impact.html>
- [5] Steffen, W. et al. 2015: “Planetary Boundaries: Guiding Human Development on a Changing Planet” *Science* Vol. 347, No. 6223: p. 736 and 1259855-1 □ 10.
- [6] Daly, H. 2008: “Frugality First” in Bouckaert, L., Opdebeeck, H. and Zsolnai, L. (Eds.) *Frugality: Rebalancing Material and Spiritual Values in Economic Life*. 2008. Peter Lang Publishing, Oxford: pp. 207-226.
- [7] Bouckaert, L., Opdebeeck, H. and Zsolnai, L. (Eds.) 2008: *Frugality: Rebalancing Material and Spiritual Values in Economic Life*. Peter Lang Publishing, Oxford.
- [8] Polanyi, K. 1977: *The Livelihood of Man*. Academic Press, New York.
- [9] Princen, T. 2005: *The Logic of Sufficiency*. MIT Press, Cambridge, MA.
- [10] Zsolnai, L. 2002: “Green Business or Community Economy?” *International Journal of Social Economics* No. 8.: pp: 652-662.
- [11] Gowdy, J. and McDaniel, C.N. (1995). “One World, One Experiment: Addressing the Biodiversity – Economics Conflict” *Ecological Economics*, 15(3), pp. 181-192.
- [12] Martinez-Allier, J. et al. 1998: “Weak Comparability of Values as a Foundation for Ecological Economics” *Ecological Economics* 26 (1998) pp. 277-286.
- [13] Martínez-Alier, J. and Muradian, R. (Eds.) 2015: *Handbook of Ecological Economics*. Edward Elgar.

- [14] Aristotle (Griffith, Tom ed.) 1997: *The Nicomachean Ethics*. Wordsworth Editions Ltd., Herts, United Kingdom.
- [15] Vetlesen, A.J. 2015: *The Denial of Nature. Environmental Philosophy in the Era of Global Capitalism*. 2015. Routledge.
- [16] Brown, P.G. 2015: *op. cit.*
- [17] Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.
- [18] Veress, J. 2017: „Transformational dynamism of civil society organizations” *Vezetéstudomány*. 2017/48:11 pp. 12-21. (2017)
- [19] Perez, C. 2002: *Technological Revolutions and Financial Capital The Dynamics of Bubbles and Golden Ages*. Edward Elgar.
- [20] Orlikowski, W. J. 1992: „The duality of technology: rethinking the concept of technology in organizations” *Organization Science*, 3(3): 398-427.
- [21] Arthur, W.B. 2011: „The second economy” *McKinsey Quarterly*, October 2011 https://www.mckinseyquarterly.com/Strategy/Growth/The_second_economy_2853
- [22] 2009: *An Intellectual Entente* <https://harvardmagazine.com/breaking-news/james-watson-edward-o-wilson-intellectual-entente>
- [23] Kornai, J. et al. 2004: „A puha költségvetési korlát – I”. *Közgazdasági Szemle*, LI. évf., 2004. július–augusztus pp.608–624.
- [24] Carayannis, E. G. et al. 2012: "The Quintuple Helix innovation model: global warming as a challenge and driver for innovation". *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. 1 (1): 2. doi:10.1186/2192-5372-1-2.

Beszámolókra épülő kutatások múltja, jelene és jövője a felsőoktatásban

Dr. Martin Kíra – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, egyetemi adjunktus kira.martin@uni-corvinus.hu

Szabóné Dr. Veres Tünde - Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, tunde.veres@uni-corvinus.hu

Absztrakt

Egy vállalkozás tevékenységéről a közzétett beszámolók nyújtanak minden érdeklődő számára elérhető információt. A számviteli törvény segíti a különféle érdekhordozókat abban, hogy olvasni tudjanak a beszámolókból. A felsőoktatás számviteli képzéseivel kapcsolatos munkaerőpiaci elvárások folyamatosan változnak. A szakmai alapokat tekintve a számviteli és pénzügyi alapképzésben és a számviteli mesterképzésben egyaránt cél a társaságok beszámolóinak vizsgálatához szükséges (természetesen a képzés szintjéhez illeszkedő) számviteli ismeretek átadása, valamint ezen ismeretek alkalmazása az oktatás keretei között. A hallgatói érdeklődés jelentős a közzétett beszámolók tekintetében, hiszen ezáltal kerülnek közel a gyakorlathoz. Ez az oka annak, hogy szívesen választanak a hallgatók beszámolóelemzést témaként szakdolgozat és TDK dolgozat írásakor egyaránt.

Mit jelent a kutatómunkát segítő konzulens felelőssége ebben a témaválasztásban? Számtalan kérdés merül fel a közös munka során: Mennyire alkalmasak a vállalkozások beszámolóinak kutatásaira? Mennyire valósulhat meg a közzétett adatokból a valós teljesítmény és a kritikus működési területek feltérképezése? Réális-e a kép egy iparág vállalatainak beszámolóit összemérve az iparági teljesítményről? Mindemellett az egyik legfontosabb cél, hogy az aktuális gazdasági hatások, tendenciák előtérbe kerüljenek a kutatások során, ezáltal erősítve, igazolva a publikus beszámolók hasznosságát. A számviteli képzések tekintetében mindenképpen elsődleges cél a beszámoló „használhatóságának” tudatosítása a hallgatókban, s egyúttal a jövőbeni közzétett információk minőségének javítását célzó munka is azáltal, hogy számtalan hiányossággal szembesülnek a kutatásaik során, melyet jövőbeni munkájukban remélhetőleg elkerülnek majd.

Kulcsszavak:

beszámoló, beszámolóelemzés, kutatási kérdések, iparági elemzés

Bevezetés

Egy vállalkozás tevékenységéről a közzétett beszámolók nyújtanak minden érdeklődő számára elérhető információt. A számviteli törvény segíti a különféle érdekhordozókat abban, hogy olvasni tudjanak a beszámolókból. Ennek az „olvasni tudás”-nak a kialakítása az egyik célja a felsőoktatás számviteli irányultságú képzéseinek. A felsőoktatás számviteli és pénzügyi alapképzésében és mesterképzésében egyaránt cél a társaságok beszámolóinak vizsgálatához szükséges (természetesen a képzés szintjéhez illeszkedő) számviteli ismeret átadása, ezen ismeretek alkalmazása az oktatás keretei között, ezáltal a jövő vezető számviteli szakembereitől elvárt kompetenciák kialakítása.

Napjainkban a munkaerőpiacon (világszerte) a kezdő diplomásokkal szembeni elvárások közé tartoznak a széles és mély alapokra épülő szakmaiságon túl olyan kompetenciák, mint a változó

szabályozási környezethez igazodó folyamatos tanulás, a csoportos együttműködés, a digitális eszközök és rendszerek ismerete és alkalmazásának képessége, a különféle adatbázisok használata, az idegen nyelvi szakmai kommunikáció [5]. Ezekhez az igényekhez a felsőoktatásnak is igazodnia kell. A képzés során egyre több módszertani megoldás és oktatási/oktatástechnikai eszköz alkalmazása viszi előre a szakmai ismeretek mellett a kompetencia kimeneti célok elérését. Cikkünkben a vállalkozások beszámolóira épülő kutatások körülményeit és eredményeit összegezzük az elmúlt évek vezetett kutatásai alapján.

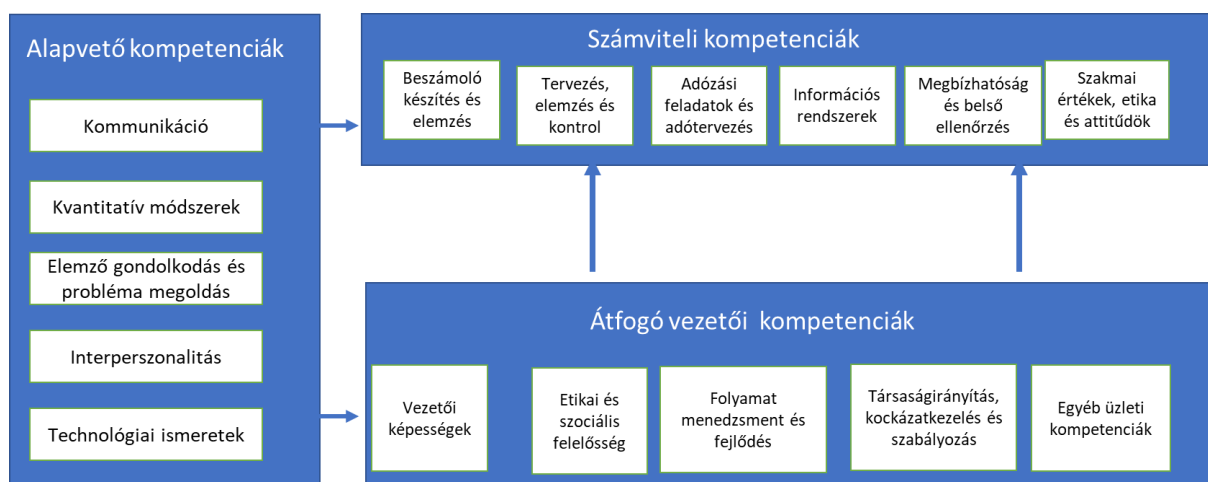
A számvitel oktatás keretrendszere, a kompetenciák fontossága

Több nemzetközi kutatás is foglalkozik annak vizsgálatával, hogy a számvitel oktatása során milyen kompetencia elvárások fogalmazhatók meg a változó világ, az Ipar 4.0 körülményei között [2], [3], [4]. Tanulmányunkban annak az amerikai kutatócsoportnak az eredményeivel alapozzuk meg a beszámolókra épülő kutatások vizsgálatát, amely 2014-ben rendszerbe foglalta a hosszú távú karrier célok által vezérelt, a hagyományos könyvelő kategórián túllépő számviteli szakemberek képzésének kimeneti kompetenciáit [2]. Munkájuk alapjaként tekintik a The Pathway Commission (2012) dokumentumot, mely az USA nemzeti stratégiáját foglalta össze a számviteli szakemberképzés jövőjére vonatkozóan.

A számviteli szakemberekkel kapcsolatban már a The Pathway Commission-ban megjelentek – bár a terjedelmüket tekintve nem voltak hangsúlyosak – a szakmai ismereteken túl megfogalmazott elvárások a technikai ismeretek vonatkozásában [1], a hatékony kommunikáció igénye az általuk készített anyagok belső és külső felhasználói irányába, etikus viselkedésükre, illetve a munkájukból adódó felelősségre vonatkozóan.

Ez a nemzeti stratégia motiválta Lawson-t és kutatócsoportját (8 amerikai és egy német egyetemi professzort és szakmai szervezet/intézet vezetőjét) a számvitel oktatás keretrendszerének felvázolására [2]. Tanulmányukban összegezték azokat az elvárt kimeneti kompetenciákat, melyek a felsőfokú végzettségű számviteli szakemberek számára a hosszú távú érvényesüléshez szükségesek, előtérbe helyezve a különféle szervezeti rendszerek elvárásait, és hangsúlyozták a számviteli vezetők karrierje során a szakmai és organizációs képességek integrációját.

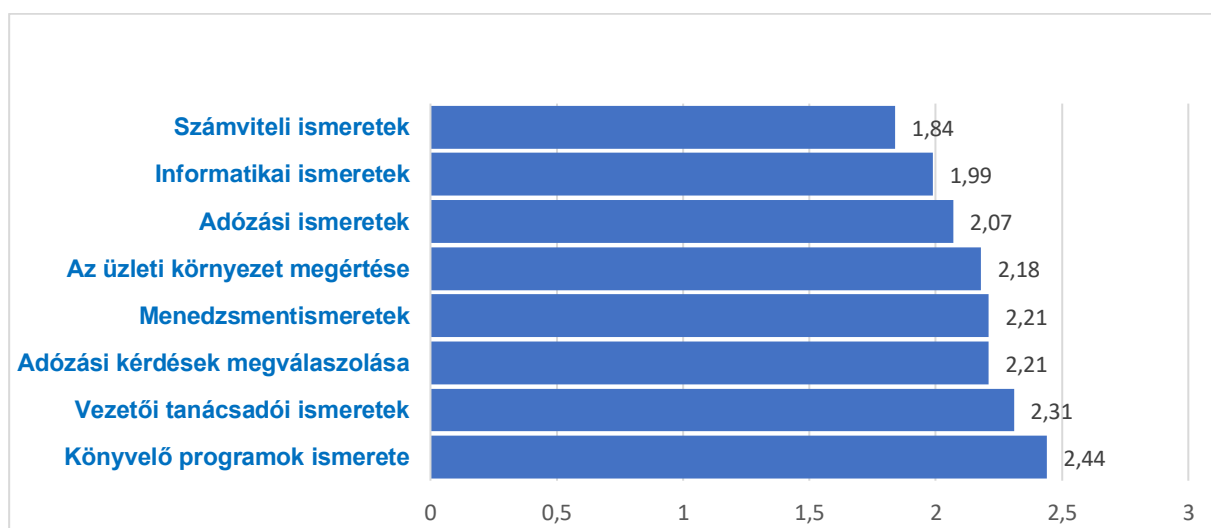
Az 1. sz. ábra jól mutatja, hogy a felsőfokú végzettségű számviteli szakemberek képzésében azokon az alapvető kompetenciákon kívül, amelyek a felsőoktatás gazdasági szakemberképzésében egyértelmű elvárások akommunikáció, az elemzési módszerekben való jártasság, az elemző és problémamegoldó gondolkodás, az emberi kapcsolatok kezelése és a technológiai jártasság, kiemelt szerep jut a szakmai ismereteknek, amelyek a vállalkozások számviteli folyamatainak kialakításán és működtetésén kívül a számviteli alapelvekre és etikai értékekre építve felölelik a vállalat adózással kapcsolatos feladatainak, valamint a tevékenység egészének stratégiai és operatív tervezését és kontrollját. Ugyanakkor a hallgatóság jövőbeni karriercéljai érdekében szükség van a vezetői kompetenciák fejlesztésére a felsőoktatás rendszerében, valamint az általános és a szakmai kompetenciák integrációjára.

1. sz. ábra

A számvitel oktatás integrált kompetencia elvárása Forrás: Lawson at al (2014): Focusing Accounting Curricula on Students' Long-Run Careers: Recommendations for an Integrated Competency-Based Framework for Accounting Education, pp300

Egy hazai kérdőíves kutatás [6] kisvállalkozások vezető számviteli szakembereit kérdezte meg a szakma pályakezdőinek kompetenciáiról. A válaszadók többségükben alkalmazottként számviteli és adózási területen dolgozó, vezető beosztásúak, akik 5 fokozatú Linker-skálán értékelték a pályakezdők szakmai és egyéb kompetenciáit (1 = rendelkezik a kompetenciával, 5 = teljesen hiányzó kompetencia). Megnyugtató látni, hogy a képzés szakmai ismeretek tekintetében elismert, a hallgatóság felkészült a számviteli – adózási munkaköri és vezetői feladatokra, nemcsak a szabályozási ismeretek elsajátításával, hanem az üzleti környezet és az információ kezeléséhez és áramlásához elképzelhetetlen informatikai alapokkal egyaránt rendelkeznek (2. sz. ábra).

2. sz. ábra

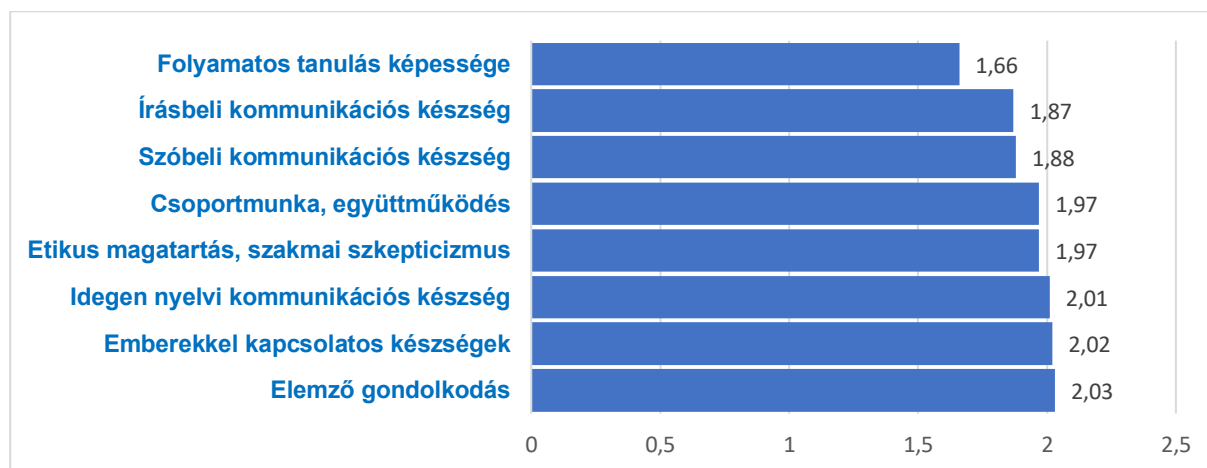
Szakmai ismeretek kompetenciák diplomás pályakezdők körében
(1 = rendelkezik a kompetenciával 5 = teljesen hiányzó kompetencia)

Forrás: Balázsiné Farkas – Kardos, 2016. alapján

Bár a felmérés nem tér ki az alapképzés és a mesterképzés közötti határ tárgyalására és nem tér ki a nagyvállalati, multikörnyezetben elhelyezkedő hallgatók és a kisvállalkozásoknál pályakezdők

megítélésének megkülönböztetésére, a visszajelzések szerint a diplomás pályakezdekők felkészültek a karriercéljaik eléréséhez a folyamatos tanulás, a kommunikáció és a csoportos együttműködés, a szakmai szkepticizmus és az elemző gondolkodás terén egyaránt.

A felsőoktatási felvételi rendszer és a diplomaszerezés szabályai pedig nagymértékben segítették a kezdő diplomások idegen nyelvi jártasságát is.

3. sz. ábra

Egyéb kompetenciák (1 = rendelkezik a kompetenciával 5 = teljesen hiányzó kompetencia)

Forrás: Balázsiné Farkas – Kardos, 2016. alapján

Beszámolóelemzés alapozása az operatív tantervekben

A kor elvárásainak megfelelően a szakmai kompetenciák hangsúlya alapvető a felsőfokú képzések célkitűzései között. Valamennyi hazai alap- és mesterképzés kiemeli tájékoztatójában a hazai és nemzetközi számviteli szabályozási, a könyvvizsgálati és adózási ismereteket és összefüggéseiket, az elméleti és módszertani ismereteket, azok alkalmazásának képességét kimeneti célként. Ugyanakkor a mesterképzések tájékoztatóiban megjelentek a karrierlehetőségek, azok a vezetői munkakörök, melyek vonzóbbá tehetik a hallgatók számára a szakmát.

A Budapesti Corvinus Egyetem Számvitel Tanszékének képzési programjában az alapképzés és a mesterképzés operatív tantervében is megtalálható olyan tantárgy, amely a széleskörűen megalapozott szakmai tudás alkalmazására irányul. Az alapképzésben a pénzügy–számvitel szakos hallgatók a hatodik félévben hallgatják az Éves beszámoló elemzése tantárgyat. A tárgy keretében áttekintik a beszámolókból nyerhető információkat a vállalkozás jövedelmi helyzetére vonatkozóan (a jövedelem keletkezése és elosztása, fedezet- és költségelemzés témák feldolgozásával), a likviditás és a pénzáramlások vizsgálata alapján értékelik a vállalkozások pénzügyi helyzetét, valamint elemzik a vállalkozások vagyoni szerkezetét, az eszközstruktúrát és az eladósodottságot. A tárgy keretében alapvető cél a pénzügyi számviteli ismeretek bázisán az éves beszámoló elemzésével fejleszteni a gazdasági következtetések levonásának, döntések előkészítésének képességét különféle üzleti kontextusokban.

A mesterprogram keretén belül a számvitel szakos hallgatók a beszámolókra épülő elemzések kapcsán szélesebb bázison találkoznak a pénzügyi kimutatások hasznosságának értelmezésével. A Pénzügyi kimutatások tantárgy keretén belül a hallgatók pénzügyi számviteli ismereteire építve az éves beszámoló átfogó vizsgálatán kívül cél a vállalkozások értékelése a különféle makrogazdasági hatások, iparági jellemzők és vállalati specialitások figyelembevételével. A tárgy a mesterképzési rendszerbe illeszkedve gyakorlatorientált módon, esettanulmányok feldolgozásával, csoportos együttműködést igénylő módszertant alkalmaz. Az elemzési folyamat

során kiemelt figyelem jut a vállalkozások piaci környezetének felmérésére, az iparági specialitások és a szabályozási tényezők összefüggéseire. A hallgatók a félév elejétől készülnek előre leosztott (sorsolt) iparágon belül a csoporttagok által olyan vállalatok kiválasztására, melyek révén jól jellemezhető az iparág szerepe, helyzete. A vállalatok pénzügyi kimutatásainak önálló átfogó elemzése befektetői és hitelezői szemmel, valamint a csoport által prezentálandó iparági kép és a választott vállalkozások befektetői és hitelezői szempontrendszer szerinti rangsora komoly elemző munkát és együttműködést igényel a hallgatótól, amelyet visszajelzéseik alapján nagyon hasznosnak értékelnek.

Kiemelendő a mesterképzés keretében a pénzügy szakos hallgatók operatív tantervének részeként a Pénzügyi kimutatások tantárgy, különösen a pozitív hallgatói visszajelzések miatt. Bár a tárgy feldolgozásánál nem lehet számítani a hallgatók pénzügyi számvetési alapjainak létre – ezért lényegesen több időt igényel a beszámoló tartalmának és az összefüggések kiemelésének tárgyalása – a módszertani közeledés a számvetel szakosok képzésének módszertanához, a vártnál lényegesen pozitívabb eredményt hozott. A hallgatók számára az e-beszámoló rendszer alkalmazása, valós vállalkozások beszámolóinak és piaci helyzetének feltérképezése, sőt, az iparági képzés mellett az újonnan bevezetett egyéni elemzések jól illeszkednek a jövőben használható tudáselvárások rendszerébe.

A számvetési képzések során mindenképpen elsődleges cél a beszámoló „használhatóságának” tudatosítása a hallgatókban, s egyúttal a jövőbeni közzétett információk minőségének javítását célzó munka is azáltal, hogy számtalan hiányossággal szembesülnek a tanulmányaik/kutatásaik során, melyet jövőbeni munkájukban remélhetőleg elkerülnek majd. A pénzügy szakosok számára pedig annak erősítése fontos, hogy a pénzügyi döntések egyik alapinformációjaként használják a kimutatásokat.

Beszámolóelemzésre épülő kutatások relevanciája

A hallgatói érdeklődés jelentős a közzétett beszámolók iránt, hiszen ezáltal kerülnek közel a gyakorlathoz. Ez az oka annak, hogy szívesen választanak beszámolóelemzést témaként szakdolgozat és TDK dolgozat írásakor egyaránt. Mit jelent a kutatómunkát segítő konzulens felelőssége ebben a témaválasztásban? Számtalan kérdés merül fel a közös munka során: Mennyire alkalmasak a vállalkozások beszámolóinak kutatásokra? Mennyire valósulhat meg a közzétett adatokból a valós teljesítmény és a kritikus működési területek feltérképezése?

Reális-e a kép egy iparág vállalatainak beszámolóit összemérve az iparági teljesítményről? Mindemellett az egyik legfontosabb cél, hogy az aktuális gazdasági hatások, tendenciák előtérbe kerüljenek a kutatások során, ezáltal erősítve, igazolva a publikus beszámolók hasznosságát.

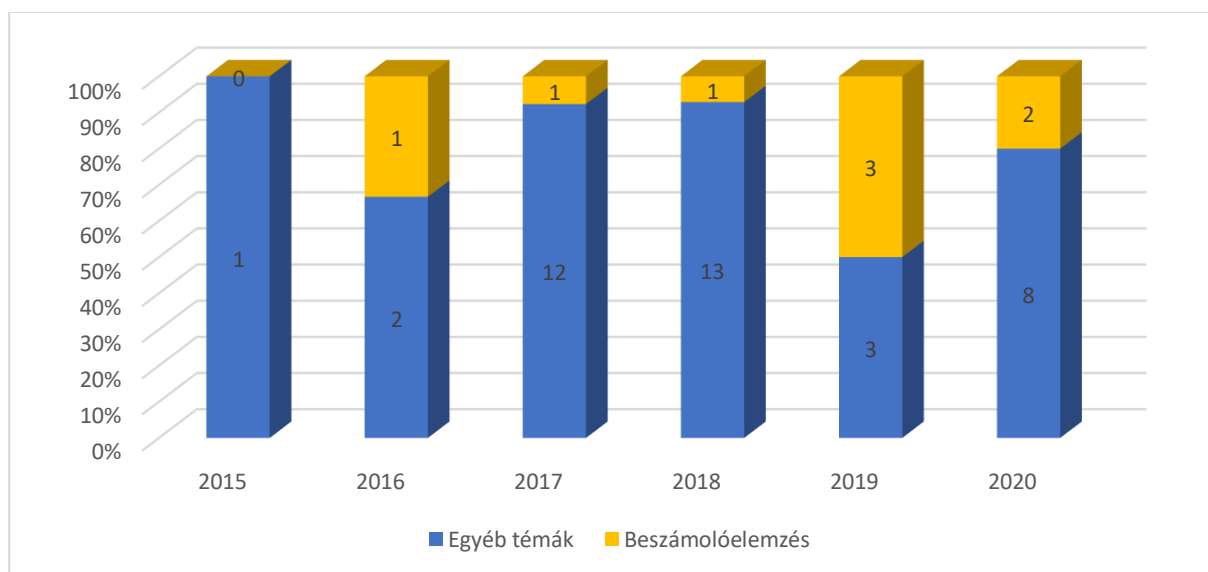
E cél érdekében a választott vállalkozási tevékenység piaci körülményeinek feltérképezése során alkalmazható adatbázisok (pl. EMIS) alapul szolgálnak. Ezek alapján az iparág szereplői és a piaci részesedés szerinti rangsor, a választott vállalkozások piaci szerepének feltérképezése ad igazán irányt az elemzési munkának, segítséget a kutatási cél megfogalmazásának. A beszámoló maga az e-beszámoló rendszerből érhető el. Ezen kutatások során szembesül a hallgató az elméleti tanulmányokban oly sokat emlegetett kiegészítő melléklet jelentőségével. A vállalkozások többsége szűkszavú, tényközlő szerepet tulajdonít a kiegészítő mellékletnek. A számvetési kutatások esetében a fődokumentumok tartalmi ismerete alapvetően segíti az információ elvárásokat, illetve a tényközlő melléklet olvasását, ez alapján a tevékenység iparágon belüli, vagy csoporton belüli megítélését. A kutatás élménye a hallgatói körökben a szakmai sajtóban olvasható hírek és a beszámoló adattartalmának összhangja révén teljesebbé válik. Különösen izgalmas azoknak a makrokörnyezeti tényezőknek a hatására rámutatni, amelyek a gazdasági kommunikációban jelentős szerepet kapnak, mint például az adózási változások, a devizaárfolyamok alakulása, a támogatási és stratégiai kormányzati döntések, az alapanyagárak változása, esetleg egyéb

környezetvédelmi, életmód trendek. Mindezeknek a vizsgálat alá kerülő vállalkezési tevékenységhez kapcsolódó releváns hatása és megjelenése a pénzügyi kimutatásokban egyre gyakrabban kelti fel a hallgatóság érdeklődését. Ezáltal a beszámolókra épülő kutatások folyamatos fejlődése sokkal inkább került azon hallgatók figyelmének középpontjába, akik ambíciója a számviteli tudás alkalmazása, így érdeklődésük a valós gazdasági hatások, összefüggések és eredmények felé irányul empirikus kutatással.

A Tudományos Diákköri Konferencia kutatásainak tapasztalatai

A Tudományos Diákköri Konferencia célja, hogy a hallgatók tanulmányaik során, még a képzésüket lezáró szakdolgozat elkészítését megelőzően lehetőséget kapjanak az érdeklődésük középpontjába kerülő témakörök tantervi tananyagot meghaladó mértékű, tudományos igényű kérdésfeltevással történő vizsgálatára, amelynek során olyan új vagy újszerű eredményekre jutnak, amelyek alapját képezhetik további kutatásoknak. A hallgatók ösztönzése a TDK programban való részvételre több célból fontos: egyrészt a bírálói visszajelzések által gyakorlási lehetőséget biztosít számukra a későbbi szakdolgozatuk elkészítéséhez; másrészt részt vehetnek egy tudományos témájú versenyben először intézményen belül, majd ha ott jól szerepeltek, akkor országos szinten is; végül ki kell emelnünk a program azon jelentőségét is, hogy kiemelt szerepe van a jövő kutató nemzedékének utánpótlásában, a hallgatók kutatói tevékenység iránti érdeklődésének felkeltésében.

4. sz. ábra

Beszámolókra épülő TDK kutatások aránya 2015-2020 között Forrás: saját szerkesztés

A konferencián megmérettetésre kerülő dolgozatokkal szemben minimális terjedelmi követelmény nincs, ami annak is köszönhető, hogy a különböző képzési szintek hallgatóinak részvételét egyaránt ösztönözni kívánja a program. A 80 oldalban megjelölt maximális terjedelem az egyetlen ilyen jellegű korlát, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy ez inkább csak jelzés értékű, mivel a dolgozatok átlagos terjedelme 50 oldal alatt marad. Sokkal fontosabbak ennél azonban a tartalmi elvárások, amelyeknek egyik eleme a témakör releváns forrásanyagára épülő elméleti megalapozása. Szintén elvárás az elméletben bemutatottak önálló tudományos kutatómunkára

épülő, széleskörű módszertan alkalmazásával történő gyakorlati alkalmazása, valamint az eredmények tézisszerű megfogalmazása.

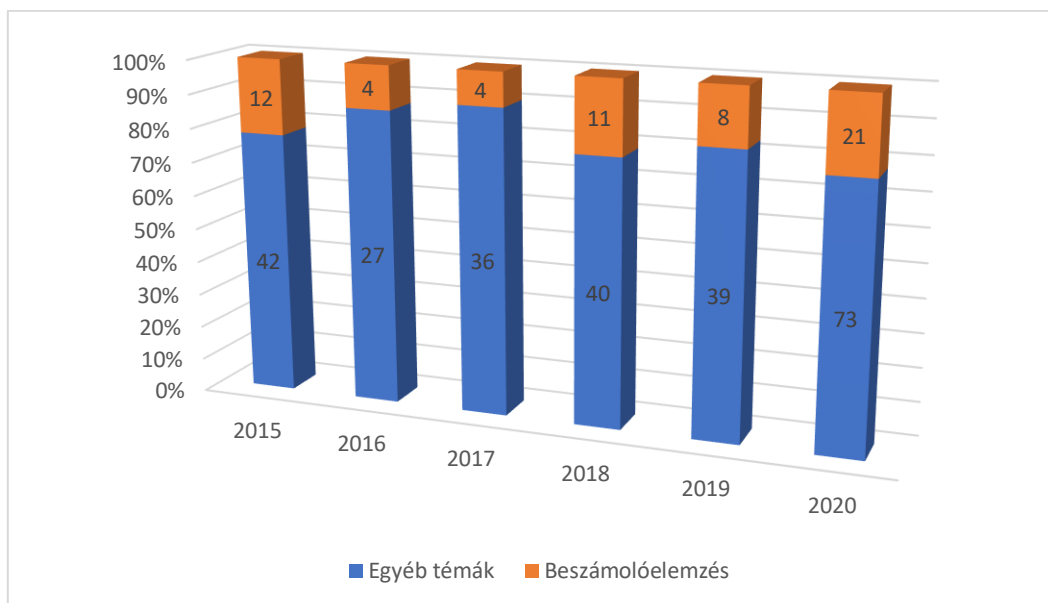
Egyetemünkön a TDK Számvitel szekciójában a 2015-2020 közötti időszakban változó mértékű volt a hallgatók lelkesedése, ahogyan azt a 4. sz. ábra is mutatja, de az általuk választott témákat áttekintve megállapítható, hogy a beszámolóelemzés a vizsgált időszak nagy részében jelen volt [7]. A beszámolókra épülő kutatások relevanciáját jól jelzi, hogy több alkalommal is ebből a témakörből kerültek ki a szekció dobogós helyet megszerző dolgozatai. A sikeres kutatási témák esetében a kiemelkedő feldolgozás mellett sokszor fontos szerepe volt az egyedi, időszerű és érdekes témaválasztásnak is. A szekció első helyét nyerte el például egy hallgató, aki Magyarország gyógyszerkereskedelmi láncokban betöltött szerepét vizsgálta. Kutatásában 13 vállalat egy évének összehasonlító elemzése kapott helyet, amelyben kiemelt figyelmet fordított a kapcsolt felek közötti ügyletekre és a vállalatcsoporton belüli finanszírozás kérdésére is. Második helyezést ért el az egyik vizsgált évben a „Magyar startupok pénzügyi kimutatásainak relevanciája a befektetési döntéseknél” címet viselő dolgozat. Ez a kutatás a startup cégek feltérképezésével foglalkozott a beszámolók összehasonlításán keresztül, vizsgálta továbbá a kockázati tőke alapok finanszírozásban betöltött szerepét is. Szintén dobogós helyezést ért el az a hallgató, aki a „Lakáspiaci tendenciák az építési vállalkozások beszámolóinak tükrében” címmel készítette el kutatását, amelyben négy, az ország különböző régióiban működő vállalat öt évének adatait vizsgálva tárta fel az iparág sajátosságait és a lakások elmúlt időszakban bekövetkezett emelkedésének legfőbb okait.

A szakdolgozatok kutatásainak tapasztalatai

A Budapesti Corvinus Egyetem számviteli képzéseiben a szakdolgozatokkal kapcsolatban elvárás, hogy a szakhoz illeszkedő, időszerű témákat a hallgatók releváns forrásanyagra épülő elméleti megalapozással dolgozzák fel. Az elméletben bemutatott széleskörű módszertan gyakorlati alkalmazását pedig alapos adatgyűjtés és az értékelést segítő összehasonlító adatok bemutatása kell, hogy kiegészítse [8].

Az alapképzés kereteiben, ahogyan arról korábban szó volt, a beszámolóelemzés módszertana kisebb mértékben, egy heti egy időszámban oktatott tárgy keretében kerül feldolgozásra, alkalmazásra a tananyagban, ráadásul a képzés végén elkészítendő szakdolgozatok terjedelmi elvárása is korlátos (30-35 oldal). Ennek megfelelően a hallgatók a választott vállalkozások beszámolóinak vizsgálatát csak nagyon felszínes keretek között, vagy az elméleti felvezetés, vagy maga az elemzés szűkítésével tudják megvalósítani. Az egyik tipikus megoldás ez esetben az elméleti megalapozás célirányos, az elemzéshez szorosan illeszkedő részletezése, jellemzően egy adott vállalkozás vizsgálat alá vonása mellett.

A másik lehetőség olyan iparági célirányos vizsgálat, amely több vállalkozás tevékenységére jellemző egy-egy problémakör feldolgozására épít, az elméleti háttér tekintetében is az adott probléma kutatásával kiegészítve. Ahogyan azt az 5. sz. ábra adatai is mutatják, szívesen választják az alapképzésben résztvevő diákok a beszámolóelemzést szakdolgozatuk témájául [8]. A vizsgált időszak során nemcsak az ebben a témában készült dolgozatok száma emelkedett, de arányuk az összes dolgozaton belül több évben is meghaladta a 20%-ot.

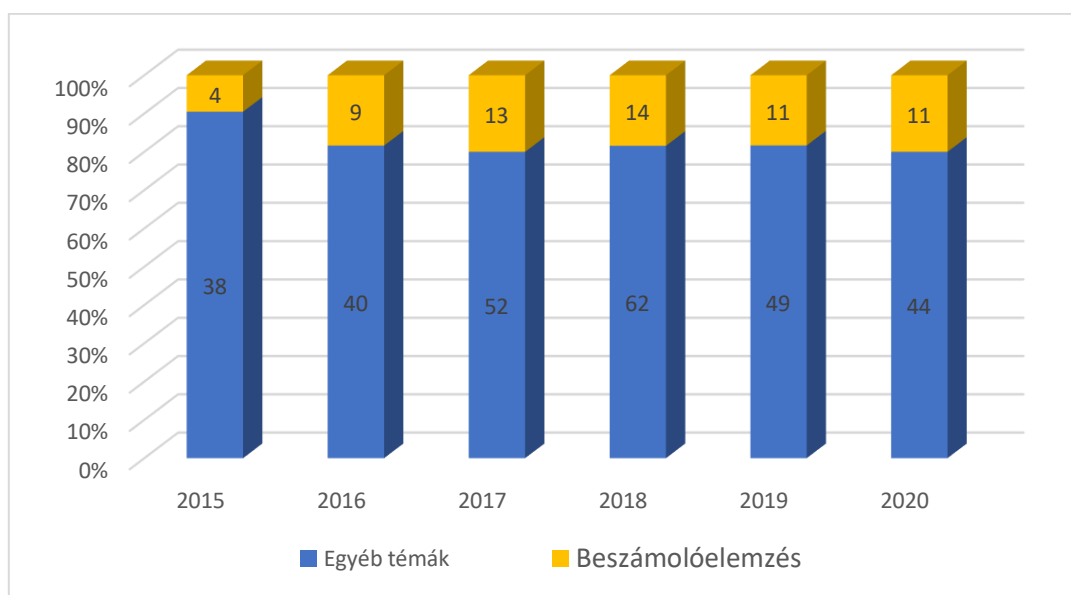
5. z. ábra
Beszámolóelemzésre épülő szakdolgozatok aránya az alapképzésen
2015-2020 között Forrás: saját szerkesztés

A mesterképzés során már szélesebb látókörrel rendelkeznek a hallgatók, több tárgyban is alkalmazásra kerülnek az önálló kutatásra épített oktatási módszerek, kiemelt figyelmet kap a gazdasági környezet vizsgálatának, a szabályozók és a mechanizmusok hatásainak kezelése. A mesterképzést záró szakdolgozatok esetében már a terjedelmi korlátok (50-70 oldal) is lehetővé teszik, hogy sokkal mélyebb áttekintést adjanak a hallgatók egy-egy iparágra vonatkozóan, az iparág több jelentős, vagy éppen szélsőséget bemutató vállalatának hosszabb időszakot felölelő elemzése révén. Mindez pedig elméleti oldalról is jelentős kutatómunkát igényel.

A 2015-2020 között készült szakdolgozatok között, ahogyan azt a 6. sz. ábra is szemlélteti, mindvégig jelen voltak a beszámolókra épülő kutatásokról szóló dolgozatok. Arányuk az összes számviteli témán belül kisebb ingadozást mutatott, mint az az alapképzés szakdolgozatainál látható, mindvégig stabilan 20% körül volt. Ez is jól mutatja, hogy a hallgatók körében szignifikánsan jelen vannak azok, akik a vállalati gyakorlatról, egy-egy iparág működéséről, főbb jellemzőiről ily módon szeretnének képet kapni [8].

A vizsgált időszak szakdolgozatainak témáit áttekintve elmondható, hogy a hallgatók jó érzékkel tapintottak rá a gazdaság azon területeire, amelyek vizsgálata valamely szempontból kiemelten időszerűnek, érdekesnek tekinthető.

Kiemelve néhány témakört érdemes megemlíteni például „Az egészség receptje, azaz Magyarország legnagyobb magánegészségügyi szolgáltatóinak beszámolóelemzése” című dolgozatot, amelyben öt magánegészségügyi szolgáltató vállalat öt évének adatai segítségével tárta fel a hallgató ennek a speciális szolgáltató tevékenységnek a sajátosságait.

6. sz. ábra
Beszámolóelemzésre épülő szakdolgozatok aránya a mesterképzésen
2015-2020 között Forrás: saját szerkesztés

A „Devizahitelezés hatása a hazai szállodaiparban” címmel készült szakdolgozat érdekességét az adta, hogy a devizahitelezés hosszú távú hatásainak áttekintését célozta meg négy vállalat tíz(!) éves időszakának áttekintésével.

Egy speciális és újszerű tevékenység feltérképezésére került sor „A FinTech szektor helye a pénzügyi piacon – A TransferWise Ltd. vagyoni és jövedelmi helyzetének átfogó elemzése” című szakdolgozatban, ahol egy vállalat kilenc évre készült beszámolóinak segítségével hasonlította össze a hallgató az új típusú pénzügyi szolgáltatói tevékenységet a hagyományos bank tevékenységgel.

Összegzés – az élet mindig szolgáltatót témát

A gazdaság ciklikussága mindig segít abban, hogy legyenek elemzésre igazán alkalmas és izgalmas iparágak és gazdasági folyamatok. Ilyen volt korábban például a körbetartozások kérdése, a pénzügyi válság hatása, a globalizáció hatása a multinacionális vállalatok belső ügyleteiben vagy a lakáspolitikai és turisztikai támogatási rendszerek sajátosságai. Mindig kedvelt kutatási témát jelentettek a gazdaság húzóágazatai, mint például az autóipari szereplők döntései a magyarországi gyártásra vonatkozóan, vagy akár az agrártámogatások gazdasági hatásai, illetve mindezen kérdéskörök megjelenése az éves beszámolóikban.

Egyre szívesebben fordultak a hallgatók olyan új típusú tevékenységek vizsgálatára felé, mint a fintech szektor vagy a startup vállalkozások. Ebbe a sorba illeszkedik a jelenlegi speciális körülmény, a COVID-19 világválság, amelynek mind azonnali hatásai, mind hosszabb távú következményei ugyancsak lehetőséget adnak különböző iparágak és gazdasági folyamatok elemzésére a jövőben. A folyamatosan változó világ eseményei tehát tálcán kínálják a témát a kutatók számára, akik kutatási eredményeikkel visszacsatolva részesei lehetnek a jövő formálásának.

Az empirikus kutatásunk eredményei rávilágítottak arra, hogy a beszámolóelemzés kedvelt és releváns kutatási témának tekinthető. Legyenek azok versenydolgozatok, vagy valamely képzési szintet lezáró szakdolgozatok, ezek a kutatási témák lehetőséget biztosítanak a hallgatók számára a szintetizálásra, az elmélyülésre, az elméletben tanultak gyakorlati alkalmazására, a gazdaság

folyamatainak mélyebb megértésére, miközben sikerélményt is nyújtanak számukra. Ennek köszönhetően alkalmasak arra, hogy az ifjú kutatók problémaérzékenységét fejlesszék, és érdeklődésüket felkeltsék, illetve fenntartsák további kutatási tevékenység iránt.

Irodalomjegyzék

[1] The Pathways Commission Charting a National Strategy for the Next Generation of Accountants, July 2012,

[2] R.A. Lawson (Chair) - E.J. Blocher, P.C. Brewer, G.Cokins - J.E. Sorensen - D.E. Stout - G.L.Sundem - S.K.Wolcott - M.J.F.Wouters: Focusing Accounting Curricula on Students' Long-Run Careers: Recommendations for an Integrated Competency-Based Framework for Accounting Education, Issues In Accounting Education, Vol.29 No.2, 2014, pp 295-317

[3] M.P.Neely – K. Donnelly: Updating Accounting Education for the 'CPA evolution' New Framework for a New Licensure Model, The CPA Journal, September 2020

[4] M. C. Dawkins, M.T. Dugan, S.S. Mezzio, J.E. Trapnell: The Future of Accounting Education In-Demand Skills, Workplace Readiness, the 150-Hour Requirement, MAcc Programs, and the CPA Exam, The CPA Journal, September 2020

[5] S.Erdogan - : Accounting Education in America and Asia Continents, Journal of Accounting and Finance, 2019 September, Special Issue pp 637-656

[6] Balázsiné Farkas Katalin – Kardos Barbara: A KKV-szektor gyakorló számviteli szakemereinek a pályakezdő számvitelesek kompetenciáira vonatkozó értékelése, Vezetéstudomány XLVII. ÉVF. 2016. 12. szám

[7] TDK számvitel szekció adatbázisa 2015 – 2020.

[8] BA és MSC számviteli témájú szakdolgozatok adatbázisa 2015 – 2020.

AZ ADÓZÁS KIHÍVÁSAI COVID IDEJÉN

Dr. Czoboly Gergely – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Pénzügy tanszék

Dr. Erdős Gabriella – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Pénzügy tanszék

Abstract:

The COVID pandemic has caused the biggest economic recession since the Second World War. The widespread shut downs drastically affected both economic output and consumption. On the one hand some industries, like tourism, international traffic suffered a direct hit, on the other hand the health-care sector is close to collapsing under the increased demand. A number of small businesses are on the verge of bankruptcy and many people have been laid off. The OECD issued a number of recommendations for governments in order to achieve quick, effective, and coordinated response. The article surveys Hungary's COVID-related tax measures, analyses whether they followed the international recommendations, as well as compares the Hungarian tax measures with those of other EU member states.

Absztrakt:

A COVID világjárvány a legnagyobb gazdasági visszaesést eredményezte a II. Világháború óta. A vészhelyzet miatt korlátozások drasztikusan csökkentették mind a gazdasági kibocsátást, mind a fogyasztást. Míg egyes iparágak, mint például az idegenforgalom, a nemzetközi közlekedés gyakorlatilag leálltak, addig az egészségügyi szektor a hirtelen megnövekedett igények miatt áll az összeomlás szélén. Sok kisvállalkozás csőd közelbe került és jelentősen nőtt az elbocsátások száma. Az OECD ajánlásokat bocsátott ki annak érdekében, hogy a kormányok gyorsan, hatékonyan és összehangoltan tudjanak reagálni a gazdasági válsághelyzetre. A tanulmány összefoglalja Magyarországnak a COVID járványhoz kapcsolódó intézkedéseit az adózás területén, elemzi, hogy az intézkedések mennyiben követték az OECD ajánlásait, illetve összehasonlítja azokat a többi EU tagállam intézkedés csomagjaival.

1. Az OECD ajánlásai

Az OECD kiemelkedő szerepet játszott a világjárvánnyal kapcsolatos nemzetközi együttműködés elősegítésében és összehangolásában. Négy területre összpontosított, a világgazdaságra, az egészségügyre, a válság társadalmi hatásaira, és a környezetvédelem szempontjaira a kilábalás során. A világgazdaság állapotával és a meghozandó intézkedésekkel kapcsolatosan számos elemzés született³⁷, egy részük statisztikai eszközökkel vizsgálta a gazdasági visszaesést, trendeket próbált megállapítani, és elemezte az egyes országok által már meghozott intézkedéseket. Másik részük azokra a gazdaságpolitikai és adópolitikai intézkedésekre koncentrált, amelyek enyhíthetik a rövid távú sokkot és elősegíthetik a gazdaság mielőbbi talpra állását. Az elemzések mind iparági

---

³⁷ <https://www.oecd.org/coronavirus/en/themes/global-economy> (letöltve: 2020.11.20.)

szinten, mind geográfiai egységek mentén készültek, és nagy segítséget nyújtanak a komplex probléma átlátásában. Az OECD mellett számos más szervezet is készített elemzéseket³⁸, amelyek azonban kevésbé kiemelten koncentrálnak az adózás területére. Az elemzések egy része a világgazdaságra, és annak nagy régióira koncentrálnak, de elérhetőek részletes országokéi³⁹ elemzések is.

Az OECD a vészhelyzet kihirdetése miatti részleges gazdasági leállással okozott visszaesést nagyon súlyos mértékűnek tartja. Becslése szerint⁴⁰ minden vészhelyzetben töltött hónap körülbelül 2%-nyi GDP csökkenést eredményez. A magyar visszaesés a tavaszi időszakban ezt a becslést jóval meghaladta, 2020 második, a vészhelyzetet magában foglaló negyedévének GDP-je 14,6%-kal⁴¹ volt alacsonyabb az előző év ugyanolyan időszakánál. Az elemzők 2020-ra összességében az előző évhez képest 5-6,4%-os visszaesést prognosztizálnak. A magyar visszaesés az EU átlaga (11,4%) fölött van, viszont a munkanélküliség hazánkban alacsonyabb szintet mutatott a tavaszi vészhelyzet negyedévében (4,9%) az EU átlagnál (6,9%). A gazdasági sokkot jól mutatja az OECD becslése, amely szerint a gazdaság kibocsátása a krízis ideje alatt akár egynegyedével is csökkenhet, sőt a fogyasztásokra szánt költségek akár kétharmadukra is visszaeshetnek. Mélyebb gazdasági elemzés nélkül is jól látható, hogy békeidőben példátlan méretű gazdasági megrázkódtatásról van szó, ezért a gazdaságpolitikának, és azon belül az adópolitikának is döntő szerepe van a sokkhatás mérséklésében, a gazdasági kapacitások megőrzésében, és a kilábalás elősegítésében.

1.1. Gazdaságpolitikai ajánlások

Az OECD a COVID válságot három szakaszra osztotta. Az első szakasz az azonnali intézkedések szakasza, amikor is a járvány terjedésének a lassítása az elsődleges feladat, a gazdaság is ennek rendelődik alá. A gazdaságpolitika elsődleges fókuszja a likviditást növelő és munkaerő megtartást segítő intézkedések meghozatala annak érdekében, hogy az ország termelési kapacitása megmaradjon. A második szakaszban továbbra is a vállalkozások, a háztartások védelme és a munkaerő megtartási képesség biztosítása a fő cél. Az elhúzódó válság a gazdaságpolitika gyors alkalmazkodó képességét követeli meg. A válság elhúzódás miatt most már nem annyira a likviditás, mint a fennmaradás a fő kérdés, az intézkedéseknek is arra kell irányulniuk, hogy minél kevesebb vállalkozás zárjon be, menjen csődbe. Ez a válsággal leginkább érintett szektorok célzott támogatását helyezi előtérbe. Az azonnali intézkedések mellett megjelennek különböző közép-hosszútávú támogatási formák. A harmadik szakaszban, a kilábalás szakaszában még mindig fokozott állami segítségre van szükség ahhoz, hogy a gazdaság mielőbb talpra álljon. Mindeközben az állam maga is súlyos gondokkal küzd. A COVID járvány jelentősen növelte a közkiadásokat, miközben az adóbevételek drasztikusan csökkentek, és a vészhelyzet megszűnte után még évekig nem várható, hogy a válság előtti szintre visszatérjenek. A gazdaság élénkítése során az intézkedések elsődleges célja a beruházások és a fogyasztás ösztönzése. Az időzítésnek,

---

³⁸ <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

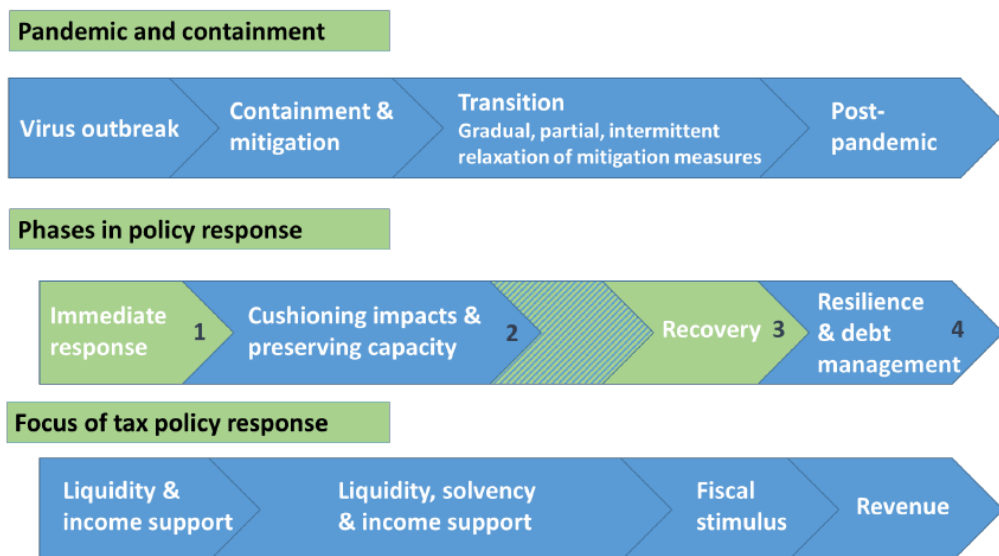
³⁹ Ld. pld. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>

⁴⁰ [https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126496-evgsi2gmqj&title=Evaluating the initial impact of COVID-19 containment measures on economic activity](https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126496-evgsi2gmqj&title=Evaluating%20the%20initial%20impact%20of%20COVID-19%20containment%20measures%20on%20economic%20activity)

⁴¹ https://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/main-economic-indicators/volume-2020/issue-11_f251efcc-en#page12

és a célcsoportok helyes kiválasztásának döntő szerepe van a sikerességben. A gazdaságpolitika és az adópolitika központi területeit az OECD a következő táblázatban⁴² foglalta össze:

Figure 1.1. Schematic policy phases during and after the pandemic

1.2. Adópolitikai ajánlások

Amint azt fentebb bemutattuk, a válság első fázisának a fő célkitűzése a likviditás, az üzleti cash-flow megtartása. Az adózás területén erre főként a különböző adófizetések halasztásával, elengedésével nyílik lehetőség. Az OECD éppen ezért ajánlja az adóbevallások határidejének a kiterjesztését. Mivel az évet terhelő végleges adó az adóbevallással egyidejűleg válik befizetendővé, azért a bevallás halasztása automatikusan a végső befizetés halasztását is jelenti. Ugyanakkor, ez nem feltétlenül elégséges intézkedés, mivel az adó többsége eddig az időpontig már adóelőleg formájában befizetésre került. A határidő meghosszabbításánál hatékonyabb azonnali eredményt ad éppen ezért az adóelőlegek mérséklése, vagy elengedése. Ezzel adó kifizetése ténylegesen az adóbevallás beadásáig halasztható. A vállalkozások egy részének a passzív támogatásnál többre van szüksége, aktív támogatásra, vissza nem térítendő, vagy csak a kilábalás után visszatérítendő, alacsony költségű támogatás formájában. A segítség időzítése életbe vágó, ezért fontos a támogatás odaítélési folyamatának és kiutalásának a jelentős gyorsítása. Hasonlóan gyorsítani kell az adó visszatérítéseket. Ezek mellett az adóintézkedések mellett azoknak van még kiemelkedő jelentősége, amelyek a munkaerő költségét csökkentik, és ezzel lehetővé teszik a munkaerő megtartását. Az adózás területén ezt főleg a különböző társadalombiztosítási típusú adók, hozzájárulások, járulékok ideiglenes eltörlésével vagy mérséklésével lehet biztosítani. Természetesen a munkaerő megtartó képesség tovább növelhető szociálpolitikai eszközök bevetésével, fizetés kiegészítésekkel, a táppénz szabályok lazításával, a munkanélküli járadékokra való jogosultság idejének kiterjesztésével, illetve összegének növelésével.

⁴² https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128575-o6raktc0aa&title=Tax-and-Fiscal-Policy-in-Response-to-the-Coronavirus-Crisis (2020 június 22)

A vállalkozások a válság idején gyakran kerülnek veszteséges pozícióba. A veszteségek ilyenkor jóval nagyobbak, mint normális gazdasági működés esetén, és a válság elhúzódásával tovább is tarthat a veszteséges periódus. Annak érdekében, hogy a veszteségek, amelyek nem a rossz gazdálkodás, hanem a gazdasági világválság, és a kormányok megszorító intézkedései következtében jöttek létre a későbbiek során felhasználhatóak legyenek, és ezzel segítsék a kilábalást, célszerű a veszteség elhatárolás szabályain is enyhíteni, kiterjeszteni a veszteségelhatárolás időtartamát, és feloldani az elhatárolt veszteség felhasználására vonatkozó korlátokat. Ilyen intézkedések mellett lehetővé válik, hogy a vállalkozás pénzmennyiségét a fizetendő adók ne, vagy csak későbbi periódusban csökkentse, és a különbözetet is a kilábalás finanszírozására, a kapacitások visszaépítésére vagy bővítésére lehessen fordítani.

Mivel a válság a gazdaság egyes szektorait nem egyformán érintette, ezért a kilábalás finanszírozására előtérbe kerülnek az ágazati adók. A kilábalási fázis tehát egyes adózóknak további könnyítéseket fog várhatóan jelenteni, míg más adózóknak akár súlyosabb adóterheket kell viselniük a gazdasági növekedés visszaállítása érdekében.

Az elmúlt öt évben mind az OECD mind az EU hatalmas erőfeszítéseket tett az agresszív adótervezés visszaszorítására. A közvélemény figyelmét is ráirányította a multinacionális vállalkozások adótervezési struktúráira, és az ezek által elért alacsony csoport szintű adóteherre. A közvélemény számára teljesen mindegy, hogy az adótervezés jogilag elfogadható eszközökkel történt, a számukra fontos végeredmény az, hogy az adott multinacionális vállalkozás a súlyánál sokkal kevesebbet járul hozzá az ország közkiadásainak a finanszírozásához. A vállalkozások szempontjából pedig önként adódik a következtetés, hogy az adótervezési lehetőségek miatt a multinacionális vállalkozások versenyelőnyben vannak kisebb hazai versenytársaikkal szemben. Az OECD két olyan új projektet hirdetett meg, amelyek ezt a versenyelőnyt csökkenthetik. A Pillar 1 elképzelés az adóbevételek országok közötti újraelosztására irányul azzal, hogy a digitális gazdaságot a fizikai jelenléttől és a jogi személy székhelyétől függetlenül a fogyasztás országában adóztatja meg. Ezzel az adóbevételek egy részét a székhely országától, amely adott esetben alacsony adókönyezetben van, a fogyasztás országaiba irányítja át. A Pillar 2 javaslat pedig az országok közötti káros adóversenyt kívánja visszaszorítani azzal, hogy amennyiben egy ország adómértéke nem ér el egy bizonyos szintet, akkor a befektető országa az adóminimum és a ténylegesen megfizetett adó közötti különbözetet beszedheti. Mindkét javaslat megvalósulását gyorsíthatja az a tény, hogy a kilábaláshoz az országoknak többlet adóbevételre van szükségük. Ugyanakkor, mivel a javaslat újraoszt adóztatási jogokat és adóbevételeket, ezért természetesen vannak ellenérdekeltek országok is, amelyek a folyamatot lassíthatják.

2. A vészhelyzetre tekintettel hozott magyar intézkedések

Majdnem valamennyi európai ország bejelentett adókönnyítéseket a COVID-19 járvány kitörése kapcsán annak érdekében, hogy a járványnak a gazdaságra gyakorolt negatív hatásait enyhítse⁴³.

---

⁴³ J. Rogers-Glabush & T. Morales, *Emergency Tax Measures in Response to the COVID-19 Pandemic*, 60 Eur. Taxn. 7 (2020), Journal Articles & Papers IBFD (letöltve 2020 április 21.).

Márciusban és áprilisban a magyar kormány is több intézkedés sorozatot jelentett be a vészhelyzet negatív pénzügyi hatásainak az ellensúlyozására. Az intézkedések nagy része újra-bevezetésre került a novemberi vészhelyzet kapcsán. Az adókönyvitésekkel párhuzamosan Magyarország új adókat is bevezetett a bevételkiesés finanszírozására. A magyar adópolitikában korábban is fordult elő ágazati adók bevezetése költségvetésben keletkezett hiány ellentételezésére, így nem meglepő, hogy a honatyák a COVID válság idején is ehhez az eszközhöz nyúltak. A továbbiakban összefoglaljuk a lényegesebb adókönyvitéseket, illetve új adókat.

a. Tavaszi adókönyvitések

A 47/2020 (III.18.) Kormányrendelet és a 61/2020 (III.23.) Kormányrendelet a járvány által legjobban érintett iparágakban tett lehetővé adóhalasztást, illetve adómérséklést. Az érintett iparágak listája változott az időszak alatt, de a legfontosabb területei a turizmus, előadóművészetek, szórakoztató ipar, taxi, stb.

Az érintett iparágakban tevékenykedő vállalkozások március és június között vehették igénybe a könnyítéseket. A munkáltató által fizetendő szociális hozzájárulás (ekkor még 17,5%) és a szakképzési hozzájárulás (1,5%) valamint a munkavállalók által fizetendő társadalombiztosítási hozzájárulás (14,5%) átmenetileg felfüggesztésre került, a maradék 4% egészségügyi hozzájárulás pedig felső korlátot kapott (7.710 Ft/ hó). Az általános adózási módok mellett a kisadózók számára is hasonló intézkedések kerültek bevezetésre. A KIVA⁴⁴ alanyoknak a vészhelyzet ideje alatt az adóalapjukba nem kellett a személyi jellegű kifizetéseket beletenni, így csak a vállalkozásból történő kivét került megadóztatásra. A rehabilitációs hozzájárulás is az eredeti mérték kétharmadára mérséklődött. A KATA⁴⁵ adóalanyoknak pedig egyáltalán nem kellett a tételes adót megfizetniük. Ezzel mintegy 81.000 adózó kapott teljes felmentést a nyereségét és az önfoglalkoztatását terhelő adó megfizetése alól.

Az idegenforgalom segítésére szintén válságintézkedések kerültek bevezetésre. A szállásadással foglalkozó vállalkozásoknak március és június között nem kellett megfizetniük a 4%-os turizmusfejlesztési hozzájárulást. A 140/2020 (IV.21.) Kormányrendelet a SZÉP kártyán elérhető juttatások adóterheit csökkentette⁴⁶. Az adóteher praktikusán 32,5%-ról 15%-ra mérséklődött és a határok megkétszereződtek 400.000 Ft helyett 800.000 Ft-ot tehet a munkáltató kedvezményesen a kártyára. Ettől az intézkedéstől azt várják, hogy az idegenforgalom fellendülését fogja segíteni a válságból való kilábalás során, amikor a kedvezményesen juttatott összegek elkölthetővé válnak.

A vészhelyzetre tekintettel bevezetett intézkedések az adózás rendjét is érintették. Az április 21 és szeptember 30 között esedékes adóbevallások beadási határideje egységesen szeptember 30 lett, és az adózók kérhették az adókötelezettségük részleges elengedését. Erre az időszakra a foglalások, kilakoltatások és az adóbehajtás is felfüggesztésre került.

A 140/2020 (IV.21.) Kormányrendelet bevezetett olyan adócsökkentő intézkedéseket is, amelyek nem közvetlenül a vészhelyzethez kapcsolódnak, de segítik a gazdaság mielőbbi helyreállítását.

---

⁴⁴ 2012. évi CXLVII. Törvény a kisadózó vállalkozások tételes adójáról és a kisvállalati adóról

⁴⁵ G. Czoboly, Hungary - Individual Taxation sec. 2., Country Tax Guides IBFD (letöltve: 2020 április 26.).

⁴⁶ G. Czoboly, Hungary - Individual Taxation sec. 1., Country Tax Guides IBFD (letöltve: 2020 április 26.).

Ilyen volt például a szociális hozzájárulás és az egyszerűsített közteherviselési hozzájárulás mértékének 17,5%-ról 15,5%-ra csökkentése, illetve a KIVA 12%-os mértékének 11%-ra csökkentése július 1-vel kezdődően.

Mivel a gyors törvényalkotást a vészhelyzet idején rendelet biztosította, ezért szükség volt a rendelkezések hatásának beépítésére az adótörvényekbe, amelyet a 2020. évi XLVI. Törvény tett meg. A törvény állandósította a szociális hozzájárulás és az egyszerűsített közteherviselési hozzájárulás mértékének 15,5%-ra, illetve a KIVA 11%-ra csökkentését, megemelte a képezhető fejlesztési tartalék összegét és a KATA után járó nyugdíjat, valamint intézkedéseket hozott a banki különadó beszámítására.

2.2 A banki különadó mértékének emelése

A hitelintézetek által fizetendő pénzügyi szervezetek különadójának mértékét a 108/2020 (IV.14.) Kormányrendelet emelte fel. A különböző hitelintézetek, beleértve a külföldi hitelintézetek magyarországi fióktelepeit is, 2006-tól kötelesek különadó fizetésére⁴⁷. Az adó mértéke a hitelintézet adóalapjának első 50 milliárd forintján 0,15% volt, azon felül pedig 0,2%. Az adóalap az adóévet megelőző második év beszámolójának a módosított mérlegfőösszege. A kormányrendelet a 0,2%-os mértéket 0,35%-ra emelte, és ettől az állam mintegy 55 milliárd forint többletbevételt remél. A fent említett törvény szerint a banki különadó megemelése miatti adókülönbözetet a pénzügyi intézet adóvisszatartás formájában „lelakhatja”. Az adóvisszatartás összege az adott évben nem haladhatja meg a különbözöt 20%-át. A banki különadó tehát gyakorlatilag csak egy kamatmentes kölcsön a válság azonnali kiadásának finanszírozására, amelyet a pénzügyi intézetek öt év alatt visszafizelnek.

2.3 A kiskereskedelmi különadó a járvány elleni harc szolgálatában

A 109/2020 (IV.14.) Kormányrendelet 2020 május 1-től átmeneti kiskereskedelmi különadót vezetett be, amely a 2020. évi 45. törvény azóta véglegessé tett. Ellentétben tehát a bankokkal, a kiskereskedők számára a válság az adóterhek tartós növekedését hozta, bár a válsággal különösen érintett kiskereskedők kérhetik a különadó átmeneti mérséklését. Az új kiskereskedelmi különadó szövegezése majdnem teljesen megegyezik a korábbi, 2010-től 2013-ig kivetett kiskereskedelmi különadó⁴⁸ szövegével.

Az adót azon kiskereskedelmi tevékenységre vetik ki, amelynek a vevője magánszemély is lehet. Az adóköteles tevékenységek nemcsak a magyar cégek kiskereskedelmi tevékenységét foglalják magukban, hanem minden olyan tevékenységet, amelynek az eredményeként az áru belföldön kerül átadásra, függetlenül attól, hogy az eladónak van-e Magyarországon fióktelepe. Ez utóbbi szabály az online eladások megadóztathatósága miatt került a jogszabályba. Vagyis az adóalanyok köre, hasonlóan a reklámadóhoz, kiterjed nemcsak a belföldi illetőségű cégekre, hanem a telephellyel nem rendelkező külföldi cégekre is. A meglévő bírósági esetek fényében azonban

---

⁴⁷ G. Erdős, Hungary - Corporate Taxation sec. 3., Country Tax Guides IBFD (letöltve 2020 április 22).

⁴⁸ 2010. évi CXIV. Törvény az egyes ágazatokat terhelő különadóról

kérdéses, hogy a nem regisztrált adóalanyok adófizetését hogyan lehet kikényszeríteni különösen magas mulasztási bírság⁴⁹ kivétele nélkül.

Az adó alapja a kiskereskedelmi tevékenységből származó értékesítés nettó árbevétele (vagy azzal azonos tartalmú tétel, amennyiben a társaság nem a magyar törvények szerint készít éves beszámolót). Az átmeneti időszak kiskereskedelmi adója esetén a törvény minden olyan üzleti évet magában foglalt, amelynek legalább egy napja a vészhelyzet idejére esett⁵⁰. Mivel az adózó üzleti éve eltérhet a naptári évtől, ez a rendelkezés az ilyen adózóknál többlet adóterhet eredményez, ami ellene látszik menni az adósemlegesség elvének. Az adóalapba tartozik a kiskereskedelmi forgalomban eladásra szánt, beszerzett áruk szállítójának adóalany által nyújtott szolgáltatásból származó árbevétele, valamint a kiskereskedelmi forgalomban eladásra szánt áru szállítója által az adóalanyok adott engedmény összege is. Ez első látásra furcsának tűnhet, mivel a kiskereskedő vevőnek adott árengedmények az eladott áruk beszerzési értékét és nem az eladási árat befolyásolják. Azonban a kiskereskedelmi láncok dominanciája azt sugallja, hogy erre az intézkedésre azért volt szükség, hogy a kiskereskedelmi láncok ne tudják az adó összegét áthárítani a szállítóikra kényszerített árengedményeken keresztül. Ez a tény tudományos besorolás szempontjából is érdekes, mivel olyan közvetlen adót teremt, amely forgalmi adó típusú⁵¹.

Az adó egy progresszív skála szerint kerül kivételre az alábbiak szerint:

- az adóalap 500 millió forintot meg nem haladó része után 0%,
- az adóalap 500 millió forintot meghaladó, de 30 milliárd forintot meg nem haladó része után 0,1%,
- az adóalap 30 milliárd forintot meghaladó, de 100 milliárd forintot meg nem haladó része után 0,4%,
- az adóalap 100 milliárd forintot meghaladó része után 2,5%.

A progresszív adóskála ugyanaz maradt, mint a korábbi kiskereskedelmi adóban volt. Az adóskála gyakorlatilag adómentességet kínál a kisvállalkozások részére, és az utolsó sávban kiemelkedően progresszívvá válik. Sem a régi, sem az új jogszabály nem ad más indoklást a progresszivitás mértékének hirtelen növekedésére, mint, hogy a nagyobb vállalkozásoknak nagyobb az adófizetési képessége.

Azon kapcsolt vállalkozások adóalapját, amelyek a jogszabály kihirdetését követően szétválásban vettek részt, vagy a tevékenységüket más kapcsolt vállalkozásnak adták át, össze kell számítani a megfelelő adósáv és adómérték kiszámításához, úgy, mintha azok egyetlen vállalkozás lennének. Az így kiszámított adót azután árbevétel arányosan kell megosztani a kapcsolt vállalkozások között. A vállalkozásoknak nem kell alkalmazniuk ezt a szabályt, ha bizonyítják az átalakulás gazdasági indokát.

---

⁴⁹ Ez különösen a C-482/18 Google Ireland ügyben született döntés fényében tűnik nehéznek. A magyar reklámadó törvény ugyanis a külföldi társaságok be-nem-jelentkezése esetén 1 milliárd Ft mulasztási bírság kiszabását teszi lehetővé. Mivel az adózás rendjéről szóló törvényben lefektetett általános szabályok szerint a bejelentkezési kötelezettség elmulasztása ennél több nagyságrenddel kisebb mulasztási bírságot von maga után, ezért a bíróság szerint a csak a külföldieket sújtó magas bírság nemzetiségi alapon történő hátrányos megkülönböztetést valósít meg, és ezért ellentétes a szolgáltatás nyújtás szabadságával.

⁵⁰ A vészhelyzetet a 40/2020 (III.11.) Kormányrendelet hirdette ki és 2020 március 11-től június 30-ig tartott.

⁵¹ D. Stevanato, Are Turnover-Based Taxes a Suitable Way to Target Business Profits?, 59 Eur. Taxn. 11 (2019), Journal Articles & Papers IBFD (letöltve 2020 április 26.).

2.4 Költségvetési átcsoportosítások

A járvány elleni intézkedések fedezetét a kivetett különadókön túl a költségvetésben történt átcsoportosítások jelentik, amelyeket a 92/2020(IV:6.) Kormányrendelet léptetett életbe. A kormányrendelet új központi kezelésű előirányzatokat hozt létre és növelte a szétosztható állami támogatási keretet. Az eddig az önkormányzatokat illető gépjármű adót központosította, a pártok támogatási keretének 50%-át is átirányította védekezési célokra. Ezekbe az alapokba került az újonnan kialakított kiskereskedelmi különadóból származó bevétel, illetve a banki különadó befizetések is. A költségvetési intézmények számára a módosítás megtakarításokat irányzott elő, illetve bizonyos központi programok megvalósítását elhalasztotta, és az erre szánt összegeket is az alapokba irányította. Az így létrehozott új és átcsoportosított források összes értéke mintegy 1345 milliárd forintot tesz ki, ami valószínűleg Európai Unió források nélkül nem elegendő a hatékony védekezéshez.

2.5 Az őszi adóintézkedések

A tavaszi intézkedések egy része állandósult a kormányrendeleteket lecserélő két törvény a 2020. évi XLV. és XLVI. Törvény következtében, ezért az őszi vészhelyzet kapcsán ezen intézkedéseket már nem kellett újból megtenni. A 485/2020 (XI.10.) Kormányrendelet visszahozta a tavaszi intézkedések jó részét, de egyelőre csak november hónapra. Ennek értelmében a legjobban érintett iparágakban nem kell sem szakképzési, sem szociális hozzájárulást fizetni erre a hónapra. A rehabilitációs hozzájárulás fizetésre kötelezett adózó mentesül az egy hónapra arányosan jutó hozzájárulás-fizetési kötelezettség, valamint az erre vonatkozó további adóelőleg fizetés alól. Az érintett tevékenységek listája azonban jelentősen módosult, egyfelől részletesebb, másfelől szűkebb lett. Az őszi adókönyvitések nem vonatkoznak például a taxi szolgáltatásokra, szálláshely szolgáltatásra, a napilap és folyóirat kiadásra, film és televíziós műsor gyártásra. Más esetekben, mint például vendéglátás, sport és szabadidős tevékenység, a könnyítések nem a teljes TEÁOR kategóriára, hanem csak annak csak bizonyos részeire vonatkoznak.

A szálláshely szolgáltatások esetén viszont az állam megtéríti a regisztrált szálláshelynek a 2020. november 8-ig regisztrált foglalások után számított nettó bevétel 80%-át, feltéve, hogy a foglalkoztatás szintjét az adózó novemberben fenntartja. Ezek a könnyítések és támogatások átmeneti vagy fedezetlen költségekhez nyújtott támogatásnak minősülnek, ezért halmozhatók más támogatásokkal az Unió szabályoknak megfelelően.

Az érintett szakmák bértámogatást is igénybe vehetnek egy hónapig a munkabér 50%-nak megfelelő összegben, amennyiben a feltételeket teljesítik.

A KIVA adóalapja erre a hónapra ismét nem tartalmazza a személyi jellegű kifizetéseket, viszont a kedvezmény csak a szakmák jóval szűkebb körére vonatkozik.

Az ÁFA területén hozott további könnyítést a vendéglátás számára a 498/2020 (XI.13.) Kormányrendelet, amely szerint a vészhelyzet ideje alatt az általános forgalmi adó mértéke az adó alapjának 5%-a azon elvitelre vagy házhoz szállítással értékesített étel- és italforgalomra. Látható tehát, hogy az őszi adóintézkedések nem hoztak újdonságokat, inkább szigorodtak a szabályok, és a könnyítések időtartama is valószínűleg túl rövid ahhoz, hogy érdemleges ösztönző hatást fejtsen ki.

3. Az Európai Unió és az egyes tagállamok adó intézkedései

Az Európai Unióban az adószabályok összehangoltsága területenként különböző. Míg a vámokat egységes Vámkódex szabályozza, és a hozzáadott érték adó szabályait a tagállamok a vonatkozó irányelveknek megfelelően állapítják meg, addig a jövedelemadók területén nincsenek uniós szabályok. Ugyanakkor az adókönyvitések, adókedvezmények, mentességek állami támogatásnak minősülnek, amelyekre az Európai Unió szigorú szabályokat állapít meg.

3.1. Uniós szintű adó intézkedések

Ennek megfelelően uniós szinten két konkrét adóintézkedés történt: COVID elleni harchoz szükséges berendezésekre, termékekre a Bizottság határozata hozzáadott érték adó⁵² és import vámmentességet határozott meg, egyenlőre 2020 október 31-ig, de várható ennek a kiterjesztése az év végéig.⁵³ Sor került az állami támogatás nyújtás szabályainak az átmeneti lazítására is.⁵⁴ Harmadikként még említhető az adózással kapcsolatos információcserére vonatkozó könnyítés.⁵⁵ Eszerint a bankszámlákra és azok tényleges tulajdonosaira vonatkozó automatikus információcserre (CRS/DAC2) bevezetését a tagállamok három hónappal elhalaszthatják, az adóstruktúrákról szóló jelentéstétel (DAC 6) kezdete pedig hat hónappal halasztható.

Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ) szerint állami támogatás nem adható, mivel torzítja a tagállamok közötti versenyt. Ez alól csak kevés automatikus kivétel van, természeti katasztrófákhoz, illetve szociális rászorultsághoz kapcsolódó támogatások. A Bizottság azonban egyedileg, vagy rendelet útján meghatározhat további kivételeket, abban az esetben, ha azok más uniós célok megvalósulását szolgálják, és az általuk elért előny meghaladja a versenytorzulás által okozott kárt. A bizottság rendeletben határozza meg azokat a területeket, ahol ilyen támogatás adható, és a tagállamoknak az adott támogatásokkal szigorúan el kell számolniuk. Nagyberuházások esetén a támogatás nyújtása pedig központi döntést igényel.

Az EUMSZ 107. cikke (3) bekezdésének b) pontja értelmében a Bizottság a belső piaccal összeegyeztethetőnek nyilváníthatja a támogatást, ha az „egy tagállam gazdaságában bekövetkezett komoly zavar megszüntetésére” irányul. Az Európai Unió a COVID járványt ilyen a tagállam gazdaságában bekövetkezett zavarnak nyilvánította, és erre tekintettel az általánosnál enyhébb szabályokat enged meg. Az új szabályok értelmében korlátozott összegű vissza nem térítendő támogatás adható a vállalkozásnak, maximum 800.000 EUR értékben a likviditási nehézségek áthidalására. Lehetővé vált állami hitelgaranciák, kedvezményes kamatozású hitelek nyújtása azért, hogy a vállalkozások a válság ideje alatt is hitelhez tudjanak jutni. A TBJ adóhalasztások és mérséklések, illetve a munkavállalók utáni bértámogatások időlegesen a közös piaccal összeegyeztethető támogatásnak minősülnek, és megengedett a támogatás halmozás is bizonyos keretek között. Ugyanilyen szabályok mentén elfogadható, sőt ösztönzött, a COVID

---

⁵² Commission Decision (EU) 2020/491 of 3 April 2020 on relief from import duties and VAT exemption on importation granted for goods needed to combat the effects of the COVID-19 outbreak during 2020, OJ L103 of 3 April 2020

⁵³ <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/european-union-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>

⁵⁴ https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/TF_consolidated_version_amended_3_april_8_may_29_june_and_13_oct_2020_hu.pdf

⁵⁵ Council Directive (EU) 2020/876 of June 24, 2020 amending Directive 2011/16/EU to address the urgent need to defer certain time limits for the filing and exchange of information in the field of taxation because of the COVID-19 pandemic

visszaköltöztek az eredeti országukba annak ellenére, hogy munkaviszonyukat a másik országban továbbra is fenntartották. Ez a helyzet számos nehézséget okozhat az országok közötti adóztatási jogok megosztásában és az adóegyezmények alkalmazásában. A felmerült kérdésekre az OECD, mint az OECD Modell Egyezmény megalkotója, és az értelmezésére hivatott szervezet igyekezett (nem mindig kielégítő) válaszokat adni.⁵⁸

A munkavállalók esetén több kérdés is felmerülhet. A legnagyobb adóhatást az fejt ki, ha a munkavállaló illetősége megváltozik amiatt, hogy másik országból végzi a távmunkát. Nagyon sok ország belföldi illetőségűnek tekinti azt a magánszemélyt, aki legalább 183 napot az országban tölt, vagy ott van a szokásos tartózkodási helye. Előfordulhatnak ennél egyszerűbb szabályok is, a magyar törvények például minden magyar állampolgárt automatikusan belföldi illetőségűnek tekintenek. Az egyezmények a nemzeti szabályokat felül írják, de előfordulhat, hogy a magánszemély illetősége a COVID alatt megváltozik amiatt, hogy hosszabb ideig a másik országban lévő otthonából dolgozik. Az adóegyezmények szerint csak a belföldi illetőség országában lehet adóztatni a munkaviszonyból származó jövedelmet, ha a munkavégzés is az illetőség országában történik. Ha tehát az illetőség megváltozik amiatt, mert a magánszemély a járvány idejére haza költözött és onnan folytatja távmunkában a külföldi munkaviszonyát, akkor előfordulhat, hogy emiatt a korábbi munkavégzés országa elveszti az adóztatási jogát. Sok ország (pl. Anglia, Ausztrália) a COVID intézkedés csomagjának a részeként bevezetett átmeneti szabályokat, amelyek kimondják, hogy az ott ragadt magánszemély nem válhat az ott töltött plusz idő miatt belföldi illetőségűvé.

Még nehezebb azoknak a helyzetek, akik eddig rendszeresen a másik országba jártak át dolgozni (ún. 'frontier workers'). Ilyen helyzetek tipikusan a határ mentén fordulnak elő, amikor a magánszemély a határ egyik oldalán lakik, de a másik oldalán dolgozik. A helyzetük különlegességét az okozza, hogy bár nem belföldi illetőségűek a munkavégzés országában, a belföldi illetőségűekkel egyenértékű személyi és családi kedvezményekre jogosultak, mivel minden (vagy közel minden) jövedelmük abból az országból származik. Amennyiben a COVID miatt megváltozik a munkavégzés helye, akkor a jövedelem már nem ugyanabból az országból származik, és ezért elveszíthetik a kedvezményekre való jogosultságukat. A helyzetet az OECD nem tudja megnyugtatóan rendezni. Ugyanakkor azok az országok (főleg Németország és a Benelux államok), ahol ez a szituáció gyakran fordul elő szerződéseket kötöttek egymással, hogy a munkavégzés helyének a COVID miatti változása ne befolyásolja az adóztatást.

Az OECD abban a kérdésben is állást foglalt, hogy az elbocsátáshoz kapcsolódó jövedelmet, vagy munkavégzés kiesése miatti jövedelem kiegészítést úgy kell tekinteni, mintha azt a magánszemély a korábbi munkavégzésének a helyszínén kereste volna.

Magyarországon jelenleg nincs átmeneti szabály ezekre a helyzetekre, ezért jogosan merülhet fel az a kérdés, hogy a külföldi munkáltatójának a COVID járvány miatt Magyarországról távmunkát végző munkavállalója mikor válik magyar belföldi illetőségűvé, illetve hol adóztatható elsődlegesen a távmunkáért kapott jövedelme. Amennyiben mindkét ország belföldi illetőségűnek tartja a magánszemélyt a nemzeti törvényei alapján, akkor az illetőséget az állandó lakóhely, a

---

⁵⁸ <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/oecd-secretariat-analysis-of-tax-treaties-and-the-impact-of-the-covid-19-crisis-947dcb01/>

létérdekek központja és a szokásos tartózkodási hely alapján kell eldönteni, de az illetőség ezek alapján is megváltozhat a munkavégzés helyének változása miatt.

A távmunka a vállalkozás számára is járhat adókockázattal, mivel a másik államban állandó helyen történő gazdasági tevékenység végzés telephelyet keletkeztet. A COVID miatti távmunkával kapcsolatban az OECD tanulmány először is leszögezi, hogy az nem a vállalkozások döntésén alapult, hanem vis major, illetve a kormányok döntéseinek a következménye. Hozzáteszi azt is, hogy a vállalkozásnak a magánszemély lakása, ahonnan távmunkában dolgozik általában nem áll rendelkezésre, ezért az nem tekinthető állandó helynek a telephely definíció értelmében. Még ebben az esetben is keletkezhetne a vállalkozásnak telephelye, ha a magánszemély távmunkában a vállalkozás számára értékesít, szerződéseket köt, de csak akkor, ha ez nem a vészhelyzet miatt következik be és nem átmeneti.

Nehezebb a helyzet az építkezésekkel. Az adóegyezmények a külföldi vállalkozás által a másik országban megvalósított építkezést egy év elteltével tekintik telephelynek, azonban ebbe az időszakba a leállások (pl. téli leállás) is beleszámítanak. Mivel az Adóegyezmények explicite kimondják a leállások idejének a beszámítását, ezért a COVID miatti leállás esetén is telephely, és ezzel adókötelezettség fog keletkezni az építkezés országában, ha az építkezés teljes időtartama az egy évet meghaladja.

Általános szabály az adóegyezményekben, hogy az irányítás helye telephelyet keletkeztet. Sok nemzeti jogban, így a magyar társasági adó törvény alatt is, az irányítás helye a külföldi társaságot adózási szempontból belföldi illetőségűvé teszi. Ha tehát a vállalkozás vezetője a COVID ideje alatt másik országból távmunkával irányítja a vállalkozást, akkor az a vállalkozás számára az igazgató illetősége szerinti országban adókötelezettséget eredményezhet. COVID szabály ez alól annyiban tesz kivételt, hogy ha az utazási korlátozások miatt, átmenetileg áll fenn a helyzet, akkor az általános szabály nem alkalmazandó.

5. Összefoglalás

A COVID járvány a gazdaság és a magánélet minden területére, így az adózásra is kihatással van. A gazdasági válság az adófizetést megnehezíti, vagy akár el is lehetetleníti. A nemzetközi gazdasági ügyletekhez kapcsolódó adóztatási jogok megváltozhatnak a munkavégzés fizikai helyének változása miatt, ami külön terheket róhat mind a vállalkozásokra, mind a munkavállalókra, és nehezebben átlátható adózási helyzeteket eredményezhet. Az adókönyvitések, halasztások, mérséklések ugyanakkor a válság hatásainak az enyhítését, a vállalkozások fennmaradását, a gazdasági kapacitás megtartását szolgálják. Hosszabb távon a válság az államoknak jelentős gazdasági visszaesést és többletkiadásokat eredményez. A válság intézkedésekhez és a kilábaláshoz szükséges forrásokat elő kell teremteni, ennek egyik módja lehet új ágazati adók bevezetése. A magyarországi adóintézkedések többségükben illeszkednek a nemzetközi ajánlásokhoz, és ezzel hozzájárulnak a járvány mielőbbi leküzdéséhez és a gazdasági növekedés helyreállításához.

A bizalmi vagyonkezelés és a családi vállalkozások jövője
A generációváltás egyik eszköze

Prof. Dr. Lukács János, egyetemi tanár, intézetvezető – Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet,
janos.lukacs@uni-corvinus.hu

dr. Hajdu Tibor Zoltán, PhD hallgató - Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel Tanszék,
tiborzoltan.hajdu@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A magyarországi társas vállalkozásoknak a nagy számosságuk mellett három alapvető jellemzőjük van. Egyrészt a vállalkozások döntően a rendszerváltozás és az azt követő harminc év „gyermekai”. Jellemzően ezek a vállalkozások még az első generációs alapítók tulajdonosi-menedzseri irányítása alatt vannak, nincsen tapasztalat a generációváltás lebonyolításában. Másrészt ezek a vállalkozások a vállalati fejlődés viszonylag rövid időtartamát élték meg. A jogi formációjuk és méreteik igen változatos képet mutatnak. A családi és nem családi, vagy a kényszervállalkozás és klasszikus üzletszerű gazdasági tevékenységre való szerveződés szerinti elhatárolás problémás. Harmadrészt ezek a társas vállalkozások jellemzően nincsenek felkészülve és előkészítve egy alapító tulajdonos-menedzsertől függetlenített működésre, a tulajdonosi utódlásra. A jelen tanulmányban azt tekintjük át, hogy milyen lehetőségeket kínál és milyen szerepet tölthet be a bizalmi vagyonkezelés a generációváltásban, a vállalkozások utódlásban. Milyen esetekben célszerű alkalmazni? Miért hatékony intézmény? Mik az előnyei és milyen kockázatai vannak? Hogyan kell felkészülni egy ilyen konstrukció működtetésére?

kulcsszavak:

utódlás, generációváltás, bizalmi vagyonkezelés, vállalatok, vagyonátörökítés

1. Bevezetés

A negyedik ipari forradalom nemcsak a termelési folyamatok digitalizációját, hanem az üzleti folyamatok paradigmaváltását is jelenti. A lineáris Porter-féle értéklánc körkörössé válik, kialakul a platform alapú üzleti modell, ahol a szereplők folyamatos interaktív és iteratív kapcsolatba kerülnek egymással. Mindez, a meglévő vállalati szervezeti, irányítási és foglalkoztatási struktúrák átalakítását, a termelékenység növelését kényszeríti ki.

Ezen külső, a világgazdasági változásokból származtatott kényszerítő tényezők mellett a jelenkori magyar vállalkozásoknak van egy belső fejlődési specifikációja is. A rendszerváltás idején vállalkozóvá vált nemzedék az elkövetkező években fogja elérni a nyugdíjas kort, a tulajdonosi-menedzseri generációváltás tömegesen fog jelentkezni. Másrészt a vállalkozások az elmúlt évtizedekben úgy növekedtek, hogy a vezetési és működési struktúrájuk időközben elavulttá vált, „kevésbé képesek a következő fejlődési ugrásra: a vezetőségbe a családtagok helyére/mellé külső szakértelmet bevonni” ([13]. p. 245).

2. A bizalmi vagyonkezelés

A bizalmi vagyonkezelés jogintézményét a 2014. március 15. napján hatályba lépett Polgári Törvénykönyv vezette be a magyar jogrendszerbe [1] (2013. évi V. törvény Hatodik könyv, Kötelmi jog XVI. Cím, XLIII. fejezet - A bizalmi vagyonkezelési szerződés).

A bizalmi vagyonkezelés egy háromszereplős jogviszony, melynek szereplői a vagyonrendelő, a vagyonkezelő és a kedvezményezett. Tartalma, hogy az eredeti tulajdonos, a vagyonrendelő személyétől független vagyonkezelő megkapja a vagyon feletti tulajdonosi jogosultságokat azzal a feltétellel, hogy a vagyon kezelésével és hasznosításával kapcsolatos döntéseit úgy kell meghoznia, hogy a vagyonon vagy annak egyes elemein keletkezett haszon a vagyonrendelő által kijelölt „kedvezményezett” vagyonát gyarapítsa. [12]. A vagyonkezelő dologi jogilag ugyan korlátlan tulajdonjogot szerez a kezelt vagyon felett, de kötelmi jogilag korlátot jelentenek számára a vagyonkezelési szerződésben foglaltak és a kedvezményezettek érdekei ([3] p. 27).

A vagyon átadásával a vagyonrendelő „elveszti” a vagyontárgyat. Megszűnik a tulajdona a vagyontárgyon és elveszti a tulajdonból fakadó összes jogosultságát, a rendelkezés jogát, a birtoklás jogát, a használat jogát és a hasznok szedésének a jogát.

A vagyonrendelő nem a jogi értelemben vett teljes vagyonát, hanem az általa kijelölt egyes vagyontárgyait vagy a vagyontárgyainak összességét adja át a vagyonkezelőnek vagyonkezelésre. A vagyonrendelő „aktívumok” csoportját, azaz csak aktív vagyonelemeket (és kötelezettségeket nem) ad át, melyet a vagyonkezelő már egységként, „kezelt vagyonként” kezel.

1. ábra: A vagyon körforgása a bizalmi vagyonkezelés rendszerében

Forrás: saját szerkesztés

A bizalmi vagyonkezelés valójában a „*vagyon körforgása*”, a vagyontárgy rendelése, a vagyontárgy kezelése és a vagyontárgy kiadása. A határidős ügyletekhez hasonlóan, két időben eltolódó, egymást követő ellenkező irányú tulajdonátruházási mozzanatként is leírható: a

vagyonkezelő által tett vagyonrendelésből (a bizalmi vagyonkezelési szerződés megkötésekor) és a vagyonkezelő által eszközölt vagyonkiadásból (a bizalmi vagyonkezelési szerződés lejártakor) tevődik össze. A köztes időszakban pedig a kezelt vagyon változik (dinamika) és a vagyonkezelőnek keletkezik az átranzferált vagyonra gazdálkodási kötelezettsége.

A bizalmi vagyonkezelés lényege a vagyontárgy szempontjából a gazdálkodás, mely az érték megőrzését, növelését és a kedvezményezett juttatások biztosítását jelenti. A bizalmi vagyonkezelés a vagyont önálló egésként kezeli, mert a kezelt vagyontárgy helyébe lépő vagyontárgy vagy más érték (biztosítási összeg, kártérítés stb.), továbbá mindezek hasznai is a kezelt vagyon részei akkor is, ha azok nem szerepelnek a kezelésre átadott vagyon nyilvántartásában.

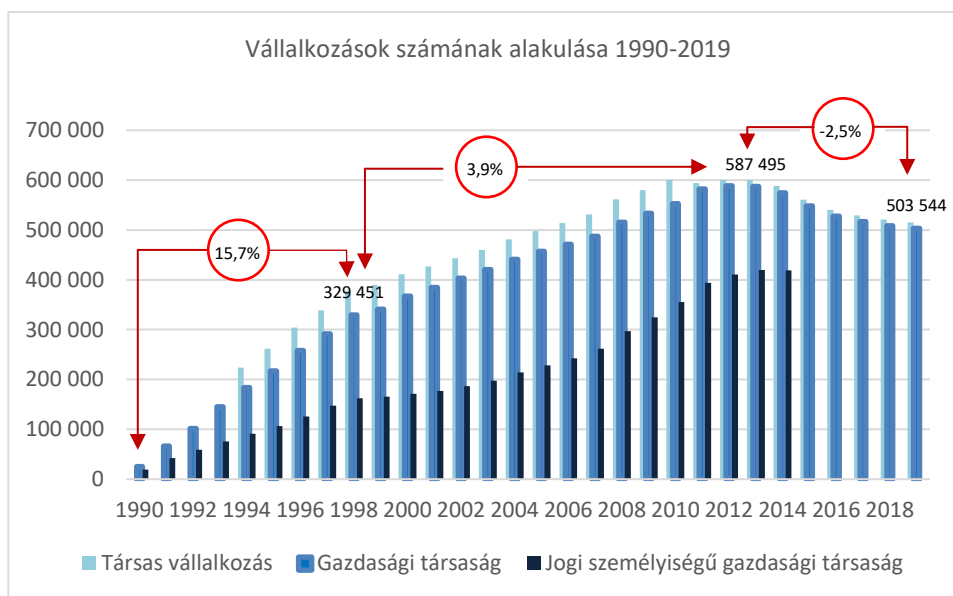
3. A bizalmi vagyonkezelés a generációváltás eszköze

A bizalmi vagyonkezelés célját tekintve két csoportba osztható. Az első esetben a vagyonrendelőnek az a célja, hogy az elkülönített vagyontárgyak aktívan kerüljenek kezelésre, mert ő azok kezelését már nem tudja vagy nem akarja végezni, vagy egyszerűen gondoskodni kíván azok jövőbeli sorsáról (*vagyonátörökítés*). A második csoportba tartoznak azok az esetek, amikor a bizalmi vagyonkezelést valamilyen gazdasági *cél elérése* érdekében eszközül alkalmazzák.

A tulajdonosi generációváltás szempontjából az első csoportnak lehet jelentősége. A vállalkozás tulajdonosa a vállalat utódlási problémáit tudja ezen intézmény alkalmazásával megoldani úgy, hogy a vagyon egyben marad és képes előre rendelkezni az utódlás általa kijelölt rendjéről. Biztosítja a vállalkozás zökkenőmentes folytatásának a lehetőségét.

A hazai vállalatfejlődés jellemzői

A rendszerváltást követően gyorsuló ütemben több ezer magánvállalkozás jött létre „fölről lefelé” az állami tulajdon lebontásának eredményeként, vagy „alulról felfelé”, a saját üzleti elképzelés alapján felépített vállalkozási formában. A növekedés csökkenésbe fordult és figyelemre méltó a vállalkozások számának folyamatos csökkenése a kétezres évek közepétől. A tendencia megfordulásával egyidejűleg a 90-es évek rendszerváltó nemzedéke napjainkban éri el a nyugdíjas korhatárt.

2. ábra: A társas vállalkozások a gazdasági társaságok és a jogi személyiségű gazdasági társaságok számának alakulása és a gazdasági társaságok időszaki átlagos növekedési üteme 1990-2019.

Forrás: [19] <http://KSH> Társas vállalkozások száma, Letöltés 2020.11.22. – saját szerkesztés

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium által kidolgozott „A magyar mikro-, kis és középvállalkozások megerősítésének stratégiája, 2019-2030” [6] hivatkozott Opten Kft. számításai szerint a tulajdonosi életkor alapján számítva a legalább 100 millió forint éves árbevétel feletti vállalkozásoknak több, mint a felét fogja a közeljövőben a generációváltás érinteni. Ez kb. 12 ezer vállalkozás. Számításaik szerint kb. 850 magántulajdonban lévő középvállalat van, amelynek az árbevétele meghaladja az 1 millió eurót (300-360 millió forint). Ezen vállalkozások esetében a cégtulajdonosok átlagéletkora 62 év. A Magyar Nemzeti Bank becslése [10] szerint pedig a 60 év feletti tulajdonossal rendelkező vállalkozások száma 53 ezer.

A problémát azonban nem a vállalkozások számosságának alakulása, hanem az utódlási kérdések megoldatlansága és a generációváltásra való teljes vagy részleges felkészületlenség okozza. A hazai vállalkozások jellemzően első generációs vállalkozások, ahol az alapító-menedzserek még továbbra is a vállalkozások irányítói. Nincsen tapasztalat a generációváltásra. A vállalkozások „átadása” a fiatalabb generációknak nem történt meg, jellemzően külső menedzserek sem kerültek bevonásra a vállalati irányításba.

A vállalkozások belső szervezete és működési folyamatai sincsenek felkészítve egy átadásra. A vállalkozás működtetése és vezetése még gyakran ma is a tulajdonos-menedzser „kézi irányításával” történik. Nem kerültek szervezeti struktúrák és rendszerezett döntési folyamatok kialakításra. A vállalkozás az alapító tulajdonos-menedzser nélkül nem önjáró, a döntéseket nagyrészt egyszemélyben hozza meg.

További probléma, hogy a generációváltást és a vállalkozás utódlását olyan időben kell megoldani, amikor a gazdasági környezet is jelentős átalakuláson megy keresztül. A negyedik ipari forradalom, a gazdaság digitális átalakulása a hagyományos, egymásra épülő értékláncokat szétszakítja és körkörös „platform” gazdaságot alakít ki. Az válik sikeressé, aki a piaci

impulzusokra gyorsan tud reagálni és hatékonyan működő, és gyorsan reagálni képes szervezetet tud kiépíteni és működtetni.

A családi vállalkozások meghatározására nem alakult ki még egységes hazai definíció. A csoportismérvek meghatározásában a kutatók a nemzetközileg legelfogadottabb definíciókból [16] indulnak ki és a csoportképző ismérveknél figyelembe veszik a családot, a vállalatot és a tulajdon hármását ([13], [17]), de eltérő szempontból és mértékben. Egységes definíciót azért is nehéz megalkotni, mert a nagy gazdasági nemzedékváltás, a rendszerváltó generáció utódlásának még csak a küszöbén vagyunk, a második generáció még csak most kezdett 'beszívárogni' és szerepet vállalni a magánvállalkozások vezetésében. A kis- és közepes vállalkozások (KKV) és a meghatározó részben családi tulajdonban levő vállalkozások halmaza nem teljesen fedi egymást. Nem minden KKV vállalkozás van családi kontroll alatt és vannak olyan családi vállalkozások melyek méretüket tekintve bőven kívül esnek a KKV körön és a nagyvállalati kategóriába tartoznak.

A téma aktualitása és gazdasági indokai

A magyar jogalkotás a bizalmi vagyonkezelés területén évtizedes lemaradásban van, amely történelmi és gazdasági okokkal magyarázható, A társadalmi vagyonnál (állami, kincstári, önkormányzati), valamint a különböző alapoknál már korábban is megfelelően szabályozott volt a kezelésbe adott vagyon nyilvántartása és adózása, de a magánvagyonok bizalmi kezeléséről ez nem mondható el, mivel erősen beidegződtek a negatív hozzáállások, sztereotípiák, társadalmi előítéletek, s jellemző volt a bizalmatlan légkör, illetve az irigység. A gazdag elitet hazánkban soha nem övezte morális elismertség. Gyakori az a nézet, hogy a vagyont nem lehet becsületes munkával összegyűjteni, hanem csak korrupcióval, ügyeskedéssel, csalással, helyezkedéssel, alvilági módszerekkel. Ennek árnyéka sok esetben még a tisztességes vállalkozókra is rávetül. Ezen téves képzetek kialakításában rendkívüli szerepe és felelőssége van a médiának. [23]

A rendszerváltás óta jelentős vagyonok halmozódtak fel azokban a megközelítőleg harmincezer családi vállalkozásban, amelyek gazdaságilag és politikailag is nagy befolyással bírnak. A privatizáló korosztály a '80-as évek „negyveneséi”, akik mostanra aktív életpályájuk végéhez közelítenek. Ezen családi vállalkozások negyven százaléka generációváltó cégnek számít. Ezek mindegyikének egy szabályozott generációváltásra volna szüksége, melynek hiánya jelentős vagyonvesztést eredményezhet. A bizalmi vagyonkezelés intézménye többek között ebben próbál segíteni, mivel a bvk lényege egy időzített, előre eltervezett vagyonátörökítés.

A magyar "trust" 2013-as megjelenése új dimenziót nyitott a vagyonkezelés, vagyontervezés területén. A bizalmi vagyonkezelés elsődleges célja alapján lehet szerződéssel vagy egyoldalú jogüggyellett létrehozni egy bizalmi vagyonkezelést. A szerződéssel létrehozott bizalmi vagyonkezelés a vagyonkezelő és a vagyonrendelő között létrejött megállapodás, amelyben a szerződő felek megállapítják a vagyonkezelés célját, meghatározzák a vagyonkezelésbe adandó vagyontárgyakat, annak értékét, a vagyonkezelés során folytatandó és kerülendő tevékenységeket, és kijelölik a kedvezményezetteket, esetlegesen a protektort, és szintén igény szerint a vagyonrendelő jogutódját. A szerződésben szintén szabályozásra kerül a vagyonkezelés időtartama, esetleges felmondási esetek, a megszűnés lehetséges módjai, illetve a vagyon és hozamainak kiadására vonatkozó megállapodások.

Az egyoldalú jogügylettel létrehozott bizalmi vagyongazdálkodásoknak két főbb típusa van. Az egyik az, amikor a vagyongazdálkodó és a vagyongazdálkodó személye megegyezik, a másik pedig amikor végrendelettel kerül a bizalmi vagyongazdálkodás megalapításra. Mindkét esetben figyelembe kell venni a bizalmi vagyongazdálkodási szerződésre vonatkozó szabályozásokat, és a jogügyletet közjegyzői okiratba kell foglalni. A vagyongazdálkodó és a vagyongazdálkodó személyének egyezősége esetén, a kedvezményezettekkel szembeni jogszabályi korlátozások alapján, a vagyongazdálkodás kedvezményezettje nem lehet kizárólag a vagyongazdálkodó. A végrendelettel alapított bizalmi vagyongazdálkodás során a vagyongazdálkodó végrendeletben szabályozza a bizalmi vagyongazdálkodás lényeges részleteit. A bizalmi vagyongazdálkodás a vagyongazdálkodó halálával lép hatályba, a vagyongazdálkodó a kijelölés és a végrendeletben meghatározott feltételek elfogadásáról szóló, közjegyzői okiratba foglalt nyilatkozatával.

A bizalmi vagyongazdálkodás a vagyongazdálkodó személye alapján két csoportba sorolható: a nem üzletszerű és az üzletszerű (legalább két bizalmi vagyongazdálkodási jogviszony alapján végzi tevékenységét) formára. A nem üzletszerű bizalmi vagyongazdálkodási jogviszonyt az MNB-nél a szerződés megkötését követő 30 napon belül be kell jelenteni 30 ezer forint igazgatási szolgáltatási díj befizetés mellett. Az üzletszerű bizalmi vagyongazdálkodási tevékenység folytatása MNB engedélyköteles, amelyhez 500 000 forint összegű igazgatási szolgáltatási díjat kell befizetni, és csak átlátható, Magyarország területén székhellyel rendelkező kft., zrt., fióktelep vagy ügyvédi iroda végezheti, amely jó üzleti hírnévvel rendelkezik, főtevékenységként csak bizalmi vagyongazdálkodást, melléktevékenységként pedig a bizalmi vagyongazdálkodási kötelezettség teljesítéséhez szükséges, azzal közvetlenül összefüggő tevékenységet végez, köteles cégnevének vezérszavában e minőségét magyar nyelven szerepeltetni, szerepel a köztartozásmentes adózói adatbázisban, vagy az állami adóhatóságnál tartozása nem áll fenn, és teljes munkaidőben foglalkoztat egy közgazdászt és egy jogászt, ill. megbízási jogviszonyban egy könyvvizsgálót. A bizalmi vagyongazdálkodó vállalkozás tagja (tulajdonosa) nem folytathat üzletszerű és nem üzletszerű bizalmi vagyongazdálkodási tevékenységet.

Minden bizalmi vagyongazdálkodó vállalkozás évente – felhívás nélkül, legkésőbb az adott év július 30-áig – köteles igazolni az MNB-nek azt, hogy az engedély kiadásának feltételei fennállnak, és be kell küldenie a bizalmi vagyongazdálkodó vállalkozás könyvvizsgáló által hitelesített számviteli beszámolóját. Velük szemben nem alkalmazhatóak MNB felügyeleti ellenőrzési eljárások és intézkedések. a vagyongazdálkodásba vont vagyongazdálkodó figyelembe veendő a köteles rész számításakor. A vagyongazdálkodó, vagyongazdálkodó vagy a kedvezményezett halála, megszűnése esetén jogállása "örökíthetővé" válik, a helyébe lépő személyének és jogainak korlátozási lehetősége mellett. [2]

Bizalmi vagyongazdálkodás esetén tehát egy megbízási típusú elemekkel erősen átszőtt tulajdonátruházó szerződésről van szó: szétválasztja a vagyongazdálkodóval kapcsolatos rendelkezési és tulajdonosi pozíciókat, szabályozza a vagyongazdálkodó tevékenységét. A vagyongazdálkodónak folyamatosan legalább 70 millió forintos saját tőkét és a kezelt vagyongazdálkodó 20 százalékát elérő (minimum 70 millió forint, maximum 1,5 milliárd forint) pénzügyi biztosítékot kell felmutatnia. Minden egyes szerződést önálló adószám alatt és önálló számviteli egységként kell nyilvántartania, mivel senkinek a vagyona nem keveredhet másokéval. A vagyongazdálkodó vagyongazdálkodó díj ellenében a vagyongazdálkodó által tulajdonába adott kezelt vagyongazdálkodó saját nevében, a kedvezményezett javára kezeli, hasznosítja.

A bizalmi vagyonkezelés hazánkban lassan, de biztosan elkezdett egy generációs vagyontranszfer-szerepet betölteni a családi vagyontervezésben, és egyre több családi vállalkozás kerül bizalmi vagyonkezelésbe.

Jelenleg kilenc vállalkozás szerepel az MNB üzletszerű bizalmi vagyonkezelőket tartalmazó nyilvántartásában, s ebből csak öt aktív: a Primus Trust, az Abraham Goldmann, az Airon Trust, a Minerva és az Apello Trust BVK.

A tulajdonosi és a menedzser pozíciók szétválasztásának elméleti kérdései

A generációváltás egy vállalkozás tulajdonosi és/vagy a menedzseri pozíciójában bekövetkező személycserét jelenti. A tulajdonosi szempontból vizsgált vállalatfejlődési életpálya első szakaszában, az alapítói szakaszban a monolitikus kultúra a jellemző. Konvergáló érdekek jellemzik ezt a szakaszt, az alapító tulajdonos-menedzser preferenciái a meghatározóak. A vállalatfejlődési életpálya következő szakaszában a tulajdonosi struktúra többszereplőssé válhat (öröklés, bevonás, értékesítés stb. útján) megjelenik az utód generációk által irányított, többes családi tulajdonban levő vállalkozások. A tulajdonosi érdekközösség a vállalkozás értékének a növelésében fennmarad, azonban az egyes tulajdonosi érdekelteknek eltérő preferenciái alakulnak ki a kockázatvállalás, az osztalékpolitika, a növekedési időhorizont, befektetési stratégiák, szociális preferenciák stb. szempontjából. A monolit szervezetből a vállalat egy olyan tulajdonosi szervezetté válik, ahol a tulajdonosoknak eltérő saját preferenciáik és céljaik lehetnek.

Minél összetettebb a vagyon szerkezete, minél nagyobb a mérete, minél összetettebb a vállalkozás tulajdonosi köre és minél nagyobb létszámú, heterogénebb a család, annál inkább erősödnek a tulajdonos-menedzser és a tulajdonos-menedzser-család ellentétes érdekéből, gyakran szembenálló pozíciójából származó konfliktusok.

A közgazdasági tudományok két elméletét – az ügynökelméletet (principal-agent) és a gondnokelméletet (stewardship theory) – érdemes vizsgálni ezeknek a konfliktusoknak a kezelésére és megértésére. Az ügynökelmélet [11] szerint az a menedzser, aki nem tulajdonosa a társaságnak nem úgy vezeti azt, mintha a vállalkozás a sajátja lenne. Az ügynöki költség („agency cost”) [7] ekkor olyan ráfordítást (prémium, bónusz, juttatás) jelent, amely azért merül fel, hogy a menedzser érdekei találkozzanak a tulajdonosi érdekekkel. Chua, Christmas és Sharma [4] tanulmányában rámutatnak arra, hogy a 'nemcsaládi' menedzserektől való függőség mind terjedelmében, mind pedig mértékében statisztikailag jelentős.

A gondnokelmélet felfogása szerint a tulajdonos-menedzser viszonyát a bevonás és a felhatalmazás jellemzi. Az együttműködés és megosztás kultúráját teremti meg a vállalkozásban, ahol a tulajdonos és a menedzser érdekei és törekvései kölcsönösen idomulnak egymáséihoz és a hatékony működés érdekében kiemelt jelentősége lesz a vezetői képességeknek és a menedzseri kompetenciáknak [9].

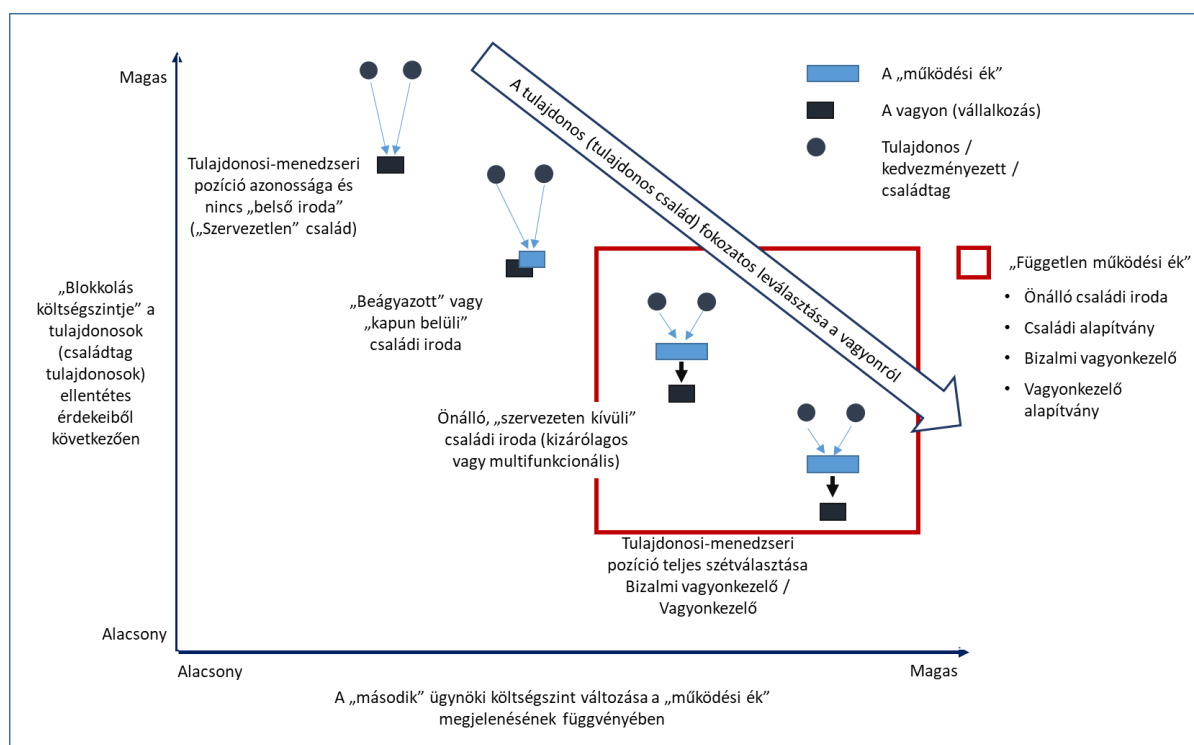
Bármelyik elméletet is vizsgáljuk, mindegyik elismeri a tulajdonos és menedzser ellentétes pozícióját. Az ügynökelmélet a racionális megközelítésből kiindulva kezeli azt, ahol a felek együttműködését a jutalmazás és szankciók rendszere (az ügynöki díj) határozza meg. A gondnokelmélet esetében a kapcsolat inkább emocionális, a bevonás, megosztás és együttműködés magatartási stratégiákra épít. A tulajdonos-menedzser ellentétes pozícióján kívül azonban a generációváltást követően kialakulhatnak a tulajdonosi csoporton belül ellentétek is. A tulajdonosi csoport tagjainak számossága és ellentétes érdekeik is jelentős költségeket („blockholder cost”)

[15] jelenthetnek. A tulajdonos családtagok között ellentétes érdekek alakulhatnak ki az osztalékfizetés mértékével, a vállalkozással kapcsolatos jövőkép, a növekedési pályával, a piaci terjeszkedési stratégiával kapcsolatban. A tulajdonosok konfliktusba kerülhetnek, ez blokkolhatja a döntéseket vagy a döntések elhúzódtatását eredményezheti, amik jelentős többlet költséget okoznak a vállalkozás számára.

A tulajdonosi szempontból a vállalt fejlődési életpálya első szakaszának végén az első tulajdonosi és menedzseri generációváltás (utódlás) idején jelenik meg először, majd azt követően a további generációváltásokkor és a tulajdonosi pozíció bármikor felhígulásakor (a többes tulajdonlás fokozódása) merül fel a tulajdonos-menedzser érdekek és/vagy a tulajdonos-tulajdonosi érdekek szétválásának és ütközésének a problémája. Szükségszerűen megjelennek azok a közgazdasági-jogi intézmények, melyek a tulajdonos-tulajdonos és/vagy a tulajdonos-vállalkozás (a menedzser) közé ékelődve biztosítják a vagyont hatékonyan működtetését. Ezen „működési ékek” célja, hogy a tulajdonosok egymás közötti konfliktusait tompítsa, feloldja. A tulajdonosi érdekeket azonos platformra helyezze, másrészt a vállalkozás növekedését és jövőbeli működését, a jövedelemtermelő képességének és értékének fenntartását, azaz a vagyont dinamikáját biztosítsák. Ilyen „működési ékek” lehetnek: *az önálló családi iroda, a családi alapítvány, a bizalmi vagyonkezelés és a vagyonkezelő alapítvány* (lásd 3. számú ábra).

A „működési ékek” alkalmazásának azonban van egy gazdaságossági és kockázatkezelési korlátja is. A működési ékeknek van fenntartási költsége, mely az „ügynöki díj” duplázódását is eredményezheti. Ahol a vagyont (a tulajdon), a menedzser és a család szétválasztásra kerül, ott megjelenik a vagyont kezelő szakértő tanácsadó, a vagyont működtetője (kezelője). A vagyont kezelője lesz a „közvetítő” a vagyont tulajdonosa (a család) és a vagyont operatív menedzsere (a vállalkozás vezetője) között. Zellweger szerint ekkor jelenik meg a „kettős ügynök” konfliktusa [14], ami az ügynökköltségek duplázódásával fog járni. A közvetítőnek (működési ék) jelentős fenntartási költségei lesznek, egyik oldalról ő kerül az ügynöki pozícióba, mert a tulajdonos családtagok megbízásából jár el, másrészt maga is tulajdonosként kezd viselkedni a vállalkozás menedzsereivel (ügynökeivel) szemben. A „közvetítő” (vagyonkezelő) az első szintű ügynök, akinek a feladata a vagyont menedzsereinek, a második szintű ügynököknek az ellenőrzése. Egy idő után azonban tulajdonosként kezd el működni és ez a tulajdonosi pozíciók és az ügynöki költségek duplikációjához fog vezetni.

1. ábra: A tulajdonos-menedzseri pozíció szétválása, a „működési ék” és az ügynöki költségek alakulása

Forrás: [16] Zellweger, Kammerlander 2015. p. 267. alapján – saját szerkesztés

A vagyonkezelés intézményi formájának a megválasztását, a „működési ék” típusának a kiválasztását a kijelölt személy, a családtag és a vagyon „távolsága” befolyásolja. Attól függően, hogy a rendelkező milyen mértékben kívánja a vagyont és az utód személyét „elszakítani” vagy eltávolítani egymástól, a magánvagyon kezelése történhet közvetlenül családi irodák vagy közvetetten vagyonkezelési szerződések formájában. Minél összetettebb a vagyon szerkezetében és méretében, valamint minél nagyobb létszámú és heterogénebb az utódlásra kijelölt család, annál inkább jellemzővé válhat a vagyon intézményes kezelése, az önállóan működő, külön szervezeti formával rendelkező működési ék („független működési ék”) – például a családi irodák (family office) vagy családi bizalmi vagyonkezelés (family trust) – formájában (lásd 3. sz ábra bekeretezett rész).

Vállalkozási és tulajdonosi élethelyzetek

Aldrich és Cliff tanulmányukban rámutatnak, hogy a vállalkozás családi beágyazottsága és a család szocioökonómiai jellege (a családi utódlás, munkaerő, norma, magatartásminták, értékek forrása) jelentősen befolyásolja a vállalkozás mindenkori jellegét és fejlődési irányát [18]. Minél nagyobb a „személyi átfedés”, a menedzsment (vezetés)-vállalkozás-tulajdonosi kör elemeiben, annál inkább szembesül a vállalkozás a tulajdonos vállalkozó személyes élethelyzetéből eredő és/vagy a vállalkozás folytatásával kapcsolatosan felmerülő problémáival. Ilyen, elsősorban a vállalkozás fenntartásához és az utódláshoz kapcsolódó helyzetek – amikor a bizalmi vagyonkezelés alkalmazása hatékony eszköze a vállalkozás tovább működtetésének – lehetnek:

- *A vállalkozás fenntartásának igénye.* A bizalmi vagyonkezelés alkalmas eszköze a vállalkozás folytatásának és fenntartásának, mert a vállalkozó a vállalkozását átadja olyan szakértelemmel rendelkező vagyonkezelőnek, aki azt a vagyonkezelési szerződésben meghatározottak szerint aktívan kezeli. Ilyen helyzet alakulhat ki, amikor a kilépési szándékai ellenére a tulajdonos nem tudja vállalkozását értékesíteni vagy egyáltalán megfelelő utód sincs.

- *Képességek hiánya.* Kialakulhat olyan helyzet, amikor a vállalkozás folytatására van utód, vagy vannak családtagok, de ők képességeiket tekintve egyáltalán nem alkalmasak a vállalkozás átvételére.

- *Felkészültség hiánya.* Elképzelhető, hogy vannak utódok, de ők még nem elég felkészültek a vállalkozás folytatására. A bizalmi vagyonkezeléssel kellően hosszú időre (maximálisan 50 év) transzferálható a társaság a vagyonkezelő részére, aki azt szakmailag irányítja és kezeli, mindaddig, amíg a megjelölt utódok a közvetlen irányítás átvételére nem készülnek fel.

- *Cselekvőképtelenség esete.* Előfordulhat, hogy a vállalkozás folytatására nincsen még, vagy egyáltalán nincsen cselekvőképes utód (az utód még kiskorú vagy az utód tartósan cselekvőképtelenné válik).

- *Felkészülés a jövőre.* Az alapító vállalkozó-tulajdonos még életében átadja a vállalkozását a vagyonkezelőnek úgy, hogy az átadással egyidejűleg meghatározza a vállalkozás, vagy az átadott vállalatok csoportjára vonatkozó vagyon és portfólió kezelési irányelveket, amelyek mentén a vállalatot a vagyonkezelőnek működtetni kell.

- *Felaprózódás elkerülése.* A vagyonrendelő tulajdonos-vállalkozó a bizalmi vagyonkezelés alkalmazásával megakadályozhatja, hogy az öröklés során kialakuló szükségszerű vagyonmegosztás és vállalkozásának feldarabolása megtörténjen, vagy azt, hogy az utód tulajdonosok között ellentétes tulajdonosi érdekek kialakuljanak. A potenciális örökösök nem tulajdonhányadot kapnak, hanem kedvezményezettként a vagyonból származó „annuitás jellegű hozamot”, juttatást kapnak.

A bizalmi vagyonkezelés alkalmazásának előnyei és hátrányai

A bizalmi vagyonkezelésbe adással a vagyonrendelő tulajdonosnak a vállalkozása feletti irányítási és menedzsment joga megszűnik. A vagyonátadást követően nem ő fogja a vállalkozásait irányítani, nem ő felel a stratégiáért és a hasznok, az osztalék sem őt illetik, uralma a vagyontárgyon megszűnik. A bizalmi vagyonkezelés a vagyonrendelő számára azért is lehet különösen kedvező, mert nemcsak a vagyontárgyat (a vállalatot) képes a jövőbeli tulajdonosok között potenciálisan kialakuló érdekellentétek elől „biztonságba helyezni”, hanem olyan képességeket is meg tud szerezni a vállalkozás részére, amelyekkel azelőtt az nem rendelkezett, vagy amelyekhez az erőforrások addig hiányosan álltak rendelkezésre. Ilyen képességek lehetnek:

- *Kontroll:* A vagyonrendelő képes lesz a „jövőre nézve” a vagyontárgyait kontrollálni. A bizalmi vagyonkezelés alkalmazásával a vagyonrendelő a kedvezményezetteket „megvédi” a vagyontárgyak (a vállalkozás) alkalmatlan vagy hibás kezelésétől, mely így a vagyon kezelőjére hárul. A vagyonkezelési szerződés megkötésével a vagyonrendelő az általa elképzelt módon megvalósított kontrollt képes alkalmazni a jövőre.

- *Folyamatosság*: A vagyonrendelő képessé válik a vagyontárgyak folyamatos kezelésére és a vállalkozás folyamatos menedzselését akkor is tudja biztosítani, amikor élethelyzetében változás vagy váratlan fordulat következik be.

- *Diszkréció*: Lehetővé teszi, hogy az eredeti tulajdonos „láthatatlanná” váljon.

- *Hozam*: A vagyonrendelő az általa kiválasztott vagyontárgyakat és azok „hozamait és jövedelmeit” átadja a vagyon kezelője részére és csökkentheti ezzel a saját adófizetési terheit.

- *Egyben tartás*: Lehetővé teszi a vagyon egyben tartását és a vagyon szétaprózódásának a megakadályozását, mert a bizalmi vagyonkezelésbe adással az örökösök közvetlen joga a kezelt vagyonon megszűnik és a hozamok biztosításáért a vagyonkezelő felel.

- *Professzionizálódás*: A családi jelleg elvesztésével párhuzamosan szükségszerűen megjelenik a vállalati struktúrák és a vállalati irányítás átalakításának a jelensége. Kialakulnak, illetve tovább fejlődnek a vállalat szervezeti és vezetési struktúrái.

- *Képességek és készségek megszerzése*: A bizalmi vagyonkezelésbe adás lehetőséget teremt arra, hogy az addig a vállalkozásnál nem, vagy csak hiányosan meglévő készségeket és képességeket megszerezze, a szakértelem és vezetői képesség vállalkozásba integrálásán, megszerzésén keresztül.

- *Tudástranszfer*: Az új szervezeti és vezetési struktúrák kialakulásával megerősödik a nem családi menedzserek szerepe, akik inkább a *formalizált információkat* veszik figyelembe döntéseikkor. [8]. Az ezirányú igényük nyomást fog jelenteni a fennálló vezetői és számviteli információs, kontrolling rendszerekre, és maga után vonja a pénzügyi számviteli, a vezetői számviteli és a vezetői információs rendszerek és jelentések kialakításának és tovább fejlesztésének igényét [5], [8].

- *Üzemgazdasági optimalizálás*: Lehetőség nyílik arra, hogy a vállalkozás irányítása és működtetése szervezettebb keretekben történjen, szabványossá váljanak a belső gazdálkodási folyamatok, eljárások. Strukturált döntési, jelentési és információs folyamatok alakulhatnak ki.

A vállalkozás átadásával a vagyonrendelő az operatív működtetés jogát is elveszti, a vállalkozás működésének és működtetésének kontrollja kikerül a hatásköréből. Ez hátrányos lehet a vagyonrendelő számára, de ezen a bizalmi vagyonkezelési szerződésben és a kiegészítő szabályrendszerekben korlátok között lesznek tarthatók. Ilyen, megfelelő eszközökkel kezelhető hátrányok lehetnek:

- *Eltávolodás a tulajdontól*. A bizalmi vagyonkezelés időszakára a vagyonrendelő „elválik” a tulajdonától, de a vagyonkezelési szerződésben lefektetett szabályrendszere és annak betartatásán keresztül képes a vagyon kezelését kontrollálni,

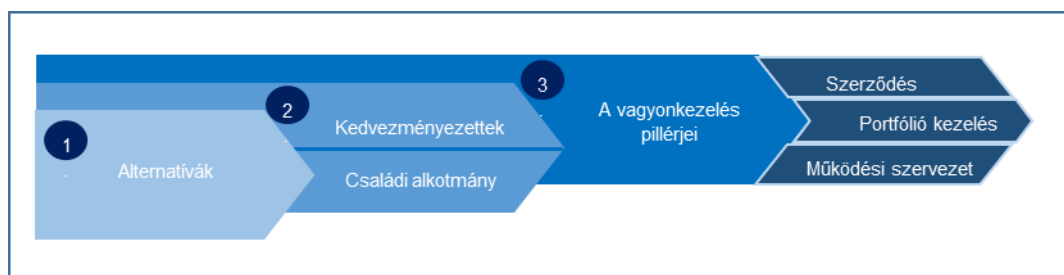
- *A menedzser-tulajdonosi ellentét kialakulása*. A vállalkozás vagyonkezelőhöz való transzferálása nem csak a tulajdonjog elvesztését jelenti, hanem az operatív irányítási és menedzsmentjogok feladását is. A vagyonkezelési szerződésben és az annak alapján készülő további szerződésekben meghatározhat olyan elveket és irányokat, amelyek feloldják vagy enyhítik a menedzser-tulajdonos ellentétet.

- *A vagyonérték és a hozam konfliktusa*. Ellentmondás keletkezik a vagyon értékének megőrzése és a vagyonhozam maximalizálása, a vagyonból biztosított kedvezményezett juttatás között. A

vagyonkezelési szerződésben a preferenciák egyértelmű meghatározásával az egyensúly fenntartása szabályozható.

A bizalmi vagyonkezelés felkészülési folyamata

A vállalkozások bizalmi vagyonkezelésbe adását egy egymásra épülő több lépésből álló felkészülési folyamat előzi meg. A vállalkozást fel kell készíteni (a vagyont elő kell készíteni) az utódlásra és a bizalmi vagyonkezelésbe adásra. Fel kell készíteni a vagyon rendelőjét (az alapító tulajdonost), meg kell határozni a vagyonkezelés tárgyát, ki kell jelölni a kedvezményezettek körét, ki kell választani a vagyonkezelő személyét és ki kell alakítani a vagyonkezelő működésének modelljét és koncepcióját (például a kapcsolattartás rendjét a vagyonrendelővel és a kedvezményezettekkel) is. A felkészülés három fő jól körül határolható szakaszra bontható: (i) A vagyonrendelőnek el kell döntenie, hogy a vagyontárgyaival mit kíván tenni (alternatíva kiválasztása), (ii) meg kell jelölnie a kedvezményezetteket és (iii) ki kell dolgoznia a vagyonkezelés keretrendszerét.

4. ábra: A bizalmi vagyonkezelés kialakításának a folyamata

Forrás: saját szerkesztés

▪ *Alternatíva kiválasztása*

A vagyon rendelőjének meg kell győződnie, hogy a bizalmi vagyonkezelés a reális opció vállalkozása jövőjére, az utódlás megvalósítására. Mit akar elérni, milyen célból kívánja a bizalmi vagyonkezelést alkalmazni? Meg kell vizsgálni, hogy a vállalkozás (a vagyontárgyak) alkalmas-e a bizalmi vagyonkezelésbe adásra. Fel kell készíteni a vállalkozását és meg kell találni a megfelelő szervezeti és működési formákat. Döntési folyamatokat kell kialakítani, meg kell találni az arra alkalmas vezetőket, sok esetben rendezni kell a pénzügyi-gazdálkodási helyzetet is.

▪ *A kedvezményezettek kijelölése*

A bizalmi vagyonkezelésbe adás során a vagyonrendelőnek ki kell jelölnie azon személyeket, akik kedvezményezettként juttatásokban fognak részesülni. A kedvezményezettek lehetnek a vagyon kezelés indulásakor meglévő vagy a státuszt később elnyerő személyek. Meg kell határozni a juttatások feltételrendszerét. A vagyonrendelő a felkészülés részeként a jövő generációi számára kibocsáthatja a „családi alkotmányt”, mely egy jogi kötőerővel nem, de a család tagjai részére erkölcsi kötőerővel rendelkező dokumentum, amely iránymutatást és magatartási normákat fogalmaz meg az utódgenerációk számára.

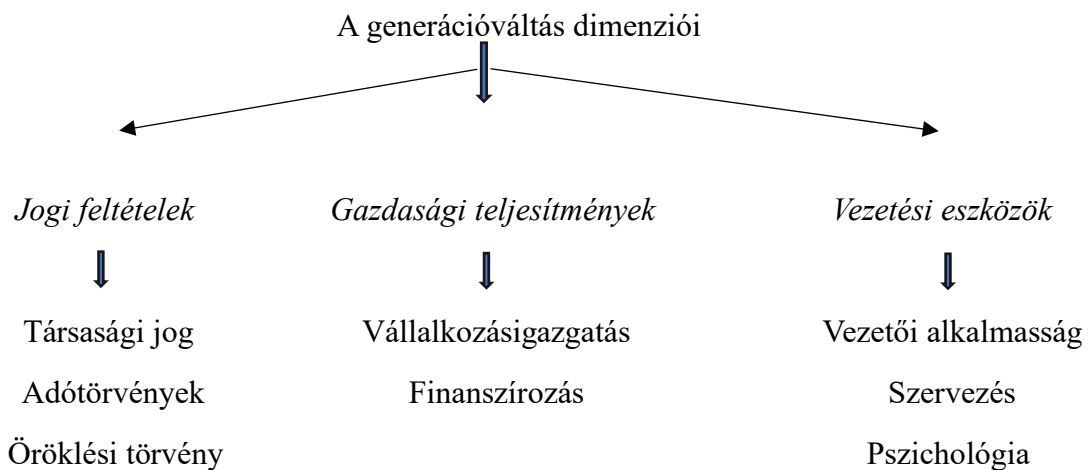
▪ *A vagyonegzelői rendszer „pillérjei”*

A felkészülés harmadik eleme a vagyonegzelői rendszer „pillérjeinek”, a vagyonegzelési szerződésnek és az átadott vagyon (a vállalat) kezelését szabályozó portfólió kezelési elveknek és a működést támogató szervezeti kereteknek a kidolgozása. Ebben kerülnek meghatározásra azon alapelvek és iránymutatások, amelyek alapján a vagyont a vagyonegzelőnek kezelnie kell.

2. *A generációváltás problémái*

A szabályozott és gördülékeny generációváltás jogi környezetének kialakítása nem csak magánügy, ugyanis a hazai családi vállalkozások 80%-a nem éli túl a generációváltást, ami nagyon sok munkahely elvesztésével, adóbevételek kiesésével, s ebből következően fokozódó állami tehervállalással jár. Az idősebb generáció jellemző tulajdonsága a „vagyonegybetartás” igénye. Ugyanakkor a fiatalok vállalkozási hajlandósága nagyon alacsony.

A családi vállalkozásban a generációváltás mindig nagy horderejű kérdés, hiszen a cég gazdasági léte függhet annak sikerétől. Fordulópontot és kihívást jelent a cégnek, a vezetésnek, a dolgozóknak, a hitelezőknek és az üzleti partnereknek, mivel jelentős kockázatokkal járhat, de újabb lehetőségekkel is kecsegtethet. Komplex és összetett folyamatról van szó tehát, amit rendszerszemléletben és szakszerűen kell megtervezni és irányítani. Sikere attól függ, hogy az érintettek mennyire kapnak világos képet a családi vállalkozás helyzetéről, motívumairól, céljairól, a kapcsolódó, valóságban is létező kockázatokról és a jövedelmező működés lehetőségeiről.

A sikeres generációváltás forgatókönyve

A sikeres generációváltás gyakorisága a magyar családi vállalkozásokban elég alacsony, a tapasztalatok száma korlátozott. Eddig mindössze 7%-uknál történt meg a cégirányítás átadása.

Németországban a családi vállalkozások 80%-a már vegyes vezetésű (nem a tulajdonos az első számú vezető), évente 8%-a felhagy az üzleti tevékenységgel betegség, baleset, halál vagy utód hiánya miatt (generációváltást csak a családi vállalkozások 54%-ában tudták szabályozni családi-belső utódlással), és csak az utódok 20%-a szeretné folytatni szüleik vállalkozását. Inkább kivonulnak az operatív irányításból. A családi vállalkozók számos problémával szembesülhetnek

az utódlás megszervezése során. A sikeres váltásnak nincs egy előre megfogalmazott standardja. Mindig egyéni megközelítésről van szó. Olyan, mint egy méretre szabott öltöny, és nem egy konfekció, amit leemelünk a polcról. Az öröklés érthető módon csak akkor lehetséges, ha vannak olyan gyerekek vagy rokonok, akik hajlandóak és képesek átvenni, és sikeresen folytatni a családi vállalkozást. Ha nincs alkalmas örökös, akkor más, észszerű alternatív megoldást kell keresni a családi vállalkozónak. Ilyen lehet a bizalmi vagyionkezelés, a családi alapítvány létrehozása, a cégeladás a vezetők részére.

A családfői és egyben cégvezetői magatartás mondható helyesnek, amikor az utódokat minél előbb, nyomás nélkül beavatják és bevonják a gazdálkodásba. A gyerekek kicsi koruktól kezdve dolgoznak a családi vállalkozásban, személyesen ismerjék meg az alkalmazottakat, szívják magukba a vállalkozói légkört. A családfőnek a lehető leghamarabb – nyíltan és őszintén – beszélni kell a nemzedékváltásról, kijelölve a mérföldköveket és az utódot. Ezek után természetesen a jelölteket megfelelő elméleti képzésben kell részesíteni, és kellő szakmai és vezetési tapasztalatokat kell szerezniük. A legnagyobb gondot általában a válságmenedzselési gyakorlat hiánya és a stratégiaváltásból eredő problémák okoznak. Ha esetleg bebizonyosodik az utód alkalmatlansága, vagy sorozatban rossz üzleti döntéseket hoz, akkor a cégbedőlés attól függ, hogy mennyire hibátűrő a szervezet.

A generációváltás sikeressége egyrészt az előd, másrészt az utód hozzáállásától és attitűdjétől függ. Komoly problémát jelent, ha az előd nem kívánja, vagy nem hajlandó a megszokott pozícióját, hatalmát, az irányítást átadni a potenciális utódjának, mert nem bízik annak tehetségében, vagy csak azért nem, mert túlértékeli saját fontosságát, esetleg fél a jövőbeni jelentéktelenség szerepétől, a verejtékesen megszerzett vagyion elvesztésétől, továbbra is szenvedélyesen elkötelezett élete munkája mellett, nem képes attól megszabadulni, időben rendezni az utódlást, de ezzel az egész vállalkozása jövőjét veszélybe sodorja.

Ugyanakkor az új generációnak is lehetnek olyan, a családi vállalkozást akár ellehetetlenítő, magas környezetvédelmi elvárásai, amellyel szemben saját karrierjük csak alárendelt szerepet játszik. Sokszor – korlátokat nem ismerve – mindent akarnak, és mindent egyszerre. Un. opciós szörfösök. A fő hangsúlyt az önmegvalósításra és a szabadságra helyezik, ami megnehezíti, és sokszor el is buktathatja az utódlás tervezését. Hiányzik belőlük az elengedés képessége, vállalkozói gén, kreatív hajtóerő, hajlandóság, erkölcsi kötelesség, de leginkább a tapasztalat. Az elődnek nem a generációváltásról szóló döntését kell újra és újra elhalasztani, hanem mindent meg kellene tennie az utódja tapasztalat hiányának kompenzálása, a szükséges ismeretek összegyűjtése és a téves döntéstől való félelmük csökkentése érdekében.

A generációk tipizálása

A szakirodalom ([20], [21], [22]) az előző generációnak kilenc, az új generációnak pedig öt típusát különbözteti meg.

Az előző generáció, az előd tipizálása

- a) Érzelmileg sikeres vállalkozó (intuitív, hűséges, elkötelezett, környezetével nem kommunikál, vezetéselméleti hiányosságai vannak).
- b) Gyors döntéseket hozó, határozottan cselekvő, a számokban és a belső kontrollokban hívó vállalkozó.
- c) Nagyhatalmú hálózatépítő, aki hagyja, hogy a szervezet önjáró legyen, és ő inkább csak a „külgyminiszteri” szerepet tölti be a cégben.

- d) Elfoglalt eladó típus, aki cége minden ügyfelével szoros kapcsolatot igyekszik ápolni.
- e) Játékos technikus típus, aki menedzselés helyett inkább termékfejlesztésekkel, feltalálásokkal, ötletelekkel foglalkozik, és szereti az úttörő szerepét betölteni.
- f) Technokrata sáfár, adminisztrátor típus, aki szereti a rendet és a fegyelmet. Megköveteli a szabályok betartását, egy elnyomó őr, akit a figyelő mentalitás jellemzi.
- g) Nyugodt, derűs „küldött”, aki mindent a jól működő vezetésre bíz.
- h) Kiszorító konzerv típus, aki egy, már régen nem jövedelmező cégét vezeti, ami egyben egy generációs zsákutcának is számít.
- i) Ragaszkodó pátriárka, aki saját szerepét túlértékeli, magát pótolhatatlannak tartja. Az örök koronahercegnek képzele magát.

Az új generáció tipizálása

- a) Tanulni hajlandó megfigyelő, aki fél a felelősségvállalástól, és így inkább örök tanuló vagy asszisztens szeretne maradni saját cégében is.
- b) Türelmetlen cselekvő típus, aki gyors, energikus, kreatív, világos elképzelésekkel bír és konfliktusokat teremt.
- c) Konceptió tervező, aki minduntalan túlméretezett elképzelésekkel rukkol elő, állandóan finomítani és új módszereket szeretne bevezetni. Túlzottan elméleties, és hiányzik belőle az operatív irányítás képessége.
- d) Látomásos impulzusgenerátor típus, aki tele van elvont ötletekkel és irreális vágyakkal.
- e) Távoli műértő, akit igazából nem érdekli a cég, és ő inkább egy „reggeliző igazgató”.

Egy családi vállalkozásban a családtagok és a vállalat üzleti érdekei közötti érzelmi kapcsolatok átfedik egymást. A család szoros interperszonális kapcsolatokról szól, a gyermekek gondozásáról, a család összetartásáról és a családtagok közötti igazságosságról. A vállalat a piaci versenyről, a gazdasági sikerről, a következő generáció jövőjének biztosításáról szól. A családi és üzleti érdekek ilyen összefonódása a családi vállalkozások egyik erőssége. Válsághelyzetekben rugalmasabbak, gyorsabban tudnak döntéseket meghozni és hosszú távon stabilabbak. A családi vállalkozások sikere azonban nemcsak az anyagi lehetőségektől függ, hanem az adott vállalkozók képességeitől, elképzeléseitől, innovációitól, vezetőitől, alkalmazottaitól, ügyfeleitől, beszállítóitól és hitelezőitől is. A generációváltás gyakran kritikus a családi vállalkozás szempontjából, mert nem tudni, hogy az utódok ugyanolyan képzetek, megbízhatóak lesznek, mint elődeik. Ha az utódok rossz vállalkozóknak bizonyulnak, vagy családi konfliktusok merülnek fel az utód választása miatt, és ezek a viták nyilvánosságra kerülnek, akkor az belső és külső károkat okozhat a vállalat hírnevében. Az alapvető probléma a hamis elvárásokból fakad: amikor a családi vállalkozóknak gyermekeik vannak, akkor hallgatólagosan feltételezik, hogy utódjaik lesznek. Arra számítanak, hogy gyermekeik átveszik a vállalkozást, rendelkeznek a családi vállalkozás működtetéséhez szükséges szakmai és személyes készségekkel, és nem tudnak elképzelni mást, mint elődeik nyomdokaiba lépni, és folytatni munkájukat.

3. Következtetés (Összefoglaló)

A magyar vállalatok hármaskockázatnak vannak kitéve: (1.) nem készültek fel a generációváltásra és nincsen abban tapasztalatuk (2.) a szervezeti-működési struktúrájuk sincs felkészítve egy transzformációra, tulajdonosi transzferre, (3.) a külső gazdasági-környezeti hatások erősödő nyomást jelentenek a változtatásra.

A bizalmi vagyonkezelés Magyarországon is alkalmas eszköze lehet a vállalkozások, a családi vállalkozások jövőjének a megoldására. Egyrészt segíteni tud az utódlási helyzetek megoldásában. Másrészt a vállalkozásokban olyan szervezeti-strukturális átalakításokat kényszeríthet ki, mely a vállalkozások hosszabb távú tartós fennmaradását és növekedését szolgálják.

A bizalmi vagyonkezelés alkalmas eszköze a vállalkozás folytatásának és az alapító tulajdonos-menedzser természetes személy élethelyzetéből eredő helyzetek megoldására is, átmenetileg vagy tartósan. Képes a vállalkozás folyamatos és fenntartható működésének a biztosítására, de közvetíthet olyan hiányzó képességeket és készségeket is, amik átmenetileg nincsenek, vagy még egyáltalán nem alakultak ki a vállalkozásnál.

A „kettős ügynök” problémája kezelhető a bizalmi vagyonkezelés intézményének működési garanciáival, a vagyonkezelési szerződésben és a kiegészítő szabályokban lefektetett feltételekkel (például portfólió kezelési szabályzat), vagy egy másik „üzemeltetési ék”, azaz a tulajdonos és a vállalkozás (menedzsment) közé beékeltek másik intézményi forma alkalmazásával. A vagyonrendelő preferenciája fogja meghatározni, hogy a vagyonnal szembeni kettős elvárásból (a „vagyon ellentmondása” problémájából) a vagyonérték maximalizálása vagy a vagyomból származó jövedelemnek, a kifizetésnek legyen prioritása.

A vállalkozás jövőbeli fejlődésének, a vállalati utódlásnak és a generációváltásnak alkalmas és hatékony eszköze lehet a bizalmi vagyonkezelés azért is, mert védelmet ad a vagyonnak, garanciákat biztosít a vagyonrendelőnek és biztosítja a kedvezményezettek, (az utódok) jövedelmét is.

Előnyös a vagyonrendelőnek, mert biztosítja a vállalkozás működésének a folytonosságát és rögzíti a jövőbeli tulajdoni viszonyokat, szerkezetet. Előnyös a vállalkozás számára, mert olyan vezetési-szervezési know-how-t, tudást és képességeket tud közvetíteni, melyekkel azelőtt nem rendelkezett a vállalkozás, biztosítva ezzel a jövőbeli fejlődési és növekedési lehetőségeket. A vagyonrendelő számára potenciális „hátrányt” jelent a tulajdonról való lemondás, a vállalkozás felett stratégiai és operatív kontroll elvesztése. Azonban ez a megfelelően kialakított és szabályozott vagyonkezelési szerződéssel és kapcsolódó szabályrendszerekkel szabályozható, kontrollálható.

A bizalmi vagyonkezelés azonban nem tipizálható. A vagyonkezelés tárgyát jelentő vállalkozáshoz hasonlóan egyedi jellegű. Minden egyes helyzetet önállóan, a vállalkozás jellegére, a vagyonrendelő tulajdonos és a kedvezményezett személyére szabva kell kialakítani.

Felhasznált források

Jogszabályok

[1] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

[2] A bizalmi vagyongazdálkodásról és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény és azt módosító, az egyes törvényeknek az üzleti környezet jogi versenyképességének növelése érdekében szükséges módosításáról szóló 2017. évi LXI. törvény

Szakirodalom (Folyóiratcikkek, könyvek)

[3] B. Szabó G., Illés I., Kolozs B., Menyhei Á., Sándor I. 2018. A bizalmi vagyongazdálkodás (Második, bővített és aktualizált kiadás), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

[4] Chua J., 1999., 'Defining the Family Business by Behavior' [Chua, Jess H.](#), [Chrisman, James J.](#), [Sharma, Pramodita.](#) Entrepreneurship: Theory & Practice. Summer99, Vol. 23 Issue 4, p19-39. 21p.

[5] Giovannoni, E., Maraghini, M.P. Riccaboni, A. (2011), "Transmitting Knowledge Across Generations: The Role of Management Accounting Practices", Family Business Review, Vol. 24 No. 2, pp. 126-150.

[6] Innovációs és Technológiai Minisztérium (2019): A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája (2019-2030). Innovációs és Technológiai Minisztérium, Budapest.

[7] Jensen, Michael C., Meckling, William H., (1976) Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure, Journal of Financial Economics. Oct76, Vol. 3 Issue 4, p305-360. 56p.

[8] Kellermanns, F.W. (2005), "Family Firm Resource Management: Commentary and Extensions", Entrepreneurship: Theory and Practice, Vol. 29 No. 3, pp. 313–319.

[9] Madison, Kristen & Holt, Daniel & Kellermanns, Franz & Ranft, Annette. (2016). Viewing Family Firm Behavior and Governance Through the Lens of Agency and Stewardship Theories. Family Business Review. 29. 65-93.

[10] Magyar Nemzeti Bank (2019): Pénzügyi stabilitási jelentés, 2019. május. Magyar Nemzeti Bank, 2019. május.

[11] Ross, Stephen A., (1973) [The Economic Theory of Agency: The Principal's Problem](#), American Economic Review. May73, Vol. 63 Issue 2, p134-139. 6p.

[12] Vékás L., Gárdos P., (szerk.) 2018. Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, Wolters Kluwer Kft., 2018

[13] [Wieszt, Attila](#) & [Drótos, György](#) (2018): I Családi vállalkozások Magyarországon. In: Kolosi, Tamás; Tóth, István György (szerk.) Társadalmi Riport 2018, Budapest, TÁRKI.

[14] Zellweger, Thomas., 2017. Managing the Family Business – Theory and practice (Thomas Zellweger, Professor of Management, University of St. Gallen, Switzerland) 2017., Edward Elgar Publishing Inv. ISBN 978 1 78347 070 9.

[15] Zellweger, Thomas & Kammerlander, Nadine. (2015). Family, Wealth, and Governance: An Agency Account. Entrepreneurship: Theory and Practice. in press. 10.1111/etap.12182.

- [16] Chua J., 1999., 'Defining the Family Business by Behavior' [Chua, Jess H.](#), [Chrisman, James J.](#), [Sharma, Pramodita](#). *Entrepreneurship: Theory & Practice*. Summer99, Vol. 23 Issue 4, p19-39. 21p.
- [17] Kása, Richárd - Radácsi, László - Csákné, Filep Judit (2017) 'Családi vállalkozások Magyarországon', BGE Budapest Lab Working Paper Series, BGE Budapest Lab, Budapest.
- [18] Aldrich, Howard E., 2003., 'The pervasive effects of family on entrepreneurship: toward a family embeddedness perspective' Howard E. Aldrich, Jennifer E. Cliff, *Journal of Business Venturing* 18 (2003) 573–596
- [19] Adorján-Lukács-Róth-Veit: *Számvitel speciális kérdései 2019*, MKVKOK 2019, Budapest, ISBN 978-963-9878-45-7, pp. 347–319
- [20] DIHK-Report zur Unternehmensnachfolge 2011. Zahlen und Einschätzungen der IHKs zum Generationswechsel, 2011.
- [21] Unternehmensnachfolge in Bayern, Fachhochschule der Wirtschaft (FHDW) in Paderborn gemeinsam mit dem Betriebswirtschaftlichen Forschungszentrum der Universität Bayreuth im Auftrag des Bayerischen Staatsministeriums für Wirtschaft, 2011.
- [22] Die optimale Planung", Hrsg. Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, 2011

Letöltések, hozzáférések

- [23] KSH (2020) Társas vállalkozások száma, URL: [https://www.ksh.hu/KSH Társas vállalkozások száma 1990-2010_3_2_1_1i/](https://www.ksh.hu/KSH_Tarsas_vallalkozasok_szama_1990-2010_3_2_1_1i/) [https://www.ksh.hu/KSH Társas vállalkozások száma 2010-2014_3_2_1_2i/](https://www.ksh.hu/KSH_Tarsas_vallalkozasok_szama_2010-2014_3_2_1_2i/) [https://www.ksh.hu/KSH Társas vállalkozások száma 2014-2019_3_2_1_3i](https://www.ksh.hu/KSH_Tarsas_vallalkozasok_szama_2014-2019_3_2_1_3i) , Hozzáférés 2020. november 22.

Számviteli oktatási konferencia 2020. szeptember 1.

Budapesti Corvinus Egyetem,
Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági jogi Intézet, Számvitel Tanszék

Előadások:

Gyenge Magdolna: A COVID-19 hatása az egyetemi oktatásra, vizsgáztatásra – az egyetemi intézkedések időrendi feldolgozása

Mikáczó Éva, Tarpataki Nóra, Filyó Janka, László Norbert: Hallgatók vélekedése a vírushelyzet alatti tanulásról

Mikáczó Éva: Pénzügyi számviteli informatika II. tárgyban szerzett tapasztalatok

Becsei Annamária, Serfőző Gyula, Szabóné Veres Tünde: PKE tárgyak távoktatási tapasztalatai

László Norbert: Nagy számvitel tárgyak vizsgaeredményeinek összehasonlító elemzése

Tarpataki Nóra, Filyó Janka: Online oktatás – módszertanok, platformok, előnyök, hátrányok

Martin Kíra: A 2019/20 tanév II. félévének értékelése a HALVEL-ben

Lakatos László Péter: Nemzetközi tapasztalatok az on-line oktatásra a felsőoktatásban és a felnőttképzésben

Pénzügyi-számviteli informatika 2. tárgy fejlesztési tapasztalatai
Dr. Mikáczó Éva Ilona Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi, Számviteli és
Gazdasági Jogi Intézet, Számvitel tanszék, tudományos segédmunkatárs
eva.mikaczo@uni-corvinus.hu

Absztrakt

A felsőoktatás fejlődésre ösztönző tényezői többek között a munkahelyi elvárások, az oktatási intézmények közötti verseny és a hallgatók szocializációjának változása. Az oktatásban túlsúlyban levő hard-skill-ek helyett, illetve mellett elengedhetetlen a soft-skill-ek fejlesztése. A kutatásomat a Pénzügyi-számviteli informatika 2. (PSZI2) tárgyra vonatkozik, amely Pénzügy-számvitel szakon (BA) tanulók számára, a képzés utolsó félévében kötelező tárgy. Az egyetemi koncepció (LEO szemlélet) alapján az önálló munkavégzésre, problémamegoldásra képes számvitelesek képzése a cél. A korábban tanult ismeretek szintetizálására épülő esettanulmányt, IKT eszközök használatával, a csoporttagokkal és az oktatóval való kooperáció segítségével oldják meg, ezzel a felelős munkavégzés és együttműködés kompetenciáit fejlesztve. A kutatás a hallgatók kérdőíves megkérdezése alapján a tanulási stílusuk, az előképzettségük a kurzus során elért eredményük illetve a kurzusról alkotott véleményük között keresi a kapcsolatot. Az eredmények alapján a jövőben feladatuk a kommunikáció fejlesztése a tantárgyi követelmények, feladatok, eszközök területén; az ismeret átadás eszközeinek sokszínűségének bővítésével a hallgatói igények minél teljesebb kiszolgálását segíteni; egyéni konzultációval biztosítani a képességekben mutatkozó különbségek leküzdését. A feladat és esettanulmány a lehetséges megoldási elágazások közötti tudatos választási lépések sorozata, melynek önálló elvégzésére kell felkészíteni a hallgatót.

Kulcsszavak:

felsőfokú oktatás, oktatásfejlesztés; oktatásmódszertan; oktatási hatékonyság mérése;

Bevezetés

A felsőoktatás fejlődésre ösztönző tényezői többek között a munkahelyi elvárások, az oktatási intézmények közötti verseny és a hallgatók szocializációjának változása. A fejlesztés nemzetközi és hazai céljai hasonlóak: az iskolaelhagyók arányának csökkentése, a diplomások arányának növelése, a Lifelong learning résztvevői arányának növelése, a mobilitás emelése. A célok eléréséhez jogszabályi, szervezeti, finanszírozási és képzési intézkedések szükségesek, amelyek kívül állnak egy oktató hatáskörén. A képzés tartalmi és módszertani témaköre közelebb áll az oktatóhoz, ezért a kutatásomban ezzel foglalkozom. Az optimális módszer nagyban függ attól, hogy kiknek (életkor, létszám, hazai, külföldi); milyen képzési formában (egyetemi szakképzés, nappali, esti, levelező, táv, szakmai gyakorlat, duális képzés, mentorálás), milyen tartalommal (tantárgyi – komplex, elmélet – gyakorlat, alapozó – ráépülő) oktatunk. Nagyban befolyásolja a módszert az is, hogy ki az oktató (hazai – külföldi, elméleti – gyakorlati szakember, milyen annak a személyisége); illetve milyenek a tárgyi feltételek (oktatási helyek, szaktermek, laborok, technikai eszközök).

Az egyetemi minőség legfontosabb értékelői a hallgatók. A hallgatói elégedettség méréséhez elsőként az elégedettséget kell definiálni, a szakirodalomban fellelhető számos megfogalmazás közül kettő ami az oktatási területre jól értelmezhető: „Az elégedettség adott személy öröme, vagy csalódottsága, ami egy termék vagy szolgáltatás, várakozással szemben érzékelt teljesítményének (vagy eredményének) az összehasonlításából származik.” (Kotler, 1998: 74.[1]). Az elégedettség a minőségről alkotott értékítélet alapján átfogóan vagy komponensenként is megragadható. „A minőség a termék vagy szolgáltatás jellemzőinek összessége, amelyek alkalmassá teszik elfogadott, vagy értelemszerű szükséglet kielégítésére” (Kotler, 1998: 90.[1]).

A hallgatói elégedettség elsősorban fogyasztói és nem vevői elégedettség, mivel a legtöbbször nem ők fizetnek érte. Setényi János vevőközpontú oktatásból számomra nagyon fontos gondolata, „Vevőközpontúság olyan szemlélet, amely segíti az oktatási intézmény és vevőköre közötti kölcsönös elkötelezettség kialakulását” (Setényi 1993. [2]). A hallgató, aki saját törekvés nélkül csak az oktatótól várja a fejlődése előmozdítását csalódnai fog.

Módszertan

Az oktatásban túlsúlyban levő hard-skill-ek helyett, illetve mellett elengedhetetlen a soft-skill-ek fejlesztése. Az önismeret, a motiváció, az együttműködés, a rugalmasság és a szociális és nyelvi készségek (Hawkins 2013. [3]) a komplex problémamegoldó képesség (Világ gazdasági Fórum 2014), az innovációra való képesség, nyelvi-, kommunikációs-, és szervezési képességek, informatikai készségek fejlesztésének hatékony módszereit kell megtalálnunk és alkalmaznunk. A felsőoktatásban az **önszabályozó tanulás** tudatos alkalmazásával a kínálatból az adott személy számára fontos elemek igénybevételével lehet hatékony fejlődést elérni. (Molnár 2013. [4]) A **kompetencia modell szerint** a nevelés a fejlesztendő pszichikus rendszerekre, komponensekre fókuszál, amely a kívánatos személyiség kialakulásához vezet szemben a hagyományos modellel, ahol a kiválasztott tananyag elsajátítása a cél. (Henczi – Zöllei 2007. [5], Berner 2004. [6])

A képzés **kimenet-orientált megközelítése** annak rendszerezését adja, hogy a hallgatóknak mit kell tudniuk, mire kell képesnek lenniük a képzés végére. (Kennedy 2007: 21. [7]) Az egyes tantárgyakra lebontott tanterv nem minden esetben tud a képzés egészére épülő komplex problémák megoldására felkészíteni. Gyakorta vetődik fel egy integráló, probléma megoldó megközelítést tartalmazó tantárgy kialakítása a képzési szakasz végére. (BCE fejlesztési terv [8])

A **projektmódszer**, amely a tanulók érdeklődésére, a tanárok és a diákok közös tevékenységére építő módszer, amely a megismerési folyamatot projektek sorozataként szervezi meg. (Falus és munkatársai 2003: 278; [9] Dewey J 1993: 81 [10]) A módszer a tanulási célnak megfelelően

kijelölt probléma megoldáshoz vezet. (LEO) A gyakorlat technikai eszközeinek (számítógép, programok) használatát követeli meg. (IKT) Az elvárt kompetenciák (kritikus gondolkodás, kreativitás, kommunikáció, önirányítás, időmenedzsment) gyakorlása, fejlesztése irányába hat. (Kompetencia, Önszabályozás, Kooperáció) (Kiss, 2016. [10]. Mint látható, komplex módon ötvözi a tanulás – tanítás módszertan eszközeit, ez adja a nehézségét és az alkalmazásának kiemelt jelentőségét. Bodnár és tsa. 2017. [11]

Az oktatás során elért eredmények értékeléséhez „fogyasztó központú” megközelítéssel a **hallgatói visszajelzések** különböző eszközeit használjuk. (Andavölgyi 2018, [12] Az egyetemi oktatás kapcsán a teljes képzésről a végzetek munkahelyi értékeléséről, előmeneteléről kaphatunk visszajelzést a Diplomás Pályakövetési Rendszer (DPR) adatai alapján [13]. Az oktatás folyamatában az egyes kurzusok végén félévente ad visszajelzést a hallgató az egyetemi kurzusokról. A Hallgatói Véleményezési Rendszerben (Halvel) 1-5 skálán értékelik a tantárgyak fontosságát, érdekességét, tanulhatóságát, illetve az oktatók felkészültségét, oktatásmódszertanát, a saját személyes hozzáállásukat. Az egyes tantárgyak speciális tartalmi kérdései az egyetemi szintű kérdőívben nem kerülnek megfogalmazásra, ezért több tanszék tantárgyi kérdőívvel igyekszik az egyes tantárgyak speciális oktatási eszközeit, módszereit hatékonyságát, a hallgatók velük kapcsolatos attitűdjét felmérni. (Kazainé 2018. [14])

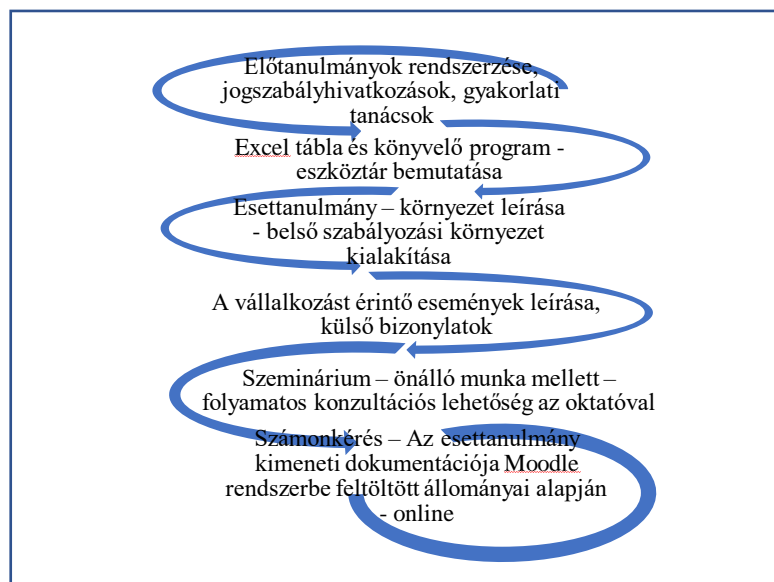
Kutatás

Az egyéni törekvésem a számviteles felsőoktatás területén alkalmazható módszerek felkutatása és a bevezetés feltételeinek eredményeinek dokumentálása. A vizsgálat a Pénzügyi-számviteli informatika 2. (PSZI2) tárgyra vonatkozik, amely Pénzügy-számvitel szakon (BA) tanulók számára, a képzés utolsó félévében kötelező tárgy. A képzés során korábban tanult, ismeretanyagot komplex rendszerré szervezve, gyakorlatközeli módszerekkel és informatikai eszközök felhasználásával egy féléves esettanulmányba szervezve használjuk fel. Az alapozó tantárgyak: Gazdasági jog; Számvitel alapjai; Pénzügyi számvitel I-II; Pénzügyi-számviteli informatika 1, Adózási ismeretek. Az elméleti ismeretek vázlatos - ismétlésre hivatott - összefoglalása online környezetbe került, hang-alámondásos diaszor formájában. Az előtanulmányokban való jártasság mérését online teszt teszi lehetővé, hogy a hallgató saját maga győződhessen meg a felkészültségéről. A fejlesztés előtt ezen témák ismertetése a szeminárium része volt, így ahogy ez kikerült a szemináriumról, időt takarítottunk meg, amely lehetővé tette, hogy bővítsük az esettanulmányban feldolgozható problémák körét.

A kurzus során Excel alapú leegyszerűsített online programban zajlik a főkönyvi könyvelés, a Moodle felületről letölthető alapbizonylatok alapján. Az előtanulmányok között megjelent tantárgyakban a bizonylatok adataiból az egyszerűsített főkönyvi feldolgozáshoz szükséges információkat adjuk meg kiemelve azokat a bizonylati formából. Ebben a tantárgyban szembesülhetnek a hallgatók a tényleges bizonylattal, meghatározva a bizonylattal szembeni követelményeket és a nem szabályos bizonylat kezelési módját, melyek a főkönyvi feldolgozás mellett a pénzügyi mozgások, adók, készlet mozgás stb. elvégzéshez a visszakereshetőséghez és az adatbiztonsághoz kapcsolódnak. A szükséges analitikus rendszert az elvárások ismeretében önállóan kell a hallgatóknak kidolgozni.

A LEO szemlélet alapján Fischer – Halász 2009. [15] az önálló munkavégzésre, problémamegoldásra képes számviteles képzése a cél. A korábban tanult ismeretek szintetizálására épülő esettanulmányt, IKT eszközök használatával, a csoporttagokkal és az oktatóval való kooperáció segítségével oldják meg, ezzel a felelős munkavégzés és együttműködés kompetenciáit fejlesztve. A hatályos jogszabályok olvasását is beépítettük a feladatok közé, ennek azonnali kontrollját online teszt kitöltéssel oldjuk meg. Az alapvető munkamódszer az önálló feladatmegoldás, amelyet segít az oktatói konzultációs lehetőség. A hallgatók egymásközi konzultációjának kizárása nem megoldható, de nem is cél, hiszen a munkájuk során a későbbiekben is építhetnek a szakma bizonyos területein nagyobb jártasságot szerzett kollégákkal

való konzultációra. Az ellenőrzés, visszajelzés, értékelés heti gyakoriságú, amit a 100 fő körüli létszám esetén is lehet vállalni értékelést segítő algoritmusok kiépítésével. A rendszer felépítésről készült összefoglalást a 1. ábra mutatja.

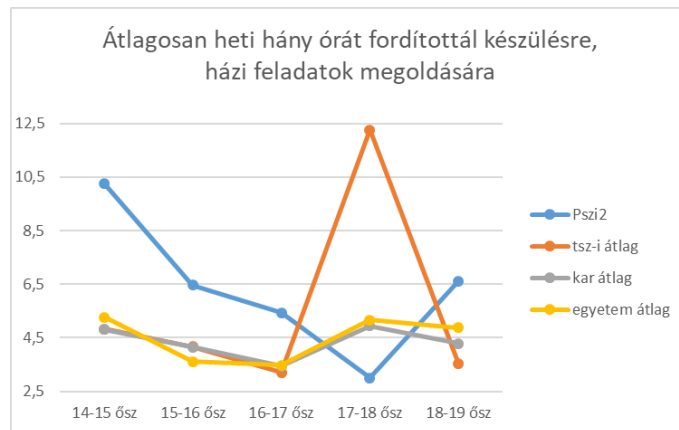
1. ábra A Pénzügyi-számviteli informatika 2. tantárgy fejlesztési koncepciója

Forrás: Saját szerkesztés

A Halvel-ben az elmúlt 5 évről rendelkezésre álló adatokból végeztem szekunder kutatást, mely során a fejlesztés lépéseinek a hatását kerestem a hallgatói eredményekre és véleményre. (Halvel adatok az egyes félévekből a következő rekordszám (hallgatószám) feldolgozása alapján álnak rendelkezésre 2015/16: 46 fő; 2016/17: 61 fő; 2017/18: 62 fő, 2018/19: 69 fő, 2019/20: 82 fő.) A 2019-2020-es tanévben a Moodle felületen kitöltött 13 kérdőív a Szitó Imre féle tanulmánytervezési kérdőív (Bernáth és tsai. 2015.[16]) kérdései mellett saját szerkesztésű kérdéseket tartalmazott az előtanulmányok, a közvetítő-, segítő eszközök felhasználása, a hallgatók feladattal eltöltött ideje, a tárgy hasznossága, az előzetes várakozásoknak való megfelelése valamint a képzés végére becsült kompetenciáik területére vonatkozóan. A tantárgy 82 fős hallgatói létszámából jellemzően 75 fő töltötte ki a kérdőíveket, a záró kérdőív esetén a kitöltők száma 35-re csökkent. Kvalitatív és kvantitatív módszereket felhasználva a hallgatói vélemény és elért eredmény számszaki adatai mellett a kapott szöveges értékelés és a tanári kerekasztal beszélgetés mögöttes információi alapján vizsgálódok. Az adatok feldolgozása és elemzése az Excel Power Query szerkesztője és az IBM SPSS 25 programcsomagjával történt, amelyek használatát a Budapesti Corvinus Egyetem tette lehetővé. Több összekapcsolódó változó vizsgálatára szolgál a faktorelemzés, ahol a változók csoportokba (faktorokba) rendezésén keresztül a hatótényezőket rendszerezhetjük.

A tantárgy eredményességét mérő egyik legfontosabb mutató az osztályzat, amit a Neptun tanulmányi rendszer alapján lehet visszakövetni. A Pénzügyi-számviteli informatika 2. tantárgyban 2018/19 tanév 1. félévében átlagosan 83%-os, egy évvel később a 2019/20 tanév 1. félévében átlagosan 78%-os teljesítménnyel teljesítették a hallgatók a tárgyat. Az elégtelen eredményt elérők gyakorlatilag a félév egy pontjától kezdve nem töltöttek fel a megoldásokat, vagyis idő előtt feladták. Érdekes, hogy a fejlesztés félévében csökkent a teljesítmény 5%-kal, aminek az okát nehéz pontosan visszakövetni, de a hallgatói visszajelzés alapján kerestem, hogy mi okozta.

2. ábra A PSZI2. tantárggyal töltött heti felkészülési idő 2014-2019 között

Forrás: Saját szerkesztés Halvel adatok alapján

A Halvel adatai alapján elsőként a tantárggyal töltött idő kérdését vizsgálom. A kinyert adatok alapján jelentős ingadozást látunk. A 2014/15 tanévben 10,5 órát töltöttek a PSZI2 tantárggyban órára való készüléssel hetente a hallgatók (ehhez 16,88-as szórás tartozik, ami megkérdőjelezi a sokaságot jellemző értékét) míg a 2017/18-as tanévben ez csak 3 óra/hét. 2019/20-ban a Halvel erre vonatkozó kérdést nem tett fel, viszont a Moodle kérdőívek sávós jelölése alapján számolt átlag 4,49 óra/hét, korrigálandó, hogy ebbe a szeminárium idejét is beleszámoltuk így az órákra készülési idő kb. 3 óra/hét ekkor is. Az elvárásaként megfogalmazott kreditre jutó 30 óra teljesítményt vizsgálva ezen adatok alapján, 2014/15-ben 54,16 óra/kredit⁵⁹. 2017/18-ban és 2019/20-ban 21,66 óra/kredit⁶⁰. Az adatok ingadozása nehezen megmagyarázható. Torzító tényező lehet, hogy a Halvel félév végén kerül kitöltésre, amikor a tantárggy „hajrája” van (éves beszámoló beadás) ez befolyásolhatta a válaszadók becslését is, a Moodle hetente kért válasza objektívabb adatot tud biztosítani, itt viszont sávós határok alapján jelölést kértük, ami alapján a számított átlag pontatlanabb eredményt ad. Összehasonlító adatként szerepel a Halvel-ben (2. ábra) a tanszéki, kari, egyetemi tantárggyak átlaga is.⁶¹

A Pénzügyi-számviteli informatika 2. tantárggyban elért hallgatói teljesítmény százalék és a hallgatói értékelése a Halvel rendszer kiemelt kérdései alapján a 2014-től 2020-ig a 3. ábrán követhető. Az adatok az egyes években 45, 61, 62, 69, 80 hallgató válasza alapján alakultak, akik az órák 81-100%-án részt vettek. Az egyes értékelési szempontok minősítése 1-5-ös Likert skálán történt, ezeket vonaldiagramm ábrázolja. (A különbségek kihangsúlyozása miatt az elsődleges függőleges tengely nem 0-tól indul, ez egy felvállalt torzítás, de fontos, hogy tudatában legyünk.) A hallgatói eredményesség oszlop diagrammal a másodlagos függőleges tengely alapján van ábrázolva az adott évben megszerezhető pontokból elért átlagos teljesítmény százalék értéke alapján.

Annak jelzőszáma, hogy a diákok „értik, hogy miért tanulják a tantárggyat lényegében együtt mozog a „hasznosság érzetével”. Ezen értékeknél kb. 0,8-kal lejjebb hasonló mintát követve

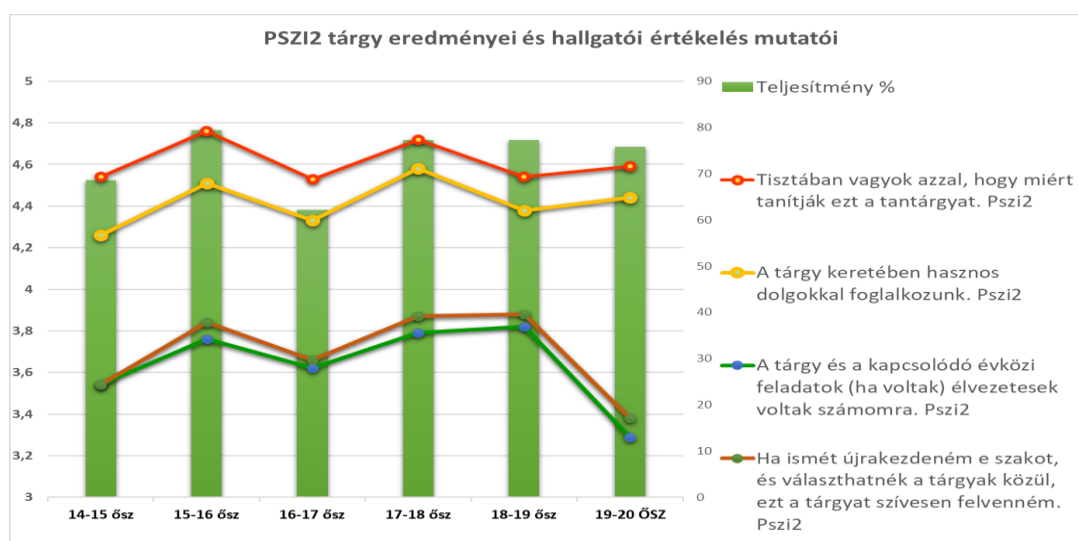
⁵⁹ ((10,5+2 a szeminárium)*13 hét)/3 kredit=

⁶⁰ ((3+2 szeminárium)*13 hét)/3 kredit=

⁶¹ A PSZI2 három kreditű, az összehasonlító adat eltérő kredit értékű tárggyak adatainak átlagolásával készült. A jellemző kreditérték 3 és 5 kredit, ez feltételezésem szerint torzító tényező, a pontos számítási módszertan nem lekérhető.

ingadozott az „élvezetes feladat” és a „felvenném újra” szempont. Láthatóan az ingadozás iránya jellemzően azonos a hallgatói teljesítmény ingadozásával.

A 2019/20-as évre a hallgatói eredményesség minimálisan visszaesik a „hasznosnak érzem” és a „miért tanuljuk” mutató emelkedik, de az „élvezet” és „felvenném újra” értékek jelentősen zuhantak. Az értékelésben tapasztalt visszaesés magyarázatát a hallgatói szöveges vélemények elemzése alapján abban látom, hogy az előzetes tantárgykból felhasználható ismeretanyag hangalámondásos ppt formában a Moodle rendszerbe került. Abban bízunk, hogy a hallgatók azt aktívan használják és ennek segítségével az órákon hatékonyabb esettanulmányra irányuló munkavégzés lehetséges. A hallgatók ezzel nem éltek és mivel az órán elhagytuk az elméleti ismétlő blokkot, úgy érezték, hogy az órán nincs oktatás, csak számonkérés.

3. ábra A PSZ12 tantárgy átlageredménye és Halvel-es értékelése 2014-2020 között.

Forrás: Saját szerkesztés Halvel adatok alapján

A 2019/20-as évben a korábbihoz képest lényegesen több szöveges értékelést írtak a hallgatók. A „mi az, ami tetszett benne” gondolatok között szinte mindenki írta a „gyakorlatias jelleget” (24)⁶², a „valóságot igyekszik utánozni” (7) gondolatot és a „lehet kérdezni” (1) és az ösztönzőként „jó a hetente levő számonkérés” (1). A nem tetszett / fejlesztendő problémák között a vélemények többségében megjelent a „nem oktatnak” (12) a „kreditértékéhez képes túl sok munka” (8) észrevétel.

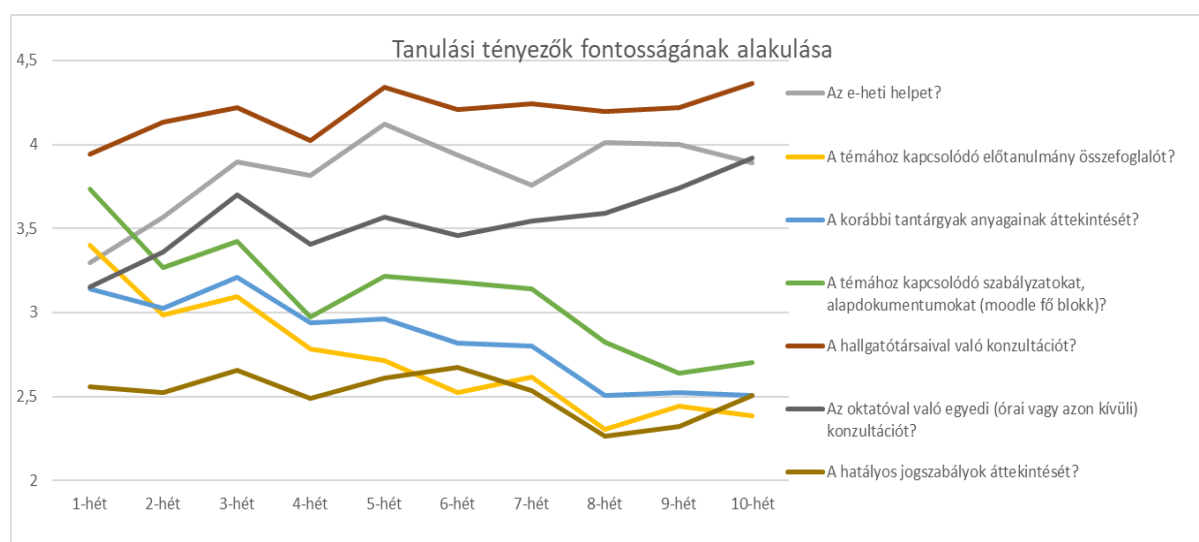
A Halvel rendszer tervezett bővítésével lehetőség lesz egyes tantárgyak speciális területeire is rákérdezni. Ameddig ez nem működik, addig a **Moodle rendszerbe feltöltött kérdőívvel** tudunk tantárgy és fejlesztés speciális összetevőire vonatkozó véleményt nyerni. Ez utóbbi nem névtelen, és nem tudunk ösztönző ígéretet tenni (pl.: előrehozott vizsgajelentkezési lehetőség, mint a Halvelben), a félév közti kérdőívek kitöltését plusz pontokkal tudtuk „jutalmazni” a félév végénél azonban már ez sem működött, így a kitöltési hajlandóság a várakozásnak megfelelően kisebb lett.

Félév indulásakor kitöltendő a tanulási stílussal kapcsolatos kérdések, illetve az előzetes tanulmányokról önbevallásos tudásbecslés. Hetente az esettanulmány megoldás aktuális lépése mellett a tanulás módszertanára, eszközeire vonatkozó kérdések is szerepelnek: Likert skálán 1-5 között kellett értékelni, hogy mennyire találta hasznosnak az egyes segítő elemeket.

⁶² zárójelben az előfordulások száma

(bizonylatokat, a help-szöveg segítő állományt, a felhasználó korábbi tanulmányok összefoglalóját, az órai magyarázatokat, a hallgatótársakkal és az oktatóval folytatott konzultációt, illetve a hatályos jogszabályokat.) A kurzus végén a tantárgy feldolgozásával kapcsolatos kérdések szerepeltek valamint a képzés során elért kompetenciáikat kellett saját maguknak értékelniük. Jelen munkámban ezek közül az évközi kérdőív eredményeivel foglalkozom.

Az oktatás során **felhasznált eszközök minősítése** (lásd 4. ábrát) kapcsán a „hallgatótárs segítsége” folyamatosan a legmagasabb értékelést kapta. Mondhatni, megvalósult a csoportmunka, de a szöveges értékelésből látszik, hogy a hallgatók nem ekként élték meg. A tapasztalatunk szerint több esetben a felhasznált kommunikációs eszközök sem ennek megfelelően alakultak. Nem megbeszéltek a hallgatók a megoldást, hanem egyikük elküldte a másiknak, aki szinte gondolkodás nélkül rögzítette a saját elszámolásában. Évek óta gondolkodunk a fejlesztés olyan irányán, hogy minden hallgatónak más események, értékek alapján kelljen az esettanulmányt megoldani, viszont az egy oktatóra jutó 40 - 45 hallgató eltérő megoldásának folyamatos kontrollja nem vállalható egy erre fejlesztett informatikai háttér nélkül.

4. ábra Tanulási tényezők fontossága

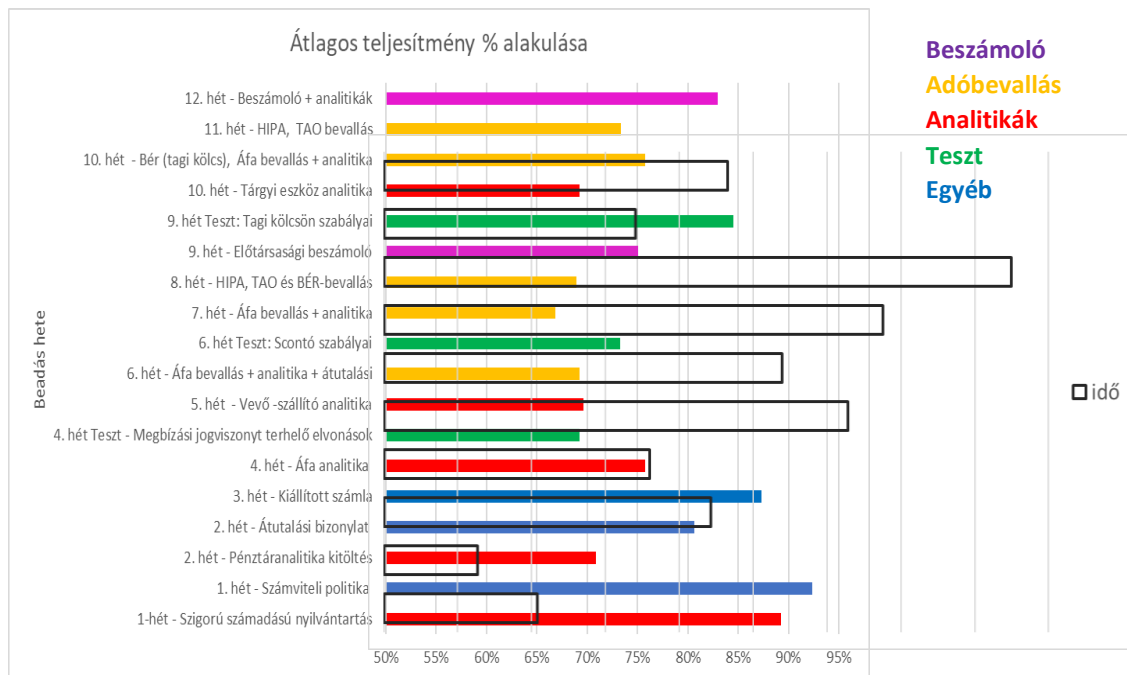
Forrás: Saját szerkesztés

A sorban második legjobb eszköznek a „heti help-szöveget” értékelték a hallgatók, amiben az adott hét feladataira, problémáira vonatkozó feljegyzésként támogattuk a munkájukat. Ezt a hallgató segítő oktatási eszközt sikeresnek tekinthetjük ez alapján. Az apróbb észrevételek a további bővítéséről, pontosításáról szóltak.

A félév során növekedést mutat az „oktatóval való konzultáció” segítő szerepe. Alapvető célunk a kurzus során, hogy tanácsadóként legyünk jelen a szemináriumokon, illetve az online térben az óra időpontján kívül is. Kezdetben kevésbé használták ki ezt a lehetőséget a hallgatók – ismerve a korábbi tanulmányokban folytatott oktatói hozzáállást ki merem jelenteni, nem ehhez vannak szokva, de fokozatosan egyre nagyobb mértékben építettek erre.

A „jogszabályok hasznossága” szinte végig a legalacsonyabb értékelést kapta. Ez sajnálatos, hiszen a gyakorlatba kikerülve a számviteles területen nem lehet a folyamatos jogszabályváltozások követésétől elhatárolódni, az esetleges jogviták esetén nem a másik szakember, hanem a jogszabály pontos szövege lehet hivatkozási alap. A fejlesztett félévben már törekedtünk a jogszabály pontos szövegét, elérési helyét kérdező feladatokkal ösztönözni ennek az eszköznek a használatára, de nem voltunk eredményesek. Ezen a területen további lépéseket kell tennünk.

A tantárgy oktatás fejlesztésének egyik fő területe az előzetes tanulmányok ismereteinek rendszerezése, és az ezt tartalmazó anyagok Moodle-s megosztása jelentette. Azon szeminárium előtt javasoltuk áttekinteni, amin az érintett probléma felmerült. Ezzel a szeminárium hatékonyabb kihasználását szerettük volna elérni. Mivel a hallgatók jelentős hányada ezt nem tette meg és az órán - az anyag ismeretében - mi sem tértünk ki ezen kérdésekre, a probléma megoldásban sokkal nagyobb bizonytalanságot tapasztaltunk. A segítő anyagok megítélésének gyengülése érthető a kurzus vége felé, mert egyre kevesebb - addig még nem kezelt – problémakör bővítette az esettanulmányt.

5. Az egyes feladatokban elért teljesítmény és a heti tanulásra fordított idő

Forrás: Saját szerkesztés

A hetente kitöltött kérdőív egyik kérdése a héten az esettanulmánnyal töltött időre vonatkozott. Ennek azt adatnak az átlagát (4,49 óra/ hét) a Halvel-beli a tárggyal töltött időre vonatkozó kérdés hiányzó, 2019/20-es adatának pótlására már használtuk. A kérdés fokozatok közötti választásként szerepel a kérdőívben. „Mennyi időt töltött ezen a héten az esettanulmány megoldással?” kérdésnél a lehetőségek: 1: ezen a héten nem dolgoztam az esettanulmánnyon; 2: lényegében csak a szeminárium idejét; 3: szeminárium + 10 és 30 perc közötti otthoni; 4: szeminárium + 30 és 60 perc között otthoni; 5: szeminárium + 60 és 120 perc között otthoni; 6: szeminárium + 120 percnél több otthoni. Ennek a válasznak a felhasználhatóságát igyekeztem javítani azzal, hogy átalakítottam átlagos időre. Az adott sáv gyakoriságát az 1-es választásnál 0-val, a többi esetben rendre 2 – 6-ig terjedő értékkel szorozva alakult ki az átlagos óraszám.

A feladatokban elért eredmények és az adott heti feladattal töltött idő alakulását vizsgálva (5. ábra), láthatjuk, hogy az első heteken a hallgatók nem érezték meg, hogy mennyi feladatuk van azzal az információ csomaggal, amit kaptak, viszont az induló „bemelegítő” feladatok egyszerűsége nagyon jó teljesítményt hozott. A kapott adatok alapján folyamatos munkára biztattuk a hallgatókat, de ezt sokan nem fogadták meg, ami meg is látszik a 2. 4. héten beadott analitikák eredményében.

Az esettanulmányban az első évvizsga - előtársasági időszak vége – az adóbevallásokkal és a beszámoló összeállítással komoly kihívást jelentett, kiemelkedően sok időráfordítást és jelentős visszaesést az eredményességben. Az utolsó két héten gyakorlatilag nem volt új történés az

esettanulmányban, hogy azok is be tudják hozni a feladat teljesítését, akik korábban lemaradtak, illetve ki tudják javítani a hibákat, amiket korábban nem tártak fel. Az addig pontos munkát végzők ekkor gyakorlatilag pihenhettek, az ellenőrzéssel, egyeztetéssel véglegesítették munkájukat, ezért esett vissza a szükséges idő átlagos értéke.

Következtetések

Az oktatás sok hatótényező, személyiségjegy és eredmények együtt mozgása következtében, illetve ellenhatása ellenére zajlik. A kapcsolatok a vizsgált tényezők között fennállnak, de olyan modellt alkotni, mely magyarázó erővel bír a hallgatói vélemények vonatkozásában, nem sikerült alkotni, mert kutatásomban a hatótényezőknek és személyiségjegyeknek csak szűk körét sikerült megragadnom.

Tanárként az elsődleges céloom „jobban csinálni a mindennapokban”. Ezzel kapcsolatban fontos a **megoldást akadályozó hiányosságok** feltárása. A bizonylat olvasás nehézséget okoz, az analitikák szerepe, súlya, szükséges adattartalma nem ismert. A korábbi tárgyakban szinte kizárólag a dokumentumok kiemelt adatai alapján a főkönyvi könyvelés megoldásai szerepelnek. A jogszabály keresés, olvasás nem kerül elő korábban feladatként, a tankönyvek (időnként elavult) megfogalmazásai alapján dolgoznak a hallgatók. A legfőbb hiányosságot a feldolgozási lépések következetes, precíz végrehajtása területén tapasztaljuk. Nincs elég türelem és kontroll a feladatok végrehajtása során.

A problémák feltárása után a **megoldási út kijelölése** hozhat eredményt. Már az aktuális félévben a Help-szöveg bővebb tartalommal készült el segítő dokumentumként, de nem lesz soha teljes, mert a kurzus lényege, hogy a hallgató végig tudja gondolni az egyes dokumentumok feldolgozási lépéseit. A személyes konzultáció, közös hibakeresés, távoktatásban a képernyőmegosztás, online videó beszélgetés bővíti az egyéni probléma megoldás lehetőségeit. Jövő félév tervezett fejlesztései: A bizonylatok tartalom áttekintése a kurzus elején csökkentheti a bizonytalanságot. Az analitikákkal szembeni követelmények az előtanulmányokban szerepelnek, ennek fokozott használatára kell ösztönözni, de órán is fel kell hívni a figyelmet a legfőbb kérdésekre, praktikus Excel megoldásokra. Az egyszerűsített bevallási nyomtatványokhoz tartozó kitöltési útmutató csökkentheti a kételyeket.

Általánosítva az eredményeket: - Az oktatásmódszertan eszközeit és céljait előre el kell dönteni, a hallgatók felé jól kell kommunikálni. - Egyéni konzultációval segíteni kell a kérdések megválaszolását a problémák megoldását, sok hallgató bizonytalan és nem mer a közös fórumon, szemináriumon kérdést megfogalmazni, segíteni kell plusz lehetőséggel a készülésüket. - Minden hallgató más. Van, akinek az írásos elméleti anyag elsajátítás, van, akinek a mozgásos aktivitást igénylő feladat az erőssége – nem lehet megelégedni egyféle segédanyaggal, többféle formában is adni kell az ismereteket (jegyzetben, részletes vázlatban, élő előadásban, vissza-nézhető videóban, konzultáló felületben) „kiszolgálva” ezzel a hallgatók minél szélesebb körét. - Az egyes lépések mikéntje, számszaki eredménye mellett annak célját és követelményeit is hangsúlyozni kell. Fontos, hogy a hallgató tisztában legyen az egyes feladatok céljával, határidejével és bár önálló tanulásszervezést várunk a felnőtt hallgatóktól támogatni kell a mindennapi motivációjukat. - A hallgatói szokásokkal, az eddigi tantárgyakban bevett módszerekkel nehéz szakítani, amennyiben alapvetően eltérő módszertanú tantárgyat tanítunk fokozottan figyelni kell a hallgatói tájékoztatásra.

A kutatást támogatta a EFOP-3.6.3.-VEKOP-16-2017-00007 „Tehetségből fiatal kutató” - A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban projekt.

Irodalomjegyzék

- Diplomások Pályakövetés - 2017 gyorsjelentés Felvi.hu Diplomás pályakövető rendszer
https://www.felvi.hu/felsooktatasi-muhely/dpr/kiadvanyok/dpr_gyorsjelentés2017. (letöltve: 2019.05.18.) [13]
- EFOP-3.4.3-16-2016-00006 – „A Budapesti Corvinus Egyetem intézményi fejlesztései a felsőfokú oktatás minőségének és hozzáférhetőségének együttes javítása érdekében” Várható oktatási innovációk megbeszélés anyaga 2017. június 4. [8]
- Andavölgyi, V. (2018): *Itt dolgozna szívesen egy Z generációs* URL:
<https://www.profession.hu/blog/itt-dolgozna-szivesen-egy-z-generacios> (letöltés 2018. 10. 12.) [12]
- Bernáth L. - N. Kollár K. - Németh L. (2015): *A tanulási stílus mérése* Iskolapszichológia füzetek ELTE Eötvös kiadó [17]
- Bodnár É. – Csillik O. – Daruka M.– Sass J. (2017): *Varázsszer-e a tükrözött osztályterem?* BCE Tanárképző és Digitális Tanulás Központ. ISBN 978-963-503-651-6 [11]
- Creemers, B. P. M. (1994): *The effective classroom*. Cassell, London. ISBN: 0304327077
- Dewey, J. (1993): *Demokratie und Erziehung*. Beltz Verlag, Weinheim [10]
- Falus, I. és mtsai., (2001): *A pedagógusok pedagógiája*. Budapest: Nemzeti Tankönyv Kiadó. [9]
- Fischer A., Halász G. (2009): *A tanulási eredmények alkalmazása a felsőoktatási intézményekben*. In: Bologna füzetek Tempus Közalapítvány, Budapest. http://www.tpf.hu/upload/docs/Bologna/bologna_fuzetek_2_honlapra_hatalyos.pdf (Letöltés ideje: 2013. szeptember 27.) [15]
- Hawkins, M. (2013): *Leadership: Competencies That Enable Results* In: Brown Books Publishing Group, United States. M Hawkins - US: Brown Books Publishing, 2013 - alpinelink.com (letöltve 2019.04.10.) 978-1-61254-098-6[3]
- Henczi L.– Zöllei K. (2007): *Kompetenciamenedzsment Budapest*, Perfekt Zrt ISBN: 9789633947104 [5]
- Kazainé Ónodi A. (2018): *Hallgatói elégedettséget befolyásoló tényezők vizsgálata regressziós modell segítségével*, In: III. Gazdálkodás és menedzsment Tudományos Konferencia, Kecskemét ISBN 978-615-5817-19-9 pp 391–395. [14]
- Kennedy, D. (2007): *Writing learning outcomes – A practical guide*. University College [7]
- Kiss Zs. – Máté D. (2016): *Frissdiplomások foglalkoztathatósága vállalati szemszögből, avagy mit preferálnak a munkaadók?* In: Taylor 2016/2 ISSN 2064-4361 [10]
- Kotler, Ph. (1998): *Marketing Menedzsment*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó [1]
- Molnár É, (2013); *Az önszabályozott tanulás pedagógiai jelentősége* In Tanulmányok a neveléstudomány köréből MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság pp 29-54 [4]
- Setényi J. (1999): *Vevőközpontú iskola*. In: *Educatio*, 3. [2]